

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

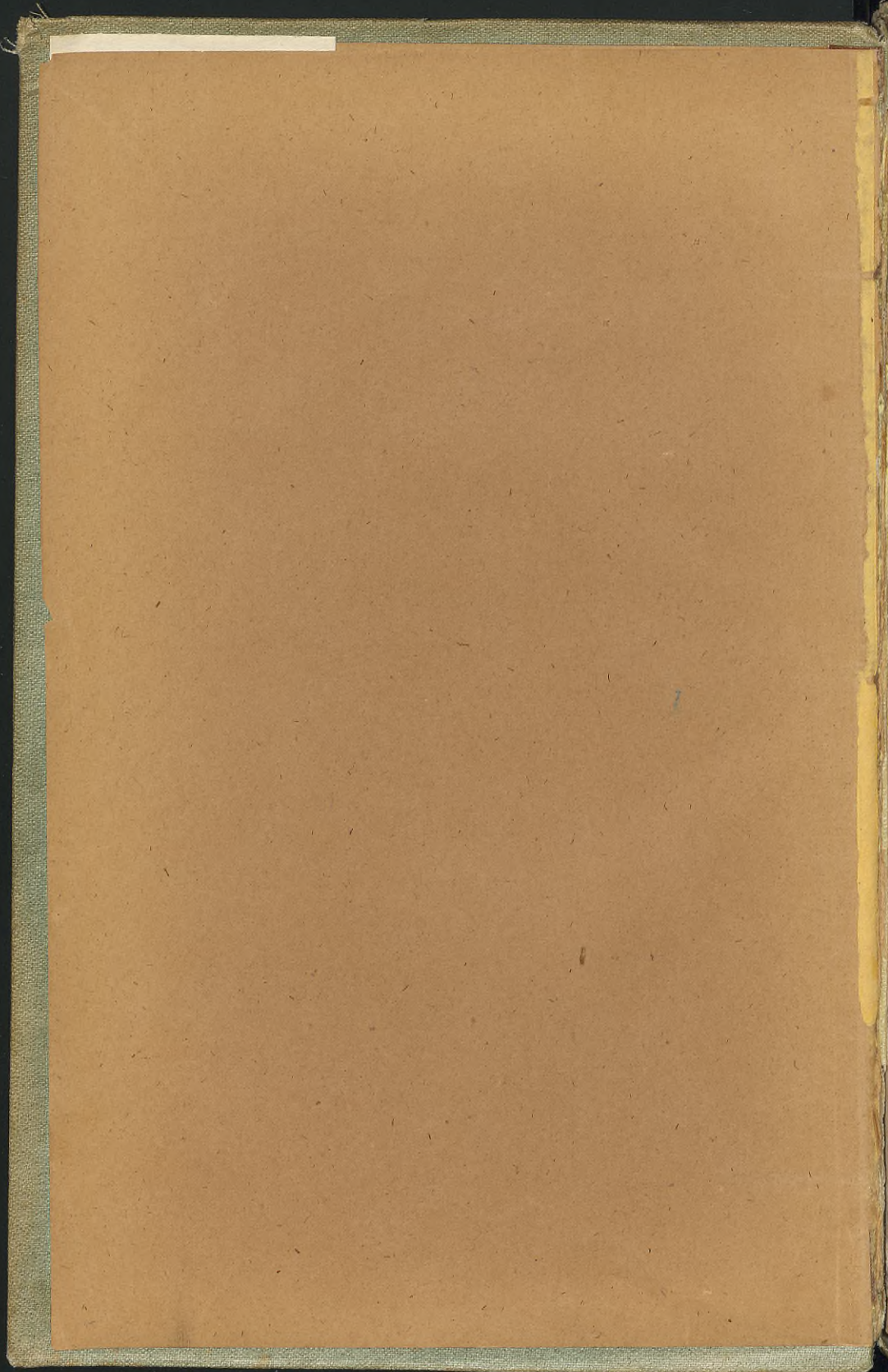

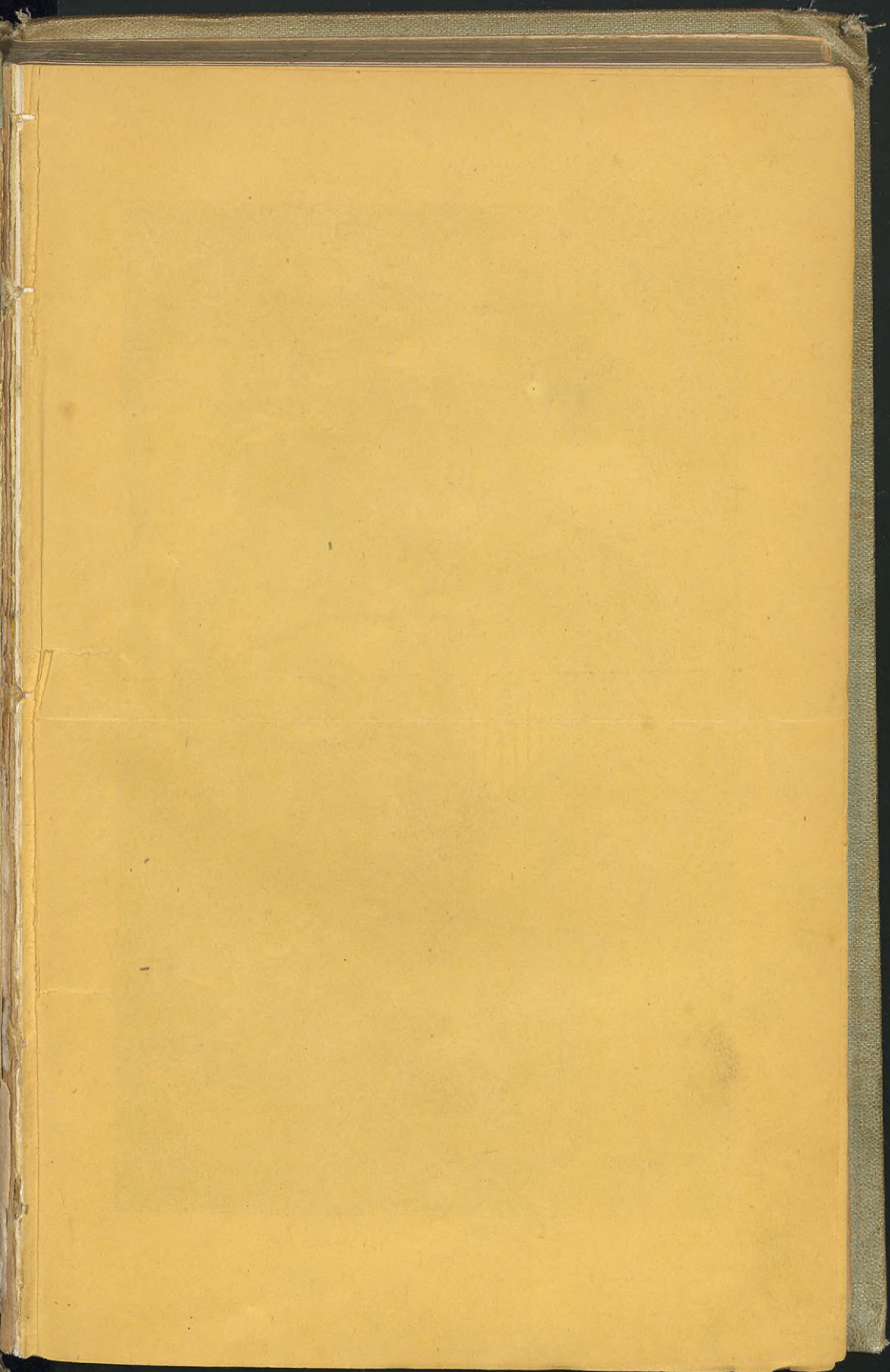
GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

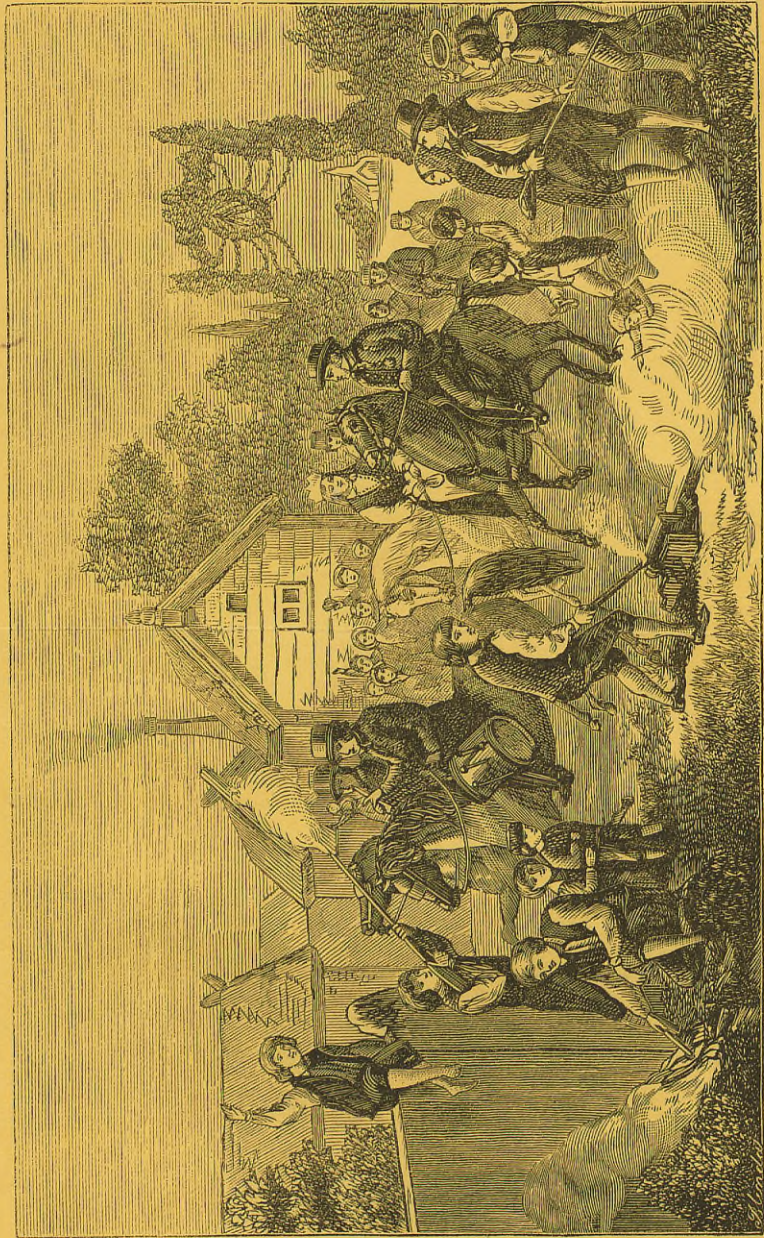

100169 2809

SVENSKA
ALLMOGENS
PLÄGSEDER

BRÖLLOPSTÅG I WÄREND.

SVENSKA ALLMOGENS

PLÄGSEDER.

Af

L. Lloyd.

TOMTEGUBBE.

Sid. 94.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY NATHANIEL BENTLEY

SVENSKA ALLMOGENS

PLÄGSEDER.

Af

L. Lloyd.

Öfversättning af G. Swederus.

Med 5 planscher.

STOCKHOLM.

TRYCKT HOS P. G. BERG, 1871.

SVENSKA ALLMÖGENS

PLYGGER.

I. Hög.

Översättning af G. Swedens.

Med 2 plancher.

STOCKHOLM.
TRYCKT HOS E. J. SON 1871.

Öfversättarens Företal.

Samme öfversättare, som för snart 40 år sedan försvenskade författarens första arbete om svenska förhållanden, och hvilket arbete här utkom med titeln: "Jagtnöjen", har nu den hugnaden att här åter med en öfversättning af författarens sednast utgifna arbete gifva honom sin helsning, under erkännande att han, vida tillförlitligare än andra främningar, gifvit en teckning af seder och åsichter inom Sveriges allmoge. Vi ha tillåtit oss några få anmärkningar, der författaren synes oss icke fullt noga insett betydelsen af facta etc., dem han anför. Äfven torde vi få anmärka, det förf. synes antagit såsom verklig folketro den mängd vidskepliga traditioner som han, efter verklig kändedom, anfört, hvar emot det sanna förhållandet är, dels att icke *alla* de anförda vidskepliga sägnerna förekomma på en och samma ort, utan äro sammanförda från hela landet, dels också att, såsom vi nyss antydde, alla dessa sägner bibehålla sig såsom poetiska traditioner, men icke såsom lefvande ingå i folktron.

I stället att ensidigt klandra allt som icke är engelskt nationligt, har förf. snarare med vänlig anhängighet bedömt det svenska.

Ännu en sak måste vi nämna, och med invändning. Förf. säger att det utländska, helst det engelska, i Sverige skall vara misshagligt. Det är en uppgift som måste väcka svenskars förundran, ty om någon sådan afvighet här skulle kunna skönjas, är det åtminstone visst icke mot den engelska nationligheten.

På några ställen har öfversättaren, i stället att ifrån författarens ord återöfversätta sådant som finnes hos oss i original, infört dessa, hvarigenom det typiska naturligtvis bäst återfås.

INNEHÅLL.

	Sid.
Det svenska Bondeståndet	1.
Bröllops seder	8.
Giftermålsbruk i Wärend, Wänge, Delsbo och Westbo	17.
Bröllop på andra ställen	33.
Bröllops seder i fordna tider	42.
Vidskepelse vid giftermål, hafvandeskap och dop	48.
Barndop i Wingåker, Danmarks socken, Westbo härad och Bohus län	54.
Begrafningar	62.
Skendöda	75.
Vidskepelse vid sjukdomar	80.
Julen	88.
Julnöjen	96.
Julsånger	101.
Jultiden	107.
Jungfru Mariæ Kyrkogång till Påsken	117.
Första Maj och Korsmessan	124.
Från S:t Halvardsmessan till Trefaldighetssöndagen	130.
Midsommar	136.
Fester emellan Juni och Julen	144.
Lagen	153.
Skolorna	156.
Svenska Kyrkan	164.
Arméen och Flottan	172.
Nutidens nöjen och forntida förlustelser	175.
Bondens karakter	182.
Seder och bruk	189.
Svenska Sagoberättelser:	
1. Silverkorgen	197.
2. Torparesonen	202.
3. "Huldran", eller den belönade medlidsamheten	207.
4. Elfkungens gåfva	213.
5. Den öfverlistade Jätten	222.
6. Den öfverlistade Jättinnan	225.
7. Jättens fyra skatter	227.
8. De två Drottningarne	232.
9. De sexhundramila stöflarne	238.
10. Grofsmeden och hans tre svärd	245.
Pintorpa-frun	255.
Register	259.

FÖRSTA KAPITLET.

Det svenska Bondeståndet.

Bonden. — Hans betydenhet. — I forntiden. Berättelsen om Asbjörn.

Innan jag beskriver den svenska allmogens seder och bruk, anser jag mig böra säga några ord om hvad bonden är.

Ehuru benämningen *bonde* *), noga räknadt, endast borde tillämpas på en sådan man som plöjer sin egen jord, begagnas den nu för tiden nästan lika vanligt för *torpare*, d. v. s. en som brukar en mindre lägenhet eller *torp*, som tillhör en annan. Äfvenså finner man samma benämning också använd för dagsverkare på landet — men hvilka likväl der föga förekomma. I allmänhet taladt benämner man så hvarje man som brukar ett mindre jordstycke, vare sig eget eller en annans.

Det bör märkas, att bondeståndet så väl genom vana som lag utgör en bestämd klass både i Sverige och Norge; och, huru rik en bonde än må vara (och ganska många ibland dem hafva stor och väl försedd egendom), bibehåller han likväl drägt och sätt som tillhöra hans klass, äfvensom i betydlig mån sina förfäders sedvänjor. Ända till för få år sedan **), då bönderna utgjorde ett af rikets fyra stånd, var han, såsom representerande sitt stånd, icke allenast berättigad att taga en ledande del i landets lagstiftning, utan intog också vid stora fester under riksdagarne sin plats vid konungens bord, klädd i sin simpla drägt — en lång rock af hemväfdt vadmal — men så till sägande i lika förhållande med de främsta adelsmännen i landet. Men nu för tiden har svenska riksförsamlingen endast tvänne kamrar, med lika makt, men efter olika grunder konstituerade, emedan den "Andra" kammaren väljes med nästan allmänna val, då den "Första" kammaren deremot väljes af landstingen. Andra kammarens ledamöter hafva honorarium för deras befattning, hvaremot de i Första kammaren väljas med vilkor af en viss census, och denna kammare för-

*) Ordet härleadt af "Bo" (boende). **) År 1866.

utsättes fördenskill representera rikedom och det konservativa elementet i staten.

Man finner af det föregående att ehuru svenska allmogens män visserligen äro bönder enligt ordets vanliga bemärkelse, äro dock de egentliga bönderna i verkligheten svarande mot hvad man i England kallar "Yeomen". Men härmed må också vara huru som helst; det återstår alltid att bonden är landets stomme och sena.

I de fordna tiderna — jag menar under vikingakonungarne, som voro en skräck för de civiliserade länderna — innehade svenska bonden en mycket högre ställning än i sednare sekler. Hvarken feodalsystemet eller vasallskap hafva i Sverige eller Norge förefunnits, och fördenskill kallade sig bonden med all rätt en friboren man*). Med undantag af dem som styrde och hade embeten under konungarne, funnos inga betitlade såsom baroner och grefvar, och fördenskill var den frie jordegarens, bondens, klass den mäktigaste och mest inflytelserika i landet.

Bondeståndet var i gamla tiden egentligen den klass som utgjorde nationen, eller rättare de åtskilliga nationer, som under Småkonungarnes tid mellan sig delat den nordliga halfön. Mången bonde hade stora länderier och var den ledande mannen inom folket. Man läser t. ex. om *Skoglar Toste*, som blef svärfader åt två konungar, hvilkas söner han emottog såsom gäster i sitt hus, och som åtföljde honom på hans plundringståg på hafvet. En annan bonde, *Ake*, i Wermland, emottog såsom värd samtidigt konungarne af Sverige och Norge, med hela deras följe, samt gaf dem hvardera, vid afskedet, betydande skänker. En *Håkan*, med binamnet "Gamle", emottog en flyktig konungason jemte hans moder, och beskyddade dem emot den regerande konungens makt.

Dessa bönder och deras likar voro i makt och anseende jemngoda med män af furstlig börd, samt betraktade sig sjelfva såsom i hvarje afseende deras likar. När, t. ex., Harald Hårfager ville öfvertala en rik bonde i Norge att ingå i hoftjensten, och dervid bjöd honom land och titel, afböjde bonden förslaget, och svarade honom, "att han heldre ville förblifva bonde, i hvilken egenskap han ansåg sig vara lika god med dem som hade ståtligare benämningar".

Många exempel, svarande mot de omnämnda, kunde ännu omtalas ur Sagorna, men här må endast anföras en berättelse, som har interesse i mer än ett afseende, och som bäst kan måla den samhällsställning och det betydliga inflytande som en man af detta stånd i de tiderna ege.

*) Förf. gör en anmärkning emot våra historieskrifvare, och säger sig af Sagorna funnit att de stora egendomsegarne haft rätt till lif och död öfver sina underlydande. Ingen svensk historieskrifvare har dolt att här funnos *slafvar* (trälar).
Öfvers. anm.

En rik och väldig bonde, Sigurd Thorsson på Throndenäs i Norge, hade för sed att hvarje år, så länge hedendomen rådde i landet, tillstålla tre offerfester vid sitt hem; den första vid början af vintern, den andra under midvintern, den tredje vid vårens ankomst. Sedan han öfvergått till kristendomen, fortsatte han samma sed, blott med den förändringen att inga offer då anställdes, men deremot gästabud såsom förr.

Efter hans död följdes hans sed af hans son Asbjörn, som vid faderns frånfälle endast var aderton år gammal. Under ett inträffadt missväxtår vidhöll han den gamla seden, emedan han hade spannmål sedan föregående skördar i sin bod. Under det derpå följande året blef missväxten ännu hårdare, hvarför Asbjörns moder tillstyrkte honom att inställa gästabuden eller åtminstone spara in på antalet af fester. Men Asbjörn ville icke lyssna till hennes råd, utan förskaffade sig hvad han behöfde, antingen genom köp eller genom tillskott af slägtningarne, så att bjudningarne blefvo såsom vanligt. På tredje året blef ännu ett sådant hård-år, och det värsta var att man förnam hurusom konung *Olof den Digne* förbjudit de sydliga länderna att afsätta spannmål åt nordn, vare sig såsom malt, mjöl eller omalen. Men Asbjörn var, allt detta oakadt, besluten att tillstålla de vanliga bjudningarne.

Han hade ett godt handelsfartyg, tillräckligt stort att hålla sjön. Det var tackladt med ett flerfärgadt lysande segel. Han förde proviant ombord derå, samt gick till sjös med 20 man af sitt eget folk. Vid södra delen af Norge är en ö, som i fornda tider kallades Karmt (nu för tiden Karmen). Der fanns en stor och vacker kungsgård, med stort område dertill, och som hette Ogvallsnæs, der en konungens fogde Thorer Sel residerade. Denne man var af låg börd, men kraftig, värtalig och full af spetsiga ord samt mycket fallen för ståt. Nu då konungens makt var på sitt sätt öfverlåten på honom, förstod han rätt väl att visa dessa sina egenskaper.

Asbjörn kom sent en afton till nämnda ö, och kastade ankar nära till kungens gård, samt uppsatte ett suntält öfver fartyget för att något skydda manskapet mot nattluften, och förblef der under natten. Thorer kom på morgonen dit och frågade hvad han ville och hvart han ämnade sig. Asbjörn svarade: "Vi hafva brist på spannmål norrut i landet, men jag har sport att här blifvit en god skörd. Vill du, bonde, lemna mig något af den varan? Jag ser här rundtom mig stora sädesstackar. Det skulle vara mig bra lämpligt att icke behöfva segla längre för att få mitt behof uppfyllt." — "Jag skall förskaffa dig den lämpligheten", svarade Thorer med retsam ton. "Du behöfver icke fara längre kring Ragöland för att köpa spannmål, ty jag vill säga dig att du hvarken här eller på något annat ställe i denna trakt kan erhålla någon, emedan kungen har förbjudit all spannmålsutförsel härifrån till nordn."

Far derföre hem, du Helgöländare, det är den bästa kosan, du kan taga."

Asbjörn och hans män togo ned skyddstältet och rodde ut åt öppna hafvet, der de satte till seglet, men styrde söderut, och kommo på aftonen till ön Jäder, till Asbjörns morbroder Erling Skialgsson, som bodde der.

Erling tog vänligt emot sin släkting och var glad åt att få se honom, satte honom vid sin sida vid bordet och sporde honom om allt i de norra orterna. Sedan Asbjörn besvarat hans frågor, samt redogjort för ändamålet med resan, yttrade Erling: "Det är mycket illa att kungen förbjudit utförsel af spannmål från våra hamnar. Jag känner ingen här i orten som kan våga sig att visa olydnad mot hans befallning, och emedan det gifves mången som skulle vilja störa det goda förhållandet emellan (kung) Olof och mig, är det nödvändigt för mig att icke reta honom i detta fall." Asbjörn undrade mycket på detta tal, teg först en stund dervid, men sade slutligen: "Sanningen har vanligtvis svår väg till somligas öron. Jag har från min barndom hört att min moder härstammar friboren genom alla slägtleder, och att Erling på Sala var den utmärktaste bland hennes anförvandter; men nu hör jag dig sjelf säga att konungens träl, Thorer, icke lemnar dig så mycken frihet, att du här, på Jädern, kan göra med din spannmål hvad du behagar."

Erling såg leende på Asbjörn och invände: "I, som bon på Helgöland, veten mindre om kungens makt än vi på Ragöland. Man säger om dig, min släkting, att du der hemma är storordig, och i det afseendet är du icke olik släkten. Emellertid skola vi nu först dricka tillsammans, så få vi väl i morgon se till hvad som kan göras."

De höllo nu hvarandra sällskap vid mjödbägaren under loppet af aftonen. Följande morgon tilltalade värden sin gäst: "Jag har öfvertänkt den sak som bragt dig hit, min släkting. Är det dig icke likgiltigt af hvilken du kan göra ditt uppköp?" — och när Asbjörn bejakade detta, och att det var honom alldeles lika, med blott det vilkoret att han fick handla med rätter egare, så tillade Erling, att hans egna undersåter, som icke stodo under landslagen såsom de andra, sannolikt kunde afyttra så mycket som Asbjörn kunde behöfva.

Denna vink blef upptagen, och köpet snart afslutadt. — Asbjörn lastade sitt fartyg med korn och malt, och styrde åter hemåt, sedan han af Erling blifvit rikt begåfvad. Samma afton kom han till Ogvallsnæs.

Under den följande natten samlade Thorer Sel, konungens fogde, sina män, till antal af 60, och kom med denna styrka tidigt på följande morgon till Asbjörns fartyg, bannade honom häftigt för hans trots emot kungens bud och befallningar, och hotade att vråka både Asbjörn och hans folk öfverbord, om de

icke skyndsamligen ville begifva sig i land, emedan han icke ville hafva dem i vägen under det att hans folk lossade spannmålen ur fartyget.

Lossningen gick för sig, och Thorer gick derefter fram till förstäfven, der han betraktade det förr omtalade färgade seglet, hvarvid han yttrade till sina män: "Det är ett synnerliga vackert segel som de der Helgölandarne hafva. Tagen det och lemnen dem i stället det gamla seglet som hör till vårt handelsfartyg; det är alldeles tillräckligt bra åt folk som seglar hem med tomt skräf."

Utbyte skedde också verkligen, och derefter gaf man Asbjörn lof att afresa. På bästa möjliga sätt begaf han sig nu tillbaka till Thronenäs, der intet gästabud kom i fråga, enär han dertill saknade tillgångar. Icke heller gjorde han något besök hos sin släkt. Hans äfventyr blef vida bekant och omtaladt, så att det blef föremål för mången stickande anmärkning. Men Asbjörn sjelf gömde harmen inom sig, och afvaktade hemma helt lugnt vårens ankomst.

Vid första öppet vatten gjorde han i ordning sin krigsgaleja, som hade tjugo roddarebänkar. Dit ombord gingo 90 välbeväpnade män, som bestodo dels af hans vänner och fränder, dels af hans egna. Så seglade han söderut.

På femtedag Påsk anlände han till Karmt-ön, och gick der i land, ensam, för att bespeja stället. Från en höjd, som han besteg, såg han Ogvallsnæs, och att mycket folk både från lands- och sjösidan tog sin väg till boningshuset. Han gick då också sjelf dit, men ingick i en af sidobyggnaderna, der tjenare voro ifrigt sysselsatta med stök och tillredningar i köket, emedan, såsom det nu berättades honom, kung Olof hade kommit till gården.

Efter så inhemtad underrättelse gick han upp till kungshuset, och ställde sig der vid ingången till den stora gästabudssalen. Der gaf ingen akt på honom, ehuru mycket folk gick ut och in förbi honom. Dörren stod öppen, så att han kunde höra och se allt hvad som derinne föreföll. Konungen satt vid bordet; inför honom stod Thorer Sel och berättade omständligt en lång "saga" om det som förefallit mellan honom och Asbjörn, i mycket storligen afvikande från sanningen. Någon bland de kringstående frågade honom då huru Asbjörn betett sig, då hans fartyg blef med våld beröfvadt sin last. Thorer svarade: "Medan lossningen af lasten försiggick förhöll sig Asbjörn temligen lugnt, men då seglet borttogs började han gråta." — Ända dittills hade Asbjörn förmått styra sig och vara stilla, men vid tillvitelsen att hafva gråtit — en tillvitelse som inför normän var skändlig — kunde han icke längre tillbakahålla sin vredes utbrott; han drog sitt svärd och rusade in i salen och fram till Thorer. Med ett enda hugg skiljde han Thorers hufvud ifrån kroppen. Hufvudet

rullade på bordet och kroppen föll ned vid kungens fötter. Golfvet och bordduken öfversköldes med blod.

Asbjörn blef genast tagen och belagd med kedjor. Då uppstod Skialg, Erling Skialgssons son, sjelf en man i konungens följe, och närvarande vid tillfället. Han erbjöd sig att friköpa sin anförvandtts lif — såsom bruket tillät i de tiderna. Men konungen svarade: "Är det icke ett brott, värdt döden, att bryta Påskens heliga frid? Är det icke ytterligare ett brott, värdt nesligt straff, att begå ett dråp inför landets konung? Är det icke ett tredje brott att göra min fot till en stupstock?" — Oaktadt detta svar gjorde Skialg ett nytt försök att öfvertala kungen till att godkänna en penningbot för förbrytelsen, men denne var döf för alla anbud. Han slutade med att säga till Skialg: "Ehuruväl jag aktar dig högt, Skialg, får jag icke för din skull bryta landslagen och nedsätta konungavärdigheten."

Då Skialg förnam att alla vidare försök till förmån för Asbjörn vore fruktlösa, gick han ut ur högtidssalen, följd af sina tolf män. Det var redan långt lidet på qvällen, men han skyndade ned till sitt fartyg, och kom, efter skarp rodd hela natten, slutligen följande morgon i dagbräckningen till Jäder-ön.

Genast, sedan han fått foten i land, skyndade han upp till sin faders hus och bultade så häftigt på dörren, att stängseln gaf efter. Alla de innevarande vaknade och Erling sprang upp från sitt läger, tog svärd och sköld, hastande till dörren, under tilltal och fråga hvilken det var som höll ett sådant oväsende? När han, vid svaret, igenkände sonens röst, tillade han: "Jag kunde väl tro att ingen annan än du skulle bära sig så ursinnigt åt." Skialg svarade honom: "Väl tycker du att jag är ursinnigt häftig, men Asbjörn, som ligger i kedjor på Ogvallsnæs, skulle säkert icke tycka att jag är för ifrig. Det är en manlig gerning af dig om du utverkar hans frälsning."

Fader och son lade nu råd om bästa sättet att utföra saken.

Söndagen kom. Kungen och allt hans folk var i kyrkan. Framför stora ingången stod Asbjörn ännu i kedjor och omgifven af bevakning. Då messan var förbi och kungen kom ut ur helgedomen, blef han, till sin ytterliga förvåning, varse att fången stod utan fängsel, samt att en dubbel linie beväpnadt manskap var uppställd hela sträckan emellan kyrkan och kungshuset. Vid ingången till det sednare stodo Erling och hans söner, som hade samlat en styrka utaf 1500 man. Deras anförare helsade vördsamt på konung Olof, och talade sålunda: "Det är mig berättadt hurusom min anförvandt Asbjörn begått ett groft fel, och det är mycket illa, o konung, att det väckt ditt misshag. Jag har fördenskill kommit hit, för att erbjuda upprättelse och försoning, samt sådan lösen som du kan finna

lämplig att föreskrifva; men tillika fordrar jag att han må fredas till lif och lemmar, samt erhålla lejd att återvända hem till sitt." Ett samtal uppkom nu mellan kungen och Erling. Det tycktes i början lofva en vänlig uppgörelse, men antog i fortsättningen ett mycket olika utseende. Slutligen sade Erling: "Jag vill icke, o konung, fördölja för dig min önskan att vi måtte skiljas såsom vänner och försonade; men om det icke kan ske, synes det bäst att jag en annan gång söker ett sammanträffande med dig." Erlings ansigte var nu rödt såsom blod. Biskop Sigurd steg då fram till konungen och sade: "Herre och konung! jag beder dig i den allsmäktige Gudens namn att du förliker dig med Erling, helst då han endast fordrar den anklagades frälsning till lif och lemmar, samt öfverlemnar saken för öfrigt till ditt bestämmande." Den helige mannens tal bevekta Olof, helst Erling på samma gång erbjöd sig att gå i god för uppfyllandet af de blifvande villkoren. Kungen gaf då efter.

Det vilkor, hvarunder dråpet förklarades försonadt, innefattades i följande dom: "Asbjörn! du skall underkasta dig stadgandet i lagen, att, eho som dräper en konungens man, skall, om kungen så vill, intaga den dräpnes plats i hans tjänst. Det är fördenskull min vilja, att du ingår i den fogdetjänst som innehades af Thorer Sel, och att du således öfvertager befattningen att förestå denna Ogvallsnæs kungsgård." Asbjörn jakade härtill, men begärde att först få resa hem för att sköta om sina egna ärender. Det medgafs honom af kungen.

Då han återkommit till Thronenäs, och släkten erfarit hvad som händt var, sade de till honom: "Din första resa till södra delarne af landet var i alla afseenden skymflig; emellertid var det för tillfället ohjelpigt; men om den sista resan skulle ända så, att du blefve konungens träl, och en like till den der uslingen Thorer Sel, skulle det bli till en vanära icke allenast för dig, utan också för hela din slägt. Uppför dig fördenskull så manligt, att du qvarstannar i ditt eget hem, då skola vi, dina anförvandter, bistå dig, så att du icke mer skall råka ut för ett dylikt missöde." Sagan tillägger, att detta rådslag var så lika med hvad Asbjörn sjelf tänkte i sitt sinne, att det följdes, och han stannade således qvar på sitt jordagods.

ANDRA KAPITLET.

Bröllops seder.

Förlofning. — "Brudgranar". — Brudtåget. — Uppvaktande riddare. — Cere-
monien i kyrkan. — Kyrk-kronan. — Vigsel hemma. — Bröllopskalaset.
— Skålarne. — Lekar och dans. — Syskonsång. — Sökande efter bruden.
— Risgrynsgröt. — Hurra och Flipp.

Sedan läsaren nu blifvit bekant med hvad en svensk bonde är, vill jag tala om hans bruk och plägseder. Enär nu det steget, då en man tager sig hustru, kanske är det viktigaste steget i hans lefnad, må en beskrifning på ett Bröllop *) lämp-
ligen intaga första rummet i denna skrift. Jag ämnar för den beskrifningen ingå i de minsta enskildheter, ty om också nå-
got upprepar dervid kan förekomma, är det likväl en fördel deraf genom närmare vunnin kändedom om lefnadssättet och
åsigterna hos den klass som i närvarande arbete omhandlas.

Det må likväl anmärkas i afseende på Sverige, att denna stiftelse har två skilda ursprung, nämligen det ena från heden-
domen, det andra från den tid som följde vid kristendomens första införande i landet, då ett giftermål firades med högtid-
liga bruk. Vid den tiden finner man plägseder blandade af hednisk och katholsk art. Dessa plägseder äro äfvenledes
ganska olika i olika delar af landet, och man kan säga att de skilja sig mer eller mindre inom olika *härad* **). Anlednin-
garne till dessa bruk äro icke lätta att uppleta. Dertill for-
dras åtminstone en djupare bekantskap med förgångna tids-
ådrar samt folkets lynne och seder, än den vi nu ega.

*) De lärda äro icke eniga i afseende på detta ords härledning. Några hafva velat anse det komma utaf "*löpa*", och att det först hetat "Brudlopp", med antagande att bruden fordomdags sprang till kyrkan. Men osannolikt, emedan så väl i hednatiden som under kristendomens tid brudarne alltid med mycken ståt fördes antingen ridande eller i något slags åkdon till den plats, der föreningen skulle försiggå. Rättare uttaladt borde ordet heta "*brudloft*", d. v. s. "*brudlöfte*" (en förlofning). Från hednatiden, då förlofning och äktenskap på en gång afslöts utan omgång, uppkom otvifvelaktigt benämningen Bröllop, som nu betyder giftermålshögtid.

***) Under de tider här menas, d. v. s. den historiska Odens tid, eller kort därefter, utgjorde Svithiod, såsom Sverige då kallades, ett stort fältläger, såsom man gerna kan säga. Invånarne lefde då, genom deras krigiska ställning, liksom i väpnad ställning i en "*här*", och kallades fördenskull "*Svea-här*", svenska krigshären. I öfverensstämmelse med andra militäriska anordningar var landet dertill deladt i *Härad*, *Hundrad*, hvilka benämningar bibehållit sig intill närvarande dag.

I Bohuslän, om hvars bruk i afseende på giftermål jag här först vill tala, tager man, likasom i många andra delar af Sverige och Finland, sin tillflykt till en "Böneman", som skall frambära budet till den sköna.

Denna viktiga person — som allmännast är en äldre bonde — är väl bekant med flickans föräldrar och släkt, samt med de båda unga personernas förhållanden. Han gör första steget för att inleda saken. En noggrann framställning af hufvudmannens beskaffenhet och förhållanden utgör hufvudthemat i hans tal, men derunder händer det ofta att han visar en grundlig kännedom af sådana delar i den Heliga Skrift, som hafva sammanhang med ämnet för hans besök; deribland historien om Tobias och hans ledsagare. Skulle flickan svara *ja*, och om föräldrarne också gifva deras bifall, blir följande söndag, i vanliga fall, utsatt för friaren att göra sitt första besök hos flickan, som han kanske förut icke sett *). Bönemannen presenterar då sin klient för flickan, och frågar om han icke sökt en lofvande man åt henne. De båda unga afhålla sig från allt samtal med hvarandra; bruket tillåter icke att vid denna punkt af affären några ord vexlas emellan dem. Under tiden sysselsätter sig flickan med stickning eller dylikt arbete, och låtsar såsom hon icke märkte friarens närvaro. "Han deremot synes vara döfstum och såsom han fallit ned ur skyarne."

Om saken nu blifvit lyckligt genomförd antingen genom bönemannens kloka underhandling, eller verkan af den unge mannens böner, utsätter man en dag för förlofningen, en ceremoni som i nästan alla fall föregår vigseln.

Merändels eger denna ceremoni rum inför båda parternas släkt och vänner. Dervid vexlas ringar, och man fattar hvarandras händer till bekräftelse på löftet om ständig trohet. De närvarande fatta de ungas händer, sjelfva såsom vittnen till den ingångna högtidliga förbindelsen, samt önska dem allsköns lycka och framgång.

Om presten är närvarande vid detta tillfälle, såsom ofta sker, tror jag att öfverenskommelsen får en laglig form, så att den icke kan upphävas utan ömsesidigt bifall, eller hänskjutande till Consistorii utlåtande — hvilken åtgärd i Sverige, likasom i England, är en något ledsam och kostsam sak. Om båda parterna vilja upphäva förbindelsen, sättes den för någon tid å sido.

Efter förlofningen utbytas gåfvor mellan de förlofvade. Hon skänker honom någon obetydlighet som hon gjort med egna händer; och han, å sin sida, gifver henne, bland annat en psalmbok, på hvars perm ett gyllene hjerta är pressadt,

*) Denna uppgift är nästan alldeles oriktig. Ett frieri till en qvinna, som friaren förut icke sett, lärer väl ytterst sällan inträffa. Den var också övuntad hos en förf., som eljest så noga känner våra förhållanden. *Öfvers. anm.*

äfvansom derå likaledes torde vara intryckta några ord ur bibeln. Hos de förmögnare kunna dessa ömhetsprof vara graverade på en liten silfverplåt.

När dessa förberedelser äro gjorda, betraktas de unga tu nästan såsom man och hustru. — Pastor Holmberg, som utgifvit Bohusläns Beskrifning, säger att på ön "Tjörn", som han likväl uppger vara hundrade år efter sin tid i civilisation, och alldeles i saknad af all hyfsning och förfining, "hafva de fått i sitt hufvud att skänken af en psalmbok gifver fästmannen samma privilegier som den presterliga välsignelsen".

Vigseln eger sällan rum förrän någon tid efter förlofningen. Derunder förflyta veckor, månader, till och med år. Då den nalkas, gör man stora förberedelser i det hus der den lyckliga händelsen skall firas. Rummen sättas i finaste ordning, och om det är sommartiden prydas de med löf och blommor.

Utomhus uppsättas "brudgranar" — unga träd af 15 till 20 fots längd, hvarå man afskalat grenar och bark ända till nära toppen, som der formerar en krona. En sådan står på hvardera sidan om ingången.

Om bröllopet står i ett välmående hus, är antalet af gäster, slägt, vänner och grannar vanligen ganska talrikt, och emedan de, i många fall, hafva rätt att taga sina barn med sig, kan den samlade mängden i bröllopsgården stiga till hundrade eller flera.

Man kunde antaga att kostnaden af ett sådant gästabad kan blifva rätt betydlig, enär kalaset ofta räcker i flera dagar; men detta är dock icke alldeles så, ty fastän värdens källare anlitas för dryckesvarorna, påräknar man att de bjudna gästerna skola medhafva "förming" — matvaror, bestående af smör, ost, flera slags stora kakor o. s. v., och detta i tillräcklig mängd för den tid festligheterna äro beräknade att fortgå, hvarom gästerna vederbörligen underrättas vid bjudningarnes utfärdande.

I en del orter högtidliggöres vigseln i kyrkan, men nu för tiden likväl allmännast i prestens hem eller i brudens eller i brudgummens föräldrars hus. I hvilketdera fallet som helst får det icke finnas några spännen eller binding af något slag på brudskorna, dem hon om morgonen tager på sig — om hon skall kunna hoppas undgå svåra barnsängar. En silfverpenning måste läggas i hvardera skon, ty då skola bjudningar, efter deras tanke, aldrig tryta för det unga paret. Detta är en fördom sedan den katholska tiden, ty när presten då på bröllopsdagen meddelade brud och brudgum välsignelsen, ansågs denna meddela sig till allt hvad de hade på sig, och följaktligen att penningar som man hade i fickorna eller annorstädes också skulle blifva fruktsamma.

När bruden fått på sig skorna, skall hon gå till *ladugården*, d. v. s. *fühuset*, såsom det allmänt kallas, och der mjölka en af korna, "på det att mjölk aldrig skall fattas i huset".

Om vigseln sker i kyrkan, blir bruden uppvaktad af den som klädt henne — vanligen prestfrun, eller en annan af hennes värdighet. Det är hon som påsätter kronan på brudens huvud, till tecken af hennes egenskap af dagens drottning. Likasom det fruntimmer som sitter närmast bruden kallas *Drottsäta* (*Brudsäta*), får den som sitter närmast brudstolen samma namn som den först här anförda. Detta fruntimmer och talrika brudtärnor färdas då tillika med brud och brudgum samt en större del af sällskapet till kyrkan i åtskilliga slags åkdon, men spelmännen och brudriddarne, som alltid utses bland de raskaste unga karlarna, äro alltid till häst. Dessas hattar äro prydda med långt hängande brokiga band, och de hafva kring halsen löst bundna halsdukar, hvilkas snibbar fladdra i vinden. Bruden till heders rida dessa ofta så vildt, att de äfventyra icke blott sin egen säkerhet, utan också de öfrigas som tillhöra tåget. Detta bruk uppkom på följande sätt:

Några hundra år tillbaka, då, i Sverige, makt var det samma som rätten, hände det att om en man fattade tycke för en vacker flicka och ville hafva henne till hustru, begärde han hvarken hennes eller föräldrarnes bifall, utan kom till förtjuverskans hem, beväpnad ända till tänderna och åtföljd af en vän, och förde bort den sköna med våld, om öfvertalande intet uträttade. Dervid hände också att flickans fader och broder blefvo slagna under försvaret. Vid andra tillfällen gjordes bortröfvandet då flickan var på väg till kyrkan för att viga vid en annan; den förskjutne älskaren och hans följe lade sig då i försåt för brudtåget, dödade brudgummen och förde bruden i triumf hem till sitt eget hus. Till skydd emot sådana våldsförsök blef det vanligt att på bröllopsdagen ett antal unga karlar såsom beskyddare åtföljde flickan till och från helgedomen. När en qvinna på förr sagda sätt blef, mot sin vilja, förenad med en man som hon hatade, då han på så våldsamt sätt röfvat henne från hennes hem och dödat hennes släkt, bar hon ofta inom sig ett dödligt hat till honom, så att hon icke sällan, då tillfälle dertill erbjöd sig, sökte hämnd med att antingen döda mannen eller till och med sina egna barn.

Vid brudtågets ankomst till kyrkan, der man i närheten uppsatt en "triumfbåge", stiga alla ned från hästar och åkdon. En ordentlig procession formeras då, och sedan man inkommit genom den rymliga ingången, går man vidare fram, under det någon glad melodi höres från spelmännen, och intager platser, som blifvit för detta begagnande hållna i beredskap i de främsta bänkarne.

I de gamla tiderna kommo männen i landsförsamlingarne fullt beväpnade in i kyrkorna, men i trettonde århundradet upphäfdes detta bruk så mycket, att vapnen innan man steg in i kyrkan upphängdes i ett slags förstuga, som sedermera deraf blef kallad "vapenhus", hvilket namn detta förrum vid ingången ännu bibehåller.

Bruden är praktfullt utstyrd i sin vigsel-drägt. Till största delen består den af svart siden, med derpå fästade grannt färgade band, silfverprydnader och konstgjorda blommor. Ett bälte eller gördel omsluter lifvet, och perlband pryda hennes hals. På hufvudet bär hon antingen en krona, som stundom är gjord af myrten, men vanligast af kulört papper och utstyrd med bladguldsirater, eller också har hon den särskildt så kallade kyrk-kronan af silfver, som är mycket lysande att påse. En sådan finnes vid de flesta svenska kyrkor, om ej i alla. Rätteligen skulle den icke få bäras af andra än *jungfrur*, men nu för tiden tror jag icke att man gör stora svårigheter att lemna den till hvilken som helst. Doktor Wieselgren, som för närvarande är domprost i Götheborg, säger om dessa förhållanden: "Det gamla och djupt rotade bruket att icke fästa sig med äktenskapets heliga band förrän bruden "*bleknat*" — d. v. s. är på väg att öka familjen — hade utan tvifvel sitt ursprung i hedendomen, och det var för att utrota detta onda som den kristna kyrkan ordnade så, att endast kyska brudar finge bära kyrkans krona vid deras vigsel."

Brudgummens drägt är enkel, och föga skiljd från de vanliga högtidskläderna.

Vid slutet af gudstjensten går brudparet fram till altaret och knäfaller der under det att presten utför akten. Brudtärnorna och männen hålla en "pell" af schalar eller dylikt öfver det lyckliga paret under hela ceremonien, och när de nu blifvit förenade — till lycka eller olycka — återgår samlingen till de bänkar som de i början intagit.

När akten är förbi och presten läst välsignelsen, går fåget åter ut ur kyrkan i nästan samma ordning som man iakttog vid ingåendet, och spelmännen äfven nu främst med en eller annan glad melodi.

Den enda vigsel i kyrka, som jag bivistade, då kyrk-kronan bars af bruden, föreföll i Wermland. Spelmännen voro då fyra, som alla spelade fiol. Enär nu ingen vid fiolspelning visar sig med sin mest älskvärda figur, tycktes mig dessa skrapare på sensträngar nedsätta kyrkoaktens högtidlighet.

Om vigseln sker hemma i brudens hus eller hos någon af familjens vänner, samlas presten och brudgummens slägt och vänner i den sednares hem, der man emottages gästfritt, men utan att man sätter sig till bords. Derifrån åtföljer man då den lycklige mannen till den älskades hem. Näst förr än man kommit dit, gör man halt, hvarefter två eller

flera af partiet rida förut, för att kungöra ryttareskarans ankomst, och då denna hinner fram bjudes välkomstbägaren af värden. Den tömmes af enhvar bland sällskapet under bar himmel och med mycken acklamation. Skulle någon vägfärande råka att komma i samma stund, så blir också han inbjuden att dela innehället af bägaren eller skålen.

Nu är allt i ordning, och brudgummen går in i huset, följd af sina vänner; de nya gästerna helsas med musik; äfven böss-skott lossas såsom tillägg till den hedersbevisning man egnar åt presten eller andra betydande personer. Bruden mottager de besökande i full skrud, i bruddräkten, som är ganska praktfull om hon är rik. Och om hennes krona icke är i värde och skönhet lika med den förr omtalade kyrk-kronan, är den likväl ganska prydlig. Vid mindre förmögna förhållanden åtnöjer hon sig med en mössa och de anspråkslösa söndagskläderna. Hennes klädfru och hennes brudtärna utgöra hennes uppvaktning.

Väggarne i bröllopsrummet äro till en stor del behängda med hvita skynken, och, om det är sommartid, beklädda med löf och blommor. I taket, och omedelbart öfver den punkt, der brudparet skall stå under ceremonien, är en "pell" (himmel) uppfästad, lik den vi förut här omtalat. När då presten är i ordning till ceremonien, framlägges en vigselfdyna, som är utsirad med blommor och band, under musik af de unga flickorna. Den nedlägges under pellen. På denna kudde knäfaller nu brudparet medan vigseln förenar dem till ett.

När ceremonien är slut, och alla de närvarande, hvar för sig, lyckönskat det lyckliga paret, sätter sig sällskapet till bords, der gästerna få plats hvar efter sin närmare eller aflägsnare släktskap med bruden eller brudgummen. Men mycket uppehåll föranledes nu deraf innan den viktiga saken blifvit väl ordnad, i synnerhet som en eller annan derunder med afsigt går undan ur rummet och måste uppsökas, samt, sedan man funnit honom, måste med halft våld bringas att intaga den för honom utsedda platsen.

Det säges att den svenske bonden genom sin erfarenhet af att ofta bli förbisedd och nedsatt, blir mycket försagd, och att fördenskull, när fråga blir om företräde, det är mycket svårt att vid här sagda tillfälle få honom att intaga den högre plats som efter släktskapsförhållandet med endera utaf brudparet skall honom tillkomma.

Stundom förekommer att brud och brudgum sitta vid hvar sitt bord, hvarvid den förra uppvaktas af brudtärnorna; men i vanligaste fall sitta de bredvid hvarandra och under pellen. Hvarje fat, eller maträtt — vanligtvis fyra till sju — inbäres i rummet under musik. Brudriddarne uppåsa gästerna vid bordet. De hafva det särskilda privilegiet att derunder hafva hattarne på. Vid andra fall åsidosättes detta bruk.

För att visa sig såsom herre i huset går värden öfverallt i skjortärmarne, och befattar sig personligen icke med hvad som föregår, utan delar ut sina befallningar till marskalken eller den förnämste deputeraden — någon som väljes ibland de närmaste släktingarne. Denne embetsman måste, såsom tillägg till hans öfriga egenskaper, tåla så mycket starka saker, att han kan dricka det öfriga sällskapet under bordet. Äfvenledes måste han vara så talför, att han vid tillfälle allt efter behof kan hålla ett nödigt tal.

En annan af källar-deputerade är öltapparen, vanligtvis en af världens torpare. Hans åliggande är att idkeligen fylla gästernas glas med öl, som tappas ur en stänka, som rymmer flera kannor och är försedd med en lång pip, till någon likartighet med en thékanna. Man får likväl icke tro att öl är den enda dryck som bjudes vid detta glada tillfälle, ty utom landets vanliga bränvin (finkel som är bränd af potates och som utgör allmogens nektar), förekomma icke sällan på bordet både cognac och viner.

En särskild pjes får man se på bröllopsbordet — en tallrick på sidan om brudens tallrick. På densamma lägges något litet af hvarje kötträtt, hvaraf hon sjelf äter; denna tallricks innehåll skickas sedan till någon fattig som underhålles af familjen.

Detta bruk, som iakttages vid alla bröllop, är urgammalt. Under hednatiden blefvo sådana läckerheter samlade såsom offer åt vissa elfvor, som kallades *Tomtar*. De utställdes under ett förtrolladt träd vid bostaden, eller på ladugolfvet, hvilka ställen tomten troddes nattetid besöka.

Dessa tomtar (hvarom vidare skall sägas längre fram) tros vara välsinnade mot folket om de väl behandlas; deremot har man andra elfvor, jättar och dvärgar, m. m., som anses vara fiendliga mot människorna. Dessa komma under den gemensamma benämningen *Troll*, eller onda andar. — Ingeborg, en beryktad spåqvinna, som lefde i Sverige i medlet af sednaste århundradet, hyste något synnerliga begrepp om sådana varelser. Hennes yttranden härom voro: "Hela skapelsen är befolkad med öfvernaturliga väsenden, och har varit det ända sedan Lucifer och hans här nedstörtades från himmelen, då mörkret var så djupt, att de onda andarne icke kunde förnimma hvarandras närvaro annorlunda än genom deras klagolåt och suckar. Lucifer sjelf och de nedrigare bland hans sällskap förvandlades till troll, och blefvo alla dömda att vistas der de blifvit nedslungade.

En bröllopsmåltid räcker vanligtvis mycket länge, stundom tre till fyra timmar, till följd af de många rätterna och allmogens vana att äta långsamt vid detta och andra dylika tillfällen, jemte det att långa uppehåll göras vid de många före-

slagna skålarne — hvaribland främst *Dannemans*-skålen *) — hvarmed man menar önskingar om helsa och välgång för det nya paret. Vid hela tillfället får man ett "kraftigt bevis på rymligheten och styrkan i nordfolkets magar".

När måltiden är öfverstånden, roar sig sällskapet så godt det kan, de gamla med tobakspipan och roliga samtal, medan de unga egna sig åt lekar, att gissa gåtor, spela och dansa.

Bruket att dansa kronan af bruden förekommer allmänt i några orter. Hon omslutes af de dansande flickorna i en ring omkring henne. Sjelf har hon ögonen förbundna, och lyfter kronan af sitt hufvud och räcker henne åt någon, på hvars hufvud den således slumpvis kommer att sitta. Den som får denna lycka tros bli den första bland sällskapet som blir gift. Denna flicka går sedan in i ringen och placerar på samma ovetande sätt kronan på ett tredje hufvud, och så vidare på alla flickorna. Derefter lyftes bruden på en stol, der man bringar henne ett glas, då hon under skallande hurrarop dricker en skål, hvars innehåll är en önskan att alla flickor snart måtte ändra lefnadsställning. Derpå dricker hon en "skål för alla blifvande hustrur". Nu utsäga matronorna sina anspråk på att ega bruden ibland sig. De förhindras så länge som möjligt af flickorna, men de släppa henne slutligen lös, och dansen börjar åter.

Brudgummen genomgår en lika beskaffad ceremoni som den nyssnämnda med bruden. Ungkarlarne sluta en ring omkring honom, och han dansar med dem alla. Derefter höjes han på en eller flera kamraters axlar, och tager, från denna höga ståndpunkt, afsked af de ogifta. De gifta komma nu fram och vilja taga honom i besittning; då uppstår en skärmytsling emellan dem och ungarlarne, någon gång så hetsig, att den kan vålla skador både på hans kläder och person.

När lustbarheterna äro slutade för dagen, eller rättare för natten, drager sig det lyckliga paret undan till brudkammaren, hvarefter bröllopgästerna gå in i rummet, sjungande i chorus och åtföljda af spelmännen. Brud och brudgum sätta sig upp i sängen och emottaga de besökande med traktering, bruden presenterar ett glas vin åt de qvinliga gästerna, och brudgummen ett glas bränvin åt männen.

Fordom var det brukligt att ställa brudsängen midt i rummet på en platform, så upphöjd att man behöfde fem trappsteg för att komma dit. Bruden lades då fullt klädd på sängen. Brudtärnorna hade brinnande vaxljus i händerna, och brud-

*) Detta bruk är mycket gammalt. Uttrycket *Danneman* betyder "en bonde god", en man, fullkomlig på allt sätt, så vidt som hederliga syften och renhet i uppförande utgöra en mans karakter. Ordet kommer af det göthiska "*Danne*", hvarmed menas fullkomning i godt eller ondt. Om en dålig person säger man t. ex.: "*han är för dann*", för *danner*, d. v. s. han är synnerligt elak. Om en förständig man heter det: "*han är för dann*", eller han förstår allt.

riddarne stodo med brinnande bloss rundtomkring sängen, och när brudgummen tillkom, tog han, med ett skutt, sin plats vid brudens sida under högljudt skratt och bifall af sällskapet. Tärnor och brudriddare gingo då parvis ut, med sina ljus och facklor, sjungande i chorus en kuplett, som, i fri översättning, innehåller följande:

"Blås ut ljusen,
tag bruden i din famn!"

I förra tider brukades också att brudriddarne buro till kyrkan de kuddar, på hvilka brudparet knäfallit under vigselakten. (Detsamma förekommer också ännu.) Likaledes nedlades den på aftonen framför brudsängen, då brudparet, sedan alla aflägsnat sig, knäföll derpå och förrättade sin bön.

I några fall blef det nygifta paret lemnadt alldeles ensamt i "bröllophuset" under natten, hvaremot gästerna togo qvarter hos grannarne, som både af pligt och böjelse visade dem all möjlig uppmärksamhet.

Men då sällskapet var talrikt, och man icke kunde åstadkomma beqvämlig plats för dem alla i grannskapet, äfven om det skulle ske så att två eller tre lades tillsammans, tog man sin tillflykt till att bädda "syskonsäng" (syskonbädd), d. v. s. ett läger af ren långhalm, som lades på golvet i rummet, och, om det var vintertiden, midtemot spiseln. På denna bädd lade sig då alla, båda könen om hvarandra, naturligtvis iklädda sina vanliga kläder. Detta sker nu förutan all tanke på att något opassande skulle finnas i detta bruk. Mångfaldiga gånger har också jag under mina tröttande ströftåg i de nordiska skogarne fått qvarter i någon vänlig bostad, hvarvid flera ibland oss, alldeles obekanta med hvarandra, och der tillgångar saknades, legat på detta sätt — "såsom svinen" bredvid hvarandra, såsom mången skulle vara frestad att säga.

I åtskilliga trakter af provinsen är det också ett gammalt bruk, att bruden, på dagen efter bröllopet, med afsigt går bort ifrån hemmet. Brudgummen klagar då för gästerna att man stulit bort henne ifrån honom. Man företager följaktligen ett sökande efter henne. När hon då träffas är hon ännu klädd i sin bruddräkt, som hon förut aftagit. Hon hemföres nu med stor ståt och ceremoni. Detta är hennes insättande såsom matmoder i huset, i kraft hvaraf hon med egna sköna händer bjuder de närvarande bränvin och bröd. Vid detta tillfälle emottager hon på en bricka de öfliga brudgåfvorna utaf sällskapet.

Andra gånger ställa sig brudgum och brud, jemte klädfrun och marskalken, vid ett bord, hvarpå står ett fat med en stor och mycket utprydd bröllopskaka utaf läcker beskaflenhet. Gästerna stiga då fram till bordet och nedlägga sina gåfvor ofvanpå kakan. När dessa skänker blifvit uppräknade och beloppet tillkännagifvet, flyttas de under fatet. Alla gifva något, men ungarlarne mest, och man påräknar att de skola

erlägga från 3 till 10 riksdaler. Det unga paret tackar gifvarne med handslag, och trakterar med vin och toddy.

Bröllophögtidigheterna räcka vanligen tre dagar; men hos de förmögnare bönderna icke sällan fem, sex dagar, hvar- under sällskapet roar sig på bästa sätt. Men bordets nöjen synas härunder vara de förnämsta. På en del ställen i provin- sen brukas det att man, vid bjudningen till festen, bestäm- mer huru många dagar den sannolikt kommer att fortfara. Efter denna bestämmelse rätta sig gästerna i afseende på den "förning", som hvar och en medför till det allmänna förrådet. Vid andra tillfällen utsättes ingen tid. Det enda tecknet der- till att gästernas rum blefve värdfolket dädanefter mer önsk- värdt än deras sällskap, är att värdinnan kommer med en starkt kryddad risgrynsgrot. Denna antydning förstås alltid på lika sätt, och då denna rätt blifvit förtärd, bugar sig hvar och en till afsked under ymniga tacksägelser.

På några ställen brukar sällskapet, innan det på allvar upplöser sig, gå upp på någon högre punkt invid stället, för att der under skott och hurrande fägna sig af hjertans grund med en "Flipp", en starkt rusande dryck af bränvin, öl, ägg, peppar, spansk peppar, m. m. Någon gång reses en sten på stället till minne af den glada händelsen.

Men bröllopet är icke härmed alldeles slutadt, emedan man väntar att det unga paret skall, då det flyttat in i sitt eget nya bo, inbjuda alla som varit gäster i bröllophuset under de föregångna festdagarne.

TREDJE KAPITLET.

Giftermålsbruk i Wärend, Wänge, Delsbo och Westbo.

Majstängen. — Wärends-qvinnornas privilegier. — Härklädseln i Wänge. — Egna plägseder i Delsbo och Westbo.

I Wärends härad i Småland firas bröllop med mycken pomp och ståt.

Sedan förlofning försiggått, skänker fästmannen sin blifvande brud en psalmbok, en kedja och ett bälte af silfver, en silfversked med en krona och löf pressade på skaftet, ett par skor med höga klackar, jemte åtskilligt annat. Med dessa er- hållna skänker skall bruden visa sig i kyrkan, en vecka före bröllopet.

På morgonen före den dag som skall högtidliggöra parets förening kommer prestens fru, som skall tjänstgöra såsom klädfru, till brudens hem, der hon blir emottagen af denna och släkten med musik och andra välkomsthelsningar. Hon förser då sin skyddling med den mest lysande utrustning som kan åstadkommas.

Följande morgon (en söndag) kommer presten sjelf med brudgummen, samt dennes släktingar och vänner, till häst fram till brudens hem. På vägen dit ansluter sig en skock — 15 till 20 — ynglingar, som frivilligt erbjuda sin tjänst vid tillfället. Dessa äro utrustade med röda ridspön, broderade handskar, röda halsdukar och uppslag på ärmarne. Alla hafva de lifliga hästar och visa under denna ridt sitt förakt för faran dermedelst att de spränga fram öfver stenmurar, kullfallna trädstammur, diken och andra impedimenter på sidan om vägen.

När tåget framkommer, uppgifver bruden ett häftigt rop — enligt ett bruk ifrån urminnes tid — och lagar tillika så att hon kan, osedd af brudgummen, få se en skynt af honom genom sin vigselring. Det ligger nämligen i folktron att han skall bli en god man, om bruden på bröllopsmorgonen får se honom innan han får se henne.

När ryttaretåget kommit fram till bröllopgården, emottagas de ridande med all skyldig hedersbevisning. Då de stigit af, går presten fram, åtföljd af de öfriga, och tager upp psalmen: "Heliga Treenighet, var vår hjälp." De medföljande instämma med all makt i sången; under fortsättningen häraf ingår man i huset. Här helsas de med ett tal af skänkvärden eller hans ställföreträdare. Vid talets slut sjunger hela sällskapet den psalm som begynner med: "O, Helge Ande!"

Härefter sätter man sig ned till en ymnig måltid, hvarvid goda rätter icke saknas, emedan man föregående dagar slagtat ett boskapsnöt och några småkreatur, äfvensom man skaffat i ordning riklig tillgång på bränvin och öl för det glada tillfället.

Då måltiden är slutad, begifver sig hela sällskapet ridande till kyrkan. I första utfarten rides tre särskilda gånger rundt om majstängan, som är rest i midten af gårdsplanen framför boningshuset. Derefter fortsättes ridten till helgedomen.

De äldsta rida främst. Dernäst komma musikanterna med oboër och fioler, m. m. Derefter komma bruden och klädfrun, som vanligen är prestens fru, jemte ett antal valda amazoner; sist det öfriga sällskapet. Tåget går nu varsamt, på det att den tunga kronan, som ofta väger öfver två skålpund, icke måtte falla utaf brudens hufvud. Det långsamma och oangenäma härvid afhjelpes genom musiken, som under hela denna tid fortfar att spela muntrande stycken.

Vid ankomsten till kyrkan rider man flera hvarf omkring den så kallade brudstenen, sannolikt Freyas sten, som omtalas

i sagorna. När klockorna börja ringa, rör sig tåget, med presten och brudgummen i spetsen, långsamt under musikens ljud fram till mellersta kyrkogången.

När vigselceremonien är slutad, går bruden ut på gräsplanen på kyrkogården och utdelar der allmosor åt de fattiga, äfvensom mat, som hon för ändamålet haft med sig hemifrån. Derefter återvänder bröllopsällskapet hem.

Ända till sednaste tider hade Wärends härads qvinnor ensamma i landet rättighet att taga arf lika med sina bröder i sterbhuset efter föräldrarne, hvaremot i hela det öfriga landet qvinnan icke fick åtnjuta mera än hälften emot brodern. Men på en sednare riksdag togs det beslutet att arfslagarne skulle ändras derhän, att öfver hela riket qvinliga och manliga arftagare skulle dela lika.

Hädeforskarne hafva icke klart för sig den period då Wärendsqvinnorna fingo deras afskiljda arfsrätt. De gamla småländska krönikorna vilja bestämma tidpunkten till år 2493 efter världens skapelse, men andra auktoriteter uppgifva det nionde eller tionde seklet.

Man har haft många undersökningar och gissningar angående orsaken till det ifrågavarande privilegiet som dessa qvinnor haft. Några påstå att det varit till följd af deras hjeltomodiga förhållande i striden med danskarne, då de gingo fram vid sina fäders och bröders sida. Andra åter påstå att de ensamma och genom list öfverraskade fienden. Den allmänast antagna berättelsen är följande:

"Amazonerna anfördes af en qvinna vid namn Blenda, som insett omöjligheten af att vinna något i öppen strid; hon föreslog derföre danskarne att sjelf jemte de öfriga qvinnorna gifva sig till hustrur åt dem. Kungens val föll på Blenda, hvarjemte hans folk valde bland de öfriga. Alla qvinnorna trakterade sina män till dess de blefvo rusiga och somnade med hufvudet hvilande mot deras sköte. Blenda svängde sin halsduk till tecken att hämnens timma var kommen, då hvarje qvinna mördade den fiende som valt henne. Dermed var landet frälst."

I Wänge socken på östra sidan af Gotland firas bröllopet vanligen på söndagen. På lördagen samlas brudgummen tillika med sin och brudens släkt i brudgummens faders hus, der de intaga en måltid. Derefter begifver sig bruden, åtföljd af prestens fru, till prestgården, der hon under natten behörikt utstyres till den följande dagens väntade högtidlighet.

Det öfriga sällskapet väntar till söndagsmorgonen, då det bryter upp till prestgården, sedan det förut intagit en glad frukost och afhört ett af presten hållet tal. Innan man begifver sig å väg till prestgården får hvarje person en kringla af hvetebröd och en flaska bränvin eller annan stark dryck, för att dermed traktera vänner och bekanta som tillfälligtvis råkas på vägen.

När bröllopståget kommit till prestgården, ledsagas det in i salen och införes till bruden, som der i full bröllopsdrägt, och uppvaktad af en mängd brudtärnor, visar sig för de beundrande åskådarne. Hennes långa hår hänger löst öfver hals och axlar. Dock undantages en del, som uppbindes i en rundel, kallad valk — ett slags hårklädsel som jag tror äfven begagnas af dalkullorna. En vriden rulle af ett glänsande tyg ligger omkring pannan. Öfverst på hufvudet lyser den i föregående kapitel omtalade kyrk-kronan. Hennes bröstlapp, som är prydd med perlor, räcker nedom lifvet. I allt annat är hon klädd såsom vanligt, fastän ju ståtligare desto bättre.

För icke lång tid sedan — mindre än trettio år — herrskade ett annat bruk. Den förlofvade flickan visade sig, på lysningsdagarne, klädd i en särskild drägt, som utgjordes af en blå tröja, rödt lifstykke af vadmal, båda utaf hemspunnen ull, röda ullstrumpor, "svenska skor" (af en särskild form) med spännen. Håret var uppkammadt från pannan bakåt och der sammanbundet med brokiga band och lagdt i ring omkring hufvudet. Denna drägt skulle beteckna oskuld. Om deremot en flicka begått ett felsteg, så måste hon åtnöja sig med en simpel mössa utan all grannlåt.

Brudgummens drägt skiljer sig icke synnerligt från den klädsel som andra unga män i den orten begagna. Omkring den hvita halsduksrosen är ett bredt grönt band viradt, och ett dylikt är lindadt omkring hatten. Den blå öfverrocken af hemväfdt ylletyg måste han för tillfället icke aftaga äfven under sjelfva vigselceremonien.

När det ringer till gudstjensten skall bröllopssällskapet begifva sig af till kyrkan. Karlarne äro alla till häst och rida i led, tre i bredd. Brudgummen åtföljes af hofriddare, såsom de här kallas, den ene hans, den andre brudens slägting. Dessa tre utgöra främsta ledet. Efter männen komma kvinnorna, i åkdon af hvarje slag, men främst det hvori bruden åker; dernäst komma brudtärnorna, som — vid ett stort "kronbröllop" — äro till ett antal af 30 till 40. Slutligen de öfriga kvinnorna.

Då sällskapet stigit af hästarne och ur åkdonen, går processionen in i kyrkan i samma ordning som de haft under tåget dit; musikanterna spela derunder brudmarschen — en favoritmelodi i den orten. Under vigselceremonien hålles en pell öfver det lyckliga paret, och efter ceremoniens slut återvänder man till en kyrkobänk, som är prydd med blommor m. m. och särskildt framsatt för parets räkning. Der kvarblifva de under gudstjensten.

Derefter leder brudgummen bruden ut ur kyrkan till hennes åkdon, och sällskapet begifver sig hemåt. Framför tåget rida musikanterna, som åtföljas af brudriddarne, hvilka likväl, sedan de en kort stund ridit i tēten, skilja sig från de öfriga

och gallopera förut fram till bröllopsgården för att anmäla tågets snara ankomst. Här emottagas de med böss-skott och andra glädjebetygelser. Sedan man skyndsamligen försett dem med två ofantliga hvetebrödskringlor och ett stort förråd af bränvin eller annan spritdryck, skynda de tillbaka till sällskapet, som då blir trakteradt. Sedan detta gått väl för sig, vända de sina hästar och återvända till bröllopsgården, för att vara i ordning att emottaga sällskapet vid dess ankomst.

Snart derefter intages middagsmåltiden, hvarförinnan presten läser bordsbönen. Efter måltiden ledsagas bruden af presten till ändan af salen, således till hedersplatsen. På ett litet bord bredvid henne står en stor silverbägare med öl, och en korg med go-rån. Nu göres en insamling åt de nygifta och för de fattiga. Presten uppräknar och antecknar bådas belopp. När denna ceremoni är slutad, trakterar brudgummen gästerna med öl, och bruden de qvinliga gästerna med rån.

Nu spelas det upp till dans. Presten och bruden, tillsammans med brudgummen och klädfrun, dansa först; derefter dansar brudgummen med hvar och en af de qvinliga medlemmarne af sällskapet, och bruden med hvar och en af karlarne. Slutligen dansas kronan af bruden, på samma sätt som här förut är beskrifvet i föregående kapitel, och sedan både brudgum och brud blifvit "stolade" (höjda på en stol), tager hon afsked af sina ogifta vänner.

Bruden ledes nu af sin klädfru in i ett annat rum, der hon afklädes bruddrägten och klädes såsom gift hustru. I denna nya drägt återvänder hon till sällskapet, ännu uppvaktad af sina tärnor, som bilda en ring omkring henne och med tända bloss dansa omkring henne.

Följande morgon komma "ungfar" (klädd i kort jacka) och "ungmor" för att göra besök hos gästerna och traktera dem det bästa som visthus och källare förmå.

De två eller tre följande dagarne egnas åt förlustelser af hvarjehanda slag; men på thorsdagen, eller sednast fredagen, sättes en blandning af öl och mjölk på bordet — en antydning åt gästerna att högtidligheterna äro slutade. Matmodern fördelar nu åt gästerna det öfverblifna utaf deras "förning", och vid hvarje partis afresa skjutes böss-skott och uppspelas musik.

De unga brudgranarne, som äro uppställda på hvar sin sida om ingången till bröllophuset, lemnas kvar till den tid då den unga hustrun fått sitt första barn.

Kyrkoherden Lenæus*) i Delsbo socken har gifvit oss en målande, men något fri beskrifning på sättet huru i den nämnda

*) Förf. har misstagit sig då han åberopat erkebiskop Lenæus om Delsbo-plägsederna. Den som författat *Delsbo Illustrata* var kyrkoherde derstädes, och

orten tillgår vid bröllop; men denna beskrifning talar icke fördelaktigt för det sedliga tillståndet i hans församling. Han skref i slutet af förlidet århundrade:

"En allmän osed är bland ungdomen. Denna osed består deruti, att ifrån *Tanårens* *) början, ja ofta förr, och sedan allt framåt, så länge deras lediga tillstånd räcker, stryka gossar, ynglingar och drängar, alla nätter, *före och efter helge-, högtids- och söndagar*, omkring i socknen, till att skaffa sig sammanliggande med stintor och pigor, som allestädes ligga i loft och bodar, ej allenast sådana nattbesök väntande, utan ock dem villigt emottagande. Hvilken skändeliga osed, ehuru nitiske Guds ords tjenare enskildt och offentligen deremot hafva ifrat, än ifra, och framdeles ifrande varda, oförstörd bibehålles, samt oförskämdt, äfven vid domstolen, dermed vill försvaras, att det är så *landsens sed, och socknens urminnes gång*, den ingen må dem, mer än deras förfäder, förmena.

"Är ock den seden här, så väl som i hela det öfriga Helsingland, och äfven uti *Dalarnes*, samt troligen öfver hela Westernorrland, att *frieri* börjas med aftonsnack och sammanliggande i mjugg, det de kalla *liggje*. Ty när ungarken har en tid långt, i följe med andra flera, som förr är omördt, på de nätter som sön- och helge-dagar näst föregå och efterfölja, gjort stintor och pigor på ymsa ställen säng-besök, begynner han ändteligen den ena gången efter den andra att ensam, på de besagda nätter, sig att inställa hos någon viss stinta, vid hvilka tillfällen han så smått efter hand låter henne förstå, sig åstunda att få bygga äktenskap med henne, det hon då, om hon har tycke för hans person, råder honom hos vederbörande att anmäla. När det alltså dertill kommer, att ungersvennen med fullt allvar detta sitt värf, så hos stintan, som hos hennes föräldrar, vill föredraga, så går han merändels ensam åstad, hafvandes med sig bränvin uti en plunta eller flaska, tillika med några kringlor, eller annat hvetebroöd, hvarmed han, straxt efter ankomsten, börjar traktera sina tillkommande svärföräldrar och fästemo, och under ett sådant kringsupande talar han dem till, och dagtingar det bästa han gitter. Men kommer friaren tomhändt till bys, icke hafvande med sig bränvin, hvarmed han, i fall de ställa sig hårda, kan blöta upp deras sinnen, så får han dåligt besked.

"Vinner friaren den gången *ja*, så fäster han stintan straxt med ring och andra gåfvor, och får ej allenast sedan, så ofta han bemödar sig göra henne natt-besök, helt fritt tillträde,

hette Knut Nilsson L., hvaremot erkebiskopens namn var Johannes Canuti L. Denne sednare lefde på 1650-talet. Kyrkoherden L. lefde mer än 100 år sednare.

Öfvers. anm.

*) *Tan-år* kallas de år, som följa efter det tolfte, nämligen tretton, fjorton, femton etc., emedan allmogen i sitt uttal lyktar dessa orden på *tan*, och säger *trettan, fjortan, femtan* etc.

utan han vinner ock det, att hon sedermera icke hos sig insläpper någon annan. Och när fästemon så en tid bortåt har försökt friarens liggje, låts hon (att göra sin peppar dyr) slå upp köpet, och bjuder så honom, vid ett natt-besök, alla de gåfvor igen, som hon af honom undfått. Vill han då gåfvorna af henne icke återtaga, utan påstår, att deras gjorda aftal skall hafva bestånd, så vägras honom aldrig sedan nattherberge och sammanliggande med fästemon, intill bröllofstiden. Hvaraf det kommer, att när någon tviflar om den eller den drängens och pigans förlofning, så svarar den andre: Derom är intet tvifvel, *ty de hafva nu börjat liggja*, nämligen tillhoppa, så ofta de råkas. Och sådana på *ära och tro* (såsom det här och i Dalarne heter) sammanliggande personer, de kallas här *govänsfolk*.

”Bröllopet hålles gemenligen här i den gården, der brudparet skall få sitt hemvist och blifva boende. Slägt och anförvandter, som till bröllopet bjudas, de vardas med det vilkor bjudna, *att de skola hafva kost med sig* för så många personer, som ifrån deras hus och gård på bröllopet sig vilja infinna. När bonden bjudes, så är ock hans *rote-soldat* äfven bjuden, men icke soldatens hustru; vill hon till bröllopet följa sin man åt, så måste hon, för sin person, hafva tillräcklig kost med sig. Och måste rotebonden oundgängeligen föra tillräcklig kost med sig till bröllopgården, så väl för soldaten, som för sig sjelf. Brudgummen bjuder under tiden en, högst två ogifta drängar (som varit hans förtroligaste kamrater) med på bröllopet, och det utan kost. Hvar nu endera af de bjudna drängarne, eller ock bägge, icke komma så åt, att sig på hans bröllop inställa, så ega de frihet att sätta två andra, som mer lediga och bröllophugade äro, i sina ställen. Dock måste dessa objudna, men hugade drängar, om de vilja träda i de bjudnas ställen, *köpa sig rättighet härtill* af dem, som brudgummen sjelf har bjudit (men ifrån bröllopet uteblifva), gemenligen med tre daler kopparmynt. Och denna handel kallas här: *sälja och köpa Vänen*. Den sig således af en bjuden, men bortoblifvande, dräng *Vänen* har tillhandlat, är sedan, efter erlagd brudgåfva, lazaretts- och fattigpenningar, utan klander delaktig af all bröllopsfagnad och lust, så länge bröllopet räcker. Nässjar eljest någon objuden dräng in på bröllopslaget, då han ingen *Vän* har sig köpt af någon bjuden och uteblifvande, han visas straxt på porten, och der han envisas, tör han väl slarga sig till ett kok hugg på köpet.

”Till att sköta och laga, samt att till kokerskan utdela den i bröllopshuset af många införda kosten, tillsätts straxt om *möqvällen*, det är aftonen före bröllopsdagen, tvänne beskedliga hustrur, som, medan bröllopet påstår, vardas *matstillgummor* kallade, under hvilkas vård all kosten lemnas, så att den, som kosten ditfört, är under varande bröllopsfröjd alldeles obekymrad, och äter lustigt af det, som, efter matstill-

gummornas anstalt, för hela laget på bordet framsättes, icke frågandes derefter, om det af hans eller någon annans medförda kost kan vara taget. Värden i bröllophuset består allt ölet och bränvinet, och så länge det räcker, så skiljes ingen af de bjudna gästerna ifrån bröllopgården, det må gå ut på tredje, fjerde, femte, ja, sjunde dagen, såsom Simsons bröllop i sju dagar påstod; men sprutar den sista öltunnan hjerteblooden, och intet bränvin mera är till fångs, så är bröllopet i blixten allt. Dock att ingen, som vid ankomsten hedrat sig med vacker kosts medförande, skall slappo ifrån bröllopgården bortfara, så gifva matstillgummorna på slutet hvar hemfarande hustru något, i dess kläde inknutet, af den öfverblefna bröllopskosten, nämligen något bröd, kött, stek och ost.

"Med prestkrage och lång prestkappa har brudgummen, ifrån äldre tider, här inställt sig i kyrkan på vigselfdagen; men med sockneallmogens enhälliga samtycke lades denna seden af vid början af år 1760, så att nu kommer en Delsbo-brudgum, såsom på andra orter i riket sker, till kyrkan uti sina egna svarta klädeskläder, med en vit linnehalsduk om halsen. Bruden, der hon förr icke varit gift, låter pryda sig med en stor och förgylld sifverkrona, om 80 lods vigt, samt med åtskillig annan grannlåt. När bruden är ur kyrkan kommen, fägnar hon, ute på prestgården, dem med bröd och bränvin, som, utom de närskyldta, hafva vid in- och utgången, till och ifrån kyrkan, varit hennes *brudpigor*, emedan de icke alla äro till bröllopet hembjudna. Och så snart denna brudpigornas fägnad gått för sig, då, men icke förr, far brudparet, och deras kallade gäster, ifrån kyrkan hem till bröllophuset.

"Till och ifrån kyrkan på bröllopsdagen är brudgummen och bruden, tillika med hela brudhofvet, så om sommaren som om vintern, alltid ridande på de yppersta hästar, som i socknen finnas, dem ock egarne vid slika tillfällen helt villigt utlåna, och för sådant hästelån i brudfärder annat hvarken begära eller vänta, än allenast någon fägnad af bröd, bränvin och öl i bröllopgården, när de sina hästar der, straxt efter brudskarans hemkomst, afhemta. Att de ock i *strängaste vinterkölden* rida till sina bröllop, det kommer deraf, att de, utom sina tarfliga, men plumpt gjorda fäslädar, inga beqväma åkdon ega. Öfverallt, ej allenast i Sverige, utan ock från äldre tider utomlands, stiger kavalleriet till häst på venstra sidan, och sammaledes af igen; men här, och flerstädes i orten, får man vid brudfärder se det, att efter qvinfolken på venstra sida upp- och afstiga, så vilja manfolken räkna det för oanständigt, att de annorstädes, än på högra sidan, skulle på och af hästen stiga.

"På första bröllopsdagen, och under sjelfva middagsmåltiden, insamlas penningar till lazarettet. Efter samma middagsmåltid aflysas brudgäfvorna, dem ej allenast brudgummen och

de närvarande gästerna gifva, utan ock dem flera frånvarande låta i brudehuset insända. Fattigpenningarne, som af brudparet och bröllopgästerna sammanskjutas, de vardas vid den andra bröllopsdagens middag samlade och aflysta.

"Vid *bröllopsdansen* går det så till, att när stintor och pigor dansat en eller annan dans på bröllopsdagen, med skor och strumpor på sig, så draga de skor och strumpor straxt utaf sig, och dansa sedan barfotade, ja, äfven med utslaget och löst kringflaxande hår, och det ej allenast om sommaren, utan ock i skarpaste vinterkölden; emedan de äro så vana att mest året igenom gå barfötte, både i och utom husen. Att ock pigor och stintor här barfötte dansa, det kommer icke deraf, som räddes de att deras strumpor och skor i dansen skulle för mycket slitas och nötas. Nej, ingalunda. Utan deraf kommer det, att deras skor äro oformliga och allt för vida, de der hafva höga, nederåt smala, och midt under foten framlutande klackar under sig, så att fötterna uti dansen ej annat kunna, än slinka af och an i skorna, hvarigenom de blifva så fotömma, eller, som de här tala, *saare*, att de nödgas lägga skor och strumpor ifrån sig. När spelmannen lyktar dansen, och nu antingen ställer strängarne, eller betänker sig på en ny *courant*, eller på en ny *låt*, som de här tala, så stå de till dans uppkomna paren så länge icke stilla, att vänta på den följande dansen, såsom på andra orter är brukligt; utan de skrida allt fort, par och par, så sakteliga på golfvet omkring: och i detsamma spelmannen då stryker på fiolen upp den nya låten, äro de alla straxt i lustig omsvägning, såsom tillförene, och hafva så ingen tid förnött med krus och onödiga komplimenter.

"Nästa söndag efter bröllopsdagen inställer sig den nygifta och unga hustrun i kyrkan, utsirad med den fordna och allvarsamma danneqvinno-drägten, nämligen med ett blåstärkt hufvudkläde (huklä) och granner korsmyssa, samt svart klädes-tröja och kjortel, hafvandes om lifvet ett silverbälte, med en lång ifrån bältelåset nedhängande silfverked, hvars ända slutas med en stor klunn eller knapp, jemväl af silfver. I denna skruden säges den unga hustrun *hofvera*, då hon ock på kyrkovallen, efter gudstjensten, alla betackar, som väl icke varit på hennes bröllop, eller dertill bjudna, men ändå hedrat sig emot henne med brudgåfvor, det är, med sändepeningar, i bröllopshuset på första bröllopsdagen.

"Det förstfödda barnet kallas här *brudebarn*. Och i fall flera barn samma gång framhafvas till dopet, när brudebarnet döpas skall, så tager *det* företrädet för alla de andra, oaktadt deras föräldrar vore mer välmående och hederligare.

"För en allvarsam klädeklädd har man orsak att socknefolket berömma. Ty manspersonerna bruka, såsom årstiden kräffer, antingen långa undertröjor af sämskade renshudar

eller bockskiinn, eller ock af rödt eller blått kläde, eller väl ludna färskinnspeisar, samt rockar der ofvanöfver af grått eller svart valmar. Hufvudbonaden är alltjemt, mest hos alla, både yrke- och helgedagar, en tunn, liten och snäfver myssa, den allmogen, såsom i fordna tider konung Albrecht, en *lufva* kalllar. Hatt har ingen förr här brukat oftare, än då han varit på resor stadd; men efter den olyckliga branden år 1740 hafva några få börjat att bära hatt om hvardagarne, jemväl att komma med hatt på hufvudet till kyrkan, det man tillföre här slapp att se af någon bonde. Hvardags-strumporna äro sällan stickade, utan mest sömmade af hvitt eller grått valmar; men helgedags-strumporna äro dels af hvitt svanskin eller blått kläde, dels ock stickade af vit eller grå ull. Att ock de granna helgedags-strumporna så mycket längre skola göra tjänst, och af skornas bakläder icke huggas, så fästa både män och qvinnor utantill på hvardera strumpehälen en sämsklapp, som väl är ett godt finger högre än sjelfva baklädret. Manfolkens näfverskor äro gjorda utan någon bindesåla utaf läder, och voro, år 1736 och deromkring, ej olika qvinfolken skor, med en spetsig framlutande klack midt under foten; men nu hafva de breda och stadiga klackar under sina skor, och få äfven så mycket längre gagn utaf dem. När de i kyrkan kommunicera, stå fadder, eller någon bröllops-festin fira, då hafva de allesamman svarta klädesrockar. Är bröllop på färde, så får den lilla hvardagslufvan icke vara med; utan prydes då hufvudet med en stor och svart björnskinns- eller svart hundskinns-myssa, som tveklufven är, både framman och bak. Så var det här i socknen förr, innan hattar kommo i bruk. Ja, om det ock varit sjelfva hetaste Midsommarsdagen, så kunde hvarken ung eller gammal mansperson af allmogen då den stora och ludna myssan i bröllopfärd umbära.

”Qvinfolken hafva här runda trubбота skor, nästan så breda som långa, och allesamman med sådana klackar inunder, som förr är sagdt. Så angelägen är hvar piga om sina höga, smala och framlutande klackar, att om någon husbonde af välmening ville öfvertala skomakaren att göra pigornas klackar något lägre och stadigare, på det skorna så mycket längre må räcka, och vara dem till gagn, som skorna nyttja skola, så säga de, för den enda orsakens skull, upp deras tjänst vid nästa stämmodag. Hvilket jag så mycket vissare kan berätta, som det mig sjelf är händt. Och sådana skor hon bar och brukade medan hon var piga, sådana måste hon ock sedan hafva, när hon är blefven gift; ty hon vill för skornas skull, der de i någon måtto ej liknade socknens mode, *icke låta finna åt sig*, det är, vill icke af någon i socknen blifva brydd, begrinad och förhafd. Deras strumpor äro af rödt kläde sömmade, eller af vit ull stickade, och med krapp rödfärgade, med en sämsklapp utantill på hälarne, att förekomma baklädrens skafvande.

Kjortlarne äro af blått, rödt eller grönt fris; af rödt, brunt (som här kallas *blackt*) eller svart kläde, af svarta ylletyger, jemväl af randiga eller på drällmanér hemväfda tyger (kjortlar af sistnämnda slaget kalla de *ros-kjortlar*), varande alla deras kjortlar med täta rynkor ansyles, det är, emot solen, eller *ad motum solis proprium* lagda. Deras tröjor äro merändels af samma slag som kjortlarne, der de icke för köldens skull hafva väl ludna fårskinnspelsar eller fotsida fris-muddar i deras ställe. Deras lifstycken äro af randiga kalminker, eller af hemväfda randiga ylletyger. Halsdukarne sina (dem de sjelfva *halstrasor* kalla) hafva de gifta af allehanda svarta sidentyger, under tröjorna ofvantill nederstoppade; men hvita af linne, och likaledes nederstoppade, bruka de om mindre helgedagar. Myssor, af svart plys eller sammet, bära de gifta, och ibland de ogifta; men med den skillnad, att hustrur hafva en hvit hufva under myssan, men icke de ogifta. Hvita förkläden bruka både gifta och ogifta när någon högtidlighet är å färde; men eljest blårandiga af linne, och uti sorgen hafva de svarta raskförkläden. Stintor och pigor hafva tre slags myssor, som alla af dem kallas *lufvor*. Den myssan de under hvardagsarbetet bära kalla de *grå-lufva*, som är hemväfder, af linne-ränning och ylle-inslag, med fyra påsömmade och en god finger breda ylleränder, fram öfver pannan. Den första randen är röd, den andra blå, den tredje åter röd, och den fjerde åter blå. Den myssan de bruka sön- och helgedags-aftnar, eller när de skickas utom gårds i något ärende om hvardagarne, kallas af dem *tryckje-lufva*, emedan hon är gjord af cattun, med svart kamelgarns taggband frammanföre, i stället för de fyra ränderna på den förra. Den myssan, som vid kyrkogång af dem brukas, är, såsom redan är sagdt, gjord af plys eller sammet, med en svart silkesspets frammanföre, samt i korsvis öfver hufvudet. Till hvar och en af dessa tre slags lufvor hafva de två alnar anständiga band, att dermed bak i nacken draga lufvan ihop; men sedan lufvan är hopdragen, knyts dessa band icke ofvan uppå myssan, såsom på andra orter brukligt är, utan de hänga lösa och vid ändarne sammanknytte ända neder på ryggen. Eljest gå stintor och pigor här i socknen, vid förefallande högtidligheter, alldeles barhufvade, med flätadt hår, det här kallas: *hafva nacke*. Så att om någon på en sådan Festinsmorgon frågar: Hvar är den eller den pigan? så får han det svar: "*Hon ä bohltta, ä skaffar sej nacke*", det är, hon är borta, och låter fläta upp sitt hår. I hårflätningen på hufvudet hafva de sköna sidenband, både röda och svarta, infletade. Men af de ifrån hårflätningen neder på ryggen hängande banden kan man se, i hvad tillstånd socknesoldaterna äro. Ty låter pigan, som "*nacke hafver*", eller uppfletadt hår, *röda band* hänga neder åt ryggen, då äro alla 95 socknens soldater hemma i landet stadde; men äro de antingen allesamman, eller till någon del, utkom-

menderade på något krono-arbete, eller ligga i fält emot riksens fiender, då äro de ifrån flätningen nederhängande banden *svarta*. Eljest göres här alltid en skillnad emellan *stint-nacke* och *brudpige-nacke*. Den förra är slät och simpel, sådan, nämligen, som vid gudstjensterna om sön- och helgedagar af äldre och yngre pigor brukas; men den sednare, som med en uppböjd valk och pryddliga band utsirad blifver, kommer ej för en dag, förr än bröllophögtid å färde är. Muff, här *moffel* kallad, bära så väl hustrur som pigor, samt större och smärre stintor, både vinter och sommar, när de kommunicera, stå fadder, eller äro i brudfärd. Muffen deras är något lång, af plys eller schagg gjord, med räfskinnsbräm i ändarne stofferad. Om vintern är muffen deras inuti med ludna skinn väl fodrad, hvilket skinnfoder om sommaren tages ut och då icke nyttjas. På våra om sommaren muffbärande qvinfolk i nordlandet må man så mycket mindre undra, som man äfven på en varmare ort här inom riket, nämligen på Gotland, får se qvinnor bära muffar, jemväl midt i röt månaden. Eljest ehvart våra sockne-qvinfolk gå, i fult eller vackert väder, antingen om sön- och helgedagar till och ifrån kyrkan, eller om hvardagarne uti andra ärender, så bära de alltid med sig ett stycke fris, af 1½ alns längd, samt till färgen rödt, grönt eller blått, hvarmed de vid infallande regn-, ur- eller stormväder sina hufvuden omsvepa och sig väl bevara. I hvardagslag bruka somliga Delsboqvinnor nog "stutta", det är, korta kjortlar. Tvifvelsutan lærer detta här i orten vara en öfverleva af de gamla scandinavens enfaldiga klädedrägt, som skylte föga mer än halfva kroppen. Så mycket Delsboqvinfolk äro derom sorgfälliga, att hafva renskurade och hvita golf i sina hemvist, så litet bry de sig om en hvit och fager hy. Hvarföre de aldrig, helg eller söcken, såsom andra orters qvinfolk, hölja sina ansigten med dok eller sol-hilka, utan gå i starkaste solbaddet om somrarnar alltjemt med bara ansigten och händer, räknande sig det till en ära, heder och prydnad, att de, såsom ortens manfolk, äro väl bruna, fräkniga och solbrända. Tviflar alltså icke, att om en vid så brunstekta qvinnor ovan finge se någon Delsboqvinna, skulle han intet annat omdöme om henne kunna fälla, än att hon fast mer måtte vara sorgfällig om en välmågo skaffande husaktighet, än om en snutfager, lätt försvinnande och allsintet båtande fågring."

I Westbo socken i Småland, säger dess fordne kyrkoherde Gasslander, som lefde, liksom den nyss åberopade Lenæus, för nära ett sekel tillbaka, sker förlofning vanligtvis vid Julen eller Påsk och Pingst, eller också vid Mariæ Kyrkogång. Friaren (*Belen*), som på förhand fått gynnande svar på sin begäran, begifver sig af, åtföljd af slägt och vänner — eller också församlingens prest, om han, friaren, har anseende — till den önskade brudens hem.

Vid ankomsten dit, aftaga de icke hattarne eller nedsätta de sig eller deltaga i förfriskningarne, innan talmannen för partiet har, i ett kort tal — efter Eliazars exempel (Gen. 24: 33) — utsagt deras ärende, hvarefter de unga två gifva hvarandra handslag. Fader Vår och Välsignelsen läsas, hvarefter släktingar och andra närvarande lägga sina händer i det nu förlofvade parets och önska dem lycka.

När denna ceremoni är förbi, bjudes bränvin åt sällskapet. Men innan man sätter sig ned till *Priaregille*, såsom man kallar den traktering som vid sådant tillfälle gifves, och som icke sällan varar i flera dagar, får bruden och hennes slägt vanliga fästnös-begåfningar af den unge mannen. Samma åliggande har också flickan i afseende på älskaren och hans slägt, men hon uppskjuter detta till en annan dag, som emellan dem är aftalad.

Skänkerna å båda sidor bestå hufvudsakligen i klädespersedlar, men de äro för många att specificera. De presenter, som fästmannen får af flickan, begagnar han ständigt, men hon deremot förvarar ett fjerdedels år eller mera det som hon fått af honom, då hon nyttjar dem vid särskilda tillfällen, såsom vid gästabud, fadderskap eller då hon är brudpiga, eller själf går till Herrans nattvard.

När nu förlofning försiggått och man vexlat skänker, anses det alldeles icke otillbörligt att de dela samma säng, antingen hemma eller hos släktingar och vänner — "hvilken ösed", yttrar Gasslander, "är så djupt rotad, att den icke kan afskaffas".

Under hösten före bröllopet går flickan, åtföljd af någon aneddare hustru, som för ordet på den förras vägnar, omkring till alla hus i byn, äfvensom i andra socknar der hon har bekanta, och anhåller, vanligtvis med framgång, om små partier ull, hampa, lin o. s. v. såsom hjälp till bosättningen.

Jultiden begifver sig fästmannen ut i lika ärende, och begär utsädesspannmål, som han då vanligen erhåller i hafre, som är det allmännaste sädet i denna trakt.

Qvinnan kallas vid denna åtgärd "tonatiggerska" och karlen "hafretiggare". Men dessa personer, som sålunda beskatta sina grannar, påräknas också i sin tur komma att bistå andra i samma ställning; men de som antingen af bristande håg eller genom tillräckliga egna tillgångar undvika detta sätt att fordra allmosor, bli också undantagna från anspråk å sednare "tiggares" sida. Med undantag af de vestra delarne i häradet är likväl denna sed i starkt aftagande.

Bröllop hållas företrädesvis på tiden emellan vårens slut och midsommaren, men i fall omständigheter inträffa — t. ex. om det unga paret oförmodadt får tillträda ett hemman, eller att bruden finner sig på god väg som gör snar vigsel önskvärd — så firas bröllopet på hvilken årstid som helst.

På aftonen före bröllopsdagen församla sig presten, spelmännen och brudgummens släkt och vänner i den sistnämnde mannens hem, der de gästfritt undfägnas, och tillbringa natten med dans och musik.

Men bruden förblir i sitt hem tillsammans med klädfrun och sin egen släkt, då stora förberedelser göras för den blifvande högtiden. Tak och väggar i högtidsrummet, äfvensom i brudens kammare, beklädas med tyg af hvarje slag, och i fall det är sommartid, utprydas de smakfullt med liljekonvaljblad, hopsatta i valknutar. Unga granar uppsättas framför huset samt vid inkörsgrinden — allt till brudens ära.

Visthuset förgätes icke, helst bröllopgästerna medfört ymnig förning, bestående af stora kakor, smör, ost, torrt och rökt kött m. m.

Sedan man hållit frukost följande morgon i brudgummens hem, håller presten ett lämpligt tal för de samlade gästerna, hvarefter han och brudgummen, åtföljda af spelmännen och ett stort följe, till häst begifva sig af till brudens hem.

Brudgummens släkt och vänner äro försedda med långa metallsporrar, och med öfverrockar spända bakpå sadeln. Om det är sommartid, sakna de icke blommor på hattar och bröst. Hästarne äro likaledes vackert utstyrda, med mahn och svans flätade med löf, så att skaran har ett mycket ståtligt utseende, och på det att det icke må vara "gömdt under ena skäppo", förkunnas det öfverallt af spelmännen, hvilka icke deltaga i brudtåget, utan ständigt rida omkring å sidorna upp på berg och backar.

När tåget kommit fram ett stycke, skynda "förridarne", eller de som rida främst i tåget, som äro dertill utvalda för deras rörlighet och raskhet, förut till bröllopgården, för att fråga efter brudens helsa, och höra efter huruvida hon är i ordning att taga emot sällskapet. När de kommit fram, bli de trakterade med öl och bränvin, utan att stiga utaf, och vända sedan om till det öfriga brudtåget. Vanligtvis åtföljas de då af brudens spelmän och sådana gäster som tillbragt natten i bröllopgården. Alla dessa äro likaledes till häst, så att skaran dermed blir betydligt tillökt.

När förridarne bragt vänliga helsningar med sig från bruden att hon mår bra och att sällskapet är välkommet, skyndar ett annat par ridande med samma bestämmelse, och återkomma med likartad helsning som den föregående, hvilket äfven förnyas intill dess tåget hinner fram till bröllophuset.

Här emottagas de hjertligt och alla trakteras. När det skett, håller presten, som åtföljt brudgummen, ett brudtal till de förlovade och det samlade sällskapet, och detta tal besvaras af presten i den församling der bruden bor.

När denna ceremoni försiggått, begifver sig bröllopståget på väg till kyrkan, i följande ordning: 1) Förridarne, hvar-

ibland fyra eller fem sådana som några år förut tjenstgjort såsom bärande dynor. Dessa hafva en dyna under armen ifrån bröllophuset, och rida i förväg till kyrkan, der de nedlägga hvar sin dyna på sätet eller på baksidan af den bänk som särskildt är framsatt att begagnas af brudparet. När de fullgjort detta, skynda de tillbaka till sina vänner. 2) Brudgummen, presten och personer af mer anseende bland gästerna. 3) De sednares tjänare. 4) Brudmännen (brudgummens släkt och vänner) parvis. 5) "Boshålkarne" (brudens anspråkslösare släkt). 6) Brudpigorna. 7) Spelmännen. 8) Bruden uppvaktad af bruddrängen, ett slags page, och en af brudgummens anseddare släktingar. 9) "Brudsätan" (klädfrun), och slutligen de gifta hustrur som tillhöra sällskapet.

Brudgummen rider alltid på den grannast utstyrda och vackraste häst som kan åstadkommas, men bruden måste åtnöja sig med en sämre, ty man tror att om hon icke är en jungfru i ordets fullaste betydelse, skall den häst som vid tillfället begagnas aldrig mer duga till någonting.

När tåget kommer till kyrkan, måste bruden stanna något, för att bli beskådad af församlingen, som skockat sig dit från alla håll för att tillfredsställa sin nyfikenhet. Då skådningen är förbi, går samlingen in i kyrkan, med undantag af förridarne, som sluta upp i en linie på hvardera sidan om den rymliga kyrkogårdsporten framför kyrkan, för att låta tåget passera igenom, i nästan samma ordning som de hade vid uttåget från bröllophuset.

Under vigselceremonien står samlingen i choret, men ett visst antal brudpigor håller en mycket utstyrd pell öfver det lyckliga paret's hufvud. Efter slutad ceremoni intaga alla sina förra platser.

Vid slutet af talet sjunges psalmen: "Så skön lyser den morgonstjern", ackompanjerad af spelmännen på oboër, och en insamling göres för kyrkan.

Presten, som stiger ned ifrån predikstolen, är den förste att lemna sitt bidrag ("offer"), derefter brudgummen och de anseddare bland sällskapet; efter dem, i tur, brudmännen, förridarne, brudgummens släkt och vänner, samt öfriga manliga deltagande i sällskapet, och slutligen så många andra som vilja visa brudgummen deras uppmärksamhet.

Då karlarne offrat, efterföljes exemplet af brudpigorna parvis; derefter bruden, som åtföljes af någon, vanligtvis mer ansedd person, som leder henne fram till altaret; dernäst klädfrun, och slutligen alla som, ehuru icke bjudna utaf bruden, frivilligt framkomma för att visa uppmärksamhet för hennes hedersdag.

Efter gudstjenstens slut lemna processjonen kyrkan lika som vid ingåendet, med det undantaget att förridarne nu åter finnas i spetsen för tåget.

När man utkommit på kyrkogården, måste bruden åter underkasta sig samma penal som vid inträdet, att, för en halftimme eller mera, låta bese sig, hvarvid folket icke synes tröttna vid att beundra henne och hennes utprydning.

Då förevisandet tagit slut, vänder sig tåget på hemvägen till bröllophuset. Alla grindar som passeras måste vara klädda med löf och hållas öppna; i annat fall afkastas de af förridarne.

Det första göromålet för värden vid hemkomsten, är att traktera med brännvin och bröd det så kallade "hästafolket", eller de som utlånt sina hästar för tillfället, och nu infunnit sig för att hemta dem tillbaka.

Vissa ceremonier, som äro för litet maktpåliggande att beskrivas, följa nu, hvarefter sällskapet sätter sig ned till måltiden, då klädfrun sitter bredvid bruden, och presten emellan denna och brudgummen. Under spisandet drickas många skålar, och insamlingar göras både för det unga paret och till barmhertighetsverk. Vid måltidens slut, likasom vid dess början, läser presten bordsbönen, hvarefter en psalm sjunges.

Sednare på dagen börjar dansen, som uthålles till sent. Då blir kronan på öfligt sätt dansad af bruden, och sedan både brud och brudgum blifvit "hyssade" (höjda), taga de afsked af de vänner som ännu äro ogifta.

Klädfrun ledsagar nu bruden till hennes kammare, der hennes bruddräkt aftages, och hon klädes såsom hustru, hvarefter hon, såsom sådan, strax derefter visar sig för sällskapet.

Följande dagen, om vädret är vackert, dansar man under bar himmel och anställer andra förlustelser. När bröllophögtidligheterna äro öfverståndna — hvilket ofta icke sker förrän efter fyra, fem eller till och med sex dagar — följes det unga paret från bröllophuset till deras blifvande hem, der sällskapet ytterligare under en eller par dagar dricker "hemkomöl", såsom den då gifna välfägnaden kallas*). Öl synes vara synnerligt i nordboens tycke, ty ej blott vid bröllop, utan också vid många andra af deras fester förekommer det ordet, som också ännu allmänt bibehålles ibland den svenska allmogen.

*) Sannolikt svarande mot hvad man i England kallar "house-warming".

FJERDE KAPITLET.

Bröllop på andra ställen.

Särskilda plägseder i Hafverö, Rackeby, i Kullings och Gäseneds härader, i Danmark, Torna, i Fledje, Fjelje och Lomma, i Säbro, Råfsund, Sveg, Hedesunda, Wisserrum.

I Hafverö socken i Medelpad blir brudens hufvud på tredje lysningsdagen klädt med blommor, och hon kallas då "*Lill-Brud*", hvarvid "lill" blott är ett smekord. Hon kommer aldrig till kyrkan på den dagen.

På bröllopsdagen klädes hon af prestens fru, som tjänstgör såsom hennes klädfru. När brudtåget återkommer från kyrkan och ätit middag, gifver man skänker till det nygifta paret. Dessa bestå i boskap, bohag och penningar. Men de sednare stiga sällan till mer än knappt 100 riksdaler.

Det lyckliga paret dansar sedan en polska med hvar en af de närvarande, och sedan brudgummen af karlarne blifvit höjd på en stol och bruden likaledes af qvinnorna, taga de afsked af de ogifta och mottagas till gemensamhet med de gifta. Bruden påklädes då ungmorsdrägten, och öfvertager ifrån den stunden omsorgen öfver allt som hör till gästernas traktering.

På dagen efter vigseln är en ny insamling, som kallas att skänka till vaggan, hvilken insamling stundom uppgår till lika belopp som den föregående. Derefter utdelar bruden till sina och sin mans föräldrar, bröder och systrar linnen m. m., och till hvardera af gästerna ett par vantar, strumpeband eller dylikt. Dessa skänker kallas här *Töle*.

I Rackeby socken i Kållands härad (Westergöthland) bibehåller man ännu en mängd gamla plägseder vid frieri och bröllop. Likasom i Bohus län och flera andra orter, får ofta en böneman uppdrag att frambära friarens önskan; och om förslaget möter gynnande svar, utse parterna och släkten en dag för att fira förlofning. Ceremonien slutas då såsom vanligt med att taga hvarandra i hand till bekräftelse på ingånget trohetsförbund. Från den dagen och vidare anses den unge mannen såsom hörande till flickans familj.

Skänker vexlas nu mellan de förlofvade. Fästmannen skänker flickan en psalmbok, en ring o. s. v.; och får tillbaka en skjorta utaf finaste lärft, gjord med hennes egna händer. Den skall han bära på bröllopsdagen, men aldrig vidare förrän i likkistan, der den skall utgöra hans svepning. Likaså en hals-

duk, en valknut af gröna band, som på bröllopet fästes med knappnålar på hans bröst, tätt under halsduken, samt ett par tre alnar långa strumpeband, hvilkas bottenfärg är röd.

När bröllopsdagen är utsatt och gästerna bjudna, börjar man pryda högtidsrummet. Då tager man i anspråk all medverkan af vänner som äro kända för att hafva någon smak. Väggarne beklädas med allehanda tyger, bland annat med de dyrbaraste af brudens små tillhörigheter, såsom schalar och ylltäcken, som hon sjelf med mycken flit och skicklighet tillverkat. Vidare fyra till sex väfvar af blekt lärft, hälften af ordinär finhet, och de öfriga ett slags dräll med fåglar, stjernor o. s. v. De sträckas utåt taket, börjande från midten. Omedelbart öfver den punkt der brudparet kommer att stå under vigselakten uppsättes en pell, sådan som här förut är omtalad.

På bröllopsdagen komma brudgummen, presten, brudridarne och spelmännen ridande till bröllopsgården, der de emottagas med musik. Sedan de unga blifvit förenade till gemensamma, bättre eller sämre, förhållanden, sätter man sig till kalaset.

Efter måltiden sättes de gamlas bord intill väggen, väl försedt med pipor och tobak, samt dryckeskärl med öl o. s. v. Här kunna de, som icke äro böjda för tröttande nöjen, fägna sig i allsköns ro.

Sednare på aftonen, och sedan alla gästerna dansat med bruden, uppspelas "Rackeby-polskan" — en favoritmelodi på denna ort.

I Kullings och Gäseneds härader i Westergöthland firas brölloppen med mycken pomp och ståt. Bruden blir vanligtvis klädd af hustrun till en af presterna; hon blir således "klädfrun". Det sker då med all den utprydning som kan åstadkommas, enär hon dervid aldrig begagnar sina egna kläder. Men brudgummen deremot kommer i sin vanliga enkla drägt, med tillägg af en ytterrock eller kappa.

Alla de inbjudna samlas i brudgummens hus, derifrån de, åtföljda af presten och spelmännen, som under hela färden låta höra glada stycken, begifva sig till brudens hem, för att beledsaga henne till kyrkan.

När man kommit dit, inträda tvänne af sällskapet framför presten i brudens rum, der de, med knäfall inför henne, aflemna hennes brudskor, hvare ett silfvermynt är lagdt — till tecken, säga de, för det unga parets blifvande rikedom. Dessa skor komma sedan att begagnas vid dansen under följande natt.

På vägen till kyrkan rida männen framför bruden, hvilken sednare åter, med sin klädfru och sina fyra brudpigor, ståtligt klädd färdas i åkdon af hvilket slag som helst. När processionen kommit ett stycke fram, skynda tvänne bland brudridarne i gallopp förut till kyrkan, der de knäfalla fram-

för altaret och derefter lika skyndsamt återvända på den väg, de kommit.

Efter vigseln och sedan gudstjensten likaledes är förbi, begifver sig tåget tillbaka till bröllopsgården. Då de kommit ett stycke på vägen, skynda de förr nämnda brudriddarne också nu förut för att i bröllopsgården förkunna skarans ankomst. Efter välvilligt emottagande skynda de tillbaka till sällskapet, medförande helsningar från värdfolket att de antågande äro välkomna, dock under vilkor att om någon skulle komma att bete sig ohöfviskt eller olämpligt, skall han, till straff, ådömas att göra något som är omöjligt — t. ex. att flytta ett berg, utdricka en sjö, eller dylikt.

När bruden kommit fram, och innan hon gått öfver tröskeln, kommer hennes moder henne till mötes, och sticker en kaffeböna eller en bit socker förstulet i hennes mun — möjligtvis för att antyda henne att vara sparsam, emedan det tros att hon för alltid skall få afsmak för det som hon vid inträdet i huset först kommer att förtära.

Väggar och tak i högtidsrummet äro klädda med lärftsväfvar, duktyg m. m., och så framt det är sommartiden också med löf och blommor.

Måltiden räcker vanligtvis fyra till sex timmar, och för hvarje rätt som inbäres till bordet spela musikanterna någon lustig melodi. Under måltiden göres insamling åt presten, de nygifva och de fattiga.

Derefter kommer dansen. Alla som dansa med bruden och brudgummen förväntas gifva dem "danspenningar", såsom ett litet bidrag till deras börjande hushåll; och då bruden afklädes till natten, skola de penningar, som ligga i hennes skor, tillfalla den flicka, åt hvilken hon lemnar uppdraget att aftaga skorna — ett förtroende som anses innefatta stor utmärkelse.

Högtidligheterna fortgå i tre dagar, efter hvilkas förlopp bruden beledsagas till sitt nya hem af släkt och vänner.

I Danmarks socken i Upland firas brölloppen dels efter, dels utan föregående förlofning.

Så snart saken blifvit behörigen uppgjord emellan de älskande, gå de till närmaste stad och uppköpa der presenter, som de då vaxelvis gifva hvarandra, jemte den vanliga trolofningsgåfvan — en psalmbok, ring och åtskilliga klädesplagg. På andra eller tredje lysningsdagen erhåller den blifvande bruden skänker från sina unga vänner.

På aftonen före bröllopet tager brudgummen en afskedsup med sina ogifva vänner och bekanta. I hans eller hans faders hus göras lika stora tillställningar som i brudens hem.

Tidigt på morgonen på bröllopsdagen kommer presten jemte den lycklige mannens släkt och vänner till hans hem, derifrån de, efter en frukost, ridande begifva sig till bröllopsgården. Om det är en sådan vigsel, der bruden begagnar

kyrk-kronan — hvilket i sednare tider mindre ofta brukas — går bruden i förväg till ett litet hus nära kyrkan, för att der iklädas högtidsdräkten. Ju större sällskap som åtföljer brudgummen, desto hederligare är det för honom. Under tågandet höres musik af klarinetter och fioler, och vid hvarje grind som passeras, utkastar den lycklige fästmannen slantar åt der stående barn.

Så snart bruden, genom att titta i fönstret eller genom dörren på glänt, förmärker brudgummens tåg, lagar hon således att hon får se honom förr än han får se henne; skulle annorlunda hända, så kan hon aldrig förgäta en så olycklig händelse, och föreningen tror hon då aldrig kunna bli lycklig.

När vigseln i kyrkan är förbi, och alla närvarande gratulerat brudparet, återvänder bröllopsståget med presterna och musiken i spetsen till bröllopsgården, som vanligen är brudens föräldrars hem, der en kostbar måltid väntar de ankommande, och till hvilken de skyndsamt nedsätta sig. Till följd af den försagdhet som här i ett föregående kapitel är omnämnd, kan likväl en half timma eller mera åtgå innan frågan om de förnämligare platserna vid bordet är afgjord och hvar och en kunnat intaga sin rätta plats.

Presten, som sitter till höger om bruden, läser bordsbönen innan måltiden börjas. Skålar för bruden och brudgummen drickas under måltiden, allmännast i vin eller punsch, under högljudda välönskningar. Efteråt göres insamling åt bruden, och beloppet deraf, jemte det som föräldrarne gifva henne, öfverlemnas genast åt de nygifva. Måltiden slutas med en af presten uttalad tacksägelse samt afsjungandet af en psalm, hvori alla de närvarande instämna.

Derefter spelas det upp till dansen, som öppnas af presten och bruden, samt sedan af sällskapet ihålligt fortsättes till långt frampå natten. Vanligtvis blir då kronan dansad af bruden, och, sedan både hon och brudgummen blifvit hissade på stolar, taga de afsked af deras vänner, som ännu äro eländiga ensamma.

De unga gå nu undan i ett särskildt rum, der de aftaga sina högtidsdräkter, och taga på sig allvarsamt gift folks dräkter, hvarefter de snart återvända till sällskapet. De inväntas af brudpigor och brudriddare, som hafva ljus och bloss i händerna, och som, högtiden till ära, formera en ring och dansa omkring det lyckliga paret, under det att man fram och åter med stor skicklighet svänger de brinnande föremålen åt alla sidor.

"Ungfar och ungmor" fagna nu sällskapet med den nya hustruns traktering, som består af äpplen, bakverk och brännvin, som är försatt med kryddor. "Ungfars- och ungmors-dansen" begynner nu och fortsättes en stund, hvarefter gästerna sätta sig ned till qvällsmåltiden.

Klockan sex på morgonen är allt stilla och tyst i huset. Det unga paret har dragit sig undan till brudkammaren eller i skydd af en grannstuga; de gifta paren, både män och kvinnor, hvila i lycklig blandning uti syskonsäng.

Vid middagstiden följande dag är allt åter lif och rörelse. De nygifva stiga först upp, och bjuda med egna händer kaffe åt gästerna, som då ännu äro liggande. När sällskapet åter hunnit församlas, dansar man ånyo, och fortfar dermed till klockan fyra eller fem på eftermiddagen, då man sätter sig till bords och äter bröd, doppadt i flott.

Under denna måltid visa sig två besynnerligt utklädda personer, en manlig och en kvinlig figur, och presentera en löjligt utpyrd pjes med ett långt handtag. I denna skola gästerna lägga någon skärf, som samlas åt diskvaskaren. Men detta komiska par utför allehanda löjligen upptåg, och ju mera de bringa sällskapet att skratta, desto bättre uppfylla de sin roll och desto ymnigare blir deras recett.

Efter denna måltidens slut dansas åter, lifligt fortsatt, den ena timman efter den andra.

På tredje dagen återvända en del af gästerna hemåt; men bröllopet är dock icke förbi, ty ungmor måste ännu traktera alla flickor, som gifvit henne lysningspresenter, men icke varit bjudna till bröllopet. För dessas skull utsättes en ny dag till deras trakterande och till dans.

I några socknar i Torna härad i Skåne göres giftermålsförslaget genom friaren sjelf hos flickans föräldrar, och om de gifva sitt bifall, helst i afseende på förmögenhetsomständigheter, blir saken med ens afgjord. Äfven om den blifvande bruden är obelåten och har ett tycke för en annan, är hennes motsäggelse fruktlös, ty om anhörigas öfvertalande icke är tillräckligt, tager man sin tillflykt till tvång. Emellertid lyckas det vanligen den närmaste släktingens anbud om giftermål inom släkten, så att förmögenheten icke skall gå bort ur familjen.

Den fest, kallad "ja-öl", som blir följden af att man antagit friarens hemställan, och som fordom firades med mycken pomp och påkostnad, firas nu för tiden i all stillhet i hemmet hos flickans föräldrar, hvarvid endast några ibland parets anhöriga äro inbjudna. Vid detta tillfälle aflemnar fästmannen en så kallad "ja-gåfva", bestående af en silfverpokal om 80 till 100 riksdalers värde, med åtskilliga större silfvermynt inlagda deri, samt ett par silfverskedar, allt inlagdt i ett omslag af bomullstyg. Detta får icke öppnas förrän följande morgon.

På bröllopsdagen fäster bruden på sin svarta klädeströja fyra stora runda och förgyllda silfverplåtar, kallade brudspännen, vid hvilka äro fästade löf af samma metall, nedhängande derifrån, och midt emellan dem är fästad en femte silfverplåt, men denna är fyrkantig och har likaledes derifrån nedhän-

gande löf. Den kallas "särkasöl", d. v. s. sölf att sätta på linnet.

I Fledje, Fjelje och Lomma socknar i Torna härad har man bibehållit de gamla brölloppederna, åtminstone hvad festligheterna angår. Dessa vara i tre till fyra dagar.

Vid kalaset på sjelfva bröllopsdagen ätes intet annat än af det som husets förråder erbjuda; men påföljande dag framställas förningarne på bordet, och sådant i samma ordning som de respective hustrurnas släktskap till brudgummen och bruden. Den består af många stora kakor, af både syradt och osyradt rågröd, äfvensom hvetebröd, åtskilliga maträtter, hvaribland ett par stekta grisar vanligen förekomma — allt uppstapladt, det ena på det andra, på ett ofantligt stort fat. Ofvanpå denna hop af goda saker är en massa af bakverk. Likaså finnes derå smör, sockertårtor, valnötter m. m. På ett annat, lika stort, fat står risgrynsgröt och på ett tredje en stor sockerkaka.

Förningen fördelas af någon bland de mest ansedda personerna i sällskapet till alla deri deltagande; äfven gröten skäres med knif och lägges på ett fat, som cirkulerar från den ena gästen till den andra. Huru många köträtter der än må vara, får hvar och en sjelf se till att han får något deraf. Deraf följer då att en gästs talrick får en uppstaplad hop, likartad med det som står på bordet med förningarne. Förnämsta dryckesvaran är öl, som kringbäres till gästerna i stora silverbägare. Det frambäres af "muskänkar", och sättes efter orden till gästens mun. Af bränvin tages måttligt, så att ett enda glas räcker till åt flera. Om någon skulle taga för mycket deraf, sättes han under värdarnes vård; följaktligen sker allt med ordentlighet. Mot slutet af måltiden göres, under full musik, en insamling åt spelmännen.

Dans och lustbarheter af åtskilliga slag följa efter middagsmåltiden; och efter aftonmåltiden, som slutar med en bön och en psalm, inbjuder talmannen gästerna till följande morgon.

Derefter sker "sängledningen", d. v. s. presten tager först bruden och sedan brudgummen vid handen, och medan en psalm sjunges, leder han dem in i brudkammaren, der han håller ett för tillfället lämpligt tal.

Vidare, då paret dragit sig undan för natten, gå alla gästerna in i rummet för att taga afsked af dem. Vid detta tillfälle aflemna männen sina skänker åt bruden, till olika värde efter omständigheterna.

På andra högtidsdagen blir värdskapet så till sägande deladt på två håll, då de nygifta taga brudgummens släktingar med sig till det nya hemmet, under det att det öfriga sällskapet stannar kvar i bröllophuset.

På sista dagen af högtidligheterna hålles en frukost, som räcker till eftermiddagen, då gästerna fara hem, hvarvid hvarje

gift hustru medtager såsom ett minne en liten del af alla de rätter, m. m., som i stort blifvit sammanskjutna af hela sällskapet.

I Säbro socken i Ångermanland hållas bröllop allmännost om hösten, då högtidligheterna vara i två eller flera dagar.

De som följa det unga paret till och från kyrkan äro till största delen till häst. Brudgummen är utstyrd med prestkappa. Bruden är pryddigt klädd efter ortens bruk, och uppvaktas af många brudpigor, klädda i röda ylletröjor, hvita förkläden och halsdukar. De ibland dem som vid altaret skola hålla pellen öfver brudfolket äro svartklädda.

Innan man begifver sig på väg till kyrkan håller presten ett bröllopostal. Och när efter sällskapets återkomst derifrån, och sedan den förr omtalade ceremonien med "sängledningen" försiggått, fyllas två glas med vin och bjudas åt brudgummen och bruden, hvilka hvardera urdricka endast hälften och derefter byta glas för att dricka återstoden. Derefter dricker hela sällskapet de nygiftas skål, och presten talar några ord härvid.

Derefter sätta sig alla till bords. Fem eller sex olika rätter, bestående af fisk, soppa, skinka, ostkaka, bakverk m. m., bjudas dervid. Under måltiden göres insamling för de unga, och när den är gjord, uppnämnas gifvarne med hög röst jemte de gifna summorna, som kunna sammanräknade stiga till 80 à 100 riksdalers värde.

Efter detta kommer dans, hvarmed man håller ut till kl. 3 eller 4 på morgonen. Då aflägger bruden sin bröllopsdräkt likasom kronan, och sätter på sig en mössa, som efter den stunden blir hennes dagliga hufvudbonad.

I Råfsunds socken i Jemtland brukades, en tid, att uppställa ett bord utanför bröllophuset, der gästerna, innan de fingo inkomma i huset, blefvo trakterade med bränvin m. m. Detta kallades "till förgång", innefattande en föregående välkomma. Om någon främmande syntes, ställde honom ungdomen på en provisoriskt hopgjord bår, och buro honom på det sättet inom dörren, der han blef gästfritt emottagen. Så kallade fyllhundar och andra stormiga personer fördes till svinstian; och om någon beträddes med någon grof osedlighet, blef han bunden på hundsvotten af en slåde, och i denna skymfliga ställning hållen inför bröllopssällskapet; men dylika plägseder hafva nu försvunnit.

I Svegs socken i Härjedalen hållas bröllop äfvenledes efter gammaldags bruk i flera dagar, och vanligtvis med temligen stora kostnader.

De flesta bröllopen firas der i Mars månad, eller vid Påsktiden, men några vid Pingsten. De bjudna gästerna äro alltid försedda med mat af allehanda slag, så att de kunna sägas underhålla sig sjelfva. Värden består bränvin och öl — båda

i öfverflödig mängd; men likväl förekomma sällan stridigheter eller osämja, utan allt försiggår lugnt och bra.

Utom brudpigorna, som åtfölja bruden, är hon eskorterad af ett antal ungarlar, här kallade brudmän, som alla dervid äro till häst, sommar eller vinter. Stora messingsklockor äro fästade på hästarnes hufvud och hals, hvarjemte mahnen, svansen och pannluggen äro prydda med band. Några bland dessa unga män sluta sig till tåget vid bröllopgården, men de flesta på vägen.

När tåget hunnit ett visst stycke, rida dessa brudmän två i hvart led förut till kyrkan i noggrannt slutet ordning, men då de kommit dit, kasta de om och rida tillbaka till det stora tåget. De fortsätta detta fram- och tillbakaridande ända till dess brud och brudgum ankomma till kyrkogårdsmuren. Då rycka de upp till båda sidorna af den väg som leder ifrån prestgården och visa sig der inför de talrika beundrande åskådarne.

Brudgummens dräkt är något anmärkningsvärd. Öfver sin svarta rock bär han en prestkappa och stor halsduk, formad som en utbredd solfjäder. Den är gjord af genombrutet arbete och broderad, samt prydd med brokigt färgade band, lagda i valknutar. Hatten, som vanligtvis är uppfästad, bäres nu nedfälld, är rutvis prydd med silfverkedjor, och på det breda hattbordet hänger en mängd silfvermynt åt sidorna.

I fordna tider nyttjade bruden ett slags epåletter af silfver, samt omkring lifvet ett bälte eller gördel af samma metall; tröjeskörtena voro tillika kantade med silfvergalloner; men nu för tiden blir hon af klädfrun klädd efter det allmänna bruket i Norrland.

När vigseln är förbi, äfvensom gudstjensten, går paret ut ur kyrkan, och trakterar derutanför med bränvin och bröd alla sådana dervarande vänner och bekanta, som icke blifvit bjudna till bröllopet, och om de nygifta äro rika, bjuda de traktering åt alla de närvarande. Men dessa förväntas deremot samman-skjuta något, förmedelst uppdrag genom andra. Beloppet får fördenskull namn af "sändpenningar", som sedermera ingår i det allmänna sammanskottet åt brudparet.

Det återkommande bröllopståget emottages vid hemkomsten med musik och andra glädjebetygelser, och sedan "sängledningen" försiggått, sätter man sig ned till högtidsbordet.

Ibland gäster, så som allmänna bruket föreskrifver, är också "brickarehufvudet" eller "stäbbgubben". Ju besynnerligare hans dräkt är, och ju qvickare de upptåg han utför, desto säkrare rekommenderar han sig i sällskapets bevågenhet och frikostighet. I fordna tider brukade denna viktiga person åtfölja tåget till kyrkan, men emedan störande händelser någon gång förefallit i sjelfva kyrkan, har detta blifvit ansett vara opassande.

Tvåne insamlingar, bestående af penningar, silfver och kreatur, hållas vid bröllopet. Den första, som hufvudsakligen sker inom brudens och brudgummens släkt och det gifta folket, sker på första dagen och afser en ersättning åt det unga paret föräldrar, som bekosta kalaset. Den andra insamlingen — "till vaggan" — göres följande dag, då hela sällskapet, och i synnerhet de unga, påräknas att tillskjuta. Denna insamling, hvori också "sändpenningarne" ingå, är vanligtvis större än den föregående, och hemfaller till det nygifta paret. Beloppet blir också nu offentliggjordt.

Vid middagen på andra bröllopsdagen gifves signal antingen med böss-skott eller en fanfär, då gröten ätes med smör eller fett; och då den är förtärd, utdelar bruden gåfvor till gästerna, om hennes förmögenhet sådant medgifver. Hvar och en af släktingarne skall åtminstone få något. Fördenskull är det vanligt att flickor, som äro på väg att gifta sig, utdela ull m. m. åt släktingar och vänner, som då deraf förfärdiga strumpor, vantar och dylikt mer.

En så kallad "stampdans", ett slags polska, åtföljd af musik och stampningar med fötterna, var förut öfelig, men brukas nu mera icke. Äfvenledes förekommer nu mera nästan aldrig att presten håller tal när man dricker skålen för de nygifta.

I Hedesunda socken i Gestrikland förekomma vid bröllopsbordet ej mindre än tio rätter mat, af hvilka fyra äro beredda utaf mjölk, en af gryngröt. När någon stek inbäres, vare sig kött eller fågel, uppspelas en särskild melodi:

"Stekta harar, gödda svin" etc.

I Wisserum i Kalmar län vet jag icke huru trolofning och bröllop firas. Men jag har, i Mars 1847, läst om ett bröllop som en rik bonde gjorde åt sin dotter, som blef gift med en bondson. Högtiden varade från söndagen till fredagen. På första dagen var gästernas antal omkring 200, och de följande 70 till 80. Brudens klädsel var af svart tjockt siden, och på hvarje af de följande dagarne hade hon andra, olika kulörta sidenklädningar. Hennes fader och farfader lemnade tusen riksdaler och två gödoxar. Men hvarken penningarne eller oxarne voro svarande mot kostnaderna vid gästabudet, om icke samma nära anhöriga gjort tillskott af båda slagen.

FEMTE KAPITLET.

Brölloppseder i fordna tider, samt allmänna förordningar om dem åren 1644—1742.

Förlofning. — Möqvällen och svenqvällen. — Att kasta spjutet. — Barberaren. — Det första lilla barnet. — Den första resan. — Scen vid affärden. — Äktenskapets helighållande. Påbud af åren 1644—1742.

Ehuruväl många ibland de gamla plägsederna vid bröllop äro bibehållna bland allmogen, hafva likväl också många blifvit aflagda eller råkat i förgätenhet. Jag skall derföre i närvarande kapitel anföra några omständigheter, som antingen i det föregående dels icke äro omnämnda, dels endast delvis der fått rum, och deribland sådana som voro vanliga på den store Gustaf Wasas tid, för 300 år sedan.

Förlofningsceremonien skedde då för tiden på följande sätt. Sedan friaren erhållit gynnande svar ifrån den flicka som han valt, lade hennes fader eller förmyndare, efter som förhållandet var, de kontraherande parternas händer i hvarandra med dessa ord: "Jag gifver dig min dotter till ära och äktenskap, till lås och nyckel, och till tredje penningen af det du eger eller framdeles kan förvärfva — allt i enlighet med den lag som af den Helige gifven är. I namn Faders och Sons och den Helige Andes. Amen." Derefter blef det aftalade äktenskapet af presten kungjordt i kyrkan inför hela församlingen, trenne söndagar å rad.

Vigseln skedde på den tiden alltid i kyrkan. Dagen förut tog bruden ett bad, åtföljd af sina fordna lekkamrater, dem hon sjelf inbjöd för att tillsammans med henne fira möqvällen, vid hvilket tillfälle det icke blef slut på skämt och rolighet ibland dem. Ett gästabad följde derpå. I en af rätterna — mö-gröten — hade man inlagt en enda böna, och den flicka, som hade lyckan att få denna i sin sked, gratulerades af de öfriga såsom den der först af dem skulle bli gift.

Brudgummen tillbragte likaledes denna natt (svenqvällen) med sina ungdomsvänner, då de vid ölstänkan eller på annat sätt roade sig så godt de kunde.

Man förfor nästan alldeles så som vi berättat förloppet vara nu för tiden, i afseende på brudens afhemtande från hemmet och beledsagande till kyrkan af brudgummen och hans vänner, äktenskapets högtidliggörande genom presten, äfvensom en mängd andra saker, hörande till bröllopet. Jag skall åt-

nöja mig med att här säga, att den äktenskapliga ceremonien från uråldriga tider haft karakteren af en kröning, och att fördenskull mannen var husets "drott" — kung i sitt hus, herre i sitt eget hus.

I hedna tiderna, vid offerfesten, slagdade kungen sjelf den häst, hvars kött sedan äts såsom den läckraste bland rätter, och djuret sjelft såsom det offer, som var gudarne mest täckeligt. Sedan köttet undergått någon behandling genom kokkonsten, blef det af presterna utdeladt ibland folket. Så tillgick också vid äktenskap, åtminstone ända till en sednare period, att presten skar före af åtskilliga rätter, emedan gästerna ansågo allt hvad han berört vara i viss mån helgadt.

På morgonen efter bröllopsdagen, och sedan de nygifta stigit upp samt bröllopgästerna samlats hos dem i brudkammaren, var det länge ett bruk att kasta ett spjut genom fönstret ibland den folksamling som stod utanföre.

Enligt historieskrifvarnes vittnesbörd skedde detta ursprungligen i hjelteåldern och betydde att qvinnan skulle icke allena följä mannen i fält, utan också på hvarje sätt försvara hans och hans slägts heder.

Andra åter påstå att detta bruk — som var allmänt, ej endast i hedna tiden, utan också långt efter kristendomens införande i landet — haft sin grund i något helt annat. De säga att då brölloppssällskapet var samladt i brudkammaren på morgonen efter bröllopet, samt brudgummen höll på att lemna bruden sin morgongåfva *), ett spjut lades vid det unga parets fötter, under det att han uppgaf hvaruti morgongåfvan bestod. Tolf vittnen upptogo då spjutet, med innebärande af att vara beredda att försvara brudens rätt. Sedan tog en af de tolf spjutet och kastade det ut igenom fönstret, icke såsom skulle det beteckna att bruden sjelf skulle begagna vapnet i strider, utan såsom ett bevis att äktenskapet blifvit riktigt fullbordadt enligt lagens föreskrifter.

Den ifrågavarande historieforskaren yttrar: "Romarne brukade uthänga ett spjut ifrån det hus der en auktion hölls. Skulle man icke kunna tro att också hos det gamla göthiska folket samma vapen kunde antyda försäljning eller köpenskap? och detta så mycket heldre som brudgummen alltid, när han gaf morgongåfvan åt bruden, förbehöll sig en motsvarighet å hennes släktिंगars sida."

Bröllopet varade också då, likasom nu, tre eller fyra dagar, ehuru någon gång en hel vecka. Hvarje dag hade sina särskilda tidsfördrif och förlustelser. Åtminstone var förhål-

*) I Skandinavien var det i hedna tiden bestämdt att denna gåfva icke skulle i värde få gå öfver fyratio marker silfver, äfvensom att den icke finge utgöras af qvinnoprydnader.

landet sådant sunnanskogs *), såsom det blifvit berättadt af en som deltog i der hållna bröllophögtidligheter.

På andra dagen af festligheterna väcktes gästerna tidigt på morgonen af en skärande musik, ringning med klockor samt med allehanda oljud. En mängd unga personer, förklädda i ludna kläder, med pelssidan utåt, samt svärtade i ansigtet, anfördes af rotatesoldaten **), klädd likasom de förra, och ridande på en oxe, som var smyckad med blommor och brokigt färgade band. På detta sätt genomtågades byn, förkunnande det nygifta parets ankomst. Detta deremot gjorde besök i hvarje stuga och trakterade invånarne med tårta och bränvin.

När alla gästerna slutligen voro samlade i det rum, der högtidligheterna skulle försiggå, framstod den förr nämnde soldaten, nu i egenskap af barberare. Han skulle dervid låta se en synnerlig vighet och rörlighet i alla lemmar och en icke tröttnande tunga. Han bar hvitt förkläde, och hade mjöl i händerna och en pudervippa. Med all möjlig humor berättade han den förflytna nattens händelser, uppropade gästerna två och två i sender, hvarvid paren alltid, så vidt möjligt, valdes med de bestämdaste motsatser till storlek, ålder och kön, samt tillsade dem att sätta sig på huggstubben för att få håret klädt. Spelmännen läto höra lustiga melodier, efter hvilka barberaren, med de löjligaste åtbörder, dansade omkring stubben inför de sittande gästerna, hvarunder han likväl icke underlät att också, till allas stora förlustelse, kamma och inpudra de på huggstubben sittande personerna.

Efter denna farce gingo brudriddarne omkring för att insamla penningar åt spelmännen, hvarvid de sjöngo en refrain till uppmaning om frikostighet.

På tredje dagen på morgonen fick man se den längste ynglingen i sällskapet påpylsad med vida kläder, men omlindad såsom dibarn, och lagd i ett åkdon som skulle föreställa en vagga. Så fördes han kors och tvärs igenom byn i alla rigtningar, hvarvid den pladdrande soldaten höll ett tal med det innehåll att den lilla ungen var brudparets förstfödde, som, förmente han, skulle få rätt märkliga framtidsöden.

På eftermiddagen lektes en lek som kallades "resan till skogs". Soldaten var nu åter en hufvudperson. Klädd såsom förut, kom han åkande med ett par skogskälkar, på hvilka blott

*) Benämningen Sunnanskogs innefattar alla länderna söder om de två stora skogarne Kolmården och Tiveden, eller hvad man eljest kallar Götha land.

**) Större delen af svenska arméen, så väl fotfolk som rytteri, underhålles omedelbart af hemmansegarne. Hvarje regemente — på 1000 à 1200 man — är förlagd inom ett visst område, som, i allmänhet sagdt, motsvarar provinsens område. Hvarje sådant distrikt är derföre fördeladt i 1000 eller 1200 rotar, hvardera bestående af ett medelstort hemman, eller af flera små, som skola i fredstid underhålla en soldat eller ryttare. Hvarje rote håller en stuga med jordområde åt hvarje man, jemte en liten lön m. m.

funnos ett par stänger, d. v. s. ett vanligt åkdon för skogskörslor. Förspannet, som till seldon hade rep, bestod af 40 raska drängar, som, oaktadt det var sommartid och barmark, drogo med all fart öfver åkrar och diken, stockar och stenar, till dess de kommo till en stor tall, som förut var utsedd, och som de snart med sina yxor fällde. Stocken lades derefter på kälkarne, spelmännen satte sig emellan grenarne, och den muntra hopen återkom på detta sätt hem till bröllopgården. En liten del torrved höogs ut ur toppen, hvarefter soldaten tog en börda deraf på armen och, åtföljd af den yngre delen af gästerna, dansade en långdans in i huset och genom alla rum till spislarne, der han lade några vedstickor, så att det icke skulle saknas eld och värme hos de nygifta. Andra danser uppspelades derefter för sällskapet, som också med andra upptåg roade sig på allt möjligt sätt.

På fjerde dagen, då den unga hustrun skulle föras ifrån föräldrahemmet till brudgummens hem, och då endast de närmare släktningarne kvarstannat, blef också presten tillkallad. Brudens skrin eller kista stod midt i rummet, med nyckeln i låset. Föräldrar, bröder och systrar voro i rummet, och nedlade hemligen i denna kista åtskilliga presenter utom det som de förut gifvit henne. En trogen tjenare i ett svenskt bondehus betraktas icke såsom en slaf, utan såsom hörande till familjen. En tjänstflicka, som var jennårig med bruden, och som varit hennes sällskap i flera år, smög sig likaledes till kistan och ditlade en silfverthesked, och fägnade sig med denna tanken inom sig: "Hon skall också tänka på mig då hon kommer hem till sitt." En tår trängde sig fram öfver hennes kind, då hon förehade detta. Allt var nu redo för afresan. Fadern tillslöt kistan och lemnade nyckeln till dottern. Prestmannen, som var en man af värdighet, höll ett kort tal om brudens barndom och föräldrahemmet.

Kistan upplyftes från golvet och bortbars af fyra unga män. Afskedet var stilla och högtidligt. Föräldrarne omfamnade dottern och blefvo stående på trappsteget utanför dörren till dess hon försvann ur deras åsyn. Granna ord och bullrande utbrott af sorg och saknad äro här icke vanliga vid dessa och dylika tillfällen. Allmogens känsla visar sig lugn och djup utan häftighet eller ojemhet.

Alla grannar i den by, dit den unga hustrun flyttade, voro samlade vid brudgummens hus, och snart derefter satt sällskapet ned vid en fängning, kallad "hemkomstöl" (eller hemkomöl) — det slags kalas, hvarom här är taladt i tredje kapitlet. Mången skål blef då drucken till det unga parets ära och med önsknigar för dess välgång. Presten uppmanade de församlade att, såsom goda kristna, emottaga de unga med välvilja och vänskap.

Följande söndag infann sig brudgummen med bruden och hela bröllopsällskapet i kyrkan, med mycken pomp och ståt, för att inför hela församlingen visa både sig och deras hederliga sällskap. Presenter af alla slag offrades då på altaret åt presten. Ostar och kakor nämnas särskildt i de gamla krönikorna.

Äktenskapet har alltid hos den svenska allmogen varit betraktadt såsom ett sakrament, vigselringen såsom ett jordiskt tecken för något hörande till himmelen, som ensam lemnar rum för den högre kärleken. Ringen, som är utan början och slut, betecknar evigheten, och kärleken, likt guldets, är den dyrbaraste gåfva som Gud uti naturen gifvit människorna. Det är också i äktenskapet som försonarens förening med sin kyrka är symboliserad. Så ansågs det också i papismen, emedan det i messan hette: "Mannen skall älska hustrun såsom Kristus älskade församlingen." Äfven voro alla som deltog vid vigseln — brudpigor, brudriddare och brudens öfriga uppvaktande — samtliga trefaldt välsignade, och kallades i de gamla lagarne *heligt folk*.

Prestens närvaro vid festerna utgör en stor hugnad för allmogen, och betraktas nästan såsom en oumbärlighet, liksom vid en gudstjenst. När han läser bön och tacksägelse före och efter maten, sammanknäppas alla händer, och man afvaktar af hans mun de ord som skola gifva ett uttryck åt deras egna känslor. Deras hjertan glädjas och upplyftas af hans tal, då han föreslår välgångsskålen för de nygifva, äfvensom af de ord med hvilka han före välsignelsen avslutar måltiden.

Man ser af det föregående att bröllop hos den svenska allmogen icke sällan firas med mycken ceremoni och kostnad, och att högtidligheterna dervid fortsättas flera dagar, och att således utgifterna äro så stora, att de väl kunna vara för mången olägliga.

Fordom rådde samma förhållande hos de högre samhällsklasserna, som icke allenast dervid gjorde stora kalas, utan också tillställde ganska kostsamma nöjen, deribland representationer af hjeltars och hjeltinnors i sagorna omtalade bedrifter. Kortligen: bröllopen blefvo i gamla tiden firade med så stora öfverdrifter, att de framkallade regeringens ogillande, såsom man finner af de förordningar som utkommo, och som äro rätt intressanta att iakttaga, ehuru flera ibland dem skola, såsom jag tror, i flera fall framkalla ett leende hos läsaren.

Så t. ex. ser man, i förordningarne af den 5 Okt. 1644, den 19 Dec. 1668 och den 12 Maj 1669, bestämdt föreskrifvet huru bröllop skola firas hos borgarefolk, hos prester och adel; men dessa föreskrifter rörde egentligen blott obetydligheter, t. ex. huruvida högtidsbordet skulle vara fyrkantigt eller ovalt, konfektens form och art, m. m. dylikt. Folket förbjöds att

dansa så länge som maten stod på bordet; att hafva flera än sex spelmän, eller att betala dem högre än med fyra riksdaler — som på den tiden svarade mot lika många tunnor råg.

Före år 1644 var det vanligt att bruden alltid tog ett bad på aftonen före bröllopsdagen. Hon beledsagades till badet af "jungfrur" — unga ogifta flickor af hennes egen klass — och "hederliga hustrur". Åt sällskapet serverades öl till förfriskning. Men dessa bad-qvällar, såsom de kallades, hvilka vanligen höllos med stå och stor traktering, blefvo likaledes förbjudna i den nämnda författningen.

Genom kyrkolagen af år 1686 stadgades ytterligare, "att presterskapet, hvars åliggande är att gifva godt efterdöme åt andra, befalles att på deras kallelse väg afstyrka de som skola gifva sig från allt öfverflöd i mat och dryck, äfvensom från att berusa sig". Intet bröllopståg egde att komma till kyrkan under trumslag och med skott eller annat opassande bråk, samt, då bröllopet hölls på söndag, att då välja passande tid, så att det icke gjorde intrång på tiden för gudstjensten, äfvensom dervid icke måtte förekomma någonting opassande, sådant som omåttligt drickande eller supande, skjutning, skriande, trätor och slagsmål, eder och svordomar. Den som förbröte sig i något af sagda fall, och icke efter erhållen varning bättrade sig, skulle straffas med böter af fem daler silfver, eller sättas i stocken, tvänne söndagar å rad.

Den 22 Oktober 1723 förordnade regeringen åter, efter anhållan af presterskapet, "att, vid bröllop, med undantag af tårter, frukt, m. m., icke skulle få vara mer än högst åtta rätter, och fyra sorter salad, eller dylikt, hvilket bör anses vara ett ordentligt bord, samt att vid konfektbröllop, som dittills varit tillåtna, konfekt må bjudas med måtta, men att ingen måltid må derå följa. Den som med undflykter och påhitt begår öfverträdelse härutinnan, skall böta etthundra daler silfvermynt, konungens ensak. Konungen önskar att se sina trogna undersåtare lefva med hvarandra hushållsaktigt och sparsamt".

Den traktering, som här sednast omnämnas, förekommer ännu i dag, så att vid konfektbröllop endast vin och konfekt bjudas sällskapet. Dertill är ingen bestämd tid. Det kan vara för- eller eftermiddag.

Den 24 September 1731 förordnades att bröllop på landet icke finge firas mer än högst tvänne dagar. Detta stadgande gällde likväl icke brudparets anhöriga — föräldrar, barn eller bröder och systrar; men alla andra, som stannade längre i bröllopsgården, skulle böta en daler silfvermynt till socknens fattiga.

År 1742 påbjöds att i städerna bröllop skulle börjas så tidigt på dagen, att det kunde slutas kl. 12 på natten; att bruden icke skulle gå ifrån den ena gästen till den andra för

att uppbära skänker, men väl, vid tillfällen af hennes medel-
löshet, vara berättigad att ställa en skål eller tallrick på bor-
det, der hvar och en kunde lägga något, efter behag. Att un-
gen skulle oombedd författa något bröllopsqväde, vid 12 dalers
bot; att alla par borde, på första lysningsdagen, efter förmåga
erlägga något till de fattiga, samt att, då sjelfva bröllopet hölls,
gästerna skulle uppmanas att insamla till lazarettet i Stock-
holm eller annan barmhertighetsanstalt; m. m.

SJETTE KAPITLET.

Vidskepelsor i afseende på giftermål, hafvandeskap och barn.

Onda ögon. — Maran.

I afseende på frieri och giftermål har den svenska allmo-
gen otaliga vidskepliga åsigter. Några deribland anföras här:
Om t. ex. en ungtkarl och en flicka äta utaf samma bröd,
eller annat dylikt stycke, betyder det kärlek emellan dem.

En ungtkarl må icke skänka flickan en knif, sax, nålar
eller annat hvasst, ty sådant aflägsnar kärleken, eller kommer
hon att öfvergifva honom för en annan; ej heller bör han skänka
honne en näsduk, ty äfven det upphäfver hennes kärlek.

En flicka får ej se i spegeln i skymningen eller vid elds-
ljus, emedan hon i det fallet ej mer blir omtyckt af en karl.

Om en spinnerska ser någon sopa golvet, måste hon sjelf
sopa ett eller par tag med qvasten, eller åtminstone handtera
den, ty eljest kan hon icke hoppas att bli gift det året.

Om en flicka tycker om en katt, skall hon önska sig vac-
kert väder på sin högtidsdag då hennes bröllop firas.

Om en flicka icke blir gift så fort som hon önskar, och
följaktligen tror att hon är förgjord, skall hon söka hjälp hos
en klok gumma.

Medan tillredelser göras till bröllop får man icke göra
buller med pumpstången eller vattenoket, ty eljest blir det
osämja bland gästerna vid högtidligheterna. Vidare skall man
akta sig emot denna fara på det sättet att två gossar skola
ställas vid porten till hemmet, och retas att slåss sinsemellan.

De, som äta eller sjunga då de gå till kyrkan, bli icke
gifva samma år.

Om någon blir gift ovanligt snart efter lysningarne, blir föreningen icke lycklig. Ett par veckor böra förgå emellan.

Vigsel bör icke ske under första månqvarteret; iakttages detta, så skall paret ständigt förkofra sig.

På natten före bröllopet skall den blifvande bruden hafva ett litet gossebarn hos sig i sängen; då blir hennes förstfödde en son. Men om hon icke lefvat kyskt, skall hon icke bära kyrk-kronan, ty då få hennes barn skrofler. Om andra prydnader, som bruden bär på sig, skina särdeles grannt, bevisar det att hon är jungfru; men om de deremot hafva ett dunkelt och oklart utseende, tror man motsatsen om henne. Samma slutsats drager man deraf om hästarne kasta sig vid processionen till kyrkan, eller om strängarne på fiolerna gå af.

Och om det händer att bruden icke är en vestal, faller håret af brudpigorna, helst om håret är blottadt. En sådan obehaglighet förekommes likväl om man lägger in en liten kopparslant i håret.

Om bröllopståget håller sig väl slutet tillsammans på vägen till kyrkan, blir äktenskapet lyckligt.

Om det regnar på bröllopsdagen, betyder det att de unga blifva rika. Och om det händer så, att ett barn kristnas på samma gång i kyrkan, skola de få många barn.

Om en begrafning förekommer på bröllopsdagen, bör det unga paret hålla sig utanför kyrkan till dess den ceremonien är förbi, ty om de gå in förrän grafven är igenmyllad, bli de fattiga.

Om flera par vigas på samma dag, blir det olyckligt för ett af dem.

När det viktiga bandet skall knytas, bör bruden, om hon önskar att blifva den rådande i huset, sätta sin fot framom brudgummens, samt, liksom tillfälligt, låta sin näsduk falla, då han naturligtvis af höflighet upptager den. Hans öde blir då att i hela sin lefnad stå under toffeln.

Medan bruden ligger på knä under vigseln skall hon på någon blottad del af sin person sätta så många fingrar som hon önskar sig barn.

Man tror också att den som först ser sig om under det att man är vid altaret — eller den som först insomnar på bröllopsnatten, skall dö först.

När paret är vid altaret böra de vända ansigtet emot hvarandra, emedan den välvilja, som vid detta tillfälle ömsesidigt uttryckes, då skall bli varaktigt välsignad. Bruden måste också stå mycket tätt intill brudgummen, så att "onda ögon" icke måtte komma emellan dem och förorsaka oenighet eller skiljsmessa och död.

I afseende på vidskepelsen om "onda ögon" må här anmärkas att den har sin upprinnelse från österlandet. Men om

den skulle uppkommit i Skandinavien, vet jag ingen annan förklaring deröfver än det nordiska folkets fruktan för den så kallade "Seidmannen", en nedrig trollkarl, om hvilken säges att "allt hvad som rörde honom var förfärligt; att hans spådomar alltid gingo i fullbordan, och att redan en blick ur hans ögon kunde göra att allt som deraf träffades vissnade och aftärdes". Men ehvar denna vidskepelse må haft sin uppkomst, så är det likväl visst att allmogen i många fall tror ofall härleda sig ifrån "onda ögon". Så t. ex. säger man att om en person som har onda ögon ser på ett djur som slagtas, har detta svårt för att dö; att om de hvila på en häst, blir denna modstullen, samt att trollpackor kunna mörda endast med de "onda ögonen".

När bruden kommer hem ur kyrkan efter vigseln bör hon hastigt stiga ned ifrån hästen, taga af betslet, stryka hästen på nosen och spänna upp sadelgjordarne, så skall hon alltid få lätt arbete. Detsamma vinner hon, om hon kryper igenom en sele, eller emellan ett par lokor (som bestå af två trästycken, formade så att de passa mot hästens bogar, och som upptill och nedtill sammanhållas af spännremmar, så att de kunna begagnas åt både stora och små hästar). Men i det fallet blir hennes barn en *mara*, en *foemina semper impubis*, som med undantag af kännedom om denna beskaffenhet, icke vet att hon är en nattmara. Hon tros aldrig få någon hvila under natten, samt att hon genast efter insomnandet blir, på ett oförklarligt sätt, borttagen för att oroa och plåga andra sofvande, fastän hon sjelf icke har någon uppfattning af sitt olyckliga åtgörande. Hon tros komma in i ett rum genom det minsta hål på dörrar o. s. v., in till den som hon skall plåga. Om sådana hål tilltäppas under det att hon ännu är kvar i rummet, och den sofvande kan qvickna vid tillräckligt för att fatta tag i henne, blir hon genast förvandlad till någon djurskepnad. Hålles hon fången till dess det blir dager, så ändrar hon sin spökskepnad och blir åter lik en menniska. Men om man låter henne gå bort, förblir hon ständigt en mara, och då hon vaknar, är hon matt och eländig, och vet icke hvad som passerat.

Man säger också, att om man lägger stål på den som är riden af maran, eller plötsligt ropar den sofvande, blir han befriad från beklämningen.

Såsom försigtighetsmått för en blifvande barnsäng skall bruden lägga ost och bröd bredvid sig i brudsängen.

Under det att bröllopsbordet dukas skall man vara tyst, och äfven gästerna böra icke tala mycket under det denna förrättning pågår.

Om den som lägger på duken skulle strö linfrö derunder, eller ställa en dynggrep under bordet, så skola gästerna icke kunna förtära mycket.

Vid måltiden måste bruden smaka på hvarje rätt, äfvensom bita i bordduken, och hon skall då, i fall hon är hafvande, icke komma att lida af falska värkar.

Så länge som bröllophögtidigheterna räcka, skola alla rätterna stå kvar på bröllopsbordet, natt och dag, så att mat och dryck ingen stund skall saknas för gästernas räkning.

I afseende på kvinnorna råder också mycken vidskepelse inom det husliga lifvet.

En kvinna måste t. ex. vid här ifrågavarande tider icke gå barhufvad, ty då bli barnen lidande af skrofler.

Samma sjukdom påkommer brudens afföda om hon, vid deltagande i en likprocession, skulle råka att se botten på likkistan då tåget går utför en brant backe, eller hon får se en icke igenkastad graf, eller ett lik utan att hon rör dervid.

En tom säck, som likväl är igenknuten, får icke bäras fram inför en hustru som är i intressanta omständigheter. Sker sådant, så kan barnets hunger aldrig bli stillad.

Om en kvinna som är i denna belägenhet skulle komma att passera under en hud som icke är afhårad, och utan att hon lägger handen derpå, så får hennes barn messlingen.

Om hon tittar igenom en springa på dörren eller en öppning mellan stockarne i väggen, så blir barnet skefögd.

Om hon skulle ställa sig under en sågqvarn som är i gång, så skall hennes barn få ett hest låte likt det ljud som höres vid sågverkets gång.

Om hon äter ägg efter tjäderhöns, blir hennes barn fräknigt. Äro äggen efter unghöns, får hon "gås-skin", likt skinnnet på en plockad höna.

Om hon får känna liklukt, så får barnet obehaglig andedrägt.

Om hon med foten kommer åt ett svin, får hennes barn "svinkoppor", eller kommer det att tala i näsan, så framt man icke lägger svinborst i badvattnet då det först efter händelsen badas.

Om hon får se ett hus i brand, så får hennes barn eldsärke. Och om hon får se en selbruten häst, får hennes barn ett öppet sår på samma ställe af kroppen som svarar mot den punkt som modern först derefter berörde på sin egen kropp.

Om hon går öfver en graf som efter kistans förmultning insjunkit, skall hennes barn få fallandesot. Om hon kommer in i ett rum der någon sitter i väfstolen, och hon går ut dervifrån innan den färdiga väfven är nedskuren, får barnet nyssnämnda sjukdom; likaså om hon väfver sjelf, och värkarne komma på henne innan hon slutat väfven. I sednare fallet kan olyckan likväl förekommas om hon skär ned väfven och för barnet tre gånger igenom väfstolen innan det blir kristnadt.

Om hon äfvenledes skulle få se en person behäftad med fallandesot, och icke med sin hand berör honom eller tager

något klädesplagg ifrån honom, och lägger det till hennes först derefter hållna tvätt; — eller om hon går till kyrkan någon *fjerdedag* (Jul, Påsk, Pingst eller Michaeli), får det barn, med hvilket hon går, samma olyckliga sjukdom.

Om hon får se en halfklufven klabb, hvori kilen eller yxan sitter kvar, eller en hare, på hvilken hufvudet quarsitter, blir barnet harmyndt. Deraf kommer det svenska bruket, att, då en hare blifvit skjuten, hufvudet afskäres från kroppen, dock med kvarlemnande af öronen fastsittande vid skinnet. Det hände verkligen en gång att jag inkom med en skjuten hare i en stuga der hustrun var i situation; hon blef ytterligt förskräckt då hon fick se harhufvudet, och jag måste, för att trösta henne, taga en yxa och dermed afhugga det farliga hufvudet.

Vidskepelserna i afseende på barn äro oräkneliga.

När ett barn födes, måste elden icke någon gång få slockna i det rummet så länge barnet är odöpt, ty då kunna trollen bortbyta det mot ett annat. Deraf har benämningen "byting" uppkommit*).

När stål slås emot flinta — jag säger det i parentes — sägas gnistorna likna den blixst som guden Thor i sagan berättas hafva slungat mot de jättar, dem han sedermera slog med sin hammare. Fördenskull anses eld, frambragt med stål och flinta (äfvensom silfret, obekant af hvilket skäl), vara en skräck för mörkrets makter; och de utgöra en alltid använd tillflykt hos allmogen för att afhålla onda varelser.

Vid ett nyfödt barns första tvättning skall man i badet inlägga moderns vigselring, ett silfvermynt samt något ärfidt silfver — bågare, skedar o. s. v., hvilka tros vara skänkta åt förfäderna af välvilliga väsenden från en högre verld, och hvilka fördenskull anses såsom ett palladium, som man också derföre icke för något pris vill afyttra. Då skall barnet bli rikt. Ett färskt ägg bör också iläggas, för att barnet skall få vacker hy. En röd lapp skänker blomstrande utseende; spånor från en huggkubbe — så kommer barnet aldrig att lägga sitt hufvud på stupstocken; dertill kommer fall-aska efter någon byggnad som förbrunnit af vådeld, den hustrun kommit att se; svinborst, i fall hon råkat röra vid ett svin; en slarfva utaf någon brottslings kläder, i händelse hon råkat få se en sådan; — kortligen allt som hon kan erinra sig hafva sett eller vidrört, som man kan frukta skall medföra någon skada för hennes barn. Med sådana försigtighetsmått är man säker att barnet icke skall få något "födelsemärke".

Om man icke har tillräckligt med vatten i huset till barnets första bad, får det icke hemtas på något ställe, ty då kunde

*) När man i England annonserar om ett *vackert* barns födelse, heter det i de svenska annonserna "en *vülskapad*" — gosse eller flicka.

"Necken" inkomma i huset på samma gång med vattnet, och skada barnet. Man får i det fallet ersätta bristen med mjölk eller öl.

Ingen får inkomma i rummet under det att badningen försiggår, ty om det sker, trivdes icke barnet.

Badvattnet får derefter icke utkastas på marken under bar himmel, utan utgjøtes emellan golftiljorna i rummet, ty eljest skulle elfvor och andra väsenden både hindra barnet att trifvas och äfven verka skadligt på modern, så att hon icke snart kan tillfriskna och lemna sängen, eller till och med vålla att hon blir svagsint.

Omedelbart efter sedan barnet blifvit födt, skall man lägga en bok under dess hufvud, för att det skall få lätt att lära.

Ett nyfödt gossebarn skall klädas i *qvinligt linne*, men ett flickobarn i *skjorta*. De skola då lyckas i frieri. I båda fallen måste linnet vara nytt, på det att de icke skola nöta ut kläder allt för fort.

Om barnet blir utsatt för öppen luft, så att månen skiner på dess ansigte, blir det icke *solbrändt*.

Det skall icke få läsa medan det äter; "eljest får det dåligt minne".

Om barnet lägges i en kista, *hvars lås "smäller" då nyckeln omvrides*, och modern derefter sätter sig på kistan för att äta, kommer hennes barn aldrig att få "*kistknappar*", d. v. s. små qvisslor på kroppen — hvilken olägenhet antages förorsakad deraf att modern, då hon var i situation, ätit, sittande på en kista.

Om barnet gapar, skall man göra korstecken öfver dess mun, äfvensom öfver vaggan.

Vaggan får aldrig sättas i rörelse då den är tom, ty "då blir barnet oroligt och skrikigt."

Om ett nyfödt barn har tänder då det kommit till verlden, såsom det någon gång lärer händt, och det biter en vattenblåsa på moderns bröst, utgör det en bot.

Om det får tänder ovanligt tidigt, äfvensom i fall det går för tidigt, "betyder det att det snart får en broder eller syster som undantränger det ifrån bröstet".

Ett barn skall först röra vid en hund innan det rör vid en katt, för att få ett mera "lättläkt" kött.

Om det tycker mycket om bad, bevisar det fallenhet för sinnlighet.

Om barnet skall trifvas, får man icke kamma det på söndag, utan helst på lördagen, och om det kammats blott bakom ena örat, blir det hundbitet.

På vackra dagar kan man få se en moder eller syster sittande på en solig bänk utanför stugan, sysselsatt med att befria ett barns hufvud från obehagliga invånare. Detta bruk synes vara mycket gammalt, ty man läser i urgamla sagor och

historier om jättar, att till och med konungadöttrar använt sina fina fingrar till dylika rön.

Om ett barn sättes upp på hästryggen, får det egenskapen att framdeles bota sjuka hästar, genom att lägga sin hand på djuret.

Man skall icke bära in vatten i ett rum der ett spädt barn finnes, ej heller taga det på armarne, eller gå emellan detsamma och spiseln, utan att först hafva hållit sig vid elden.

Då man besöker en qvinna som nyligen födt, skall man, vid ingåendet, först hålla handen på ugnen.

Om ett barn fått konvulsioner då det får tänder, skall man kasta dess kläder i elden. Fördenskull göras de första kläderna af grofva tyger som icke hafva mycket värde, på det förlusten icke må blifva stor.

Om en moder har öfverdrifvet stort tillflöde af mjölk, skall något deraf kastas i elden.

Mödrarne hafva, enligt Holmbergs uppgift, särdeles farhågor för "onda ögon", och tro att sjuklighet, som visar sig hos barnet, kommer af folk utaf dåliga egenskaper, och som sett på barnet då det varit alldeles naket. Fördenskull binda de en snodd om barnets nakna arm, så att det har någon tråd på kroppen, fastän det i öfrigt är alldeles afklädt.

"Onda tungor" frukta mödrarne likaledes, såsom nyss åberopade författare säger, så framt icke barnet skulle kallas vackert. Om sådant händer, anmodar hon, med höfliga termer, svarande mot den förolämpande personens beskaffenhet, denna främmande att helsa barnet på dess nedre trakter. Det är icke omöjligt att härledningen till ordet "Billingsgate" *) hos oss har samband härmed.

SJUNDE KAPITLET.

Dop i Wingåker, Danmarks socken, Westbo och Bohus län, i fordna tider.

Konfirmation. — Förordningar af år 1644—1686. — Fadderskap. — Vidskepelse i afseende på döpelsen. — Kyrktagning. — Vidskepelse i afseende derpå.

Döpelsens sakrament lärer i Sverige subministreras på samma sätt som i engelska kyrkan, och "barnsöl" firas hos den förmögnare allmogen ofta i flera dagar.

*) "Smekvägen".

Vanligast är barnet blott få dagar gammalt då det kristnas. Ceremonien hålles någon gång i föräldrarnes hem, under stundom också hos presten, men allmännast i kyrkan.

Det sednare är förhållandet i Wingåkers socken i Södermanland. (Man har två med samma namn, men de skiljas med tillnamnen Östra och Vestra.). En svensk författare säger härom:

"Vi se i helgedomen ett heligt bruk, ett af de vackraste i kyrkan. Klockorna ljuda redan öfver skog och mark, inbjudande folket att samlas i Guds hus. I församlingens närvaro frambares en späd medlem som skall invigas i samma tro, samma hopp som vi sjelfva. Varma böner från föräldrar och anhöriga samt öfriga närvarande förena sig med den välsignelse som den vördnadsvärde presten förkunnar, och de välönskningar han, i kyrkans namn, uttalar öfver den lilla nya verldsmedborgaren. Erinringar om deras egna heliga och allvarliga önskningar uppstå i allas sinnen. Det är en högtidlig stund, egnad åt minnet och hoppet."

I Danmarks socken i Upland förrättas dopet hemma eller hos presten, men aldrig i kyrkan. I fordna tider redo faddrarne från den lillas hem, med barnet på sina armar, på söndagsmorgonen till kyrkan, der den ifrågavarande ceremonien försiggick före gudstjenstens början, och derefter togs barnet i vård af de ogifta qvinliga faddrarne, och återlemnades till modern; men nu för tiden döpes barnet vanligtvis på en hvardagseftermiddag. Presten emottager barnet från någon af de gifta qvinliga faddrarne, och lemnar det, efter ceremoniens slut, till ungfaddern, som derefter aflemnar det till modern. De så kallade tvål-penningarne — en insamling för barnets räknning — uppbäras icke der vid tillfället, såsom i andra församlingar sker, utan först sedan måltiden är förbi, och då gästerna tacka för det goda värdskapet. Då lemnar hvardera en penning i värdinnans hand. Det är icke ovanligt att, vid ett stort barnsöl, 30 till 40 riksdaler insamlas.

Det må här anmärkas ett bruk i Sverige att icke allenast tacka värden i huset, utan också att denne säger: "Väl bekomme!" Samma önskan höres också stundom emellan gästerna. Detta bruk förekommer äfven ibland de högre klasserna, och torde vara mycket gammalt, och sannolikt härledt utaf den gamla nordiska åsigten att sådana önskningar motverkade möjliga skadliga följder af "onda ögon", som varit afundsjukt rigtade på måltiden.

I Westbo härad i Småland åtföljes kristningen vanligtvis af barnsöl, vid hvilket tillfälle gästerna påräknas att, likasom vid bröllop, medhafva "förning" till kalaset.

På morgonen den dag, då barnet skall döpas, kommer "bäragumman" till barnets hem och lägger dervid ett silfvermynt i dess sköte, samt medhafver en ny skjorta och mössa,

såsom skänker ifrån henne sjelf. Om det är en gosse, har man alltid flera qvinnofaddrar än manliga, men tvärtom i fall det är ett flickebarn. Det är för att den fullvuxne en gång i framtiden icke skall röna motgång vid frieri — eller få "korgen". I England sker motsatsen. Der väljas två manliga och en qvinlig fadder för ett gossebarn, och tvärtom för flickebarn.

En af faddrarne måste vara en hustru som kan gifva barnet di under transporten till kyrkan. Om flera barn på en gång döpas i kyrkan, ordna sig faddrarne efter rangen hos föräldrarne, på högra och venstra sidan om dopfunten. Men gossebarnen döpas likväl alltid först, flickorna derefter. För hvarje barn ombyter klockaren dopvatten.

Efter sällskapets återkomst från kyrkan till "barnsölshuset", blir "bäragumman" alltid placerad i högsätet, som är hedersplatsen. Hon spisar tillsammans med de öfriga gästerna, men har barnet på sitt knä, klädt ännu i kristningsdräkten. Efter måltiden gifvas faddergåfvorna, äfvensom insamlingar göras till spelmännen och de fattiga. Slutligen blir musik och dans, som inledes af "bäragumman".

I Bohus län förrättas dopet vanligast i kyrkan eller prestgården, men mycket sällan i hemmet — meddelar Holmbergs beskrifning.

Han fortfar: "Det är besynnerligt nog, att, då kristningen i många trakter blir mycket länge uppskjuten, kan folket i andra trakter vara så ifriga att få den gjord, att de föra barnet, kanske blott en half dag gammalt, till presten, oaktadt afståndet kan vara ett par mil, och äfven under skarp vinterköld. Detta oförståndiga bruk härleder sig ifrån den tron att satan kan hafva makt med barnet så länge det är odöpt — en tro som årligen kostar många nyfödda barns lif, och som man borde med all makt söka förändra."

Jag kan sjelf bestyrka förf. Holmbergs uppgift i detta afseende.

En gång då jag vandrade omkring i de vilda Wermländska skogarne, tog jag, sent en afton, kvarter i en bondstuga. Vi sofvo alla i ett litet rum. Under loppet af natten nedkom, till min stora häpnad, hustrun med en "välskapad gosse", och två eller tre timmar sednare begåfvo sig "bäragumman" och barnets fader å väg med det lilla kräket, som dessförinnan blifvit dugtigt omsvept med lindekläder. Man for till prestgården, som låg miltals bort ifrån stället, för att der få det döpt. Om den lille hade dött före dopet — hvilket väl kunnat hända, då thermometeren stod långt under Fahrenheit's fryspunkt (14 graders köld) — så hade folket väl trott att barnet skulle blifvit fördömdt.

Enär de flesta läsare icke veta huru med dessa saker skedde i Sverige under den katholska tiden, vill jag anföra följande:

Döpelsens sakrament ansågs då för en rening, eller dopning, och dopfunten var en bäck eller en källa. Kristningen skedde då genom nedsänkning i vattnet. Sådant var bruket ännu 1030 under konung Anund Jakobs tid, då ceremoniens ord uttalades på latin, och saken förrättades invid sjöar, strömmar eller källor. Henning Laurentius, som år 1342 var erkebiskop i Upsala, kristnade många finnar och lappar i ett stort kar framför kapellet, då han i Torneå höll visitation och invigde kyrkogrunden. Men sedan kyrkor blifvit uppbyggda i Sverige, har döpelsen allmännast derinom blifvit förrättad.

Första delen af ceremonien fullgjordes i det rymliga för- rum som fanns vid ingången till kyrkan. Gudfadern höll barnet till dess det var kristnadt, men gaf det derefter ifrån sig till gudmoderns vård. Funten var förut välsignad, "i fall någon skulle missbrukat och vanhelgat den".

Enligt kyrkolagen af år 1529 skulle döpelse förrättas på följande sätt:

Presten utfrågade först hvad barnet skulle heta, och uttalade derefter följande ord: "Vik härifrån, du orene ande, och gif rum åt den Helige Ande genom dens makt som skall komma att döma både lefvande och döda. Amen!" Sedan denna besvärjelse var gjord, tecknade presten ett kors öfver barnets ansigte och bröst, och sade: "Mottag det heliga korsets tecken på både ditt ansigte och ditt bröst!" Derefter lade han sin hand på barnets hufvud och läste följande bön: "Allmäktige, evige Gud, vår Herres Jesu Kristi fader, se nådeligen till denne din tjenare som du kallat till ditt rike!" Derefter läste han en annan bön, och sade, sedan han lagt ett helgadt saltkorn i barnets mun: "Må Gud, som dig skapat, upplysa dig och gifva dig visdomens salt att blifva din ledsagare till ett evigt lif. Amen!"

Saltet betraktades såsom sinnebild af varaktigheten i det förbund, hvori barnet ingått, enär saltet är en symbol af bibehållande, såsom det befinnes vara ett medel emot förruttelse. Saltet var i gamla tider ansedt såsom en besegling af vänskap. Man kunde icke sedan förråda en gäst, äfven om han var en uppenbar fiende. "Han är min broder i Kristo; han har ätit salt och bröd med mig." Ännu i våra dagar oroas mången då han ser salt spildt på bordsduken, under föreställningen att sänja och lycka dermed skola vika ur huset.

Presten uttalade sedan den stora besvärjelsen, som lydde sålunda: "Jag besvär dig, du orene ande, i Guds faders och Sons och den Helige Andes namn, att du far ut af denne Guds tjenares kropp, som skall blifva den Helige Andes tempel! Och vet din dom, du lede djefvul *), och låt den sanna och lef-

*) "The foul fiend", ett uttryck som i England förekommer om förra tiders gentlemen, är ofelbart af skandinaviskt ursprung. Foul är det svenska "ful" ("led"), allenast olika stavadt, och fiend är alldeles det svenska ordet fiende.

vande Guden behålla ärona! Låt hans Son Jesus Kristus hafva ärona, och den Helige Ande hafva ärona, ty Gud och vår Herre Jesus Kristus hafva kallat honom till nåden, till välsignelsen och dopet. Så vik nu bort, du lede djefvul, och haf intet att göra med denne Guds tjenare, som lefver i denna verdens ting och söker efter det som Gudi tillhör!"

När denna besvärjelsen är uttalad, läser presten en bön, och derefter den 13:de versen i Marci 10:de kapitel. Derefter lägger han sin hand på barnets hufvud, och faller på knä, jemte gudfadern och gudmodern, samt läser bönen Fader Vår. Sedan tager han barnet i sina händer och antingen sjelf eller genom faddern för han det ut ur vapenhuset in i kyrkan, hvarunder han säger: "Herren lede din ingång och din utgång nu och till evig tid." Han omsluter nu barnet med ett hvitt linne och välsignar det med dessa ord: "Må Jesus Kristus kläda dig med skinande kläder då du skall framträda inför hans domstol på den yttersta dagen!" Slutligen håller han ett antändt ljus i barnets hand, sägande: "Tag du denna brinnande lampa i din hand, och håll oförbrytligen det löfte du i gjort på denna dag, så att, då Herren kommer till gästabudet, du måtte, med de öfriga, gå att möta honom och med honom ingå i den eviga glädjen."

Konfirmationen, som tillkom i en sednare period, åtföljdes af ganska många ceremonier. Biskopen höll visitation i församlingarne hvar tredje år. Dervid skulle faddern uppvisa sitt gudbarn, som då kunde vara flera år gammalt, och anhålla att få det konfirmeradt. Biskopen gjorde då ett kors på barnets panna med en smörjelse, gjord af olja och balsam, och sade dervid: "Jag märker dig med korsets tecken och konfirmerar dig i Guds Faders, Sons och den Helige Andes namn." Derefter band han en snodd om barnets hufvud och gaf det ett lindrigt slag med handen. Detta kallades *Forma* (utaf ordet *Formare*) eller konfirmerande.

Denna form för döpelse och konfirmation vidhölls i många år; men sedan år 1529 föreföllo ändringar och uteslutningar, så att nu, såsom redan är sagdt, ingen egentlig skillnad förefinnes från hvad bruket är i den engelska kyrkan.

Kristnandet firades förr — i synnerhet inom de högre klasserna i Sverige — med mycken ståt, kalaser och betydliga kostnader, enär gästerna voro många, och högtidligheterna varade flera dagar. Men, till följd af klagan utaf adel och presterskap, utfärdades förordningar 1644—1664 och 1669, hvarigenom man sökte allvarligt inskränka kostnaderna vid dessa högtidligheter. I städerna förbjöds man alldeles att bjuda mat, drycker och konfekt vid dessa tillfällen. Likaledes blef det förbjudet att skicka tårtor, socker, m. m., såsom förut brukades. Deremot blef det medgifvet att man fick emottaga långväga gäster, såsom andra resande, men allenast med sådan

undfågnad som vid en vanlig måltid. Bruket att gifva dyrbara skänker till den nyfödda — ett bruk som gått till stor öfverdrift — blef likaledes förbjudet år 1664; "så framt icke barnets föräldrar voro så medellösa, att gåfvorna finge egenkapen af allmosor". Men dessa "öfverflödslagar" tror jag sedermera blifvit ansenligt jemkade.

Genom en kunglig förordning af år 1686 blef det åter stadgadt, "det skulle, vid ett adligt barns födelse, icke väljas flera faddrar än nio, men helst fyra; — att vid en prestmans barnsöl endast två eller högst tre faddrar skulle få bjudas af hvarterdera könet (tillsammans med barnmorskan), antingen ceremonien förrättades i kyrkan, eller af nödvändighet hemma. För ett borgarebarn icke mer än tre af hvarterdera könet. För öfrigt", fortfar förordningen, "må man bjuda till faddrar hvilka man behagar, allenast de tillhöra den erkända kyrkan, innehafva åren, och äro väl bekanta med katekesen." Men den som vore känd för någon bestämd last, eller som varit i kyrkans bann, fick ej tagas till fadder, så framt han icke bättrat sig. Fördenskull blefvo föräldrarne uppmanade att först inför presten uppgifva namnen på de tillämnade faddrarne, på det att ingen oordning måtte uppkomma sedan personerna inkommit i kyrkan.

Under gamla tiden vet man att fadderskap föranledde hinder för giftermål. Kejsar Justinianus, som dog år 565, förordnade att fadder icke fick gifva sig med sitt gudbarn. Sedermera hölls ett kyrkomöte, som förbjöd förening emellan icke blott fadder och gudbarn, utan också med barnets moder, i händelse hon blefve enka. Slutligen blef också äktenskap förbjudet emellan faddrarne — emedan de ingått i andlig slägtenskap. Denna bestämning kallades "Gudsivi-Lag", eller helig lag — som påfven var så mycket mera ifrig att bibehålla, som han drog in stora summor för dispenser emot densamma i enskilda fall. Sverige nödgades, likt andra länder, underkasta sig denna lag. Så skedde det då Jus Canonicum intogs i Uplands-Lagen och kungjordes 1296. — År 1368 kungjorde erkebiskop Birger vid ett möte i Upsala, att äktenskap emellan personer, som voro i andlig slägtenskap med hvarandra, vore otillåtet, d. v. s. då de varit faddrar vid samma döpelseakt. Dessa oförnuftiga förbud upphäfdes vid reformationen införande i Sverige, ty det förklarades då, att, när den ifrågasvarande lagen endast var af menniskor stadgad och utan stöd af Guds bud och ord, och för öfrigt icke hvilade på någon förnuftig grund, skulle den dädanefter icke vara till något hinder för giftermål, med undantag af den händelse att någon skandal dervid förefallit (undantag af *casus scandalii*).

Vidskepelse i afseende på dopet visar sig mångfaldigt.

Intill dess att barnet var döpt, måste man vaka deröfver, och eld hållas brinnande i rummet, silfver och stål läggas i

barnets kläder, "så att trollen icke måtte få någon makt med det".

Äfvenledes skulle man gifva barnet en bit bröd, och sedan gifva den åt en hund. Härigenom skulle djuret komma att lida utaf sådant ondt som eljest skulle kommit öfver den lilla.

Om modern handterade något skärande instrument innan barnet var döpt, "skulle det bli olyckligt, och ofta komma att skada sig med sax eller knif".

Intill dess att barnet var kristnadt, borde modern icke äta eller dricka medan hon hade barnet vid bröstet, "ty i motsatt fall skulle barnets hunger och törst aldrig kunna stillas".

"Om en katt sprunge under ett skåp och derefter under vaggan deri ett odöpt barn låg, "skulle detta bli förvandladt till *mara*".

Ett söndagsbarn skulle icke bli långlifvadt; men om likväl så hände, "skulle det kunna upptäcka andar och förstöra drakar, som hålla vakt öfver gömda skatter".

Ett odöpt barn borde läggas på ett bord, klädt i röd mantel, med en psalmbok och en liten sax med utbredda skalmar på bröstet. "Då kunna icke onda väsenden skada det." Om det deremot lägges i vaggan, "blir det oroligt och skrikigt".

Då ett barn är nära att kristnas, skall modern gifva det ett lätt slag med flata handen, så skall det få ett godt minne.

När barnet bäres hemifrån till kyrkan, skall modern, om hon är tillräckligt stark, eljest någon annan som vill barnet väl, möta det på tröskeln. Det förmenas gifva barnet framtida lycka.

Den kvinna som bär barnet får icke tillåta någon att der vid gå förbi sig, ty "då skall hennes lilla börda i framtiden låta gå förbi sig", bli eftergifven och beherrskad. Om hon går fort, blir barnet mjukt i lederna och mycket rörligt. Skulle det spritta i hennes armar vid barnsölet, blir det lifligt och qvickt.

Vid ingåendet i kyrkan bör "bäragumman" lindrigt slå barnet på hufvudet, och sedan stöta dess fot emot dörren, då skall det aldrig få "*kyrkoknappar*", en utslagssjukdom, der blemmorna anses likna spikhufvuden, som eljest skola träffa det, till följd deraf att modern, då hon gick med barnet, genom ovårdighet kommit att vidröra något af de många spikbeslagen på kyrkdörrarne.

Skulle "bäragumman" tappat eller glömt något då presten håller på att döpa, "blir barnet glömskt", men om hon tyst efterläser bönerna som presten läser, "skall barnet få godt minne och få lätt för att lära". Om hon under ceremonien eller vid utgången ur kyrkan håller den lilla högt upp, så att den kan ses af alla, "blir barnet aldrig skyggt eller förläget, utan motsatsen".

Om barnet uppkallas efter någon som lefvat kort, skall också det icke bli långlivadt, eller efter någon som ännu lefver, skall antingen den sednare eller barnet icke trifvas eller snart dö. Det kommer att taga mycket efter den person, hvars namn det bär, liksom också efter "bäragumman".

Skulle barnet vara afladt före vigseln, måste modern sjelf hålla det vid dopet; eljest "blir det icke lagligt äkta barn"; och om det är födt före vigseln, måste hon, såsom brud stående vid altaret, hålla barnet på sina armar.

Man och hustru, eller fästman och fästmö, skola icke stå emot hvarandra såsom faddrar, ty då blir deras äktenskapliga sammanlefnad icke lycklig.

"Ej heller bör en hustru som sjelf är i situation hålla ett barn vid dopfunten."

Första gången då en ungarl står fadder, bör det vara åt en flicka, men en spinnerska deremot bör första gången stå fadder åt en gosse; "eljest blir det svårt, om icke omöjligt, för henne att bli gift".

Om ett barn skriker under döpelseakten, "kommer det att få god röst".

Om ett flickebarn döpes med vatten, som förut varit användt vid en gosses döpelse, "kommer hon att få ett stolt och manligt utseende".

Dopvattnet anses, sedan det varit begagnadt, hafva fått särskilda egenskaper, och begagnas vid flera sjukdomstillfällen.

När ett barn blifvit hemfördt från döpelsen i kyrkan, bör modern vara det till mötes i dörren med en brödkaka i handen, så skall det aldrig sakna bergning. Och hon måste sofva tillsammans med barnet, ännu iklädt den drägt som det hade vid ceremonien; då blir barnet gudfruktigt.

Barnaqvinnors kyrktagning efter barnsbörd synes icke ske olika med hvad som sker i den engelska kyrkan. Hos rika eller välmående familjer åtföljes denna akt af ett kalas, som benämnes kyrkgångsöl — som också stundom kan räcka i mer än en dag.

Fordom — då väderleken det tillät — skedde kyrktagningen under bar himmel utanför kyrkan, eljest i något rum i grannskapet. Der trakterade modern sina qvinliga gäster, som sjelfva medelst förning bidragit till kalaset — till och med hela församlingen, med bränvin och bröd, och ett slags kaka, gjord af hvetemjöl. Men detta bruk har blifvit afskaffadt, till följd af dervid uppkomna oordningar.

Vidskepelse förekommer likaledes i sammanhang med qvinnornas kyrktagning.

Så, t. ex., "får en qvinna icke gå utom sitt hus innan hon blifvit kyrktagen".

Så länge som hon har "hednahuden", d. v. s. intill dess hon blifvit kyrktagen, måste hon bära stål och silfver på sig, för att icke bli förtrollad.

Då ceremonien skall gå för sig, skall hon, före afresan till kyrkan, rökas med en linnetrasa, och stiga öfver ett glödande kol; efter detta hafva trollen ingen makt med henne.

Om hon brådskar hem ifrån kyrkan efter kyrktagningen, "råkar hon snart att komma i samma tillstånd"; och om hon vid ingåendet öfver tröskeln till kyrkdörren sätter högra foten förut, "blir hennes nästa barn en gosse"; men om venstra foten sättes först, "blir det en flicka".

ÅTTONDE KAPITLET.

Begrafningar.

Begrafningar i fornda tider. — Bruk i Bohus län. — Personalier, eller lefvernesbeskrifningar öfver en död, upplästa i kyrkan. — Bruk i Westbo härad; i Danmarks socken; i Torna härad; i Hedesunda; i Öfre Elfdalen. — Förordningar af åren 1644—1731. — Kyrkogårdens helighållande. — Förordningar derom. — Den norra sidan. — Afskaffandet af katolska plägseder. — Vidskepelse.

Sättet att förfara med de döda har i Sverige varit mycket olika under olika tider, och de lärda hafva fördenskull indelat dit hörande åtgärder under tre skiljda perioder. De första invånarne lade den döde under stora stenhögar eller "grifter" och "stenrös", sednare "kummel", och denna äldsta period har derföre blifvit kallad "högåldern". Detta sätt fortfor intill den historiske Odens ankomst, som antages varit omkring etthundra år före Kristi födelse, då de döda brändes och deras aska lades i krukor, som nedsattes i jorden. Då började den andra perioden, eller "bränneåldern". Då Yngve Frey dog, brände man icke hans kropp, utan satte den i ett högt rum, hvilket bruk blef allmänt, ehuru långsamt vedertaget; så att, med år 910, bränneåldern kan anses hafva upphört, och "grafåldern", den tredje i ordningen, hafva tagit sin början.

Det sistnämnda bruket herrskade i landet vid tiden för kristendomens införande, omkring 1000 år tillbaka, såsom mer öfverensstämmande med det kristliga begrafningssättet. År 1070 och länge efteråt begagnades högen lika ofta som kyrkogården, men slutligen blef det sistnämnda sättet det allmänt begagnade.

Nu för tiden äro begrafningarne hos den svenska allmogen mycket enkla och utan prål, hvilket deremot icke kan sägas om de samqväm som derefter följa, hvilka ofta äro i en stor skala och kunna vara flera dagar. Någon författare har också sagt: "En begrafning hos allmogen är lika mycket en glädjefest som en sorgfest." Och ehuru allt vid ett sådant tillfälle borde tillgå med värdighet, kan det misstänkas att bordets nöjen icke äro de enda, ty jag har hört omtalas att till och med dans förefallit i sorgehus.

På många ställen i Bohus län — berättar Holmberg — blir liket på begrafningsdagens morgon bragt ifrån den bod eller uthus, der det varit insatt strax efter döden, och föres nu till sjelfva boningsrummet. I gamla tiden — och jag tror att den seden ännu bibehålles — blef liket, då anden nyss flytt ur kroppen, upplagdt på halm, till erinring om en kristens förhoppning genom Den som vid födelsen blef lagd på halm. Skulle förflyttandet ske på aftonen, så vaka två af de närmaste släktingarne deröfver under natten, dervid böner läsas. Kistan är svartmålad och snygg. På locket har man anbragt språk ur den Heliga Skrift, och två brinnande ljus sättas derpå, det ena öfver hufvudet, det andra öfver fötterna. De kvarlemnas till dess den döde utbäres ur huset. Detta är utan tvivel ett katholskt bruk. Ljus blefvo i fordna tider välsignade af presten och ansågos fördenskull såsom heliga.

Åfven då kroppen öfvergått till förvandling, hålles, märkvärdigt nog, en ordentlig måltid i samma rum der kistan står, ehuru väl ingenting mera vämjeligt kan tänkas. När spisningen är förbi, och liket varit närvarande dervid, såsom afsigten uppenbart varit, aftagas locket och svepduken som låg öfver ansigtet. Det är signalen för de närvarande att brista ut i tårar och klagolåt.

Begrafningar hållas alltid på söndagen. När liket utbäres ur huset, sjunger man en psalm och läser böner. Den bår, hvarå likkistan sättes, blir följd till kyrkan af hela sällskapet, både män och qvinnor. När det sorgliga tåget kommer till helgedomen, mötes det af presten. När nu klockringningen upphör och en begrafningspsalm blifvit sjungen, under det att kistan nedsänkes i grafven, försiggår jordfästningen med de tre skofarne mull som kastas på kistan, hvarefter grafven igenfylles af de närmaste manliga släktingarne, hvarunder åter en psalm sjunges.

På ön Tjörn och några andra ställen uttryckes djup sorg med att skägget icke rakas och att man nyttjar gamla slitna kläder. De sörjande taga i kyrkan plats i de aflägsnaste bänkarne.

Holmberg omnämner *personalier* eller lefnadsteckningar om den affidne, som uppläsas af presten efter predikan. Dessa äro på några ställen vanliga, men åter på andra ställen af-

lagda — olika i olika härader inom provinsen. På en del ställen anses dessa lefnadsteckningar vara outhärliga för den bortgångnes sällhet i en annan värld.

Större delen af dessa personalier tror jag vara tänkta utaf presten sjelf, och kunna ofta vara intressanta. För att gifva läsaren ett begrepp om deras beskaffenhet, bifogar jag här tvänne sådana biografier, som jag sjelf kommit att ega*).

"Det är blott ett steg mellan lifvet och döden, sade en man som varit i en hotande lifsfara; hvarje dag visar oss sanningen i dessa ord. Om vi stundligen betänkte och insåge huru nära oss döden är, huru tätt han följer våra fjät, huru snart han hinner fatt oss, så skulle vi med mera varsamhet framgå på livets stråt, och räkna de flyende ögonblicken, och med allvar betrakta hans oundvikliga närmande. Hvilket omätligt viktigt steg! Vi måste alla taga det, och huru snart måste det icke ske! På ett ögonblick bortsnappas vi från livets skådeplats, der vi gått såsom framskyntande skuggor. Hvilken skilnad emellan dagens ljus och nattens mörker, livsvärmen och dödens kyla; den lifvande känslan af vår tillvaro och den upplösande grafven!

"Vi hafva här inför oss ett sorgligt bevis på det menskliga livets ostadighet. En ung man, i blomman af sin ålder, i fullt åtnjutande af helsa och kraft, blef inom få ögonblick beröfvad denna tillvaro — liflös. Hvilken antydning detta lik lemnar oss! Hvad säger det oss, ehuru det icke talar? Det säger det som jag nyss sade: Det är blott ett steg mellan lifvet och döden!

"Denne mannen har nu tagit sitt sista jordiska steg, och vi hafva åt grafven öfverlemnadt hans kvarlevor. Olof Carlsson från Butorp, äldste sonen af Carl Dickson och hans hustru Christina. Han var född den 22 Oktober 1810, och drunknade i floden Uf den 30 i förliden månad, 18 år gammal. Detta övöantade öde är, af många skäl, djupt beklagadt.

"Alla dela eder sorg, I otröstliga föräldrar. I ären gamla; sorgen fräter tungt vid edra år, då vedermödorna icke kunna lättas af sonens krafter. I haden väl säkert påräknadt att denne skulle blifva ett stöd för de aftagande åren, till dess I sjelfva känden eder lutande mot grafven, så att han ock slutligen skulle göra eder den sista tjensten och tillsluta edra ögon.

"På många sätt har den bortgångne gjort sig värdig eder saknad. En af de högsta, och tyvärr i våra dagar sällsynta

*) Enär förf. upptagit ett par sådana prof, må utgifvaren tillåta sig att här anföra ett tredje. Dessa korta personalier voro öfver en rik tjuf, hvars rika slägfingar betalt presten väl för att den döde icke skulle sakna ett sådant äreminne:

"Det var en driftiger man;
Då vi sofvo vakade han.
Och då vi vaknade,
Egde han det vi saknade."

teckningar på griften, som vi kunna rista till minne för närvarande och kommande släkten, är att han aldrig i fåvitsko vädjade till Herrens Guds namn. För denna renhet förtjenar han vårt pris, då eljest motsatsen så ofta förekommer. Sammanstämmande utsagor innehålla också att hans lefnad i andra afseenden var utan klander. Alltid sågs han nära sina gamla föräldrar. Dagens afton kan bli mycket olik dess morgon. Vi veta alla på huru kort stund den olyckliga förändringen egde rum. Så plötsligt föll edert ålderdomsstöd, så hastigt försvann efterdömet för ungdomen, hastadt in i ett annat lif. I sucken tungt! är han då förlorad för alltid? Jag skall gjuta balsam i edra blödande hjertan. Den bortgångne lever, ty vi bli odödliga genom döden. Han har endast gått litet före eder. När I hunnit sluta eder jordiska bana, skolen I återfinna honom i evighetens boningar. Och tiden flyger fort, så att inom få ögonblick någon ibland oss åter är räknad bland de döda."

Det andra profvet på personalier som jag eger, och som egnar en välförtjent hyllning åt en älskvärd och dygdig qvinna, har följande lydelse:

"Jag vet du är en bättre Far
 Än någon uppå jorden,
 Och att den du upptar,
 Hans lott är lycklig vorden.
 Hvi skulle jag begråta då
 Den oskuldfulla som fick gå
 Till dig i rätta hemmet?"

"Med detta utrop, du lyckliga ungdom, skyndar du ut till de brokigt färgade fälten, med deras rena luft, med en klar himmel öfver den förtjusande marken. Allt ler omkring dig, allt andas lif, allt sjunger lofsånger, allt andas vällukt och ingifver åt sinnet renhet och behag.

"Ja! njut i oskuld denna lycka, som är så kort, detta goda, som är så flyktigt. Gläd dig, i gudsfruktan, af denna helsans och lifsandarnes fullhet. Gör det med tacksamhet innan åren komma, innan de svåra dagarne nalkas, och höst och vinter infinna sig. Ack! de visa sig snart. Men är du viss att möta dessa hårdare årstider? Är du viss om att gå sommaren till möte? Hvad är ditt lif? En flägt, en ånga som bortföres af det lindrigaste luftdrag.

"Menniskans dagar äro såsom gräset på marken. Såsom en blomma på fältet, så blomstrade hon. Men vädret gick fram deröfver och blomman föll, och den plats der hon växte skall icke mera se henne.

"Döden förgäter också icke vårens blommor; nej, han yfves öfver att kunna bekransa sig med rosens knopp innan den slår ut, innan den vissnar.

"Huru ofta se vi det icke? Vi se det åter här inför oss. Han har i sin bleka krona infätat denna ros, som, så tidigt

bruten från sin stjelk, ej mer får näring från den moderliga jorden, ej friskhet och färg ifrån solens nu maktlösa strålar.

"Skola vi icke lida vid denna syn? För mången ibland oss kan det synas stridande mot naturens ordning att man ryckes hädan så tidigt, liksom vore lifvets mål dermed förnekadt, såsom vore afsigten med vår tillvaro obegriplig eller orättvis. Men den som ser skickelsen från högre synpunkt och som vet att man flyttar till en ljusare himmel, en saligare tillvaro, hvartill denna begränsade vistelse är en början — för den visar sig den bortgåendes öde i öfverensstämmelse med en helig och nådig Försyns bestämmelser.

"För mig har det alltid varit en tydlig och särskild nåd af Gud, när han efterskänker de sträfvare, svårare, sorgligare pröfningarne; när han bespar sina skapade varelser tyngden af frestelser och synd; då han förflyttar dem — såsom Skriften säger — från ett lif ibland syndare, innan förvillelserna grumla deras sinne och förvända tankar bedraga deras själ.

"Man må särskildt fråga sig, hvad förestår väl en ung kvinnlig varelse, som med värme odlar hjerta och förstånd; med framgång fullkomnar sitt köns finkänsliga dygder och älskvärda egenskaper? Hvad har en sådan att vänta af en verld, der den dygdiga ofta blir förenad med och slutet till den lastfulle?

"Om den bortgångna förväntat sig lyckan allenast ur en sådan källa, så hade hon icke gjort sig förtjent af något bättre, och skulle varit att djupt beklaga, vare sig att hon vunnit eller förfelat sitt uppgjorda syfte.

"Men det utvalda behöfver icke stöd af det ovärdiga. Det är visserligen en späd planta, men kan likväl vara sitt eget stöd; och, ehuru blyg att visa sig, vinner den aktning genom sina egenskaper. Gäckad af fjärlar och maskar, ser hon bort ifrån och föraktar de förras fladdrande och orenandet af de sednare. Hon står ibland kärleksfullt vårdade ympqvistar till dess att fridens engel kommer på ljusa vingar och för henne med sig till andra och högre rymder.

"Så lyckligt, så fort blef denna lott henne skänkt, henne, den goda dottern, den ömma system, hvars bleknade kvarlevor vi nu hafva inför oss, och hvilka nu skola beröfvas oss. Hon har gått förut till den ort, der dygden upptages af helgelsen, der oskulden krönes af lycksaligheten. Högt uppåt lyfte sig hennes innersta önsknningar, som nu blifvit uppfyllda. De voro icke i strid mot hennes pligter eller mot en oskuldsfull glädje, men de skyddade henne mot tidens fäfänglighet, och emot yrseln i en ovaraktig verld. De utvecklade hos henne en djup känsla, ett ömt och förfinadt allvar, ett sinne, mildt och rent och hängifvet åt Gud. Anspråkslös och otröttlig, fyllde hon sitt ombetrodda jordiska, prydande sitt fadershem, värmande sin faders hjerta, och ledsagande dem som, lika med henne sjelf, moderlösa, men ännu spädare, behöfde, och tacksamt erkände,

hennes högre mognad, hennes säkrare råd. Hon har uppfyllt sitt gifna åliggande och har nu skördat sin belöning.

”Låt henne ostörd njuta den, du sorgbundne fader, och erkänn inför dig sjelf, att icke du, icke verlden kunnat så belöna henne. Betänk väl detta, och med ett upphöjdt sinnes förhoppningar, och en ännu lyckligare förkänsla af det kommande, må du åter lemna trösten och lugnet inträde i ditt hjerta och skänka ljus åt din lefnads afton. Du har till din förut bortgångna maka nu sändt en underpant på din egen återförening med henne då du hunnit fylla din kallelse på jorden.

”Må du, under tiden, lefva länge, älskad af dem som du ännu trycker till ditt faderliga bröst! Mätte de, med dig och oss alla, under förnyade och ömma betraktelser öfver det stoft som här hvilat, och den ande hvaraf det förr lifvades, lära att väl inse lifvets både korthet och stora betydelse — människans ovaraktighet här och hennes oförgänglighet derefter.”

Ifrån dessa prof på *personalier* vid begrafningar, återgå vi till de historiska uppgifterna.

I Westbo härad i Småland är bruket att slägtingarne dagen före en begrafning, jemte byns invånare, församla sig i sorghuset, samt att följande morgon också infinna sig alla som äro bjudna till ”*lik-ölet*”, såsom begrafningskalaset der kallas.

När alla gästerna kommit, sätter man sig till en måltid. När den är förbi, får hvar och en, som det önskar, se liket. Kistan är svart. Fordom brukade man med hvit färg på locket teckna J. H. S. (*Jesus hominum Salvator*), äfvensom inskrifter efter fantasiens ingifvelser. Sådant ansågs vara en prydning. Två hasselsprötter voro i bågform satta öfver kistan, en vid hufvudet och en vid fötterna, för att uppehålla ett tygöfverdrag, som på detta sätt skyddade mot vind och bläst. Men nu för tiden har detta kommit ur bruk. Inskrifter förekomma icke, och bårtäcket lägges helt enkelt på likkistan.

När kistan uttages ur huset, läses Fader Vår. De fyra utsedda bärarne upptaga bären och begifva sig på väg till kyrkan. Dessa böra vara något slägt med den döde, men icke närmare än kusiner. Många blifva stundom ombedda att sålunda tienstgöra. De mest betydande bärarne gå vid hufvudet, de andra vid fötterna. Så långt som den dödes egovidd räcker får intet ombyte ske vid transporten, och således blir under stundom detta åliggande ingen obetydlighet.

Likprocessionen går i följande ordning: Först komma de qvinliga gästerna; derefter går presten, om han är tillstädes; vidare sådana ansedda personer, som vilja bivista den dödes begrafning; dernäst likbären; derefter det allmänna sällskapet, som turvis byta med bärarne; slutligen kommer den dödes familj.

När processionen synes från kyrksidan, ringes det "andgången" (andra ringningen), och detta sker till dess processionen kommer till kyrkdörren. En psalm sjunges medan kistan bäres till grafven, och åter en psalm sedan jordfästningen skett och medan grafven igenfylls.

Efter predikan uppläses från predikstolen personalierna, hvarom här förut är anfördt.

När processionen går ut ur kyrkan, klämtas tre slag med hvardera klockan. Derefter ringes "*testamentsringning*", som också åtföljes af klämtning med klockorna, hvilken sednare ringning dock icke sker utan särskild afgift till kyrkan.

Återvändandet till sorghuset sker utan ordentlig procession. Endast bärarne, släkten och grannarne äro bjudna dit.

Dödfödda barn begravas sällan förrän modern blifvit kyrktagen. Sådana bäras till grafven af gamla män.

Likets hufvud blir alltid i grafven placeradt mot öster, hvarifrån uppståndelse-buden väntas. Grafven är fodrad med eksyllar eller ekplankor, hvarmed den invändigt rundtomkring beklädes. Ofvanpå reses ett kors af trä eller jern, eller en hög och slät sten, hvarpå den dödes namn samt födelse- och dödsdag äro inhuggna.

I Danmarks socken frisas begrafningsmåltiderna lika rundligt som vid bröllop. Om huset är förmöget, blir den döde begravden på en söndagsmorgon.

Presten och de bjudna komma då på frukost, och när den är intagen, går processionen till kyrkan, dit den framkommer förr än gudstjensten börjas. Kistan är prydd med en plåt vid hufvudet och en vid fötterna, samt ett kors på locket. Stundom är kistan också besatt med stjernor och försilfrade fötter. Efter jordfästningen läser presten personalierna, och på grafven uppsättes ett träkors med en plåt, hvarå den dödes namn o. s. v. äro skrifna, vanligtvis tillika med en vers ur psalmboken.

Då ceremonien är förbi, återvänder man till sorghuset för att äta middag, då enkan sällan synes med vid bordet. Så länge den öfliga sorgtiden räcker, är det bruket rådande, att de som äro i sorgen förblifva i kyrkan sittande, under det att den öfriga församlingen stiger upp då evangeliet läses. Qvinnorna se icke upp, utan sitta, till tecken af deras sorg, med hufvudet betäckt och nedböjdt.

I åtskilliga socknar i Torna härad i Skåne äro qvinnorna med i processionen. Man får der se sorgtåg komma från aflägsna hem i åkdon af olika slag, på vägen till kyrkan. Det egna sätt, hvarpå qvinnorna vid dessa sorgliga tillfällen utstyra sin hufvudklädnad, består vanligen af ett hvitt hufvudkläde af cambric. Detta gifver det hela ett mycket högtidligt och melankoliskt utseende.

I Hellestads socken i nu nämnda härad åtföljes en begrafning likasom ett bröllop af ett kalas, som vanligtvis räcker i flera dagar.

I det rum der begrafningen firas öfvertäckas vägguret och andra möbler med hvitt tyg. På ett papper, som fästes på väggen invid öfre bordsändan, har man skrivit den dödes namn, födelse- och dödsdag, jemte något språk ur bibeln. Understundom har man i stället för detta papper en i svart papper urklippt eller utskuren inskrift, jemte ett tinglas och blommor. En annan gång torde båda dessa prydnader förekomma (om de få kallas prydnader). En vit lärtsduk är fästad under taket, rätt öfver middagsbordet. I midten af denna duk är fästadt ett kors, och i alla fyra hörnen en ros, gjord antingen af ett svart band eller utklippt ur svart papper. I rika hus är hela rummet till både väggar och tak, jemte allt i rummet befintligt, öfverdraget med hvitt tyg.

Två brinnande ljus ställas på likkistan, men de släckas naturligtvis då kistan utbäres. Äfven här utgöras bärarne af den dödes släktingar.

Sällan förekommer här att personalier uppläsas af presten.

Kalaset börjar med en middagsmåltid på begrafningsdagen, hvarvid bordet svigtar under tyngden af mat- och dryckesvaror af alla slag. De förra bestå af lutfisk (en rätt som jag tror egendomligt tillhöra Sverige), stark buljong, fläsk, salt kött m. m.

Knappt är middagsspisningen förbi, förrän sällskapet åter sätter sig ned till qvällsvarden, som sent blir slutad. Den består af stek, vildt, risgrynsgrot, sockertårtor o. s. v. — Med skäl anmärker Holmberg i afseende på lefnadssättet vid Bohus läns allmoges bröllop: "Onekligen måste man erkänna de nordiska magarnes utmärkta rymlighet och styrka." Detsamma får här anmärkas.

I Fjelje socken — äfvenledes i Torna härad — hålles ett kalas med benämning "*Arede*" till den dödes ära. Alla som bo i det närmaste grannskapet bjudas att bivista begrafningen, åtminstone hvad processjonen beträffar, men till kalaset endast de som höra till "laget", hvarmed jag tror mig förstå sådana som äro jordegare i samma by. Denna sedvänja bibehålles med stor noggrannhet och utan afseende på släktskapen.

Under "aredet" hålla sig enka och fullvuxna barn afskiljda i ett annat rum, så att de icke visa sig för gästerna hvarken vid måltiderna eller mellan målen. I andra afseenden är kalaset likartadt med hvad som förefaller vid bröllopen i samma socken.

I Hedesunda i Gestrikland nyttja den dödes släktingar en sorghufva utaf cambric, nedhängande öfver axlarne och ryggen, så att allenast en liten del af ansigtet är synlig. Vid begrafningen sitta de sörjande i de nedersta kyrkbänkarna.

I Öfre Elfdalen i Wermland (berättar major Falk i bref till mig), "iklädes den döde alldeles nya kläder. Sådana anskaffas af alla under lifstiden, äfven af de aldra fattigaste, och förvaras med största omvårdnad för att finnas tillgängliga vid begrafningen.

"Och när en ogift qvinna dör (fortfar herr F.), blir en liten spegel lagd vid hennes sida i likkistan, så att hon, då basunen ljuder, må vara i stånd att ordna sina flåtor innan hon kommer att synas inför tribunalet."

Inom de högre klasserna var begrafningen i fordna tider, likasom bröllophen, hållen med mycken ståt och ceremoni, och följaktligen med stor kostnad. Regeringen utgaf, åren 1664 och 1669, allvarsamma förordningar för att stäfja detta ofog, och föranleda ett nyttigare användande af de penningssummor som förlösades. Ibland annat påbjöds då:

"Att dädanefter en begrafning icke finge delas i två akter, nämligen bisättning (likets nedsättning i lämpligt graftrum utan jordfästning) och den egentliga begrafningen med öfliga ceremonier; att likkistor för personer af anseende skulle vara jemförelsevis enkla; att likets nedläggning i kistan skulle ske utan förevisning; att den döde icke skulle nedläggas i kistan med perlor, guldringar, ädla stenar och kedjor, och dylikt som tillhört honom, än mindre jemte sådana begrafvas; att klockringning för adel, prester och borgare icke finge hållas utöfver fyra gånger; först såsom själaringning — omedelbart efter dödsfallet; andra gången på dagen före begrafningen; den tredje vid sjelfva jordfästningstillfället, och fjerde gången då kistan sänktes i grafven. Vidare påbjöds att ringningarne hvardera gången icke finge räcka mer än en halftimma, och icke på flera ställen än der den afidne haft sitt hemvist; att i städerna intet kalas fick hållas vid begrafningarne, samt att på landet blott en tarflig gästfrihet måtte utöfvas."

År 1688 var det en gammal fastställd sed att en psalm skulle sjungas medan liket bars till grafven, och om det var en adelsmans lik, skulle skolbarnen i den socknen der den döde bott, eller i grannsocknen, utgöra en del af processionen, som anfördes af presten, hvilken då tog upp psalmen. Detta bruk blef, sistnämnda år, förbjudet för landets invånare.

År 1719 förbjödos begrafningar på natten eller sent på aftonen. Alla skulle de ske på dagen och på passande timma, så att ingen, ehuru hög hans rang måtte vara, finge tillstålla en begrafning, der icke allt var förbi före mörkret. Omkring år 1720 var folket så vidskepligt, att liket af en qvinna som dött i barnsäng fördes till kyrkan före begrafningen, sannolikt i den tron att hon dermedelst finge sin kyrktagning, så att hon icke måtte "oren" läggas i grafven.

År 1731 påbjöds att i städerna inga andra bärare skulle väljas än vissa dertill af magistraten tillsatta personer, dock

med undantag af fattiglik, som finge bäras af slägtingar eller bekanta. Likväl tilläts det personer af anseende, om de så önskade, att för likets bortbärande anlita vänner eller undersåter till den döde, alltid dock med förbehåll att inga gåfvor eller något kalas dervid finge ifrågakomma. Men då vänner gingo vid sidan för att uppbära pell öfver liket, skulle endast vanliga likbärare anlitas till sjelfva bärandet.

Under de första kristna tiderna ansågs kyrkogården hafva en vida större helighet än som folket i våra dagar tillmäter den, ty, t. ex., om någon flydde dit såsom till en fristad, var det förbjudet att derifrån, likasom från sjelfva kyrkan, med våld uttaga honom.

År 1528 befallte den store Gustaf Wasa, att personer, som beträddes med slagsmål på kyrkogården, skulle anses hafva brutit *edsöre*, ett af de svåraste kriminalfall i Sverige.

Vid en sednare period synes regeringen på det högsta hafva bemödat sig att nedsätta känslan för kyrkogårdens helighet, ty under Carl IX, som lefde i början af 17:de seklet, påbjöds det:

”Ingen som dör skall förnekas begrafning i kyrkogård, så att man ej må stadfästa den falska påfviska religionen, som påstår att jorden i kyrkogården är heligare än annan mark. Men slägtingarne till den som begrafves skola gifva något till det hus, hvori Guds ord predikas och de heliga sakramenterna subministreras.”

Men år 1710 påbjöds deremot, med afseende på att hindra pestens utbredande, att inga döda skulle få begravas i kyrkorna eller i kyrkogårdarne, utan på andra ställen som för ändamålet vore lämpliga.

Men presterskapet, som antingen sjelfva trodde eller ville bringa andra på den tron att kyrkogården egde en sådan större helighet, satte sig emot påbudet, och predikade deremot så väl från predikstolen som vid sammankomster.

Till följd häraf befallte Rådet 1711, ”att Consistorium skulle fästa presterskapets uppmärksamhet på hvilket ondt de genom sin motspänstighet föranledde; Consistorium skulle varna dem; så att de icke måtte motverka en anordning, som endast afsåg det allmännas nytta”. I öfverensstämmelse härmed utgaf biskop Jesper Svedberg i Skara d. 1 Febr. 1711 ett herdabref till Skara stifts presterskap, hvori han, ibland annat, säger:

”Det är eder pligt att betaga folket den åsigten, att kyrkogården är heligare än annan jord, samt lära det att den som begravdes på annat ställe derigenom hvarken blir vanbedrad eller lider till sin salighet. Den dödes ben äro mycket bättre skyddade i andra platser än i kyrkogården eller kyrkorna. Låt dem ligga hvar som helst; de skola dock alla en gång på den yttersta dagen uppstå utur sina grafvar.”

Detta herdabref upplästes sedan från alla predikstolar i landet, men det lugnade likväl icke folket; sådant vann man endast gradvis och genom allvarsamma åtgärder.

I Sverige blifva sjelfmördare och grofva brottslingar begrafna på någon annan plats än i den vigda jorden. Så hände det mig en gång, i trakten af Wenersborg, att jag, på en jagt, fick ena foten ned i en likkista, blott några tum under jordytan. Min betjent berättade mig att den olycklige, som blifvit der nedlagd såsom en hund, afidit i fängelse.

Om likväl afrättade skulle, såsom stundom händer, bli begrafna på kyrkogården, sker det på *norra* sidan, der inga andra lik begravas.

Denna plägsed är lätt förklarad. Hos det lägre folket råder den tron att "den svarta nordnen" är de onda andarnes hem; och om man får höra talas om en "trollkarl" af mer än vanlig märkvärdighet, kan man vara säker att det är en finne eller en lapp. Denna vidskepelse har sannolikt sin rot i den vackra skandinaviska mythologien, som, efter beskrifningen på de godas lyckliga hem i ett annat lif, säger att de elaka få dväljas i det hemska *Narstrand*. Detta fruktansvärda ställes boningar, med ingångarne mot nordnen, "äro fulla med sammanlindade ohyggliga lefvande ormar, som, med sina hufvuden vända nedåt, oupphörligt utgjuta gift, som rinner nedåt på golfvet under dem. Der skola grofva syndare af alla slag vistas, dömda att der dväljas i alla evigheters evighet."

Den första svensk, som begrofs efter den nya lutherska kyrkan, var en smed i Örebro, vid namn Peder Olofsson. Hans två söner, Olaus och Laurentius Petri — båda två på sin tid högst utmärkta män, som just då återkommit från Tyskland — hade undanträngt munkarne, som ville på deras sätt besörja smedens begrafning, d. v. s. med att bestänka grafven med vigvatten, läsa latinska messor och öfva andra katholska bruk. — Långt sednare — 1593 — blefvo de sista spåren till katholska kyrkobruk afskaffade på Upsala möte, "enär sådana plägseder härledt sig ifrån presternas egennyttan och blott för deras fördelar varit införda".

Utom de vidskepliga bruk som förut äro nämnda i detta kapitel, har man haft och har ibland svenska allmogen otaliga andra i afseende på döende eller döda personer.

Om, t. ex., någon oombedd inkommer i ett rum der en döende ligger, "blir han bekajad med fallandesot".

Starka ljud, såsom djupa suckar eller rop, få icke förekomma i rummet hos den döende, ty "då kan denne uppvakna — men icke till fullt lif, utan till ett eländigt tillstånd emellan lif och död".

Om en döende i sjäلتåget har på sig ett strumpeband, eller om ett sådant ligger på bolstret, tros han "icke kunna

dö förrän bandet borttages, och han sjelf blir flyttad i en annan säng".

En döende bör få ett brinnande ljus i sin hand, "ty då slocknar lifvet såsom ett utbrunnet ljus".

Om den dödes hufvud lutar åt högra sidan, "skall någon af hans släktingar på manliga sidan snart följa efter honom", men om det ligger åt venstra sidan, "händer detsamma med en qvinlig släkting".

Om någon dör i en gård der man har bikupor, "utdö bien deri, så framt man icke lägger en bit torf på kupan, eller denna blir nedsatt på marken medan liket bäres förbi till kyrkogården".

Om den döda kroppen hastigt stelnar efter döden, tror man likaledes att "någon i släkten skall snart dö"; detsamma tros hända "om jorden ifrån grafkanten af sig sjelf nedfaller i grafven innan kistan kommit dit".

Intill dess att grafven blir i ordning skall liket tvättas och uppläggas på ett bord, i ett uthus, men "icke i en spannmålsbod, ty då gror icke det som kommer att användas till utsäde".

De saker som den döde i lifstiden tyckt mest om — t. ex. hans pipa och tobakspung — böra, jemte ett silfvermynt, läggas vid hans sida i kistan, eljest "får han ingen ro i grafven".

Om man uppbränner sänghalmen hvarå personen dött, eller man hänger en yxa eller annat hugginstrument öfver dörren, linfrö strös utomkring huset, och någon hviskar i örat på den döde "att han icke bör komma till lifs igen", blir han aldrig "*gengångare*" *).

Om det händer att en ovanligt stor mängd folk synes på kyrkvägen, tror man att "ett liktåg skall snart komma samma väg". Detsamma förväntas om man finner mullvadshögar vid sidan af vägen; om de då befinnas vara på högra sidan, förbedas män, är det på venstra sidan, är det förbud för qvinnolik.

Om den döde i lifstiden begått något brott som bordt bestraffas, får han ingen ro i grafven om man icke lägger eld under hans hufvud, i fall brottet förtjent stegel; — eller en yxa, ett rep eller ett spö, om hans meriter varit af beskaffenhet att med sådant bestraffas.

Skulle en qvinna i födsloarbete dö utan att hafva fått fostret, skall man i kistan bredvid henne nedlägga de lindkläder som man haft i ordning; ty man tror "att hon skall föda sedan hon kommit i grafven, och att således barnkläderna behöfvas för den nyfödde".

*) Denna tro på gengången torde härleda sig från den katholska läran om skärselden.

Om den döde varit glädtig och liflig till lynnet, "kommer processionen att gå raskt", men om han varit trög i sina rörelser, "kommer processionen att gå långsamt".

Skulle bären, hvarå kistan är ställd, vara rankig och knarra, eller om bärarne knota, "skall snart någon i byn affida".

Om liket bäres öfver ett svedjeland, "blir detta fält ofruktbart en tid bortåt". Och om det föres öfver en sjö, "blir det dåligt fiske derefter".

Om en smed biträder vid likets bärande, "förlorar han skickligheten att tillverka eggjern".

Om kyrk-klockorna ljuda mycket klart vid en begrafning, "tros den affidne kommit till himmelen"; men om ljudet är doft, eller något ovanligt händer, t. ex. en plötslig storm, eller om en korp höres i luften, tror man att "djefvulen gjort anspråk på den döde såsom sin tillhörighet".

Lik får icke föras på vagn, ty "då blir hästen blind".

Om man kommer in i ett hus der begrafning frisas, "måste man putsa ljuset innan man helsar de närvarande".

Om hunden tjuter, eller en räf skriar nära huset, "betyder det att någon i familjen snart skall dö". Detsamma tros om ugglan skriker i grannskapet af hemmet.

Om ett barn, som redan lärt gå, börjar krypa på händer och fötter på golvet; om man hör ringning i öronen; om spjället dallrar af sig sjelft; om någon, utan att tänka derpå, sjunger en likpsalm; om två käppar befinnas ligga i kors öfver hvarandra utan att någon med afsigt lagt dem så; eller om en kastrull, som är ett ärfeligt inventarium i huset, gifver ifrån sig ett eget ljud vid kokning; — i alla dessa händelser förbedas ett nära dödsfall i familjen.

"Omedelbart efter begrafningen", säger presten Ödman, då han talar om Bohus län, "uppbrännes den halm hvarå liket legat. Man tillser då noga huru den brinner. Om röken slår ned invid huset, kommer en eller annan i huset att snart dö; men om deremot röken stiger raskt och rakt uppåt, eller föres långt bort, aflägsnas också sjuklighet och död, så att de träffa på andra håll, och detta på den sida — i vester eller öster — dit vädret dref röken."

Vidare säger samme prestman: "Om höfrö sås på vägen till kyrkan och omkring grafven, på begrafningsdagen, tror man att satan förlorar all makt öfver den affidne."

Enligt samme mans uppgift undviker man i det yttersta att skicka efter presten, emedan man tror att den sjukes dom blir oåterkalleligt fastställd genom åtnjutande af sakramentet.

Bön i kyrkan bör besörjas i tre församlingar, men isynnerhet i en *offerkyrka*.

Svenskarne tro också att själen, hörande till en död person, aldrig kommer till ro om liket icke begrafves i vigd jord.

Derföre äro anhöriga synnerligt ifriga att, om någon drunknat, få reda på kroppen för att gifva den en kristlig begrafning.

De tro också, att man i en ladusvala har ett osvikligt medel att få reda på kroppen af en drunknad. Fågeln lägges i en påse eller sluten korg. Båten ros långsamt fram och åter i sjön eller strömmen, omkring det ställe der olyckan anses hafva timat. När nu fågeln befinner sig öfver den sjunkna personen, börjar han gifva läte ifrån sig. Då nedsänker man draggarne med temlig visshet att råka på liket.

I skandinaviska mythologien är underjordens gudinna, Hel, alltid föreställd såsom åtföljd af en tupp. Kan den sagda vidskepelsen möjligen derifrån härleda sig?

NIONDE KAPITLET.

Skendöda.

Exempel på uteblifven förruttelse. — Balsamering. — Skendöd och uppvaknande.

Såsom icke alldeles främmande för det ämne som afhandlades i nästföregående kapitel må här omnämnas, att i Sverige, till följd af jordens eller atmosferens torrhet, kroppars förruttelse sker långsamt*). År 1842 öppnades i Estuna socken i Upland ett hvalf, der man fann liken af två fullvuxna och fem barn. Det ena af de förra var efter en stor, vacker qvinna, så fullkomligt bibehållen, att man kunde anse henne blifvit nyligen begrafven. Hennes hufvud var rakadt och på hennes runda arm låg en bild af Jesusbarnet med en gloria kring hufvudet, stickadt i silke. Kistan var af ek, försedd med stora och klumpiga handtag, olika emot hvad som nu begagnas. En äkta guldgallon var lagd tre hvarf omkring ett kranium i

*) Då detta förhållande blott sällan inträffar, kunde detsamma förtjena en närmare undersökning. Luftens utestängande torde väl vara den rätta förklaringsgrunden, ty de flesta fall, der uteblifven förruttelse blifvit funnen, hafva visat sig i grafkamrar och andra tillslutna grafvar. Så påträffades vid Lummelund på Gotland ett lik, öfver 110 år sedan begrafvet, men oförmultadt. I Stockholm, i en murad grift i Jakobs kyrkmur, funnos, vid en reparation, tvänne fruntimmerskroppar oförmultnade, men med svepningarne alldeles upplösta. — Under kyrkgolfvet i den nu för tiden begagnade kyrkan i Wisby igenkändes, efter 40 år, liket efter en mycket ung hustru, som dött i barnsäng. Det var oförändradt, ej ens hoptorkadt. Der tillgång på luft, och ombyte deraf finnes, torde aldrig förruttelsen utebli. *Öfvers. ann.*

en mindre likkista, hvaraf man såg att de fordom såsom lefvande intagit en högre lefnadsställning.

Utom för kungliga personers lik förekomma balsameringar sällan i Sverige. Likväl finner man sådana någon gång.

När den gamla kyrkan i Hassle i Westergöthland blef nedrifven, och golfläggnings upptogs, fann man en vanlig likkista i ett tegelstenshvalf af mycket små dimensioner, derinom man svårigen kunnat få rum för ännu en kista. Bräderna i denna kista sågo ut såsom hade de varit nya, men det svarta klädet, hvarmed hon var öfverklädd, var förmultnadt. Liket låg insvept i ett mycket tunnt blad eller skifva utaf bly. Det hela liknade ett fiölfodral, emedan blyskifvan var inklämd på de ställen som voro smalare — vid hals, hufvud och fötter. Det var likväl icke blott en, utan tre blyskifvor, så väl hoplödda, att man icke kunde åtskilja dem. Man genomskar blyet och fann då liket af en man, som låg framstupad med ansigtet nedåt. Då kroppen vändes, fann man ansigtet betäckt af ett mer än halftums långt skägg. Hela kroppen var lindad med ylletyg, som fasthölls med band. I blyöfverdraget var en tjock brun, smörjig vätska, och i kistan funnos några få aspvedträd, äfvensom något humla. Åtskilliga barnskor, broderade med guld och silfver, lågo i griften, som var alldeles torr.

Huru länge kistan varit der blef icke utredt, men kyrkgolfvet hade icke varit upptaget under de föregående hundra åren. Kjerner, som var pastor i församlingen, hade inberättat saken till biskop Rhyzelius i Linköping. Biskopen trodde att blyinfattningen varit gjord utrikes, och att mannen torde varit med under korstågstiderna.

Exempel af uppvaknande ur skendöd hafva icke sällan förekommit i Sverige. Jag anför här nedan några bland de mer anmärkningsvärda.

År 1664 dog en kavallerilöjtnant vid namn Israel Olsson Färling, på Nibble i Tillberga socken i Westmanland. Han var en sträng och häftig man, och var 77 år gammal, samt lefde illa med sin hustru, emedan hon var begifven på dryckenskap. En vecka efter Michaeli sistnämnda år befallte Färling, som då var sjuk, två sina drängar att fara till Fahlun för att sälja säd. När de, efter nio dagars förlopp, hemkommo, funno de husbonden död, och liggande i en så kallad "bänklår" (en soffa med lock) i en stor oeldad sal. Kort derefter kläddes kroppen och lades i en likkista. Begrafningen utsattes till första söndagen i Adventet. På dagen näst före begrafningen, d. v. s. sex dagar efter den då döden troddes inträffat, och medan ringare och dödgräfvare trakterades i huset, kom en torpare-hustru in i likrummet med ett fång ved, men fann löjtnanten sittande i likkistan. Hon blef alldeles betagen af skrämsel, så att hon vid utkommandet ur rummet dånade, sedan hon endast hunnit säga till frun i huset: "Mor Kerstin! gif mig mina

byxor och mina tofflor". En annan tjenare från nästa rum såg henne falla och skyndade in i rummet, der Färling upprepede samma ord: "Gif mig mina tofflor". Mannen, hvars namn var Olle, lydde med häfvan och framräckte ett par svarta silkesstrumpor; men i detsamma lyfte Färling sina ben öfver kanten på kistan, der man sedan fann mycket blod och svett, som gått ifrån honom. Nu frågade han Olle hvad det var för säng man lagt honom uti. Mannen förklarade honom då, att han var lagd såsom lik. Detta ville Färling icke tro, och grubblade starkt öfver huru förhållandet var.

Först blef han mycket vek till sinnes; men sedan han kommit sig någorlunda före, skickade han omkring till vänner och grannar återbud om begrafningen. Det berättas att han sedermera "vandrade i ett nytt lefverne" och förmanade folket att göra bättring, äfvensom han skydde umgänge och fick vedernamnet "Nibble-Gubben". Han dog den 2 Februari 1666, vid 79 års ålder, två år efter sitt märkvärdiga uppvaknande.

I en bok med titeln "*Svenska Jordegumman*", som utgafs år 1697, förekommer ett annat exempel på uppvaknande från skendöd. Händelsen hade förefallit i Stockholm några år förut. "En person i ett förnämt hus hade varit illa sjuk, och dog slutligen, d. v. s. ansågs för död, och det förmenta liket lades på ett bord. Men efter tre dagars förlopp visade kroppen intet tecken till förruttnelse, fastän det var sommartid och luften var särdeles varm. Man lemnade honom fördenskull orörd, emedan man började tro att han möjligtvis ännu hade lif. På åttonde dagen öppnade han sina ögon, och sansade sig; men han var så förändrad och förtärd, att ingen under två års tid kände igen honom."

En doktor i Stockholm, vid namn Wilhelm v. Droys, som ofta plågades af kolik, fick en attack, en morgon i April 1728, så häftig, att han af alla ansågs för död. Men då hans hustru, som varit frånvarande hela dagen, kom hem, förklarade hon att det kunde vara samma sjukdom, för hvilken han ofta förut varit utsatt. Hon gick in till den sjuke och började knåda hans mage såsom man knådar en deg. Dermed höll hon ut en hel timma, slutligen med den verkan, att han öppnade ögonen och kom till lifs. Han lefde till år 1732, då han dog verkligt, hvilket då blef tydligt genom en starkt börjad upplösning.

År 1736 blef en rik köpmanshustru i Stockholm så svårt angripen af hysteriska krämpor, att hon af alla ansågs vara död. Mannen, som tillkom från en annan del af huset, fann alla förskräckta och i full jämmer, så att han sjelf blef nästan utom sig. Men sedan han något besinnat sig, påstod han att hustrun icke var död; han använde luktsalt och rosenvatten, och då dessa medel icke hjälpte, tog han till bäfvergäll och tobak i en pipa, som han förde i munnen på henne medelst

ett munstycke. Blandningen antändes och bibehölls brinnande medelst påbläsning, så att rök inkom i munnen och gick ut genom näsan till dess att hon började hosta. Småningom öppnade hon ett öga i sender, och utropade slutligen: "Huru grymt att jag icke fick dö en lugn och stilla död!" Hon blef alldeles frisk, och fick sedermera tre barn.

En kyrkoherde Lohman i Tierp berättar år 1750 följande: "En Söndag i början af Juli 1706 — jag minnes det såsom om det händt helt nyligen — var jag i aftonsången i Maria Magdalena kyrka i Stockholm och bivistade en begrafning efter en sjöman som drunknat föregående dag. När nu liket var sänkt ned i grafven, hördes ett ljud ini likkistan, och omedelbart derefter utföll bottnen — till stor häpnad för så väl mig som presten och alla de många närvarande. Kistan öppnades snart, och svepningen var indränkt i blod, ännu varm och rökande, som mannen hade uppräkt i den verkliga döds kampen."

"Den 1 Januari 1865", heter det i en uppsats som fanns aftryckt i alla svenska tidningar för Februari samma år, "hade en bonde aflidit i Maukjärvi i Finland. Samma afton hade liket blifvit uppvättadt och svept och, efter bruket, utburet i en bod. Den dödes anhöriga hade gått till hvila; men tidigt på följande morgon väcktes de af en häftig knackning på dörren. När den öppnades, steg den gamle mannen in, klädd i svepningslakanet, och begynte gråta och beklaga sig öfver att de lagt honom i ett oeldadt rum. Lyckligtvis hade kölden om natten varit lindrig, eljest hade väl mannens död blifvit verklig."

Doktor Samuel Nauclet berättar till Vetenskaps-akademiens Handlingar för år 1756, pag. 117: "Under min vistelse i Skärgården hände följande, som jag anser förtjena uppmärksamhet. En man af 60 års ålder hade den 23 sistlidne Mars blifvit af stormen kastad på en klippa. Han hade supit mycket och föll omedelbart derefter i sömn, så att han ej förr än följande dagen blef påträffad. Han fördes då såsom lik till en stuga, der jag noga undersökte honom för att utröna huruvida något tecken till lif fanns kvar hos honom. Fötterna voro förfrusna, tårna svartnade, med undantag af stortån på högra foten. Armar, ben, mage, bröst och ansigte — allt var iskallt. Käkarna voro alldeles fast sammanslutna, lederna stela, ögonen stillastående och ögonlocken rörde sig icke då de vidrördes; ingen andedrägt kunde förmärkas, ingen puls, ingen rörelse i hjertat, men i maggropen kändes ännu någon värme, hvilket gaf mig anledning att försöka återkalla blodomloppet, hvarföre jag lät starkt gnida hans armar, ben och lår med ylle. På magen och bröstet lade jag servietter, som småningom uppvärmdes, men i tilltagande, så att slutligen varmare ditlades. Emedan jag befarade att värmen i rummet skulle verka skadligt på patienten, lät jag upptaga honom ur sängen, dit han blifvit lagd, och lägga honom, något underbäddad, på golfvet. Om

fötterna bekymrade jag mig icke, emedan jag antog att han i alla händelser skulle förlora dem, om han också kunde bringas till lif. Men jag stod på en aflägsen ort, utan tillgång till läkemedel! Det torde likväl varit så, att, om jag haft sådana till hands, de icke gjort samma lyckliga verkan som de enkla medel, jag hade att använda. Jag erinrade mig att husmödrar, när de hafva frusen frukt eller ägg, lägga dem i vatten, som långsamt upplenas frosten, utan att någon rutten smak dervid uppkommer, såsom eljest händer. Fördenskull borde jag försöka detsamma vid detta tillfälle. Men svårigheten låg i dess användande, då mannen var så stelfrusen, att han icke kunde på något sätt böjas, och fötterna kunde följaktligen icke bringas ned i något vattenkär. Jag lät derföre indränkta handdukar i kallt vatten och lägga omkring fötterna. Efter någon stund började mage och bröst bli varmare, men andedrägt kunde icke förmärkas förrän efter fyra timmars arbete, och vid pass kl. 2 på eftermiddagen. Pulsen förmärktes icke, ej heller var det möjligt att öppna käkarne. Omkring kl. 4 började jag märka pulsen, och kl. half 5 kunde jag med en silversked bringa käkarne åtskiljs, ifrig att utröna huruvida patienten kunde svälja. Jag värmden en liten portion vin, och emedan det fanns droppar, (den tiden) så kallade "Gratia probatum", i huset, dröp jag 20 sådana i vinet och gaf honom. När han fått det i munnen, bölade han som en tjur, och de kringstående yttrade att han uppgaf andan. Men tvärtom; han sväljde snart vinet och dropparne. Derefter andades han något och fick någon svag rodnad på kinderna. Kl. 5 började han blinka när någon kom åt ögonen på honom, och kl. 6 började han röra ena armen något litet. Nu fick han läggas litet närmare till eldstaden, hvarjemte varma kläder lades på hans armar och ben. Han fick nu en matsked varmt vin. Kl. 8 började han tala, fastän i början otydligt. När han kunde tydligare tala, funno vi att han yrade, trodde sig ha varit i en skog, der han "fått ond fång", såsom folkuttrycket var. När jag nu undersökte fötterna, hade frosten alldeles försvunnit, ehuruval de, likasom benen, ännu voro mycket kalla. Kl. 10 på aftonen var han i stånd att något röra på benen, men klagade öfver smärtor i dem, likasom i fötterna. Jag lät åter lägga kalla dukar på dessa partier. Nu åt han en liten portion äggkaka, och sof temligen bra under natten. Följande morgon voro fötterna varma, och värkte icke mera. Tårna hade återtagit den naturliga färgen, men voro, likasom fötterna, mycket ömma. Pulsen var nu stark, och han klagade öfver törst. Mina medicinaler voro lemnade i Wisby, till följd af skepparens hastiga afresa; jag kunde således icke försöka en åderlätning eller gifva den sjuke något annat än hvad jag förut gifvit honom. Jag lät tillreda något tunn hvetemjölsvälling, hvaraf han förtärde mycket. Kl. 9 var pulsen mera lugn. Mannen kunde

ledigt röra sig och fick andas stilla och lugnt, åt något och fick derefter sofva.

"På aftonen lät han leda sig till en båt; han kunde nämligen icke gå ensam. Mycket belåten begaf han sig nu på sin hemfärd, och tackade mig, som Försynen tillåtit bli ett verktyg för hans frälsning från timligt — och måtte det också bli från evigt — förderf."

TIONDE KAPITLET.

Vidskepelsor i afseende på sjukdomar.

Bot medelst gång öfver en graf. — Föda utaf en annans förråd. — Inbillade bote-medel mot kolik, tandvärk, örsprång, kikhosta, höftvärk, vaglar, bölder, "sten-vred", skrofler, hicka, snufva, vårtor, liktornar, skabb, fallandesot, syphilis, spottning. — Blod af halshuggna. — Fåglalåt. — Göken. — Hjälp vid barn-sängar. — Verksamhet hos välsignade oblater.

I afseende på sjukdomar och krämpor samt deras botande, hyser den svenska allmogen några rätt besynnerliga begrepp och vidskepelsor.

Om någon, som har ett öppet sår, går öfver en graf, blir läkningen mycket långsam eller sker möjligtvis aldrig.

En sjuk anses mycket hastigare tillfriskna, om han får mat ur en annans förrådshus än från sitt eget. Deraf kommer att hustrur, då de icke få gå ut före kyrktagningen, sällan äta utaf sin egen mat, utan hos grannarne stanna i förbindelse för sin föda *).

Om en person utan veterlig orsak blir anfallen af kolik, tror man att det varit vålladt af någon qvinna som ligger i barnsäng, och att en sådan då genom något trolleri förflyttat sina värkar, dem han då får utstå ända till qvinnans förlösning, då plågorna naturligtvis lemna henne. Men koliken försvinner, om personen spänner sina byxor öfver en huggstubbe, eller, om den lidande är en qvinna, hon sätter sin underkjo-rtel på nämnda stock, som i båda fallen bör vråkas så som en qvinna vid barnsängstillfället kan vrída sig.

Tandvärk botas på det sättet, att man med ett söm rifver på stället till dess att tandköttet blöder. Derefter skall söm-met inslås i ett växande träd, då det onda öfverflyttas på trä-

*) Härvid torde ett misstag egt rum, föranledt deraf att grannhustrur artigt bjuda en barnsängs-qvinna dels lämplig mat, dels små läckerheter; men knappast förekommer i någon svensk ort att hon "lefver på andra". *Öfvers. ann.*

det. Men om någon sedermera skadar eller nedhugger detta träd, får denne tandvärken öfverflyttad på sig.

En spån, utklufven ur ett sådant träd, är mycket nyttig att begagna vid rifningen, men den bör då derefter åter infattas på sitt ställe i trädet. Vid sömmets insläende måste det sättas på samma ställe i trädet, och kanterna på stället så noga förenas, att de riktigt komma tillsammans.

För öfrigt säges det att, då en person första gången får tandvärk, skall den försvinna om någon — helst personens moder — gifver den plågade ett slag på munnen. Då kommer tandvärken aldrig igen.

I gamla tiderna föreskrefs ett botemedel mot tandvärk — och jag tror att nutidens "trollkarlar" ännu föreskrifva detsamma, nämligen en spån, tagen ur ett grafkors; äfven vatten, som stannat på en grafsten, ansågs såsom osvikligt medel, och detta ej allenast emot tandvärk, utan också emot oräkneliga andra krämpor.

Emot örsprång skall man använda en örnpenna och låta någon person blåsa genom den in i örat. Att invärtes bruka en smula guld, afskrapadt från en vigselring, gör samma nytta.

Kikhosta botas med att dricka vatten ur nyckeln till en yttre kyrkdörr (vanligtvis omåttligt stor), eller vatten från ett qvarnhjul som går "motsols", d. v. s. i motsatt led emot solens gång; äfven mjölk från ett qvekhorn (återstoden af hornet på en ko eller annat djur, som blifvit afslaget i strid, eller som varit i beröring med något hårdt ämne), men som ännu sitter kvar på djurets hufvud, ty om det fallit ned derifrån på marken, gör det ingen nytta.

Ländvärk botas om den sjuke ovetande får ett lindrigt slag med en qvastkäpp på det lidande stället; personens öfverraskning dervid föranleder en tvär rörelse med det träffade partiet, och plågan försvinner deraf.

Denna sjukdom försvinner också, om en qvinna, som haft tvillingar, trampar på den sjuke på baksidan, under det att han ligger på marken med ansigtet mot jorden. Under operationen skall den sjuke tre gånger fråga henne: "Hvarför trampar du på mig?" Hvertill hon då skall svara: "Derför att jag är bättre än du." Patienten frågar då: "På hvad sätt är du bättre än jag?" Hvertill hon då svarar: "För det att jag burit under mitt hjerta två andra hjertan, två par lungor, två lefrar, fyra öron, fyra händer (o. s. v.), och det har inte du gjort!"

Vaglar på ögonlocken tros komma deraf att personen sett en stol eller bänk som varit uppnedvänd, och han underlåtit att spotta deri. För att bota sådana, skall man med en borr göra tre hål uti något föremål midt framför den som skall botas. Derefter skall man spotta en gång genom hvardera hålet.

Bölder botas med att låta något af varet ifrån dem komma på en kopparslant, och sedan kasta denna i en korsväg. Bölden kommer då på den som tager upp slanten.

Bölder botas också om man kastar den variga slanten i en ström som flyter mot norr.

"Stenvred" är en egen plåga i foten. Den tros komma utaf att man barfotad stigit på en sten, på hvilken en orm blifvit ihjälslagen. Äfvenså att man satt foten på en stol som blifvit kringryden af någon annan. Det onda börjar med en nästan odräglig klåda under foten, som snart börjar häftigt värka. Foten svullnar och det slutas med att det går hål under den, och detta är mycket svårt att läka. Botemedlet består deri, att den kliande foten skall vändas omkring på det sättet, att man gör kretsar med honom tre gånger framför en hvass, kantig sten.

Skrofler botas med samma medel som vållat dem. Om modern eller barnet sett en mördare, en soldat eller någon annan som dödat en människa, så måste man sticka ett litet hål på tredje fingret, så att man kan taga tre droppar blod deraf. Dessa skola gifvas barnet. Om det varit en mindre anständig qvinna som gifvit barnet denna sjukdom, så skall barnet dricka ur en sådan persons sko. Men om det är obekant på hvilket sätt barnet fått smittan, skall man taga upp en torfva vid en korsväg och lägga den på barnets bröst.

Om någon lider af hicka, upphör den om man säger något som retar den hickande.

Vattsot kommer af att man druckit en blandning, som man hoggjort af mjölk, bränvin och vatten.

Matleda botas på det sättet att man gifver en bit bröd åt en hund, men tager den åter ifrån honom och gifver den åt personen. Aptiten återkommer då.

Vårtor botas, om man pådryper dem med vatten som samlats på ett porthandtag, äfvensom med att binda en tråd omkring vårtan och derefter nedgräva tråden i jorden. Medan tråden ruttnar, torkar vårtan och försvinner. Likaledes försvinna de, om man faller ned en ärt för hvarje vårta i en källa; eller om man rifver vårtan mot en grafsten.

Liktornar botas om någon talar till patienten om någon död person, hvarvid följande samtal skall uppkomma: "N. N. är död!" säger botaren. Den andre svarar då: "Så är det också med mina liktornar." Men dessa vexlade yttranden böra upprepas tre gånger.

Skabb förorsakas deraf, att någon tager i sin hand en stör eller käpp o. s. v., hvarmed en orm blifvit ihjälslagen. Men om den smittade, en midsommaraftron, dricker ur en offerkälla — hvarom mera här längre fram — och badar i dess vatten, samt ditkastar ett mynt eller en nål, blir han fri från den obehagliga åkomsten.

Om fallandesot tror man, att om personens kläder bli ut- och invända vid första gången som sjukdomen visar sig, skall den sjuke bli för alltid botad. Men om anfallet kommer då personen är i kyrkan, eller på vattnet, då anses sjukdomen obotlig.

När någon plötsligt blir hes, säges han hafva sett en varg. Men om han i en ugnsmur, eller vid en rof-gröp, högt ropar: "Gif mig min röst igen!" skall hesheten snart förgå.

När någon beklagar sig öfver en krämpa, t. ex. tandvärk, örvärk, blemmor på tungan, sår i munnen eller dylikt, skall man svara honom: "Det är lögn!" Då försvinner den öfverklagade opassligheten.

Kopporna bedömas understundom af allmogen rätt besynnerligt. Ett bevis härpå fann jag för några år sedan i Werm-lands Finnskogar. Man ville icke tro att den sjukdom, som då var gängse i de trakterna, var kopporna, såsom verkliga förhållandet var. Man försäkrade mig bestämdt att det var ingenting mer eller mindre än *potatessjukan*, som, eljest upphörd, nu kommit på menniskorna.

Syphilis kallas här efter fransmännen, ty i Sverige äro vi engelsmän inga favoriter*), och hvad som finnes vara speciellt illa, får här namn att vara engelskt. Den sjukdomen anses uppkomma utaf att man äter med samma knif eller sked som en smittad person begagnat. Jag har sjelf en gång sett bevis härpå.

En dugtig bonde, vid namn Olof, och en gammal bekant och kamrat på mina björnjugter, voro båda lidande af denna rysliga sjukdom. De trodde att de fått den genom en skräddare, som arbetade i huset, och på det sätt som jag nyss nämnde. Han blef bunden med rep och hölls utan mat i två dygn. De ville skicka honom till Malung i Dalarne — 20 eller 30 mil bort — för att der få svara för sin ogerning. Lyckligtvis kommo några af mannens bekanta till stugan, och ej allnast löste honom från tågen, utan inledde också laglig undersökning mot hans förföljare. Rättegången blef långvarig, men utgången blef mig obekant.

För att undvika plågan anses man böra vara mycket försiktig med att icke vidröra någon mat om morgonen innan man tvättat sina händer, eller åtminstone hafva doppat fingrandarne i vatten.

Följande historia, som ansågs alldeles tillförlitlig, hade gifvit anledning till här nämnda åsigt:

"Det var en gång en rik bonde, som hela dagen arbetat i skogen och mot aftonen begaf sig hemåt. Hans väg ledde öfver ett berg, der ett troll hade sitt tillhåll. När han kom midt emot det berget, hörde han en röst derifrån och sitt

*) Ordagrant öfversatt, ehuru oväntad logisk vändning.

eget namn ropas. Han stannade nu och lyssnade, då han fick höra följande ord, uttalade med barsk och skärande ton: "I båda, mina döttrar, skolen gå hem till den mannen som jag nyss nämnde, för att bli kvar der ett halft år. Hustrun hans håller just nu på att koka gröt till mannens qvällsvard. När han kommer hem och sätter sig till att äta, spiller han den första grötskeden på bordet. Då skall du, Märtha, hoppa upp i skeden och på det sättet komma ned i hans mage, der du får allt det som han sväljer ned. Du, Carolina, skall få all mat som pigan vidrör på morgnarne innan hon tvättat sina händer. Det skall bli din del. Adjö! Jag väntar er tillbaka jemnt ett halft år från i dag." — Efter de orden blef det alldeles tyst i berget, och bonden gick hem.

"Gumman hade kokat gröten — alldeles såsom trollet sagt — men innan bonden satte sig till bordet, drog han ihop en stor läderpåse. När han nu skulle börja äta, spillde han med afsigt gröten på bordet, men i stället för att sedan sticka skeden i munnen, stoppade han den i läderpåsen, som han hastigt och noga sammanknöt och upphängde på väggen i rummet.

"Tillika gaf han pigan sträng befallning att hon, hvarje morgon, skulle tvätta händerna innan hon vidrörde någon mat. Derjemte lofvade han henne rik belöning, om hon punktligt åtlodde den gifna befallningen under det kommande halfva året.

"Följande förmiddag, mot klockan 10, begynte läderpåsen att häftigt röra sig på väggen och gifva tydliga tecken till en svår fross-skakning. Då mannen såg detta, tog han en påk och började dermed gifva läderpåsen den ena dugtiga slängen efter den andra, så länge den for for att röra sig. Samma uppträde förnyades hvarje dag under hela halfåret, så länge samma symptom visade sig, men de blefvo småningom allt svagare.

"En lång tid lydte pigan ordentligt den gifna befallningen, helst för lockelsen om dugtig betalning, men en dag var hon allt för ifrig med att få se huru det gått med malt som blifvit lagdt i ugnen till torkning, så att hon tog upp en hand full deraf innan hon hunnit tvätta sina händer. Men i detsamma erinrade hon sig den gifna befallningen, mot hvilken hon nu förbrutit sig, och kastade fördenskull maltet ur handen och längst in i eldstaden, hvarefter hon i maltets ställe fyllde handen med något mycket vidrigt.

"När de sex månaderna voro förflutna, och precis på dagen efter trollets ord, passade bonden på vid berget. Han lyssnade åter och hörde då samma röst, men som nu sade: "Välkomna hem, mina flickor! Men så magra och usliga I sen ut! Jag kan knappt känna igen er. Hvar har du varit, Märtha?" — "Ack!" svarade hon klagande, "min lott har varit förskräcklig, ty sedan jag gick hemifrån har jag icke fått mer än en sked

gröt att äta, och, hvad värre är, blifvit tröskad hvarje dag." —
 "Nå, du, Carolina, hur har det varit med dig, du ser ännu eländigare ut än din syster, och du tyckes nästan vara uppbränd."
 — "Ja, så är det", svarade hon med svag röst; "mitt öde har varit ännu hårdare om möjligt än Märthas; allt hvad jag smakat på sex månader har varit en handfull malt, men den måste jag raka åt mig ur elden, så att jag svettades förskräckligt." —

Plötslig värk i kroppen och lemmarne kallar man "trollskott", som någon trollkarl skjutit bort ifrån någon annan person. Patienten kan fördenskull icke bli sin plåga qvitt på annat sätt än han fått den, d. v. s. med att fly till någon utmärkt trollkarl, men det skall också vara en som är riktigt förfaren i svartkonstens hemligheter.

Trollskott äro af två slag, vattenskott och silfverskott. Vid det förra besvärjer trollkarlen en persons vålnad i ett vattenkar, der han med bössa eller båge skjuter på den. Om han begagnar bössa, lägger han deri filspån af nio vigselringar.

Att bli "gastkramad" visar sig af följden att man blifvit träffad af blodspottning, domning o. s. v. Anfallet tros hafva kommit deraf, att man sett ett spöke eller ondt väsende, samt omtalat det, hvilket man i sådana fall icke bör göra förr än påföljande dag. Kuren — som icke sällan användes af allmogen — är att patienten antingen skall intaga en stark dosis krut och svafvel, eller rökas med samma saker. Äfven gjutes smält bly i något kärl ofvanför hans hufvud; men ett eldkol, lagdt emellan skjortan och skinnet, anses likväl vara lika verksamt.

Med altarets sakrament bedrifves också vidskepelse såsom medel i åtskilliga sjukdomar både på folk och kreatur. Äfvenledes begagnas det för att göra bössor förträffliga — enligt hvad en aktad prest berättat mig.

En annan prest berättade mig att en ung flicka begått sådan nedrig vidskepelse för att derefter — jemte vidare åtgärder — kunna trolla. Men efter den dagen fick hon så svår fallandesot, att hon aldrig mera kunde gå till Herrans bord, och dog slutligen i stort elände.

Spottande tros vara ett säkert bevaringsmedel emot åtskilliga sjukdomar, i synnerhet sådana som blifvit förorsakade af trolleri. Äfvenledes anses det vara godt emot allt slags ondt; fördenskull förekommer detta osnygga bruk vid otaliga tillfällen.

Om, t. ex., någon kommer till en korsväg, så spottar han; om en plötslig hvirfvelvind uppkommer, så spottar man; kommer någon till en hästvälta (ett ställe der en häst vältrat sig), så spottar man; om någon fått sin hatt genom ett misstag bortbytt, spottar han på fodret innan han påtager den; om någon vid utgående på morgonen först möter en käring (sådant utgör

ett elakt förebud), så spottar han; om en häst skakar sig då han blifvit afselad, spottar den som afselat honom; då en häst betslas, spottar man på själfva den delen som skall läggas i djurets mun, hvarjemte man rycker hästen tre gånger i pannluggen; innan man stiger i sängen spottar man alltid, för att icke bli smittad, i fall den som förut legat der kunde haft någon sjukdom. Om man inskränkte sig till dessa oskadliga saker, kunde det ingenting betyda, men icke sällan spottas det också i dryckeskärlet och i degen som skall bakas.

Spottning anses för öfrigt vara ett godt medel att hålla onda väsenden på afstånd. Om man spottar då man får se ett spöke eller troll, har man intet att af dem befara.

Om någon rider öfver en bäck eller annat vatten, och hästen vill dricka derutur, så spottar karlen först deri, ty då får Necken ingen makt med djuret under det att det dricker.

Öräkneliga prof af denna sort hafva kommit till min personliga kännedom.

En gång på en resa stannade hästen plötsligt från trafven och övergick i skridt, och hvarken rop eller piskslängar kunde förmå kreaturet att ändra fart. Det var icke af kraftlöshet, ty tvärtom var hästen i sig själf stark, och var derjemte ut-hvilad. Skjutsbonden blef häpen. Men slutligen kom han till den slutsatsen att hästen var "förgjord". "Han är modstulen", förklarade bonden, som genast derefter hoppade ur kärran, gick fram till hästens hufvud och spottade bakom hans öra tre gånger; — det är det orthodoxa antalet. Det var en säker utväg att undanrödja det onda, som stått på vägen omedelbart framför åkdonet, påstod han. Med piskan, som väl var ett verk-sammare medel än spottningen, blef djurets förtrollning ändt-ligen upphäfd, och vår fart blef snart återställd till ett kraf-tigt trafvande.

Jag känner icke grunden för denna spottvidskepelse. Sannolikt har den, liksom tron på onda ögon, funnits ifrån den aflägsnaste forntid. Men det är också troligt att svenskarne haft munkväsendet att tacka därför. I romerska kyrkan säges vid dopet förekomma flera besvärjelser. Så t. ex. bестryker den officierande presten med litet spott ögon och näsborrar på barnet som skall döpas, och säger: "*Hepheta!* (det är: upplåt dig!). Men må du ore-na ande komma på flykt, ty Guds dom är här när." Härom yttrar en katholsk författare: Denna ce-remoni är tagen efter Jesus Kristus, som, då en döf och dumbe bragtes inför honom, tog honom afsides från mängden, satte sina fingrar i hans öron, spottade, vidrörde hans tunga och sade detta ordet *Hepheta*.

I afseende på människoblod förekommer också mycken vid-skepelse. Så t. ex. vid en åderlätning måste det aftappade blodet nedgräfvast i marken, eljest kan det bli "förgjordt"; och om en hundinge smaka det, skulle han äta sig.

Då en illgerningsman blir halshuggen, händer det att man samlar af hans blod för att dermed bota flerahanda sjukdomar.

En dr Willman berättade mig: "Jag har åsett sex afrättningar. Den ena skedde vid Dalby i Skåne. Några och sjutio personer hade, föregående dag, anmält sig för att få dricka utaf delinqventens blod. De hade fått personens egen tillåtelse dertill. Alla dessa hade någon sjuklighet, som de förväntade sig derigenom bli botad. Enär pulsådorna hastigt bli tömda då hufvudet afhugges, hade de väntande måst hålla sig helt nära, således inom spetsgården. I samma ögonblick då bilan faller, rusa de alla fram till stupstocken och uppfånga blodet, varmt såsom det utsprutar ur den hufvudlösa kroppen, och dricka det! De kärll, som de begagnat, bortkasta de på stället; ett par närvarande fatta deras händer, och skynda sig undan på afstånd under det att de afvakta verkningarne."

Vissa fåglars locktoner under vissa årstider och särskilda omständigheter betraktas såsom förebådande folkets öde. Oräkneliga spådomar dragas deraf.

När göken höres först på våren, säger Ödman, är folket oroligt och fruktar att bli "förgjort", och går fördenskull aldrig ut fastande under April och Maj månader. Om en flicka, enka eller ungarblif blir "dårad", kan den icke blifva gift det året; och om gift folk eller gamla bli "dårade", kunna de vänta sig olycka eller sjukdom.

Också heter det, att om göken gal på bar qvist, blir det många oäkta barn det året. Om han höres gala på hösten, blir det dyr tid.

Om två gökar gala i samma träd, och någon kan smyga sig dit och omfanna trädet, får han den utomordentliga förmågan att hjälpa en qvinna i svår barnsnöd. Han behöfver då allenast lägga sin arm omkring hennes lif, då hon genast blir förlöst.

Samma hjälpande förmåga anses vunnen af den som ser en groda och en orm i strid, men lyckas åtskilja dem så, att båda blifva vid lif.

Äfven tror man att, om någon härmar gökens läte, denne då sprutar ut "hjärtblodet". Märken derefter tror man sig finna i de röda fläckar som stundom ses på löfven.

När spådomar skola hemtas af gökens galande, beror det på väderstrecket, hvarifrån det kommer. Kommer det norrifrån, så betyder det sorg; från söder dödsfall; från öster tröst och från vester det bästa.

När man vill hemta råd af göken, skall man säga eller sjunga vissa ord hvarje gång han gal: "Kucku, säg hur många år jag lefva får!" Man räknar sedan hans svar efter viss beräkning.

ELFTE KAPITLET.

Julen.

Hvaraf namnet Jul. — Julen i fornda tider. — Freys galt. — Bragebägaren. — Galten Sehrimmer. — Julfrid. — Förberedelser till Julen. — Julkorset. — Julgranar. — De fattiga och sparvarne. — Rummets anordning. — Julhalm. — Besök i fähuset; stallet; bandhunden; badstu'n. — Juleiden; ljus; skänker; kalas. — Engla-öl. — Tomtegubben eller Elfvan. — Annat skrock.

Allmogen i Sverige firar mer eller mindre en mängd så väl kristna högtider som ock folkfester, hvilka vanligtvis härleda sig ifrån långt aflägsna tider tillbaka.

Mera särskildt är detta förhållandet med Julen *). Men innan jag börjar en närmare beskrifning på densamma, såsom den firas nu för tiden i landet, vill jag säga några ord om ursprunget till denna högtid, och det sätt hvarpå den af ålder frades i Norden.

Den historiske Oden, som hitkom, efter hvad man tror, 100 år före Kristi födelse, påbjöd att tre stora offerfester (blot) årligen skulle firas åt gudarne. Den första, "Julablot" (som afsåg solens återbörjande stigning) — vid början af det nya året. Den andra "Disablot", till ära för gudinnan Disa — egentligen *Göa* eller *Göja*, som vakade öfver årsväxten — vid midvintern, omkring den 2 Februari; och den tredje om våren för seger och lycka i krig.

Men Julbloten var den förnämsta bland dessa högtider, och varade, enligt någras uppgifter, till den 13 Januari, men enligt

*) Härledningen till benämningen Jul har gifvit anledning till många tvister bland de lärda. Några hafva velat påstå ordet vara härleadt af "öl", som betecknade fest, t. ex. *barns-öl*, *graf-öl*. — Andra åter härleda det från "njöl", som i gamla språket skulle betyda mörker, eller kanske snarare solens frånvaro. Åter andra förmena att det är en sammandragning af ordet *hjul* — bilden af solens omlöpande rörelse, då de sex månaderna före Jul få dagarne förkortade, och de andra sex månaderna dagarne successivt förlängda, och att, der dessa möta hvarandra, kallades *Julmöte* †).

Det må anmärkas, att nyåret hos Nordens gamla folk började med den längsta natten — den 21 December — som kallades modernatten, såsom kommande ur skötet. Nyårsönskningsarne i England mötsvaras af det gamla "godt Julmöte!" De begynte året med vintern, som de ansågo äldre än sommaren. Enligt deras mytologi, voro mörkret och källden föregångare till ljuset och värmen. Jotnar, jättar funnos före asar eller gudar.

†) En lektor Liffman i Gefle ansåg sig hafva gjort en upptäckt, då han erinrade om *Jul* såsom synonymt med *Hök*. Den längsta natten eller den tredje före Jul kallades också i den äldsta tiden hökenatten. *Öfvers. anm.*

andra till slutet af nämnde månad. Under denna tid hängåfvo sig krigarne åt bordets nöjen, i fall de icke voro upptagna af att fullgöra religiösa åligganden. Äfven sysselsatte de sig med kämpalekar och nöjen af hvarjehanda slag; deraf kallades tiden också lekmånaden. De rika gåfvo då stora måltider; äfvenså gjorde den mindre bemedlade, om han blott hade så mycket att han kunde göra någon påkostnad, så att man kunde samlas och gemensamt njuta utaf den glada tiden.

Den förnämsta lustbarheten hölls på Julaftonen — d. v. s. dagen före sjelfva Julhögtidsdagen, som, jemte de fyra följande dagarne, betraktades såsom helgdagar, så att folket afhöll sig från alla andra sysselsättningar än sådana som hörde till offren och festerna. Galten, som specielt var egnad åt Frey (som gaf regn och solsken) inbars hel på högtidsbordet. Han ansågs hafva genom sitt gräfvande lärt menniskan att bruka jorden. Det var en plägsed att konungar och härförare då lade sin hand på det stekta djuret, och vid tömmandet af mjöd eller annan stark dryck ur Bragebägaren *) afgåfvo ett högtidligt löfte om att utföra någon utmärkt bragd innan den derpå kommande Julen; och ehuru ett sådant löfte afgafs då hufvudet icke var väl redigt, hölls det likväl heligt, antingen död eller seger följde derpå.

Galten ansågs af de gamle såsom den största läckerhet. Man läser i sagorna, att den alltid vid de stora festerna var en stående rätt. Äfven i Wallhall, vikingakonungarnes sjunde himmel, var galten *Skrimner* den som i skandinaviska mytologien utgjorde festmaten åt Odens utvalda. Han måste också hafva varit ett rätt underbart kreatur, ty fastän krigarne alldagligen efter deras strider på *Idavallen* tillfredsställde sin hunger med skifvor som skuros ur hans feta sidor, växte fläsket likväl igen under natten, så att han, följande dag, vid måltiden, kom fram lika fullständig som förut.

*) Brage, Odens och Friggas son, enligt nordiska mytologien, vishetens' värtalighetens och poesimens gud. "Mimers brunn" är tillgänglig endast för honom och Oden. Han föreställes såsom en gammal man, med rynkade ögonbryn och ett skägg som räcker till hans gördel. Han har till sitt förfogande "skallemjöd", som dvärgarne bereda af Qvasers blod. Detta gifver han åt några få skalder, som kallas Brages män, likasom han dagligen sjelf dricker deraf. Hvarje ord som han talar är fördenskull fullt af undervisning och öfverflödar af qvickhet och djup vishet. Då en krigare kommer till Wallhall, helsar han honom: "Välkommen till Wallhall för att njuta de Einheriars glädje och dricka det förträffliga asamjödets" (gudamjödets). — Hans gemål var Iduna.

Brage var så vördad af de gamla skandinaverna, att en ed, svuren vid honom och hans bägare, icke kunde brytas. När en konung afled, framtog presten utur templet Bragebägaren, fylld med mjöd, och presenterade den åt efterträderen innan denne intog thronen. Den unge konungen tömde då bägaren i botten, sedan han gjort något högtidligt löfte i afseende på sin blifvande regering i landet. (Sådana bägare brukades också i enskilda familjer, men begagnades icke annat än vid högtidliga tillfällen.)

Men då kristendomen infördes i landet — såsom förr nämndes, ungefär ett tusende år tillbaka — och munkarne icke ville göra större förändringar i afseende på folkets plägseder och fördomar, iakttog de en *pia fraus* med att inympa de kristna högtiderna på de hedniska, och deribland Julen på den stora offerfesten — något som de kunde göra så mycket lättare som endast få dagar skiljde emellan dem. Fördens skull fick denna kristna högtid bibehålla sitt gamla hedniska namn *Jul*.

Under en lång efterföljande tid blandades hedniska och kristna plägseder med hvarandra, så att de nordiska kämparne vid julkalaser, äfvensom vid andra tider, fortforo att slagta hästar, och dricka och lefva lustigt, såsom förut.

Julen var då icke allenast en stor kyrkofest, utan också en privilegierad tid, hvarunder herrskade en lag för *Julfriden*, som betryggade personerna mot öfvervåld, äfvensom man var fredad från civil häktning. Denna tid räckte från Julaftonsdagen till Sanct Knuts dag, den 13 Januari. Detta var likväl olika i olika orter, enär hvarje provins hade sina särskilda lagar. Slutet på Julen, som också afkunnades genom proklamation om särskild högtidlighet, angafs på runstafven medelst en lur, sådan som vallhjonen begagna.

Julen är ännu, såsom i forntiden, en stor högtid hos allmogen, som med stor fågnad betraktar denna tid.

De tre solståndsdagarne, som föregå Julen, anses mycket betydelsefulla, ty enligt folktron gifves det under dem en sekund, hvarunder icke allenast solen, utan hela skapelsen, står stilla, och att följaktligen, emedan man icke kan hafva reda på den sekunden, "hvarje företag man då har för händer går illa".

Under fortgången af Julen råder mycket af den fornnordiska gästfriheten, jemte gamla seder och fördomar. "Ingen backstugusittare är så usel, att han icke har något för att hålla Julen högtidlig; ingen tiggare så fattig och eländig, att han icke förskaffar sig hvad som behöfves till bättre förplägning", säger Gasslander.

Långt förrän den glada tiden infaller gör man förberedelser dertill. Så, t. ex., innan säden är tröskad, utväljer man vissa kärvar, utaf hvilkas innehåll julölet skall bryggas och julbrödet bakas.

På Julaftonens morgon hugga bonden och hans söner "julveden" — sådan ved som är mycket torr och helst väl mogen "torrved". När den är fint klufven, lägges den snedt under långbänken (som sträcker sig längs efter hela rummet), dels för belysning, då det eljest skulle vara mörkt, dels för att visa att man har mycket bränsle. Detta förråd får icke tillgripas under Julen, men sedan begagnas den både till eldning och lysning.

Samma morgon utsläppes boskapen ur fähuset för att vattnas. Detta sker tidigare än vanligt. Den intages åter vid middagstiden; "i annat fall mogna skördarne för sent följande höst". Och emedan intet arbete får förrättas på Juldagen, sammanbinder man i knippor, förmedelst halmband, så mycket foder som fordras för kreaturen ända till "andagen".

På vissa orter brukar man göra ett kors med krita öfver dörren till fähuset och andra byggnader, äfvensom öfver ingången till sjelfva boningshuset, naturligtvis i tanke att korset skall afhålla trollen och andra skadliga varelser.

För samma ändamål uppreser man en stor snöhög, eller ett så kalladt "julkors" på det sista vedlasset som hemköres från skogen. Den öfversta delen är så fint splittrad medelst yxa eller knif, att den liknar ett löfverk.

Julgranar, sådana jag nämnt användas vid bröllop — unga och långa träd, qvistade så, att de upptill bilda en krona — stundom med fantastiska former, uppsättas invid husen. När dessa blifvit dugtigt snöiga — såsom ofta händer vid den årstiden — få de ett mycket eget, om ej pittoreskt, utseende.

Bonden förgäter icke de fattiga vid denna tiden. Man delar ut åt dem bröd, ljus m. m. på Julaftonen, så att äfven de må kunna fira Julen med någon grad af hugnad och tillgångar.

Den lägre delen af skapelsen blir ej heller förglömd. Ty något innan solen går ned fäster man en liten otröskad sädeskärffe på en lång stång invid huset, till fägnad åt sparfvarne och andra småfåglar, som under denna för dem svåra årstid eljest lida nöd. "Alla varelser böra få fröjda sig åt Julen", heter det.

Medan bonden är på detta sätt sysselsatt utom hus, syssla hustrun och pigorna inne med att skura golf och husgerådsaker. Allt, kortligen sagdt, som kan skuras i huset, blir uppsnyggadt, och man gör för rummets prydlighet allt hvad man kan.

För sistnämnda ändamål klädes också taket med hvita lakan eller andra lärftsaker, och från midten deraf, omedelbart öfver matbordet, upphänges ett slags krona utaf halm, hvari man insatt remсор af grönt, rödt och blått tyg m. m. Gafveländan af rummet närmast bordet, äfvensom väggarne, beklädas med tyg, hvarå man tecknat scener ur bibeln, målade eller skrifna, t. ex. Frälsarens födelse, de tre vise männen, bröllopet i Cana o. s. v. — Golfvet beströs med hackadt enris, som, i mitt tycke, sprider en icke oangenäm lukt. Eljest nyttjas dertill "julhalm", som långt förut afsattes, vald för ändamålet, och som utbredes öfver hela golfvet.

Detta bruk anses af allmogen såsom qvarlemnadt sedan munktiden till erinring om Frälsarens födelse i ett stall, men bruket är i verkligheten äldre och är qvar sedan hednatiden. Emellertid äro de lärde icke ense i denna punkt. Några tro

att emedan jultiden var årets vändpunkt, skulle halmen be-teckna den återkommande växtligheten; andra åter tro att detta bruk bör spåras tillbaka till de gamla skandinavernas offerfester, då tempelgolven beströddes med halm, till läger-ställen åt dem som kommo långväga ifrån. Andra åter för-mena försmädligt att emedan kämparne vid festen drucko sig rusiga, hade man med halmen beredt ett mjukt läge åt dem, när de tumlade ned ifrån sina säten.

Huru än härmed må vara, eger denna halm, efter allmo-gens åsigt, stora fördelar. Man tror nämligen, att om någon bosätter sig på en ny och ofruktbar trakt, skall den likväl härigenom blifva fruktbar.

Familjens kläder, så väl mannens som hustruns och bar-nens, bli under tiden upphängda på en stolpe i rummet, eme-dan man tror att då julelden skiner på dem, skola de icke skadas af mal. Äfven det bästa linnet hänges deribland. Alla koppar- och messingskokkärl skuras mycket gläsande rena och uppsättas prydligt på hyllor i rummet.

Sedan alla dessa förberedelser blifvit gjorda, går hela den qvinliga delen af familjen — med undantag af matmodern — till fähuset, för att gifva korna det bästa foder man eger att aflåta; och emedan hvarje ko får sin särskilda portion eller "gifva", säger man på samma gång: "Det är Jul, min lilla!" Matmodern är under tiden sysselsatt med göromål inom hus. Sedermera få korna ett mål, bestående af olika rätter, som personerna i huset sjelfva haft på bordet. Äfven förses korna med en ny "bese" (eller "klafve" — det fångsel, hvarmed de hållas bundna vid krubban —), "emedan, om djuret kunde tala, skulle det säga: Jag ville heldre på Julafton hafva en orm om-kring halsen, än den gamla besen".

När familjen går in i fähuset, lägger den noga märke till den ställning, hvori kreaturen befinnas. Om de ligga, är det ett tecken till en god skörd följande höst, och tvärtom, i fall de befinnas stående, har man att emotse dålig skörd. Innan personerna gå derifrån lägga de några hårstrån i en del krub-bor, plockade ur en nyligen dödad björns hud, i tanke att ge-nom detta försigtighetsmått deras kreatur under loppet af föl-jande sommar icke skola anfallas af dessa farliga vilddjur.

Från fähuset gå personerna till stallet, der man då gifver hästarne af det bästa hö man har m. m. Äfven gifves dem öl, längre fram på natten, "på det de, följande morgon, måtte vara så mycket raskare på vägen till julottan".

Äfven de öfriga djuren blifva väl tillsedda och trakterade med goda saker; hönsen få julgröt, utaf hvetemjöl eller ris-gryn, kokta med mjölk.

Bandhunden, som nästan alltid står fastbunden vid kojans, släppes nu lös, "emedan det är synd att han skall stå bunden och olycklig medan alla andra varelser äro fria och lyckliga".

Efter dessa åtgöranden går sällskapet till *badstu'n*, som alltid är en byggnad på afstånd från de andra. Der borde väl rätteligen hvarje person dagligen tvätta sig, men det eger sällan rum under hela året mer än på denna dag.

Sedan alla dessa behöfliga åtgärder blifvit vidtagna, tycker man ändå att det vore skam att så snart göra slut på Julaftonen; de återvända derföre till stugan, som under tiden blifvit ordnad på bästa vis, för att roa sig inom hus.

När det blir mörkt tändes "julbrasan", som underhålles med mycket torr och lätt brinnande ved, men rummet blir också för öfrigt upplyst af "julljus" — ljus af ovanlig storlek, hvaribland också "grenljus" — sådana som hafva tre till fyra grenar i form af ett träd.

Anledningen till dessa ljus tyckes vara okänd i Sverige. Den berömde arkeologen Rudbeck anser dem vara symboler af den återvändande solen, och att formen af ett träd med *tre* grenar skall antyda naturens tre elementer, jord, luft och vatten, som äro rådande under vintern. Andra åter tro att bruket blifvit infördt af munkarne.

Sedan sällskapet muntrat sig med kaffe eller dylikt, förekommer ett ömsesidigt utdelande af *julklappar*, eller också skickas sådana till afärgse boende vänner och bekanta. Dock eger detta skänkande mindre rum hos allmogen.

Annorlunda förhåller det sig inom de "bättre" klasserna, ty der äro julklapparne en affär af stor vikt. Ett par hemska figurer, utklädda på det mest groteska vis, och maskerade — "julgubbe", "julkäring" (julbock) — inkomma i rummet. Julgubben har en bjellra i handen, och tillkännager dermed sin ankomst. Qvinnan bär en stor öppen korg, hvori hon har en mängd förseglade paketer, som af henne aflemnas till de innevarande efter de åtecknade adresserna. De öppnas genast, så att innehållet blir betraktadt och beundradt af sällskapet. Gifvarnes namn äro aldrig utsatta, men en träffande gissning utletar snart hvarifrån de komma. I många fall har paketet en versstump åsatt, så att läsningen deraf blir en ny anledning till förlustelse för alla.

När korgen blifvit tom, gå föräldrarne ut för ett ögonblick, men återkomma med en ny uppsättning presenter; på sådant sätt pågår julklappsutdelningen en eller två timmar till icke liten fägnad och förlustelse för sällskapet eller åtminstone för de yngre medlemmarne deraf.

När julklapparne äro slutfördelade, roar man sig på bästa sätt med musik och dans, äfvensom med lekar och andra tidsfördrif, hvaraf några skola beskrifvas i nästa kapitel.

Klockan 10 eller 11 på aftonen sätter man sig till bords, hvarvid alltid bordsbön läses. Om det är ett rikt hus, finner man ståtliga rätter framsatta, deribland ett svinhufvud eller skinka, och lutfisk.

Ett långt bröd, kalladt "julgalt" (eller julkuse), utan tvivel ett minne af den galt som i gamla tiden offrades åt Frey, lägges fram, jemte en stapel af julbröd; men både den förra och den sednare ätas icke nu, utan kvarblifva orörda till slutet af Julen, då de, såsom längre fram skall visas, hos allmogén bli begagnade till många vidskepligt åsyftade ändamål. Bondens silfverpenningar, samt skedar och andra pjeser, bli också vid festen framlagda eller framsatta på bordet, emedan man tror att julbrasans sken på dem skall verka lyckligt på deras förmerande.

Bränvin och öl finnas i öfverflöd på bondens bord under denna och öfriga högtidsdagar om Julen. Och att man njuter deraf synes af dit lämpade visor och sånger.

Efter måltiden, som alltid slutas med en psalm, hvori alla instämma, dansar man, och går derefter till sängs. Men dessförinnan ställes en stänka med "engla-öl" på bordet för englarnes räkning.

Tomtegubben förgäter man ej heller. Tomten tros vara en själ af någon bland de fordna skandinaviska slafvarne. Under det att deras herrar voro sysselsatta i sina plundringståg, vaktade slafvarne hemmet. Deraf kommer tron på tomtarnes ständiga flit och pysslande. Man tror att de till domedag fortsätta sin befattning. Tomtegubben är, såsom jag förut sagt, en vänlig elfva. För att försäkra sig om hans fortfarande flit och välvilja, utställer man på loggolfvet både mat och dryck — särskildt julgröt — äfvensom litet tobak, samt ett eller flera mycket små klädesplagg. Han tros alltid om nätterna gå i ladan. Således får han bäst der emottaga presenterna. Till skapnaden är tomten ett litet barn, men dock till utseendet en gammal man. Han är klädd i en grå tröja af hemväfdt ylletyg, knäbyxor och grofva skor, samt har på hufvudet en röd natmössa.

Han vistas alltid ibland folket, och sägnen är att det hushåll, der han håller sig, tilltager i välmåga. Han är således välkommen öfverallt. Men den största renlighet och verksamhet måste likväl råda inom ett sådant hus, ty eljest kan man vara säker att han drager sig derifrån. Ingenting får vara smutsigt eller söndrigt. Han sjelf är mycket arbetsam, och under sommaren och hösten ser man honom ofta bära sädesax eller halm, som han upplockat för att lägga det på sitt ställe. Han går då mycket långsamt, och stånkar vid hvarje steg, liksom skulle han hafva en tung börda. En bonde skrattade en gång åt tomten och sade honom: "Hvad tjenar det der lilla till, som du nu lemnar mig?" Pysslingen blef stött och begaf sig bort till ett annat hem. Hans förra värd, som varit i goda omständigheter, kom snart på obestånd och blef utfattig, hvar emot den nybyggare, dit tomten flyttat, snart blef rik och i blomstrande förhållanden.

Tomtegubben går öfverallt för att tillse sin värds fördelar, men hufvudsakligast i uthus och ladugård för att öfvervaka kreaturens vård. Oräkneliga berättelser i detta afseende förekomma. En sådan har blifvit mig meddelad af majoren Falk:

En soldat berättade nämligen för honom följande: "Jag vistades en gång såsom stalldräng på ett ställe der tomten också höll sig. En afton stod jag på trappan till det hus der jag bodde, och blef då plötsligt som af en hvirfvelvind förd till stallet. Här kom jag, till min häpnad, ansigte mot ansigte med tomtegubben, som med ett finger pekade åt den ena af hästarne, som jag erinrade mig icke blifvit vattnad. Jag ledde hästen då genast till brunnen och åter till hans spilta. Tomtegubben hade följt mig under detta mitt åtgörande, och då allt åter var bra, gaf han mig två dugtiga örflar, så att det ringde i örat, såsom näpst och varning till en annan gång. Genast derefter stod jag åter på trappan till mitt rum, hvarifrån jag nyss förut blifvit så underligt flyttad. Jag gick in förvirrad och blek, så att min kamrat frågade hvad det var som fattades mig. Men jag kunde icke svara honom något. Men följande morgon erinrade jag mig hvad som förefallit, och minnes det ännu noga till alla delar."

Af allt detta finner man att tomten här är af någon betydighet. Då man faller ett träd, säger man: "Den fällande håller yxan, men tomten är den som hugger." Om hästarne äro väl ryktade och vid godt hull, tillskrifver man tomten förtjensten deraf. Kolare hafva stor respekt för honom, och "då tomten tager kvarter i kolkojan, går allt bra, ty om kolaren skulle råka att försofva sig och derigenom försumma milans behöriga skötsel, passar tomten på och väcker honom".

Annan vidskepelse eller "skrock" förekommer i afseende på julnatten. Hela familjen bör då sofva under samma tak, och barnen i syskonsång, tillredd af "julhalm", emedan det var på "hö och strå" som Jesusbarnet firade sin ankomst till Beth-lehem.

Alla skor som tillhöra familjen skola ställas tillsammans, resta mot väggen, och om någondera ibland dem följande morgon befinnes hafva fallit ned, "betyder det lik i huset under följande år".

Under julnatten måste ljusen brinna, äfvensom elden i spiseln, ända till följande morgon, ty om ett ljus skulle brinna ned eller elden i spiseln slockna, "skall någon bland husets invånare snart derefter upphöra att finnas till".

I badstu'n skall också elden underhållas den natten, "ty eljest skulle trollen komma dit och bada".

Man tror också, att "om något ljus den natten står ensamt eller oputsadt, skall lågan skilja sig ifrån vecken och börja dansa för sig sjelf, på samma stund då vår Frälsare blef född".

Återstoden af julljusen måste noga tillvaratagas till nästa Jul, emedan de ega stor medicinsk kraft, t. ex. då man klufvit hand eller fot, läppen o. s. v., äfvensom då korna hafva sårade jufver.

Också tros det, att om någon under julnatten hänger upp sin skjorta på logen, skall dess ställning följande morgon utvisa hvad som kommer att hända personen under det följande året. Om skjortärmarne befinnas ligga i kors öfver bröstet, "betyder det att egaren kommer att dö". Om ena ärmen är utsträckt, "så blir han gift"; om nedre delen är uppdragen, "kommer han att begå öfverträdelse i fruntimmersväg"; men om den befinnes sådan den ditsattes, "blir det ingen förändring för honom under ifrågavarande tidrum".

TOLFTE KAPITLET.

Julnöjen.

Inledning. — Musik eller ballader. — Danser. — Offerdans. — Kärlekstecken.
— Juldocka. — Julklubb. — Julkåring. — Julbock. — Julbjörn. — Rupert
Knekt. — Sittlek. — Gissningar.

Svenska allmogen älskar mycket både vokal- och instrumentalmusik; många ibland dem spela fiol eller annat instrument.

Folkvisor eller folkballader finnas till oräkneligt antal, emedan hvarje provins har sina egna. Många unga flickor sjunga dem mycket behagligt, och dessa sånger anses öfverträffa alla andra länders folkvisor. Alla hafva de, likasom de skotska och irländska balladerna, en melankolisk ton.

Följande må anföras till ett prof:

"Och jungfrun hon lade sig i sängen ned,
Och de lekte.
Och Lindormen lade sig der bredeved,
Och de lekte.
De lekte uti nätter och alla sina dagar.

Och der sofvo de, tills dager vardt ljus,
Och de lekte.
Och när som de vaknade var det ett kungahus,
Och de lekte.
De lekte uti nätter och alla sina dagar.

Och Lindormen stod upp; han lofvade Gud,
 Och de lekte.
 Nu är jag så god menniska som jag har varit förr,
 Och de lekte.
 De lekte uti nätter och alla sina dagar."
 etc.

Allmogen är passionerad för dansen, och man har en stor mängd danser. Man påstår att ej mindre än 40 äro kända i Sverige. Polskan är likväl den allmännast brukliga.

Ödman, som lefde för ungefär hundra år sedan, talar sålunda om plägsederna i en socken af Småland: "De hade många gamla danser, och dansade icke allenast efter melodier, utan efter julvisor, med hvilka de förenade aktion. Danserna äro vanligast ringdanser, i hvilka vissa personer vechselvis deltaga. En dans föreställde frieri, med nej och ja. Karlarna å deras sida visade förtvifadt tycke för flickorna, men dessa voro i början motspänstiga och ville icke lyssna till deras anbud. Men efter något motstånd gifvo de med sig, visade medlidande för de bönfällande, och dansade slutligen en bröllopsdans, så att hela partiet till sist bestod af gifta par. Mången flicka stod på detta sätt flera gånger såsom brud, utan minsta afund.

"Efter melodien af *Folie d'Espagne* dansade de en mycket hurtig och treflig "ringdans" på sådant sätt, att karlarna ständigt kommo på högra sidan och kvinnorna på den venstra, och hvar gång de möttes togo de hvarandra om lifvet och gjorde half vändning. Denna säkra ordning, som först förekom såsom en orada, föredro en mycket behaglig anblick.

"De hade också pantomimdanser, en t. ex. som föreställde väfnadskonsten. Sällskapet framträdde fördeladt i två flockar, hvarur de flera paren turvis korsade hvarandra, med händerna än öfver, än under det motsatta parets händer. Detta skulle föreställa skälet och vexlingarne af inslag och ränning (varp och väfte). Under denna dans rände barn emellan hvarje par, föreställande skottspolen."

Afzelius säger: "Många lekar och andra bruk om Julen förskrifva sig ifrån offren, som i hednatiderna egnades åt gudarna. De som höllos åt Oden frades med lekar och danser, hvarvid både människor och djur slagtades. I många trakter, i synnerhet i Götha land, der Odens minne varmare än på alla andra ställen fortlevet, har folket ännu sådana danser som föreställa offerdanser.

"Ynglingar med svärtade ansigten och för öfrigt utklädda, äro de spelande härvid. En af dem föreställer offerdjuret. Knifven och andra behöfliga redskap framtagas, och slagandet försiggår under sång och musik. En kvinna, som är ohyggligt utspökad och som äfven har ansigtet svärtadt, föreställer templets prestinna och tienstgör vid offret. När det är slutadt,

deltager hon i dansen, som med stor liflighet följer derpå under många vexlande ställningar, och slutligen med så storartade åtbörder, att man kan antaga det prestinnan och öfverpresten brukade på sådant sätt sluta offerdanser."

De så kallade jul-lekarne, med hvilka bondfolket roar sig om Julaftonen och andra qvällar på samma tid å helgdagarne, äro ganska talrika.

De unga flickorna taga upp små knippor af julhalmen på golfvet, och kasta dem uppåt. Så många som dervid fastna på slåarne i taket, "så många älskare få de under Julen".

Stundom företager husbonden i huset samma öfning, likväl med skilnad i medlet. Han sätter sig på en stock, der man gifver honom en halmknippa på knäet. Den skall gifvas honom af äldste sonen eller äldsta dottern, om han icke har någon son, eller hustrun, om barnen icke äro nog uppvuxna. Nu drager han derutur ett halmstrå i sender, och kastar dem upp emot taket; så många strån som stanna der (på slåarne), "så många kärftvar får han att tröska följande höst".

Juldockan, eller att taga upp juldockan, är en annan hithörande lek. En figur, liknande ett barn, sammansättes af julhalmen och ställes rak på golfvet. En af sällskapet lägger ned sig bakom henne, med sitt hufvud emot henne, och i denna ställning slänger han sina ben öfver hennes hufvud — hvarvid hans egen kropp formerar en klump; han skall nu med fötterna försöka lyfta upp dockan från golfvet. Lyckas han icke dervid — och misslyckandet förekommer ofta — så blir han utskrattad, under antagande att han — såsom ofta kan vara händelsen — förut allt för mycket hängifvit sig åt bordets nöjen.

På somliga orter ställer man fram en sko i stället för dockan, då den förr nämnde officianten skall, i lika beskaffad ställning, med ena foten upptaga och kasta skon ifrån sig. Man anmärker nu särskildt i hvilken ställning skon faller. Om den ligger vänd emot dörren, tror man att "någon af familjen snart skall såsom lik bli utburen ur huset".

"*Pjata Job*" eller *peta Job*, d. v. s. sticka eller stöta Job, är äfven en favorit-jul-lek, men särskildt i de nordligare provinserna.

Två karlar stå med ryggen emot hvarandra, bredbenta. Framför den ene af dem står en halmdocka. Den andre har en lång käpp i handen. Denna käpp sticker han fram emellan både sina och den andres ben, samt frågar: "Är Job hemma?" När han fått jakande svar och ett humoristiskt samtal uppkommit emellan dem båda, stöter han till med käppen för att träffa och kullstöta dockan. Detta skall nu den andre afböja dermed att han för käppen åt sidan, parerande med en annan käpp. Segern blir häftigt omtvistad. Alla de löjliga

ställningar som härvid uppkomma hos de kämpande gifva åskådaren stor förnöjelse.

En annan jul-lek kallas "Jul-klubb". Man nedhänger på ett rep från taket en tung klabb, som når till några tum ifrån golvet. En person lägger sig på rygg, så att han har bröstet under klabben. I ena handen gifver man honom en ölkanna. Det blir då hans sak att med den lediga handen föra klabben omkring hufvudet så att den icke rör honom. Om han misslyckas, blir han dömd att böta med att utdricka en ny ölkanna ända till botten. Det är väl dock intet svårt straff för så törstiga själar som allmogen här i landet.

"Julkäringen" spelar ingen oviktig roll vid denna tid. Hon föreställes af en ung karl, tillklutad med så mycket kläder, att han är nästan lika bred som lång, och följaktligen ser mycket kortare ut än han i verkligheten är. Så utstyrd går gumman fram och tillbaka i rummet, till stor förlustelse för de närvarande, och då hon bugar sig för någon af sällskapet, ser det ut såsom skulle hon med sin ofantliga baksida kunna vända omkull den som står bakom henne.

"Julbocken", som man visar på högtidsaftonen eller andra julqvällar, utgör också ett stort nöje.

En yngling föreställer julbocken. Han är alldeles skyld i ludna skinn, med en del deraf på framsidan hopfästade så, att de formera ett hufvud, men svansen utgöres af en ung björk. Både hufvud och svans äro rörliga, förmedelst snören eller fina sprötör, som hållas af den utklädde personen. Allt beror här på den större eller mindre skicklighet med hvilken denne behandlar sina nämnda partier. Så utrustadt blir vidundret inskaffadt i rummet, der han vandrar omkring, till nöje för de äldre och till skräck för barnen.

I vissa delar af landet är julbocken försedd med förskräckliga horn, och ledes in i rummet af två karlar, som sjunga:

God afton, god afton, båd' qvinna och man!

En julbock vi bringa så fort som vi kan.

etc.

Personerna omtala nu huru de fångat bocken:

Och fadern han ladda och sonen han sköt,

Så hastigt den bocken åt jorden stöp.

De höljde på bocken en kappa blå,

Det gjorde de för den bocken var grå.

De höljde på bocken en kappa röd,

Det gjorde de för den bocken var död.

De höljde på bocken en kappa hvit,

Det gjorde de för den bocken var lik.

Och innan den bocken han blifvit hemkörd,

Så kostad' det bondens femhundra ök.

Och bocken upp och raska sitt skägg,

Han slog sitt hufvud mot hvar femte vägg.

Under det att den sista versen sjunges, stiger bocken åter upp och skuttar omkring i rummet, der han gör mycket oväsende, förvirring och lustighet omkring sig.

Understundom intager julgalten bockens plats, helt visst en lemning af de gamla tidernas offergalt, som slagrades af Frey.

En person, klädd i skinn, och som håller en liten bundt af kort halm korsvis i munnen, hvilket skall föreställa borst, sätter sig på en stol eller bänk. Emedan han låtsar vara döf, är idén i upptåget den att han skall söka borsta den i ansigtet som försöker tala i örat på honom, till tecken att han ej är att leka med.

Någon gång utföres ett slags barnkomedi, och detta mest på Julaftonen. *Rupert Knekt*, en mycket fruktad person, med hvilken man länge hotat olydiga barn, kommer först in i rummet. Han är hemskt utspökad, har en rund spetsig pappersmössa på hufvudet, och har en dagg eller käpp i handen. Han har noggrann kännedom om barnets alla förgripelser, och varnar och hotar med att straffa. Just som han håller på att föra bort barnet, kommer den milda och skonande *Kinkeljes*, klädd i hvitt. Först visar denne sin förgärlighet mot barnet för dess okynne, men slutligen efter löfte om förbättring stannar denna figuren kvar, tager barnet i sitt beskydd, kör ut Rupert Knekt och gifver barnet åtskilliga skänker.

Rupert Knekt skall i verkligheten beteckna den Onde, men tros hafva fått sina särskilda attributioner efter en engelsk adelsman, som blef baneman åt biskop Thomas af Canterbury. Kinkeljes skall vara en förvrängning af Kindehen Jesus — Jesusbarnet.

Utom här nämnda lekar och andra likartade, af allt för stort antal för att här kunna uppräknas, har man andra, som icke oegentligt fått namn af sittlekar — kort, gissa gåtor, charader, pantlekar o. s. v. — som väljas af personer, hvilka icke äro böjda för nöjen som fordra rörelse.

De som äro nyfikna på insigt i blifvande öden, bruka att på Julaftonen, och andra helgdagskvällar om Julen, tömma hvitan ur ett ägg i ett glas klart vatten, som de påföljande morgon undersöka, för att af de former som hvitan antagit draga sina slutsatser om hvad som skall hända dem följande år.

För samma ändamål gjuter man smält bly i vatten. De stelnade bitarne, som dervid antaga oräkneliga former, undersökas då noga, och förklaras likna, än brudkronor, än vaggor, dibarn i lindekläder; svart form (likbegängelse). Deraf utlägger man då framtidsspådomar.

TRETTONDE KAPITLET.

Julsågner.

Under julnatten äro gastar ute. — Huru Herne Ulf högg hufvudet af ett troll. — Huru en page tog ett trollhorn och en pipa, hvarefter han dog. — Berättelsen om riddaren och trollfickan. — Årsgång. — Huru de döda hålla gudstjenst och huru en fru och hennes piga åsågo dem dervid.

På julnatten bör ingen vara hemifrån, ty, om man också icke skulle möta gastar, skulle man alltid råka få se mer än under andra nätter. Det är särskildt då som trollen vandra omkring ute. På hedar och andra öde ställen kan man få se dem ridande på vargar, svin, qvastkäppar m. m., då de äro på väg till sina samlingsställen, som vanligen äro i berggrottor eller under höga klyftor, som tyckas stå uppburna af pelare, der de då dansa, sjunga och dricka hela natten.

Peter Jöns Angermanni, biskop i Wexjö, berättade i ett liktal öfver en af riddar Herne Ulfs afkomlingar år 1620, om nämnde riddare följande: "Herne Ulf bodde på Ed i Waxtorps socken i Småland. Han underlät aldrig att komma till julottan. En julnatt var ovanligt klar och ljus, så att riddaren trodde det vara dager, då han tillfälligtvis vaknade mycket tidigt, men trodde att han försöfvit sig. Emedan han således ansåg det vara snart kyrkdags, begaf han sig på väg, sedan han låtit sadla sin häst och befallt drängen att väcka de öfriga tjenarne och komma efter. Sjelf red han förut.

"När han kommit på halfva vägen såg han på en liten kulle, till höger om vägen, en mängd små varelser som sjöngo och dansade och tycktes fira ett bröllop. Han hejdade sin häst och såg en stund på deras förlustelser. Men snart framkom ur sällskapet ett vackert fruntimmer och räckte honom ett dryckeshorn, och bjöd honom att njuta af dess innehåll. Riddaren emottog det med venstra handen och låtsade dricka, men stjelpte ut det bakom sig. Trollet såg denna åtgärd och gaf honom en sned och mulen blick, men han drog sitt svärd och afhögg hennes hufvud, under åkallan af Guds bistånd. Derefter gömde han hornet hos sig och fortsatte ridten. Men omedelbart derefter uppkom en så förskräcklig storm, åtföljd af hemska röster och ett fruktansvärdt tjut, så att han med möda framkom till kyrkan.

"När gudstjensten var slutad, bad riddaren att presten och församlingen skulle åtfölja honom till det ställe, der äfventyret timat — och som sedermera fick namn af "trollkullen".

Der fann man kroppen af det troll, hvars hufvud han afhuggit, med hufvudet liggande bredvid."

Det tagna hornet, som hade trehundra färger, hade ridaren skänkt till Wexiö domkyrka, der det förvarades intill år 1570, då danskarne brände staden, vid hvilket tillfälle hornet antingen fördes till Danmark eller eljest gick förloradt. Den då regerande konungen, sannolikt Erik XI *Låspe*, fick höra händelsen omtalas, och befallte att mannen skulle dödan- efter aflägga namnet Ulf och kalla sig Trolle, samt att han i sitt vapen skulle insätta trollets kropp. Detta vapen har den utmärkta Trollefamiljen ännu i dag. Vidare befallte konungen att händelsen skulle afmålas på muren i Wexiö kyrka. Denna målning finnes ännu kvar temligen bibehållen.

En annan legend berättas om Åhus kyrka i Skåne, under den tid då hon var under byggnad. Trollen, som vistades i bergen deromkring, blefvo högeligen förgrymmade. Ibland dem funnos två jätteqvinnor, som föresatte sig att förstöra kyrkbyggnaden. För detta ändamål upptogo de två ofantliga klippblock, som de lade i sina hårbånd, och slungade dem emot kyrkan. Men af en eller annan orsak kommo blocken långt öfver målet, och nedföllu på det ställe der de nu ligga (som ej är långt ifrån landsvägen). Det största blocket, som kallas "Magglestenen", har några och trettio fots längd, 24 i bredd och 20 i höjd. Det andra, som kallas "Tippelstenen", är något mindre. Kyrkan blef färdig; men vid ringningen med dess klockor vid qvällsringningen (Vespern) harmades trollen så djupt, att de lemnade sina bergfästen och togo sin boning under de nyss omtalade blocken, der de fortforo att hålla sina nattliga orgier.

Ikke långt ifrån dessa mystiska block ligger Ljungby herregård, der en enka, vid namn Cissela Ulfstand, bodde, omkring år 1490. En julnatt berättade man henne att ljud af musik och rolighet hördes vid Magglesten. En af hennes dugtigaste pager åtog sig då, mot rundligt utlofvad belöning, att begifva sig till stället och utforska hvad slags tillställning trollen hade för sig. Han väpnade sig med en stålhelm, steg till häst och red ut till sin äfventyrliga beskickning.

Han hade likväl icke kommit långt förrän han mötte en tjenstepiga, som hörde till Ljungby hushåll; hon hade kort förut försvunnit, utan att man hört vidare om henne. Hon berättade honom att hon af nyfikenhet närmat sig till Magglesten, och då blifvit tillfångatagen af trollen, som ännu höllo henne kvar i fångenskap. Hon slutade med en förklaring att, derest han icke vore väl på sin vakt emot deras kraftiga konst- er, han skulle komma att dela hennes öde.

Han fortsatte likväl sin färd utan att låta skrämma sig af dessa meddelanden, och då han kom nära till de stora blocken, varseblef han att de voro upplyftade och hvilade på pe-

lare, samt att trollen dansade under och omkring dem vid skenet af en mängd ljus. När den unge mannen syntes, blef han vänligt tilltalad af en älsklig qvinna bland sällskapet. Hon bad att han ville blåsa en stöt med en pipa, som hon hade, och tillsammans med de öfriga dricka en skål för "bergkonungens" välgång. Hon räckte honom dervid ett dryckeshorn. Pagen emottog båda pjeserna, men betänkte noga det råd som flickan gifvit honom; fördenskull uthällde han öfver axeln den erbjudna drycken, gömde hornet och pipan hos sig, kastade tvärt om sin häst, tryckte sporrarne i hans sidor och red hem i fullaste fart.

Trollen förföljde honom under hotelser om bitter hämnd, men emedan han red tvärtöfver marken, som för trollen var helig och förbjuden, upphunno de honom icke, då de måste följa landsvägen, som gick i krok. Han hemkom i rättan tid, ty knappt hade han hunnit öfver vindbryggan förrän trollen syntes och utstötte förfärliga hotelser, under yrkande på att återfå hornet och pipan. Men fru Cissela, som af pagen fått dessa saker, var obeveklig i det afseendet, så att trollen måste tomhända återvända till skådeplatsen för deras högtid.

Berättelsen innehåller vidare, att den eröfving, som den unge mannen gjort, icke medförde någon lycka för honom, ty två dagar derefter var han ett lik, och hans vid äfventyret begagnade häst öfverlefde endast några få timmar sin ryttare, emedan den uthållda vätskan, som fallit på hans länd, uppfrätt både huden och köttet, så att de ruttnade bort. De skänkta pjeserna bragte också ingen lycka åt familjen, ty gården uppbrann sedermera i två eldsvådor, och det dröjde icke länge förrän hela ätten Ulfstand utslocknat.

Det säges också att om en kristen skulle i oförsigtighet dricka ur detta horn, som trollen under deras nattliga fest frambjödo, skulle han förlora minnet och vara belåten med allt som han funne i deras hemvist.

En ung och vacker riddare föranleddes af en bergdams skönhet och smicker att ingå i en förtrollad grotta, der hon frågade honom hvar han var född och hvar han uppvuxit, samt huru hans högtidsdrägt sett ut? Riddaren svarade då att han var född i kungahus, der hans hofdrägt varit klippt och sömmad. Då räckte flickan honom med snöhvit hand ett gyllene dryckeshorn, hvarur han drack

Trollen gjorde nu anspråk på honom såsom deras tillhörighet; och om han någonsin skulle återvända till familj och vänner, så är han såsom en död, och hans förstånd är försvunnet.

Under julnätterna är det sedan urminnes tid en plägsed hos folket att gå så kallad "*Arsgång*", en årlig pilgrimsfärd, hvarunder man får kunskap om många fördolda saker,

och får veta händelser som skola förefalla under det kommande året.

Vissa förberedelser fordras likväl för att begifva sig ut på dessa hemlighetsfulla tåg. Några gömma sig tre dagar förut i en mörk källare, så att de äro alldeles afstängda från dagens ljus. Andra åter draga sig endast föregående morgon till någon undangömd plats, t. ex. en höskulle, der de icke se eller höra någon lefvande varelse; der kvarblifva de tysta och utan mat ända till efter solens nedgång. Åter andra anse tillräckligt att fasta hela dagen före den natt då de skola anträda sin vandring. Under denna prøfvotid får man icke se eld, och om det tillfälligtvis skulle så hända, måste personen sjelf slå eld med stål och flinta, ty derigenom aflägsnas det onda som eljest skulle möta honom.

Den som vill företaga "årsgången" får för ingen del om-tala sitt uppsåt, eller säga något ord till någon som vistas i huset; ej heller får han se tillbaka sedan han en gång kommit i väg, icke helsa på dem han möter, eller svara på spörsmål, eller bli rädd om han får se eller höra något ovanligt, utan endast jemnt fortsätta sin väg i djupaste tystnad.

Doktor Wieselgren berättar härom: "Det hände en gång att en bonde i Blekinge, under en sådan "årsgång", drack ur en källa, och oförsigtigt utbrast till sin följeslagare: "Vattnet är nu vin!" och fick till svar ett rop ur djupet: "Och dina ögon äro nu mina!" — hvarefter den stackaren genast förlo-rade sin syn. Jag må tillägga att allmänna folktron antager att rinnande vatten under en viss timma på julnatten är förvandladt till vin, och att det var under förväntan på denna händelse som utropet skedde."

Vanligtvis går en sådan pilgrim allena, men någon gång åtföljas två, eller möjligtvis tre, ehuru ogera, men i det fallet måste den mellersta hafva en "midsommarsqvast", eller en bukett gjord af nio särskilda slags blommor, som blifvit plockade på Midsommaraftonen — hvarom mera här längre fram.

Den som gör "årsgången" börjar vanligen litet före midnatt, och bör vara tillbaka före dagningen. Sin första vandring ställer han till kyrkogården, och stundom dervid till två eller tre dervarande grifter. Om en pestilens tillstundar, finner han dödgrävarne der sysselsatta hela natten, och liktåg synas i alla riktningar.

När han kommer till ett hus, skall han sakta knacka på dörren och fråga: "Håller någon på att dö här?" och om någon är utsedd dertill, så svarar just densamma *ja!* Men om den grymma gästen icke har för afsigt att det året besöka huset, så svaras det *nej!* och detta antingen folket derinne vaknat eller fortfar att sova.

Under denna vandring förekomma en mängd underbara saker. Om följande höst kommer att visa en vacker skörd, så

hör den vandrande huru liarne hvässas och huru de slå emot stenar eller dylikt som ligger i gräset, äfvensom han får se små figurer som bära tillsammans kärvarne från åkern; möss som på små vagnar släpa tunga höladdningar; öltunnor förda på vägarne. Men om skörden blir svag, får den vandrande se ganska få personer på åkern, små sädeskärvar burna derifrån, tomma vagnar, dragna utaf oxar, och skördefolket sittande sorgset vid sidan af vägen.

Om krig förestår, får den vandrande höra yxans ljud här och der i skogarne, se väpnade män rida fram och åter på vägen, och sorgliga fågellåten höras emellanåt.

Eldsvådor och vattuföden förmärkas invid de ställen der de skola förekomma.

Den som går "årsgång" på julnatten ser och hör också mycket annat, emedan trollen då äro i rörelse, men de göra honom ingen skada. Allt hvad han har att frukta här är "Glossuggan" ("Glo-son"), som är stor som en snöplog och som med uppstående borst och fradgigt tryne rusar öfver vägen, och dervid grymtar och ryter så förskräckligt, att jorden darrar under hennes tramp. Detta odjur vill försöka att komma emellan vandrarens ben, och skulle det lyckas i detta bemödande, fastän mannen bär närmast kroppen en qvist af rönn, som är sjelfympad på ett annat träd, är han säker på att bli uppristad. Han skall vid denna fara framför allt undvika att skratta, eller också blir han snedmynt.

Verksamheten i rönn-qvisten förklaras genom följande legend: "En gång då Thor var på väg till "Jotunhem" för att strida med jättarne, och han då skulle gå öfver en bergback, nedstörtade plötsligt ett vattenfall, förorsakadt af ett byväder som trollen tillställt. Han var nu i stor fara för att drunkna i vågorna. Men på andra sidan växte en rönn, som han var lycklig nog att fatta tag uti, så att han blef i stånd att draga sig upp på land. Detta trädslag fick deraf namnet *Thors hjälp*, och har alltid sedermera visat sig hafva öfvernaturliga egenskaper." Då de gamla nordmännen byggde sina krigsfartyg, insattes alltid något af rönträdet deri såsom en motverkan mot "sjörået", som troddes råda öfver stormen; och en späd qvist af samma trädslag, buren i handen, ansågs såsom ett osvikligt medel emot "trolldom". Ännu i dag anses rönnen begåfvad med öfvernaturliga egenskaper, och är derföre mycket värderad för många ändamål.

Om en person gått "årsgång" i sju år efter hvarandra, kommer han att på sista året få se en man till häst, och sprutande eld ur sin mun, och som håller en runskrift mellan tänderna. Om den vandrande är modig och snabb, så att han kan rusa på ryttaren och taga runskriften ifrån honom, blir han en "klok", så att han kan besvara alla frågor, man gör honom, och se ned i jorden aderton fot djupt.

Skulle vandraren fullfölja sina tåg ännu i två år, d. v. s. nio år tillsammans, och dervid komma sent på natten till en kyrkogård, får han der se en mängd *dvärgar*, som alla hafva *dvärghattar* *) eller förtrollade hattar på hufvudet. Dessa små varelser leka med hvarandra och göra alla möjliga apspel och löjligheter, hvarmed afsigten är att narra vandraren till att skratta, men det skall han ovilkorligen undvika, ty då äro alla hans föregående bemödanden fruktlösa, och han måste då gå "årsgång" i nya nio år. Men om dvärgarnes alla tokerier icke verka på honom till löje, så försöka de att med rysliga syner skrämja bort honom; om också detta misslyckas för dem, kunna de icke sjelfva lemna stället, utan att en af dem lemna honom sin förtrollade hatt. Emellertid draga de icke derifrån förrän nära dagningen och icke förrän de försökt alla möjliga medel som stå i deras makt att uttrötta mannen, som bär runskriften, och som de under tiden trätt på, med förklaring: "Du skall icke få en hatt, utan att du med våld eller list tagit en ifrån någondera ibland oss."

Den som fått både runskriften och dvärghatten, blir en stor spåman, för hvilken alla hemligheter uppenbaras, utan att han behöfver vidare gå någon "årsgång".

Men den besynnerligaste och mest farliga vidskepelsen i afseende på julnatten är den rätt allmänt gängse tron att de döda då uppstå ur sina grafvar, och efter besök i deras fordna hem återgå till Guds hus, der de hålla gudstjenst allena. Derröre frukta alla lefvande att vara ute den natten; och det är mycket sannt att de på många ställen hålla i med dans och lekar ända in i sista stunden, för att slippa se de nu nämnda synerna.

En adlig dame, vid namn Bååt, som bodde på Engsö i Westmanland, och varit två gånger gift, kom att vakna en julnatt mycket tidigt, och såg dervid att det brann ljus i kyrkan, som låg nära. I full tro att julottan redan var inne, skyndade hon hastigt ur sängen och klädde sig, samt gick till gudstjensten, åtföljd af sin piga. Men hon hade knappt kommit in i kyrkan, förrän hon till sin förskräckelse såg att bänkrummen voro upptagna utaf personer som längesedan voro begrafna, de flesta som hon sjelf i lifstiden känt.

Ibland spöksällskapet var en äfvenledes afsomnad hushållerska, som tjent hos henne; denna kom hastigt fram till henne och sporde: "Hvarför komma de lefvande bland de döda?" Derefter uppmanade hon sin förra matmoder att genast aflägsna sig ur kyrkan, äfvensom hon tillstyrkte henne att vid

*) Dessa äro af två slag: "Doldehatt", som gör innehavaren osynlig; den andra, "Holdehatt", som för innehavaren gör allt det synligt som ingen annan ser. Man har några roliga berättelser om dessa hattar, men de äro för vidlyftiga för att här kunna intagas.

utgåendet genom kyrkdörren, der hennes båda affidna män stodo, icke gå närmare till den ene än den andre, samt att icke se bakom sig, emedan någon olycka ofelbart då skulle träffa henne.

Frun följde det råd som så välvilligt blifvit henne gifvet, och kom lyckligt och väl hem till sitt igen. Men så gick det icke för pigan, ty hon hade icke fått del af det vigtiga råd som hennes matmoder erhållit; hon såg tillbaka då hon kom ut ur kyrkan, hvarföre hon i ögoublicket blef borttagen af trollen, som då gåfvo ifrån sig så skärande läten, att de hördes öfver hela den omkringliggande landsorten.

FJORTONDE KAPITLET.

Jultiden.

Juldagen. — Gudstjensten. — Stilla familjliv. — S:t Stephens dag. — Stephan eller på svenska Staffan. — Hans verksamhet och martyrskap, graf och tillbedjan. — Staffans skede eller ridt och visa. — Nyårsaftonen. — Vidskepelse i afseende på nymånen och Nyårsdagen. — Tolfte dagen. — Trettondedags-stjernan. — Gossarne med stjernan. — Giftermål. — S:t Knuts dag.

På Juldagen vilja alla infinna sig i julottan, som börjar mycket tidigt på morgonen — på vissa orter flera timmar före dagningen. På landet samla sig ofta invånarne från en och samma by, då de gå till kyrkan, och bära ofta framför sig ett bloss af torrved. Skenet deraf gör mycken effekt i bergstrakter, då man får se dessa klara ljus komma fram ifrån kompassens alla streck. Anblicken deraf är verkligen öfverraskande. När man kommit helt nära kyrkan, bli alla blossen kastade i *en* hög, då deraf uppkommer en illumination, som belyser ej allenast kyrkan, utan också vida omkring hela trakten.

Kyrkan är invändigt starkt upplyst, emedan, utom ljusen på altaret och predikstolen samt kronorna i midten af hvalfvet, alla bänkarne äro försedda med flera tända ljus, som antingen äro bekostade af bänkinnehafvarne sjelfva eller af socknen gemensamt. Fordom brukades också att golfvet var beströdt med halm, men i sednare tider har detta bruk för det mesta eller öfverallt blifvit afskaffadt, så att nu för tiden hackadt granris eller enris i dess ställe begagnas.

Gudstjensten förrättas på denna dag nästan alldeles lika som på vanliga söndagar, men prestens, eller rättare prester-

nas, drägt (då vanligen mer än en tienstgör) väcker någon förundran, emedan de äro klädda i en lång hvit och fladdrande rock, yttermera öfverklädd med en annan drägt, hvarå ett stort gyllene kors befinnes på baksidan — tjenligt att väcka uppmärksamhet hos våra (Englands) ritualister.

Då man kommer ut ur kyrkan måste man fästa sin uppmärksamhet på den ifver och hast, med hvilken alla — åkande eller gående — skynda hemåt; stundom ser det ut som en verklig kapplöpning. Några påstå, att detta sker till minne af S:t Staffan; af andra förklaras denna ifver dermed, att man tror följande skörd bli först införd af den som kommer först hem; åter andra tro, att hela afsigten är att snart komma hem till en god middag, allmännast bestående af fläsk i någon form, såsom på denna dag utgörande en stadigvarande rätt.

Men sedan man kommit hem till sig, lever hvarje familj tyst för sig sjelf, utan att hvarken emottaga eller göra visiter, hvaremot den återstående delen af dagen tillbringas med att läsa andaktsböcker, sjunga psalmer o. s. v. Det är likväl sannt att man någon gång får se folk som berusat sig, men så vidt min erfarenhet gått, är sådant ett sällsynt undantag från det vanliga.

Om någon berusar sig på en Juldag, sker det på ett något besynnerligt sätt. En fru bland mina bekanta har berättat mig att hon en gång hade en dräng, som alltid passade på att vara i julottan, och som alltid kom fullt nykter dit och alltid kom derifrån med fullt rus, hvilket var så mycket mindre förklarligt, som man trodde sig veta att han saknade medel att förskaffa sig de spirituösa saker, som dertill fordrades så länge han var borta. Slutligen blef hemligheten förklarad. Karlen hade alltid vid dessa vandringar en grof käpp, men den var borrhärd till ihållighet. Denna fyllde han med brännvin innan han gaf sig ut hemifrån. Under det att han i kyrkan lutade sig mot käppen och tycktes fördjupad i att afhöra predikan, sög han, förmedelst ett instucket rör, den lyckliggörande vätskan, så att han i allt lugn och stillhet utdrack käppens innehåll.

S:t Stephani dag, den 26 December, eller *Annandag Jul*, firas också såsom helgdag i kristna kyrkan, men både af allmogen och andra betraktas den, åtminstone efter gudstjensten, såsom mera en dag för nöjen och förlustelser än såsom en helgdag.

Ehuru denna högtid ursprungligen var helgad åt martyren S:t Stephanus, gäller dess firande åtminstone lika mycket en annan Stephanus, här kallad Staffan, Helsinglands apostel, d. v. s. som först predikade kristna läran i nämnda landsort, och som lika med sin namne beseglade sin tro med sitt blod.

Bland alla svenska martyrer är Staffan den som mest firas i sång och saga. Han var en modig och begåfvad man, och i ordets egentliga mening en kristen stridsman. Uti Gamla Up-

sala, der afgudadyrkan med alla dess obehagligheter rådde uteslutande, framstod Staffan djerft inför Odens-presterna i hans "gyllene tempel", och anföll deras hedniska tro och det skamliga bedrägeri, som presterna bedrefvo emot folket. Många blefvo genom hans tal omvända, men han blef slutligen fasttagen, piskad och kastad i fängelse. Men genom särskild skickelse af Försynen, som ämnade honom såsom medel för större företag, utkom han en natt ur arresten och flydde upp till Helsingland. I denna ort, som är så rikt begåfvad af naturen, blef han den första tolken af evangelii läror, och här vann han både ryktbarhet och martyrkronan.

Sit Staffan var den rätte mannen för Helsinglands folk, ett starkt och modigt slägte. Ung och kraftfull, och outtröttlig i sitt arbete, samlade han snart omkring sig församlingar öfverallt. En sägen, som ännu är allmän ibland folket i de orterna, påstår att han en gång hvarje vecka besökte hvarje församling och talade för den Guds ord. Härvid följde han solens gång, så att han på morgonen begaf sig ut ifrån Norrala, der han egentligen vistades, tillbragte natten i Arbrå, fortsatte derifrån till Jerfsö och Ljusdal, Sundheden och Nordanstigen, och återvände efter förr sagde tid.

Helsingland var den tiden, liksom ännu i dag, bekant för sina goda hästar. Staffan hade mycken kärlek för dessa djur, förstod att behandla dem, och hade alltid fem med sig hvart han kom. Då en blef trött, satte han sig upp på en annan, och kom på detta sätt fort fram i landet.

Större delen af folket, som är ett känslofullt folk, blef snart omvänd till kristendomen, men de hedningar, som återstodo och som hade lagen på sin sida, voro mäktiga nog, så att de anställde en förföljelse mot honom. Staffan hade förfarit något för raskt, så att han hade förstört deras tempel och afgudabeläten. Han blef nödsakad att fly, men på skogen "Ödmorden", nära till Tynnebro, blef han upphunnen af sina fiender och stenad till döds.

För att utforska Odens vilja i afseende på stället der han skulle begravas, bundo hans vänner liket på en otamd fåle, som derefter lössläpptes. Man beslöt att gräfva ned honom der fålen skulle stanna; men den raska fålen rusade vildt en lång väg, och stannade icke förrän vid Norrala, der Staffan såsom missionär haft sitt hemvist.

Här blef han begrafven af sina vänner, och en kyrka uppbyggdes på stället — i öfverensstämmelse med hvad han i lifstiden velat, ty han hade förutsagt allt det som skulle öfvergå honom. Ännu i dag har man der bibehållit ett litet kapell af trä, som af folket kallas *Hille Bror Staffans Stupa* — här är broder Staffans graf.

Under en lång tid efter martyrens bortgång plägade hans vänner, de kristna i landet, mötas vid hans graf, som de an-

sågo helig. Der höllo de böner tillsammans, och styrkte hvarandra i tro och kärlek. Men då kristendomen sednare förlorade mycket af sin ursprungliga enkelhet och renhet, begagnade munkarne den allmänna vördnaden för stället, och bedrogo folket genom påstådda mirakler, så att de dervid samlade offer och sökte bot för sjukdomar, i synnerhet hos hästar; äfvenså leddes folket att tillbedja Staffan såsom deras skyddshelgon, fastän han aldrig blifvit kanoniserad.

De här omnämnda berättelserna om "Nordens apostel" äro anledningen till sockensigillet i Arbrå. Det har nämligen en häst till sköldemärke. Af dessa omnämnda händelser har också uppkommit att man i en stor del af Sverige firar minnet af den förste Stephanus, som blef stenad utanför Jerusalem, och den moderne Stephanus eller Staffan, hvars verksamhet och döds-sätt voro lika med den förres.

På S:t Stephani dag — Annandag Jul — kan man säga att julnöjena taga sin början, och detta strax efter gudstjenstens slut, och de fortgå sedan med föga uppehåll till slutet af "helgen".

Emedan den svenske Staffan var en stor hästvän, har man en mängd bruk med afseende både på dessa djur och på helgonet sjelft, och detta icke blott i hans fordna hemtrakt, Helsingland, som var hufvudsakliga skådeplatsen för hans verksamhet, utan också i många andra trakter af Sverige.

Så t. ex. sopar en bonde tidigt på morgonen en annan bondes stall, vattnar, fodrar och ryktar hans hästar, och sådant ofta långt ifrån sin egen by, till och med i en annan socken, ofta då till stor öfverraskning för ställets egare, hos hvilken den tjenstfärdige derefter sätter sig ned för att äta frukost.

Samma morgon gifver man också hästarne öl, som var qvar sedan föregående dag. Icke sällan slå de hästen åder på halsen, både för dess helsa och såsom skyddsmedel i allmänhet.

Ett annat bruk är också hos ungdomen att rida "Staffans Skede", såsom det kallas, ett slags kappridning till minne af de hastiga ridter som skyddspatronen gjorde i orten. De, som deltaga i detta nöje, kallas "Staffans män", och äro alla till häst. De ordna sig i ett slags procession, som föreställer missionären och hans medfölje, och som efter hans exempel begifva sig ut före dagningen. Tåget skyndar från by till by, och från hus till hus, der de sjunga en visa, kallad Staffans visa, som håller sig i samma raska nordiska anda som utmärkte honom sjelf:

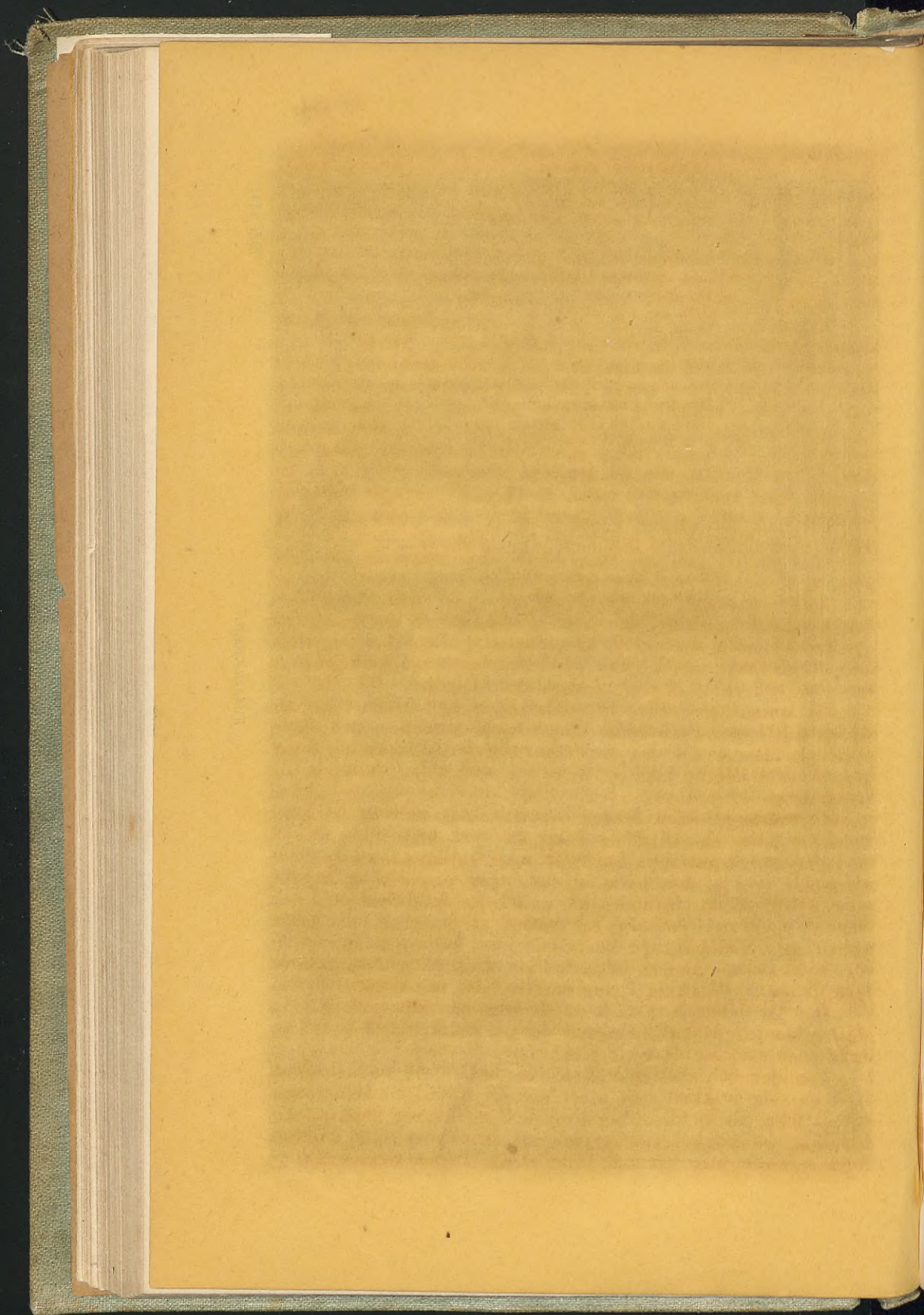
"Staffan var en stalledräng *),
Vattnade sina fålar fem", etc.

*) Folkvisan har här bra otympligt uttryckt sig om denne Nordens apostel, som visserligen var hästvän, deremot ingen "stalledräng".

Sid. 111.

JULGRANEN.

Eller:

Staffan var en stalleträng,
Hållt dig väl, fålan min.
Han vattnade fålar fem
Hjelp, Gud och Sancte Staffan!

Solen lyser inte än,
Men stjernorna blänka på himmelen,
För de voro röda.
Hållt dig väl, fålan min.
Hjelp, etc.

Två voro hvita, etc.

Den femte var apelgrå,
Hållt dig väl, fålan min;
Den rider sjelf Sanct Staffan på.
Solen lyser inte än,
Men stjernorna blänka på himmelen.
Hjelp, etc.

Till tack för sången vänta Staffans män traktering, men om dermed skulle dröja för länge, sjunga de vidare:

Sitta vi länge utanför er vägg,
Hållt dig väl, fålan min,
Så fryser det is i vårt skägg, etc.

Fordom lærer denna ridt icke innefattat allenast detta, utan fortsattes också från kyrkan på Annandagen, då gudstjensten var slut, men detta bruk har nu blifvit aflagdt.

På Annandags-qvällen församla sig en bys invånare någorstädes till "lekstuga", hvarvid kostnaden bestrides genom sammanskott. Der roa de sig med lekar och dans, såsom här förut är beskrifvet i tolfte kapitlet, äfvensom med annat, hörande till denna helg.

Förrän man börjar dansen — åtminstone så som det brukas i Östgötha skogsbygd — inkomma fyra hvitklädda flickor med prydliga kransar på hufvudet och åtskillig annan lysande utstyrsel. Två af dem bära förfriskningar för sällskapet räknning, hvaremot de två andra bära en bytta fylld med jord och en deri planterad "julbuske" — kronan af en gran, på hvars grenar man fästat många brinnande ljus, kulörta pappersremсор, band m. m. Denna bytta ställes midt på golvet, och de fyra flickorna ställa sig i ring omkring den och sjunga en visa.

Den 31 December, eller *Nyårsaftonen*, kallas på många ställen "dopparedagen", hvaremot det på andra ställen är sjelfva Julaftonen som får denna benämning.

Familjen och gästerna församlas derföre vid middagstiden i köket, som är klädt och utpyntadt för tillfället. Man sätter sig då icke till bords, utan hvar och en för sig doppar "julbröd" uti en mycket stor gryta, som innehåller fläsk i någon form, och som står kokande öfver elden. Denna rätts smaklig-

het beror då af flottet som under kokningen stiger upp på ytan. Denna rolighet är mycket efterlängtd, i synnerhet af ungdomen, som väl emellanåt kan höras fråga: "Huru långt är det nu till dopparedagen?"

Detta bruk förmodas vara mycket gammalt, och sammanhänga med offrandet af Freys galt, hvilket också föreföll vid denna tiden af året. Presterna brukade då, liksom vid andra stora fester, koka offerdjurens kött i ofantliga kittlar innan det utdelades åt folket.

Denna sista dag i året hölls förr mycket festlig i Sverige; men nu för tiden firas den endast med högtider inom familjerna, och detta egentligen endast ibland de bemedlade klasserna, der man då roar sig till dess klockan slagit 12, då man dricker en skål för det nya året.

I afseende på Nyårsaftonen förekomma äfven många vidskepliga bruk. Så t. ex., då man får se "nyårsnyet", och man vill utforska sina öden under det ingående året, går man ut under bar himmel med psalmboken i ena handen och en bit bröd i den andra, samt ett silfvermynt i munnen, och medan man ser upp till det klara himlaljuset, låter man psalmboken, så till sägandes, öppna sig sjelf. Är det då en begravningspsalm som der visar sig, så skall personen dö under lopet af året; är det åter en bröllopspsalm, så blir personen gift *).

Denna spådomsform är mycket gammal. Under medeltiden använde man dervid ett manuskript, hvori bladen voro vexelvis röda och hvita, vanligast innehållande bibliska ämnen. Ett sådant, som innehåller de fyra evangelisterna, förvaras ännu på kungliga biblioteket i Stockholm.

Nyårsnyet har ifrån uråldriga tider tillbaka varit föremål för folkets särskilda uppmärksamhet, och oräkneliga spådomar ha derifrån blifvit härledda. Så t. ex. säga de, att så många mulna dagar som derunder förefalla, så många dagar behöfver, under det ingångna året, sädeskornet för att gro och komma upp ur jorden.

Om aftonstjernen går ned före nyet, blir skörden rik, emedan herrn (månen) kommer efter tjenaren (stjernen) och uppmanar denna att blifva kvar i hans tjenst; hvilken uppmaning den sednare likväl afslår, emedan tiden blir sådan att han kan berga sig utan att tjena. Men skulle nyet deremot gå ned först och planeten derefter, blir det ett krent år, och då begär tjenaren att få blifva kvar i tjensten.

Ända till sednare tider har folket, vid anblicken af nyet, uttalat följande ord, som utan tvifvel äro gamla:

*) En person, som gjorde detta prof, fick till uppslag i psalmboken: "Se, döden på dig väntar." Det gaf honom årsfunderingar deröfver, men döden fick vänta på denna person i fulla fyrtio år. *Utgifu. ann.*

Välkommen, nya konung!
 Välkommen, herre!
 Med korn och kärna,
 Med svin och få,
 Med god äring till hösten!

Likaledes säges det att man under årets lopp hufvudsakligen kommer att få samma slags arbete som det man hade för händer då man först fick se nyårsnyet.

Nyårsdagen är helgdag i svenska kyrkan, men, såsom jag tror, icke mera firad än en vanlig söndag.

Det är också en gammal tro, att hvad som händer på Nyårsdagen, kommer att hända hela året igenom.

Om, t. ex., någon får penningar eller skänker den dagen, kommer han att skörda sådant under hela året. Men om man deremot måste utbetala penningar, kommer man att under loppet af året få ovanligt stora utgifter.

Om man råkar ut för ledsamheter på Nyårsdagen, får man icke allenast stora utgifter, utan träffas också af många och mångahanda vidrigheter.

Man spår också om hvarjehanda tillkommande öden för året på grund af väderleken på denna dag. Om himlen är röd, betyder det krig och pestilens; om det stormar, skall skörden blifva medelmåttig; om solen skiner mycket klart, blir det dyr tid.

Ett sätt att draga spådom af Nyårsdagen är att på bordet ställa flera glas med vatten, dervid hvardera kärlet får föreställa ett af de säden som mest brukas i orten. Om då, följande morgon, synas blåsor på ytan på det ena eller andra kärlet, betecknar det gynnande skörd af det sädesslag som det glaset skulle föreställa.

Trettondedagen (den tolfte efter engelsk räkning), efter svensk räkning den 6 Januari, firas såsom helgdag — efter hvad jag tror, icke högtidligare än en vanlig söndag.

Denna dag kallas också Tre Konungars Dag (fordom "Epiphania Domini"), stiftad för att fira "Stjernan i Österlanden", som uppgick öfver hedningarne, af hvilka de tre konungarne Casper, Melchior och Balthasar voro de första som kommo för att tillbedja Frälsaren.

I den äldre katholska tiden var Trettondedagen en stor högtidsdag, i synnerhet firad medelst de så kallade Mysterierna. Tre prester, klädda i konungslig skrud, kommo i procession till kyrkan, under antagen ledning af den bethlehemitiska stjernan, som de förklarade sig se, och mot hvilken den ene pekade med spiran då han gick in i kyrkan. Här inne var, invid altaret, en stor lysande stjerna bildad af vaxljus. Under denna stodo två prester, som frågade hvad de ankommande sökte. När de då svarade att de sökte det nyfödda barnet Jesus, drogs ett förhänge åt sidan, hvarvid man fick se

ett barn, för hvilket de då tillbedjande nedfölla samt framräckte skänker.

Småningom blef detta katholska bruk så vida förändradt, att presterna, i stället för att inom helgedomen emottaga skänkerna, brukade gå omkring, antingen sjelfva eller genom ombud, från hus till hus med deras paraphernalia för att samla penningar. När katholska religionen afskaffades i Sverige, öfvertogs denna sed af skolgossar, och slutligen af ungdom bland de lägre klasserna.

Nu för tiden händer det att "Bethlehems-stjernen" kringbäres ej uteslutande på Trettondedagen, utan när som helst emellan Jul- och Tjugonde- eller Knuts-dagen, den 13 Januari, då helgen anses vara förbi.

"Stjern-gossarne", som gå omkring, äro vanligtvis fem eller sex tillhopa. Tre föreställa då de österländska konungarne eller de tre "vise männen". De äro klädda i långa hvita klädningar, som räcka ned till fötterna, med ett rött band omkring länderna, och ett annat band af annan färg öfver bröstet från höger till venster, och ett tredje omkring den venstra armen. De äro antingen barhufvade eller hafva de pappersmössor i stället för kronor, men prydda med guld- och silfverpapper eller annan grannlåt. Stundom har en af dem svärtadt ansigte, för att föreställa en *Mor* ifrån *Morialand* *). Den fjerde gossen, "stjernkungen", är klädd såsom de förra, men hans hufvudklädning är högre och grannare. Såsom benämningen antyder, bär han stjernen, en lanternan med en sexuddig stjerna, giord af färgadt och genomskinligt papper, samt upplyst af ett eller flera vaxljus. Denna bäres på en stång, och är inrättad så, att den alltid rör sig. Den femte gossen föreställer "Judas med pungen". Han är klädd i pels, hvars hårsida är vänd utåt, bär på hufvudet en svart pappersmössa, formad såsom ett horn, och stundom en disktrasa eller dylikt fästad baktill. Hans ansigte är svärtadt, i fall sådant icke är händelsen med någondera bland de andra. Understundom utgöres sällskapet af en sjetton person, som föreställer konung Herodes. Han har ett yfvigt nedhängande skägg och en hvit pappersmössa med två spetsar, samt ett träsvärd vid sidan **).

Sålunda utspökade, vandra stjern-gossarne från by till by och från hus till hus (ehuru nu för tiden mest inom städernas område), hvarvid de, inkomna i husen, helsa de der boende med följande sång:

Goder afton, goder afton, båd' herre och fru,
Husbonde, matmoder, var lustig och glad,

*) "*Morialand*", förbräkning af tyska ordet *Morgonland* — Morgon- eller Österlandet.

***) Jag har hört sägas att i Bohus län sällskapet alltid åtföljes af en Josef, som spelar narr.

Vi önska eder alla en lycklig god Jul,
Ifrån alla olyckor bevare er Gud!

Derefter fortsätta de med en lång sång, hvarur följande meddelas till prof:

Då konung Herodes fick höra det tal,
En konung var födder till världen,
Fick han i sitt hjerta både list och hat,
Han traktade efter att mörda;
Men Josef tog barnet af Maria
Och flydde in i Egypti land.

Herodes han åker med hästar och vagn
Till dess han kommer till Midians land.
Från Midian kommo de männer tre
Som ville den nyfödde konungen se.

De offrade rökelse, myrrha och guld;
"Den nyfödde konungen vare oss huld,
Kristus, vår Frälsare vorden."
I Österland en stjärna uppgick,
Den stjernan var ny som syntes på sky,
Ovanderlig mände den brinna.

Tre vise män och hedningar,
Som kommo från Midian till Bethlehem,
Upphåvo nu sina gåfvor
Med största hjertans rörelse
Och skänkte honom häfvor,
Guld, myrrha och rökelse.

Vi hafvom ock en Judas, han är så ful;
Jag tror han är kommen från skogen.
Han har ock en mössa liksom en lur,
Den lutar dock litet åt krogen.

Judas infaller härvid:

Så svarer jag är, är jag väl bekänd
En herre och konung af Moria land.

Judas går nu fram med sin pung och begär penningar,
bröd eller andra matvaror, bränvin eller ljus till Bethlehems-
stjernan, hvarefter de sjunga sista versen, och hela uppträdet
slutas:

Hafven tack, hafven tack för redeligan skänk,
Eder skänk skall vara hos Gudi betänt;
Så hafva vi nu en lycksalig god Jul.
God natt! God natt!

Bland andra tidsfördrif, med hvilka folket sysselsätter sig
på denna dag, är det ett som brukas hos folket i Lima socken
i Dalarne. Det kallas att taga sig en tillfällig käresta eller
hustru.

När hela sällskapet kommit tillsammans i en lekstuga och
de dansat en stund, upphör musiken. Dansen stannar då na-

turligtvis också, och dörrarne stängas. Tvänne "ordningsmän" utses för att reglera den lek som nu skall genomföras. Dessa ordningsmän låta hela den qvinliga samlingen formera en ring, och karlarne uppställa sig rundtomkring väggarne. På ett gifvet tecken börja spelmännen åter låta höra sig och qvinnorna börja då dansa. Efter en stund uppmana ordningsmännen med högän röst alla karlarne, så väl ogifta som gifta, att taga sig en hustru bland dem som dansa. Denna uppmaning blir i ögonblicket åtlydd, hvarvid stort spektakel uppkommer när hvar och en vill hafva den vackraste — som naturligtvis bör tilltros tillfalla den starkaste och mest envise. Den hustru är då lycklig som vid detta tillfälle ihågkommes af sin egen man, som för tillfället ju är berättigad att utvälja den som är honom bäst i smaken. De qvinnor, som för fulhet eller andra fel icke bli valda, komma under hela året att lida gäckeri af sina kamrater. När karlarne sålunda valt sig hustrur, skall hvar och en af dem gifva sin bättre hälft en kyss, ett famntag och en dans, hvilket ger anledning till många löjligen uppträden, t. ex. när en yngling blir på det sättet kopplad med en gammal käring. När dansen är öfverstånden, är äktenskapskontraktet också förbi, och dansen fortgår sedan på vanligt sätt.

Sanct Knutsdagen (den 13 Januari, "Tjugonedagen") hölls mycket festlig i den katholska kyrkan, men firas icke nu såsom sådan i svenska kyrkan.

Denna fests uppkomst synes otydlig. Enligt en del uppgifter, skall den vara uppkallad efter Knut den Helige i Danmark; andra åter tillskrifva den hans nevö, hertig Knut Lavard, som den 13 Januari 1131 blef försätligt mördad af sin nära släktunge Magnus Nilsson, och efter sin död blef kanoniserad, så väl för sin egen som sin onkels lysande bedrifter. Andra åter tro, att, huru än festen uppkommit, den blifvit öfverflyttad på någon äldre skandinavisk fest, antingen för drottning Disa eller Göja, eller, såsom troligare synes, på sista dagen af Jul-bloten.

Fastän Knutsdagen icke firas af den svenska kyrkan, betraktas den likväl af allmogen såsom en festlighet, och firas fördenskull mer eller mindre.

Bland andra nöjen dervid är, att ungdomen formerar en ring omkring julbordet och dansar i julhalmen, som är strödd på golfvet. De gamla röka sina pipor. Medan man dricker en skål till minne af dagen, sjunger man:

"Tjugondag Knut
Dansas Julen ut."

Sedan borttages all mat som är kvar på julbordet, deribland "julgalten och julbrödet". Brödet gömmas torkadt till våren, då en del deraf sönderstött gifves åt oxar och hästar, som då arbeta vid åkerbruket. Det skall skydda mot sjukdom

och göra att de bättre hålla tillsammans då de släppas ut på bete i de ofantliga skogarne. En annan del af detta stötta brödet ätes af folket — under uppgifvet syfte att enigheten derigenom skall säkrare bibehållas. Många gömma så väl af fläsket som köttet, året öfver, i tro att det skall vara nyttigt såsom botemedel mot allehanda krämpor.

En lek, tillhörande Tjugonedagen särskildt, och som ännu icke blifvit alldeles förgäten, anföres af Rudbeck:

När nitton dagar af Julen gått förbi, tillställer man, på den tjugonde, ett "gästabudskrig". Husfadern inkommer då i rummet, der julkalaset varit hållet. Han hugger nu sin yxa fast i golfvet. Den ena pigan kommer efter honom med en qvast, kökspigan med en knif och en sked, eller rättare en skyffel, "källaredrängen" med sprundet till öltunnan. De skola nu drifva ut gästerna. Finnes då deribland någon som kan läsa och sjunga, så läser den högt kung Orres legend och sjunger hans visa, hvilken någorlunda motsvarar den engelska slagdängan om kung Cole.

Kung Orre han skulle till gästabud fara,
 Han hade ingen skjorta att på sig taga,
 Skjortan hänger i liljegren.
 Känner du Jakob i Bulseriben?
 För lilleritå,
 Der dansa de små,
 De spela så väl för kung Orre.

FEMTONDE KAPITLET.

Jungfru Mariæ Kyrkogång till Påsken.

Kyrkogångsdagen. — Historien om drottning Disa. — Skål för Eldsborg. — Bädelsedagen, kallad Jättedagen. — Vidskepelser. — Långfredag. — Legender om dvärgbjörken; aspträdet; svalan; turturdufvan; korsnäbben; storken; vipan. — Påskaftonen. — Hårdkokta ägg. — Påskdagen. — Gamla plägseder. — Vidskepliga bruk. — Blåkullafärder.

Mariæ Kyrkogång kallas på somliga orter "lilla Julen". Den infaller i början af Februari, och firas af svenska kyrkan, men alltid på söndag.

Denna fest anses, likasom Julen, vara inympad på någon af de stora skandinaviska offerfesterna, t. ex. "Disa-blot", som hölls till ära för Disa, egentligen Göa eller Göja, som dyrkades såsom skördarnes beskyddarinna, åt hvilken icke allenast djur, utan också människor blefvo offrade.

Denna gudinna säges fått sitt namn, Disa, efter en hjetinna af samma namn, firad i de gamla sagorna. Legendan om henne är för lång att i sin helhet här införas, men jag meddelar följande sammandrag deraf:

Landet var hotadt med missväxt, och då den syntes oundviklig, samlades nationen till stor rådplägnig, hvarvid man beslöt att allt gammalt och odugligt folk skulle dödas, på det att de öfriga skulle kunna uppehålla lifvet. Men konungen, som hade ett mildt sinnelag, ville först rådfråga oraklet, innan han lät denna grymma åtgärd vidtagas.

Sedan detta skett, och man fått det besked, att den blodiga utvägen skulle kunna undvikas, om det fanns en vacker flicka, som kunde utfinna sättet att komma till kungshuset i Sigtuna "hvarken till fots eller till häst eller åkande; hvarken på dagen eller på natten, hvarken i ny eller nedan, och hvarken klädd eller oklädd". En sådan skulle då kunna gifva ett visare rådslag.

Disa bodde på ett ställe som hette Wenngarn. Hon var ett mönster af älskvardhet och blygsamhet. Djupt känslig för landets nöd, och under förhoppning att kunna rädda många tusendes lif, beslöt hon ett försök att uppfylla de svåra vilkor som oraklet föreskrifvit. Hon lyckades också på följande sätt.

Hon höll sig öfver en kälke med ena foten på ryggen af en bock, som gick bredvid kälken, men den andra foten i denna. Ett nät var hennes omklädnad. Utrustad på detta sätt begaf hon sig vid solståndstiden (som icke räknades tillhöra någon viss månad i året), och hennes ankomst till konungahuset inträffade under fullmånen, i skymningen mellan dag och natt.

Då hon framkom, blef hon välvilligt mottagen af konungen, åt hvilken hon gaf det rådet att icke låta döda de gamla och svaga, såsom rådsförsamlingen velat, utan tillställa en utflyttning för att odla obebodda trakter i riket, och derigenom lemna rum för de öfriga att vinna uppehälle.

Kungen, som sjelf var ung och vacker, prisade hennes förslag och tog henne till gemål, och ryktet om hennes vishet spred sig öfver hela landet.

Ibland andra prof af vidskepelse, som visar sig på här ifrågavarande dag, är ett af de märkligaste som omtalas af presten Oedman*), som var kyrkoherde i Tanum. Han säger:

"De gamle i Norden tillbådo Vulkan, d. v. s. elden. Likaså har folket här i orten för sed att vid Kyndelsmessan ("Kyndle" betecknar i gamla göthiskan eld eller ljus) dricka en skål till minne af "Eldsborg"**) Dervid ställa de två brinnande ljus på

*) Oedman, född 1682, död 1750. Den märkvärdige Sam. Ödman var född på samma år som den förre dog.

**) Detta ords betydelse gäcker de lärde. Några tro, såsom Oedman, att det betyder en fästning af eld, eller eld i någon annan form. Andra åter tro att ordet blott är en förvrängning af "Alf-hüjar", d. v. s. hemmets skyddsandar.

golfvet i rummet, och mellan dem en kudde, på hvilken familjens medlemmar, den ena efter den andra, skola sätta sig ned, och hvardera dervid dricka en skål för Eldsborg, men ur en träskål, och, sedan de druckit, fatta skålen med tänderna och slänga den öfver hufvudet. Om den då faller på golfvet med botten uppå, så dör personen under loppet af året, men om den deremot står i sin rätta ställning, skall personen lefva.

"I grannskapet af Näfverstads socken — fortfar Oedman — sker denna Eldsborgs-drickning något annorlunda. Något före dagningen gör husmodern eld i spiseln, och då brasan brinner som bäst, tillsäger hon husets öfriga personal att falla på knä i halfcirkel framför elden, och då de befinnas i denna ställning gifver hon dem, den ena efter den andra, att smaka ur en skål med öl, hvori ligger en smörgås. När alla druckit skålen för "Eldsborg", blir återstoden i skålen, tillika med smörgåsen, kastad på brasan, under det att hon sakta uttalar vissa ord af följande lydelse:

"Så hög, min eld,
Men ej högre heller!"

Man tror då att huset är försäkradt mot eldfara."

Ännu år 1740 skall en prest i Krogstad hafva tillställt åtal emot fem personer som befunnits dricka denna skål. De blefvo öfverbevista och på grund af lagen emot trolldom dömda till kroppsstraff och kyrkoplikt.

Bebådelsedagen — eller *Wårfrudagen* — som infaller den 25 Mars, var i katholska kyrkan hållen såsom en stor fest. Den firas också i Sverige, men i sednare tider på söndag.

Denna dag är (likasom den 24 Oktober) känd såsom "flyttningsdag" *), på hvilken tjenstfolk, som äro stadda på år eller halfår, flytta ur en tjänst i en annan. I fordna tider var flyttningsdagen vid Michaelsmessan. Då lemnas dem några dagars "frivecka" för att laga sina kläder, helsa på vänner och bekanta, och roa sig; hvilket goda bruk ännu är, åtminstone i viss mån, bibehållet.

Hos de gamle kallades Mariæ bebådelsedag "*Jättedag*", med afseende på de stora händelser som dit hörde, jemte förkunnandet om vår Frälsares tillkommelse. Man trodde nämligen att verlden blifvit på den dagen skapad; det första höga löftet gafs också på den dagen i paradiset; Abel blef på den dagen dödad af Kain; Noak gick ut ur arken; Sodom och Gomorrha förstördes; Abraham blef närmare förenad med Gud genom beslutet att offra Isak; Israels folk uttågade ur Egypten; Goliath blef slagen; S:t Jakob delade samma öde; Stephanus blef stenad och S:t Bartholomæus lefvande flådd. Slutligen antogs också att Kristus blef på den dagen korsfäst, och att han skall på den dagen förstöra verlden.

*) Förf. misstager sig vid denna uppgift. Tjensthjonsflyttningen om våren är den 24 April. Af- och tillträde till hemman den 13 Mars. *Öfvers. anm.*

Ibland andra vidskepelser på denna dag är också den tron bibehållen hos allmogen, att, om det fryser på natten till den dagen, skall det frysa i fyratio nätter samma vår, äfvensom att god skörd kan förväntas om vädret på morgonen, den dagen, är alldeles klart.

Påskan, som vanligast infaller i medlet af April, är en stor fest inom svenska kyrkan, men med undantag af Långfredagen och Påskdagen, betraktas denna helg af folket mera såsom en förlustelsefest än såsom föremål för sträng religionsutöfning.

Men så var det icke i den katholska tiden, ty *dymmelveckan* (dumbeveckan, såsom man kallar passionsveckan, emedan kyrkklockorna den veckan måste vara tysta ända till Påskmorgonen), hölls så helig, att intet arbete derunder förrätades, ej heller besökte vänner och släktingar derunder hvarandra.

Om *Långfredagen* är intet att säga, annat än som förekommer inom engelska kyrkan. Man emottager eller gör inga sällsamsbesök på den dagen, och kyrkorna utprydass då, åtminstone på landet, med löf och blommor, om årstiden så tillåter, och kyrkgolfvet beströs med granris.

I gamla tiden brukade föräldrarna i hemmet slå sina barn och tjenare med ris, till minne af Frälsarens lidande. Detta kallades Påsk-skräcka. På vissa orter herrskar denna sed ännu, men allenast såsom en lek ibland barn och ungt folk.

Man tror att vår Frälsare blef slagen med spön af dvärgbjörken (*Betula Nana*). Deraf har detta träslag, eller rättare buske, fått namn af "Långfredagsris".

Före vår Herre Kristi ankomst skulle det varit ett högt och skuggrikt träd, och såsom andra björkar en prydnad för lundarne, men "efter Kristi lidande skall trädet blifvit bestraffadt med att gömma sin obetydlighet i kärr och moras, högt uppe i bergen, med knapp förmåga att höja sin topp öfver jordytan".

Om aspen eller darrpoppeln säges det att Frälsaren satt under dess skugga då man våldförde sig på honom i örtagården. "Förut sutto dess löf stadigt såsom på andra träd, men då trädet såg hans ångest, brusto dess fibrer, och ifrån den dagen darrar hvarje löf derå vid minsta vindflägt."

En annan sägen om aspträdet är att det heliga korset var gjordt deraf, och att detta är orsaken till löfvens ständiga darrning.

I sammanhang med korsfästelsen har man i Sverige många vackra legender om flera slags fåglar.

Om svalan berättas det att "då vår Frälsare hängde på korset kom en liten fågel och hackade derpå, och qvittrade sorgligt till den lidande: "*Hugsvala, svala, svala honom.*" Deraf namnet svala. Långt efter korsfästelsen hade hon ofta suttit på korset; men då det nedtogs af kristendomens fiender och

nedgräfdes i jorden, flög hon skrämnd ifrån stället; men då det återfanns och ännu en gång uppsattes, kom hon tillbaka och tog ofta derpå sin hviloplats*).

För denna medömkan, som svalan visade Frälsaren, "bjöd Herren att välsignelse och lycka alltid dädanefter skulle vederfaras dem som beskyddade henne. Derföre är hon öfverallt sedd med välvilja och en viss vördnad, och det anses syndigt att oroa henne eller förstöra hennes bo".

Något dylikt berättas om turturdufvan. "När Frälsaren blef korsfäst, låg turturdufvan på sina ägg i ett träd derofvanför, och slog slutligen ned på korset, såg med sorgset sinne på hans blod, suckade djupt och lät höra sitt klagande läte, som skulle låta såsom *Kyrie* (Herre). Efter den tiden har hon aldrig varit gläddig, utan ständigt flugit omkring i verlden och låtit höra sitt ängsliga läte.

Talltrasten (*Corythus Enucleator*), eller, efter den tyska uppgiften, korsnäbben (*Loxia Pytropsitamus*), tros också i Sverige hafva djupt sörjt öfver Kristi lidande, men äfven gjort allt för att få honom ned af det olyckliga trädet. Longfellow har vackert berättat denna legend.

Äfven storken säges hafva flugit öfver korset och med ömmande ton sagt: "*Styrk, styrk, styrk honom.*" Deraf namnet stork. Till minne af detta ömma bekymmer, som fågeln visade, "fick han den gåfvan att bringa frid och lycka till de hem der han får taga sin boning och utkläcka sina ungar". Storken är derföre en välkommen gäst i Sverige. I Skåne, der dessa fåglar förekomma talrikt under deras kläckningstid, lägga bönderna fram byggnadsämnen åt dem, samt beskydda dem efter bästa förmåga. Det säges också, att om någon skulle begå den oförsigtigheten att skjuta en stork nära till en gård, skulle han äfventyra en skarp träta med egaren, om icke ännu värre följder.

Då både svalan, turturdufvan, korsnäbben och storken hade medlidande med Frälsaren vid hans lidande, och fördenskull betraktas med så mycken aktning, har man helt annan känsla för en mängd andra fåglar, hvilka i stället för deltagande ytttrade hån vid hans plågor och död.

Särskildt omnämnes vipan, som till straff blef dömd att för alltid vistas i kär och moras.

Denna fågel, berättar en annan legend, "var kammarpiga åt jungfru Maria och stal sin herrskarinnas silfversax, för hvilket brott hon förvandlades till en vipa, och till märke af hennes tjufnad blef hennes stjert klufven, till likhet med det stulna verktyget. Äfvenledes blef hon dömd att fly från det

*) *Korsmässan* eller Hel. Korsets dag, både höst och vår, är på runstafven tecknad med en svala — en antydning om hennes flyttning och återkomst.

ena stället till det andra, under yttrande af sitt upprepade klagoläte: "tyvit, tyvit, tyvit", d. v. s. stulit, stulit".

Under Påsken roar man sig mycket. På landet skjuter man böss-skott i alla riktningar, och stora eldar upptändas på höjder och kullar. En del förklara dessa glädjeyttringar endast innebära åtgärder som skola bortskrämma trollen och andra onda väsenden, som då och i synnerhet på julnatten äro ute i rörelse. Andra åter tro, med större sannolikhet, att dessa eldar stå i sammanhang med "*Balders bål*" (som i gamla tiden tändes vid Midsommaren till ära för Balder, som var solens eller ljusetets gud — om hvilken mera här längre fram).

På *Påskafstonen* äter man risgrynsgröt med mjölk och hårdkokta ägg. De sednare ätas såsom symbol af uppståndelsen. Ehuru till utseendet liflösa, innehålla äggen ett frö till lifvet, som utvecklas till dess skalet brister och den lefvande varelsen går ut derifrån.

Påskdagen firas, så vidt jag förnummit, såsom en vanlig söndag, utan att några särskilda religiösa bruk dervid förefalla.

I fordna tider deremot firades Påsken såsom stor högtid, och helsades med mycken glädje. Psalmer sjöngos och musik hördes på alla håll; man ringde i alla klockor, och på berg och kullar lyste eldar och bloss. Alla klädde sig i högtidsdräkt, och hög och låg skyndade till kyrkan, som ända ifrån tidigt på morgonen var upplyst af en oräknelig mängd ljus. Framför altaret, som, i likhet med en mängd andra delar af kyrkan, var prydt med blomqvastar och vackra mattor m. m., hade man en sarkofag, deri låg en af trä eller sten förfärdigad bild af Frälsaren, balsamerad och omlagd med välluktande kryddor. Detta skulle nu påminna om den omsorg som qvinnorna egnat åt Jesu döda kropp. Presterna och deras uppvaktning gingo i procession till kyrkan. Den som gick förut bar ett vaxljus, kalladt "det stora påskljuset" — som då skulle symbolisera Återlösaren. De som följde i hans spår buro äfvenledes ljus. De skulle dermed beteckna, att, likasom Kristus föregick dem med godt exempel, skulle också de, med deras brinnande lampor, vilja vandra i hans fotspår.

Kärleks- och barmhertighetsverk utöfvades af hvar och en på den dagen. Fångar frigäfvos, och slafvar förklarades fria. Skänker, deribland ägg, färgade och förgyllda, gäfvos af folket åt hvarandra ömsesidigt. Alla betraktade hvarandra såsom vänner och bröder, och när man möttes, tog man hvarandra i famn, med det glada utropet: "Kristus är uppstånden!" — och man fick samma glada svar: "Ja, Kristus är sannnerligen uppstånden!" Sjelfva naturen ansågs dela den allmänna glädjen på denna dag, emedan det var en allmän tro ibland folket att solen, då hon gick upp, sväfvade omkring rundt på himmelen.

Annandag Påsk firas också i kyrkorna såsom helgdag, men är eljest likasom i England mest ansedd såsom en dag för nöje och förlustelser.

Vidskepelse vid Påsken förekommer i otalig mängd i Sverige. Jag vill anföra några få prof derå.

Man skall rita kors på dörrarne till boningshuset, äfvensom uthusen. "Dessa teckningar fördrifva trollden."

Man får icke under påskveckan nämna orden råttor, möss, ormar eller andra skadliga djur, ty "då skola de komma i mängd under den öfriga tiden af året".

Om man sopar sitt eget hus mycket väl, och bringar den dervid nyttjade qvasten i en annans hus, "skall den ohyra, som eljest kommit öfver det förstnämnda huset, nu i stället inrymma sig i det hus dit qvasten kommit".

Lärftsväfvar böra icke då öfver natten ligga ute till blekning, eller "blifva de förgjorda, äfvensom den jord, hvarpå de legat, skulle bli ofruktbar".

Bråtan (det instrument som brukas till att bräcka det torra linet), måste också intagas mot natten, "om man skall vänta sig god växt på linet det året".

"Inga linnekläder få tvättas under påskveckan; ej heller får man under samma vecka låna ut några husgerådssaker."

Om man hemtar vatten ur en källa på Påskmorgonen så tidigt, att småfågeln ännu icke börjat qvittra, "blir man icke solbränd det året".

Ingen skall på Påskaftonen spinna, eller mala på handquarn, eller nysta tråd, eller göra något annat som går rundt, "emedan det var på Påskmorgonen som solen dansade rundt på himmelen".

Men af all vidskepelse i afseende på Påsken är ingen märkligare än den som hör till *Skärthorsdagen*. På aftonen den dagen begifva sig "trollkärningarne" till Blåkulla, det sataniska majestätets residens, för att göra sin uppvaktning. Om man då passar på och håller god utkik, får man se de gamla damerna, ridande på kor, getter, krattor, qvastkäppar, och allt möjligt, fara upp ur skorstenarne såsom raketer; när denna första svårigheten är besegrad, bär det sedan af genom luften med blixstens hastighet, hvarvid de på sin väg lemna en eldstrimma bakefter sig.

När dessa troll kommit ut på sin luftiga färd, uttala de följande ord: "I satans namn häropp och härut förbi alla hörn intill världens ända!" Det berättas om en piga som hört sin matmoder säga denna formel för Blåkullafärden, och som tyckte att det skulle vara roligt för henne sjelf att göra en sådan liten tur, och fördenskull satte sig grensle på en qvastkäpp, men i stället för att säga de nyss omtalade orthodoxa orden sade: "häropp och härned", hvaraf följden blef att hon i hela sin lefnad måste fara upp och ned i skorstenen.

Man måste, för att hindra fruarne från dessa resor, taga sina säkerhetsmått. Qvastkäppar och ugnsrakor o. s. v. får man icke låta ligga under bar himmel, ty då skulle trollkärningarne genast bestiga dem och fara af, qvickt som tanken! Ej heller bör man låta rök gå upp ur skorstenen efter solnedgången, ty då den icke är synlig tros de också icke kunna skada någon. Elden skall derföre mot aftonen utsläckas, och icke följande morgon tändas förr än efter solens uppgång.

Trollkärningarne tros qvarstanna i Blåkulla såsom gäster hos Hin Onde och uppvakta honom ända till Påskdagen, då de, tidigt på morgonen, begifva sig af hemåt. Om man då bär sig klokt åt, kan man strafflöst skjuta dem. Man har exempel på att de blifvit dödade på stället. Men den som står på lur för att skjuta dem, skall hafva bössan laddad med silfverkula eller stålkula, och ställa sig på en gödselhög vid stalldörren, och genast sedan han lossat skottet skynda in i stallet, om han vill undgå alla farliga följder. Han skall då också trycka sitt ansigte in i ett mörkt hörn, och icke se upp förrän han sofvit en eller par timmar.

SEXTONDE KAPITLET.

Första Maj och Korsmessa.

Första Maj. — Eldar. — Majvisor. — Vinterns strid med sommaren. — Vinterns begrafning. — Musik och dans. — Majgille. — Vidskepelse. — Trollharar. — Korsmessa. — Legend om det heliga korset. — Den vandrande juden (Jerusalems skomakare).

Den första Maj (Walborgmess-dagen) är en stor folkfest i mellersta och södra Sverige. Sin svenska betydelse har den fått af munkarne, som ville hedra en helig jungfru vid namn Walborg, som sedermera blef abbedissa i ett kloster i Bayern. Dagen hölls helig i katholska kyrkan, men festen har otvifvelaktigt blifvit ympad på någon förut öflig skandinavisk högtid. Året var nämligen deladt i två tider, först vintern, som började med Julen, den andra var våren, som man kan anse varit räknad ifrån 1 Maj, hvilken dag firades med många förlustelser. De synas också varit förenade med en offerfest åt gudarne, ty i 16:de seklet fanns ännu en tradition i Oxie härad i Skåne, att "i gamla tiden folket hade för sed att på första vårdagarne offra ett lefvande barn på en stenhög, och dansa omkring denna hela långa natten, vid ljud af pipor och basuner".

Den ifrågavarande festen pågår på aftonen före den 1 Maj. Stora eldar i det fria lysa från alla kullar och höjder. Hvarje stor by har sin egen eld, så att man stundom kan få se tjugo till trettio eldar i samma socken. Ungdom af båda könen samlas från alla sidor till dessa eldar, då man sluter en ring omkring dem (eller två, tre ringar, den ena omkring den andra, om sällskapet är talrikt). Så dansas der till långt frampå natten. Medan de unga roa sig på detta sätt, betraktas eldarne af de gamla, som noga iakttaga huruvida antalet är jemnt eller udda, äfvensom huruvida lågor och rök gå åt norr eller söder. "I förra fallet blir det kall vår, i det sednare mild."

Besynnerliga visioner förekomma stundom vid dessa eldar. "År 1830 var en stor mängd menniskor samlad vid Arlaberget i Westmanland, då plötsligt ett spöke i skepnaden af en lappqvinna stod invid elden. De närvarande blefvo så förskräckta, att de hufvudstupa och om hvarandra rusade ned ifrån kullen. Det dröjde derefter i tio eller tolf år innan någon vågade tända Walborgmess-eld på detta ställe."

Vid ett annat dylikt tillfälle på Sela-ön (i Mälaren) blef man också varse ett verkligt spöke, som åstadkom lika stor förskräckelse bland de der församlade.

Man berättar likaså att "år 1835, då några invånare från Wal (i Upland) samlat sig kring en sådan eld, trollet uppväckte en sådan storm, åtföljd af regn, att elden slocknade".

I vissa delar af Sverige, i synnerhet i Skåne och Blekinge, är det brukligt att ungdomen mötes på denna afton för att helsa vårens ankomst. De hafva då alla med sig en bundt färska björkqvistar, som äro antingen alldeles löfvade eller åtminstone börjat slå ut. Med byns fiolspelare i spetsen tåga de från gård till gård och sjunga "Majvisor", hvilkas innehåll är önskingar om gynnande väderlek för den växande grödan, ymnig skörd samt andlig och timlig välfärd. Slutligen blottas alla hufvud, och alla ögon höjas till himmelen. Spelmännen spela då en annan ton och sammankomsten slutar med bönen Fader Vår.

Några bland sällskapet hafva en korg hvardera; i denna inläggas ägg och dylika gåfvor, som då insamlas till den blifvande festen. Om de blifvit vänligt emottagna och väl begåfvade, sticka de en löfruska under taket öfver ingångsdörren till huset, buga sig till afsked och gå vidare.

På detta sättet gå de hela natten och återvända icke hem förrän emot morgonen. När de varit i det sista huset sjunga de en afskedssång under hemvägen.

Sjelfva första Maj, om det är vackert väder, egnas åt förlustelser utomhus. Men bordets nöjen förgätas likväl icke, och kalas, i synnerhet ibland bönderna, hör till ordningen för dagen. I afseende på drickande går det mera rundligt till än

efter vanligheten, emedan man går efter ett gammalt ordspråk, som säger, att "man skall dricka mærg i benen".

Man har allehanda lekar och tidsfördrif, bland hvilka många hafva afseende på våren. Olaus Magnus, som lefde i femtonde seklet, berättar om en sed som brukades på hans tid:

"En mängd unga karlar till häst uppställde sig på två linier midt emot hvarandra, då det ena partiet skulle föreställa vintern och det andra sommaren. De förra voro utstyrda med pelsar, och deras beväpning bestod i snöbollar och is. Befälhafvaren för den andra linien — en "*Majgrefve*" — var deremot prydd med löf och blommor, och hans folk var beväpnadt med löfvade qvistar af björk och lind, som blifvit på sitt sätt drifna med att hafva stått i vatten en tid förut. Vid gifvet tecken börjades en simulacre emellan de båda trupperna. Om väderleken var kall och ruskig, slogs "vintern" envist, så att segern först syntes luta åt den sidan; men om vädret var mildt och våren kändes hafva infunnit sig, rådde Majgrefven och hans folk genast tydligt. Emellertid, under hvilka omständigheter som helst, förklarade den närvarande skiljedomaren att "sommaren" var den segrande. Vinterpartiet strödde då aska på stället, och slutet på leken blef ett lustigt kalas."

Man har också läst en berättelse om huru studenterna i Upsala — som på sednare tider firat Första Maj på åtskilligt sätt, t. ex. med att föreställa ziguenareläger, bondbröllop o. s. v. — år 1845 med mycken ståt och prakt begrafde vintern. Den ceremonien slutades med ett tal, fullt af qvickhet och pointer, men som omöjligen kan återgifvas på ett annat språk, då anspelningarne deri hufvudsakligen röra personer och händelser som icke äro kända i utlandet. Talet rubricerades såsom "Liktal öfver den afsomnade regenten öfver snöregionerna, riddaren af snöplogen etc. etc. etc.". Det blef sedermera också tryckt.

Den sålunda begrafna vintern spelade likväl talaren och de öfriga som bivistat hans likbegängelse ett försmädligt spratt, ty han steg ännu en gång upp ur sin graf; följande morgon kom nämligen med en våldsam snöyra, så att den återuppståndne "*Calle Winter*" icke fick dödsstöten förrän solen längre fram på dagen framkom.

Musik och dans bli icke heller på Första Maj förgättna; och i vissa delar af landet har man en särskild dans, som väl är värd att närmare lära känna.

Ungdomen formerar en stor ring. Hvert par fattar hvarandra i händerna, och en flicka sätter sig derpå, med en hand på axeln på hvardera af de bärande, eller, om hon är i mycket förtroligt förhållande till dem, lägger hon armen omkring halsen på dem. En polska eller annan rask melodi spelas upp, och dansen begynner, hvarunder de unga flytta sin börda fram och åter, och höja och sänka henne så som musiken föranleder. Under hela tiden kasta flickorna sina knutna näsdu-

kar eller dylikt från den ena till den andra, tvärtöfver ringen, hvarvid munterheten ökas.

På några ställen hafva också barnen på denna dag en liten högtid, som de likväl vinna genom egna nyttiga öfningar. De klättra, med fara för lif och lemmar, upp i alla skatbon i grannskapet, och taga både ägg och ungar. Det tagna bytet lägges i en stor korg, och blir sedan buret från hus till hus, och förevisas för lyckliga par. En af sällskapet utväljes för tillfället att sjunga någon slagdänga.

I alla hushåll, som barnen besöka, erhålles ett litet sammanskott i form af fläsk, ägg, mjölk o. s. v. till deras *Majgille*. På någon bestämd dag samlas de i något hus i byn, der en stor pannkaka, sammansatt af de goda varor, de samlat, står beredd för dem och som de förtära med hjertans fägnad.

En dans följer på måltiden; men deri deltaga både gamla och unga, karlar och qvinnor, alla som äro roade af barnens oskyldiga glädje på den enda bal som de få under loppet af året.

Vidskepelse i afseende på Första Maj saknas icke heller.

Så t. ex. är det på den dagen som Påsk-käringarne skicka ut sina "trollharar" att mjölka andras kor. Derföre håller man allmännost korna den dagen inne i fähuset, der de rökas med svafvel m. m. — Om de utsläppas på bete, går bonden själf vall med dem, i stället att barnen eljest hafva denna befattning. Han är nämligen tillförlitligare att vakta dem för elaka väsenden. När boskapen på aftonen hemkommer, undersökas de noga, och om man då finner att någon af dem fått någon "välla", tillskrifves den trollens åtgärd, och man slår då eld öfver djuret. Den antages vara skyddande mot de följder som annars skulle komma.

"Trollhararne" sägas vara svarta. Man träffar någon gång harar med denna färg i nordens skogar*). "De anses alla vara "besatta" eller "förgjorda" och fördenskull alltid stålsatta mot skott, så framt icke bössan är laddad med kula af silfver eller stål."

Denna vidskepelse är mycket gammal. Här är icke utrymme för en förklaring öfver huru detta skrock uppkommit, men att det är djupt rotadt i allmogens öfvertygelse kan jag själf bevittna. En gång då jag var på jagt nära Falkenberg sköt jag en hare. Under det att jag åter laddade, kom trakstens egare, en bonde, till mig, besåg det skjutna djuret, och yttrade: "Det der är inte den haren som gjort mig så mycken förtret; den är större. Det hade varit väl om den blifvit skju-

*) I slutet af Oktober år 1870 har en svart hare blifvit skjuten i grannskapet af Wimmerby. Den enda uppgifna skilnaden i formen hos denna hare, var att han haft dubbelt så lång svans som den vanliga haren. — Dock lär den företelsen vara ytterst sällsynt.

ten i stället." På min fråga hvarför han just ville hafva *den* skjuten, svarade han: "För det att det är han som mjölkar mina kor om nätterna."

Tidigt på morgonen Walborgmessdagen svämmas hästarne i något närbeläget vatten. "Det skall skydda dem emot skabb under loppet af sommaren."

Heliga Korsets dag, eller den dagen då korset upprestes (och hvilken dag icke nu för tiden firas i svenska kyrkan), firades under katholska tiden två gånger på året, alltid med stor pomp och ceremoni; första gången på 3 Maj — årsdagen af den dag då det heliga korset år 325 i Nicea fanns af Constantin den Stores moder, Helena; andra gången den 14 September, då korset återtogts från de otrogna, år 628, utaf kejsar Heraclius. Den sednare högtiden var den förnämsta.

Många legender om det heliga korset värderas högt af svenska allmoget. Ibland andra äfven följande:

"Ett visst träd, som planterades af Loth, Abrahams broder, vid pass en timmas väg ifrån Jerusalem, var mycket namnkunnigt ibland judarne. När de som byggde Salomos tempel sökte efter timmer till den heliga byggnaden, undfölo alla träd för deras önskan, och fölo sjelfmant så till sägande ända in i byggnaden. Ibland den mängd trävaror som då samlades, var också en gren af Loths träd, som arbetarne icke förmådde inpassa i väggen, ty huru de höggo den, befanns den vara antingen för lång eller för kort. Man rådfrågade då profeterna härom; de förklarade att det trädet var förbannadt, och borde kastas i Bethsaidas damm. Det skedde, och stycket sjönk genast till botten. Då Jesus blef dömd att korsfästas, sökte soldaterna efter verke till korset, men då lyfte sig den fordom sjunkna grenen öfver ytan, flöt till stranden och erbjöd sig för ändamålet, och blef, genom det på Golgatha utgjutna blodet, för alltid gjordt heligt."

Meningen med denna legend synes varit den, att den ifrågasvarande grenen af begynnelsen var utvald att bära den förbannelse som vid syndafallet lades på hela naturen, och att den en dag skulle få sin försoning genom Frälsaren. På den grund, der trädet växt, har man uppbyggt ett kloster. Presterna derstädes utvisa för pilgrimerna en altartafla, hvarå det nämnda trädet, beröfvadt en af sina grenar, är afmåladt.

En annan version af samma legend har följande lydelse: "Då Abraham var 130 år gammal blef han sjuk, och längtade derunder mycket efter någon frukt ifrån paradiset. Hans son, som ville uppfylla faderns önskan, begaf sig ut för att söka en sådan. När han kom till den plats, der han trodde trädgården skulle vara belägen, mötte han en engel, som framräckte en qvist af ett träd ur paradiset och sade: "Gif honom denna, så blir det bättre med honom!" Sonen blef högeligen förnöjd och skyndade tillbaka, men när han kom hem, var fa-

dern afsomnad. Då planterade han qvisten på Abrahams graf, som var belägen på östra ändan af Jerusalem, och med tiden växte den upp och blef ett stort och högt träd.

"När tempelbyggarna i Salomos tid sökte öfver berg och dal efter timmer till den ståtliga byggnaden, föll en gren ifrån detta träd; men huru timmermännen derpå höggo, kunde den aldrig danas till hvad de åsyftade, och i förtreten lade de trädet såsom en *spång* öfver bäcken Kidron.

"Men på Salomos tid lefde der en qvinna, hvares namn är väl bekant i Norden. Hon kallades Sibylla, och var så vis, att hon förvärfvat benämningen "Guds rådgifvarinna". Hon hade en vacker växt och var skön, men hade en ofärdig fot, en så kallad "*gåsfo*t". Hon hade hört Salomos vishet omtalas, och kom för att besöka honom, samt blef väl emottagen af konungen, som af henne fick lära många saker, som framdeles kommo honom till nytta, men som voro fördolda för det öfriga folket.

"Vid ett tillfälle ville Salomo gå öfver bäcken Kidron i hennes sällskap. När de kommo till den lilla spången, som här förut är omnämnd, ville Sibylla icke gå deröfver, fastän kungen passerat den. Hon vadade öfver på sidan om spången. När hon kom på andra sidan, fann hon till sin stora glädje att foten fått sin rätta form, så att den var lik den andra foten. Salomo frågade henne, huruledes detta kunnat ske och hvarför hon icke gått öfver spången. Då svarade hon: "Det träd, som ligger der, är heligt, och kommer till stor ära, emedan den utlofvade, världens Frälsare, som kommer att födas af en jungfru, och som skall oskyldig lida, skall blöda och dö på detta träd."

En annan legend om det heliga korset tillhör mera legenden om den namnkunnige "vandrande juden" ("Jerusalems skomakare"), hvares namn var Ahasverus.

Då vår Frälsare var på vägen till Golgatha, blef han nedtyngd af korset, och sökte få hvila vid dörren till denne mannens hem, men den hårdsinnade, som ville stå väl hos kristendomens fiender, dref honom derifrån med skuffningar och banner. Till straff derfor är han dömd att irra fram och åter i vida världen ända intill domedag. Mången i Sverige tror att han allt vidare fortsätter sin vandring, och då någon okänd person med besynnerligt utseende kommer till något ställe på landet, skola, såsom det är mig berättadt, barnen förskräckta utropa: "Det der är säkert Jerusalems skomakare."

SJUTTONDE KAPITLET.

Från S:t Halvards dag till Trefaldighetsdagen.

S:t Halvards dag. — S:t Eriks dag. — Första vårdagen. — Sätern. — Resan dit. — Säterstugan. — Sysselsättningen der. — Vilddjuren. — Smeknamn på dem. — Återresan till hemmet. — Kristi Himmelfärdsdag. — Vidske-
pelse.

S:t Halvardsmessan, d. 15 Maj, var också under påfvedö-
mets tider en helig dag, som firades både i svenska och nor-
ska kyrkorna. Den var egnad S:t Halvard, som var dyrkad
så väl i Norge, hans födelsebygd, som i de delar af Sverige
som gränsade till det förenämnda landet. Han säges varit be-
släktad med Olof den Helige, och uppgifves hafva bott nära
staden Drammen. Han blef mördad och hans kropp kastad i
Drammens flod. Men den steg straxt upp till ytan. På grund
af detta mirakel och andra som frambragtes vid samma till-
fälle, blef han kanoniserad, och flera kyrkor blefvo uppbyggda
till hans minne. I flera af dem lärer hans bild ännu vara
att se.

Fastän Halvardsmessan icke längre firas i Sverige eller
Norge, var den fordom betydande bland folket i Wermland och
på Dal. Man fick icke på den dagen förrätta något arbete
för egen räkning.

"*Ersmessan*" eller "*Eriksmessan*", d. 18 Maj, var likaledes
under katholska tiden en stor högtidsdag i Sverige; den hade
både sin fasta och sitt *profestum*. Den firades till minne af
konung Erik, som regerade omkring medlet af 12:te århundra-
det, och som i alla afseenden var en välgörande regent för
landet. "De tre hufvudföremålen för hans omtänka — säger en
gammal krönika — voro: att bygga kyrkor och upphjelpa guds-
tjensten; att regera sina undersåtare efter lag och rättvisa, och
att slå ned thronens och folkets fiender." Men hans regering
var kort, och räckte, såsom jag tror, icke mer än tio år.

Det berättas om honom att han en dag bivistade messan
i Upsala kyrka, då man sade honom att den danska prinsen
Magnus Henrikson oförmodadt anfallit staden. Konungen ville
icke gå ut förrän gudstjensten var slutad. Men då satte han
sig i spetsen för sina krigare, och försvarade sig med stor tap-
perhet. Han blef likväl öfverväldigad, fången, och straxt der-
efter halshuggen. "På det ställe der han dödades — berättar
man — uppstod genast en starkt flödande källa, som ännu
finnes qvar med namnet *Sanct Eriks källa*."

Denne konung blef efter sin död, för sina stora egenskaper och sin stränga lefnad, ansedd såsom helig; och fastän han aldrig blef kanoniserad, blef han betraktad såsom Sveriges skyddsenkel. Både konungar och folk svuro vid hans namn: "Så hjelpe Gud och konung Erik!" Hans minne var verkligen hållet i sådan vördnad, att Uplandslagen, som anses vara den äldsta lagbok i Sverige, talar om "Eriksfrid", och om sättet huru den skall varda bestraffad som oroar folk hvilka äro på väg till eller ifrån S:t Eriksmessan.

Den första dagen på våren då boskapen släppes ut att beta i skogen, har från uråldriga tider tillbaka varit en stor folkfest i Sverige. Tiden därför beror naturligtvis af årstidens mildhet eller skärpa, men allmännast inträffar den i medlet af Maj.

Boskapen indrivnes i fähuset på aftonen förut, och under det att eldar uppgöras i skogarne, ty man tror att, "så långt som eldarne då lysa, så långt kan boskapen vara tryggad emot vildjurens anfall". För att dessutom hålla dessa på afstånd, går folket om natten i skogen, med allt möjligt buller, hornblåsning och böss-skott.

Sättet att fira denna högtid, som på vissa orter kallas blomsterfesten, är olika på olika ställen. På Dalsland, som förr utgjorde en del af Wermland, råder ett besynnerligt bruk, som man kallar att "*köra middag*", som betyder att drifva hem boskapen vid middagstiden, i stället att, såsom vanligt, föra den hemåt på aftonen.

Tidigt på morgonen går vallgossen till skogen, försedd med det bästa som huset förmår till matsäck. Här pryder han boskapens horn med löf och blommor. Sjelf uppsöker han åt sig en rönnpåk. Det trädet, ha vi nämnt, anses besitta mystiska egenskaper.

Under hans bortovaro plocka flickorna blommor och binda deraf guirlander, som de hänga på närmaste grind intill hemmet; och då vallgossen på middagen hemkommer med kreaturen, går han framför dem in i byn.

Här mötes han af alla invånarne, som då följa honom till fähuset, der kreaturen bindas vid sina krubbor. Då detta är gjordt, kryper vallgossen genom "gluggen" — en fyrkantig öppning om 12 till 18 tum fyrkant, som är huggen i väggen, och som efter behof tillslutes medelst en skottlucka, men genom hvilken eljest spillningen utkastas ur fähuset. Derefter planterar han sin rönnstaf, och derofvanpå de förr omtalade blomsterguirlanderna, på utsidan af gödselhögen, der den kvarblifver under hela sommaren.

Nu först bindes skällan kring halsen på skällkon, och om någon bland ungboskapen ännu saknar namn, får den nu ett, som högt uttalas, jemte det att djuret får på bakre delen tre slag af rönnstafven.

Alla kreaturen trakteras nu med det bästa foder, man har, af hö och annat, och derefter sätter sig också folket ned till en ymnig måltid i sjelfva fåhuset; och då den är förbi, utföras kreaturen ännu en gång på betet.

När boskapen först om våren utsläppes på bete, är det vanligen nära hemmet; men vid en sednare period, då gräset väl uppvuxit i skogarne — åtminstone i landets nordligare orter — blir större delen afskickad till "sätern". Hvarje by har vanligen en sådan eller till och med flera. Den kan vara miljontals bort belägen, och boskapen kvarblir der under den öfriga tiden af sommaren.

"Sätern" är en liten uthuggning ur skogen, vanligtvis genom gårdsgårdar afdelad till en lott för hvarje åbo i byn. På hvarje sådan lott är en *säterstuga*, en koja som tjenar till provisoriskt hem för den som har tillsyn öfver boskapen. Äfvenledes finnas der andra små byggnader eller skjul, dels till skydd för boskapen, dels till upplag för hö, m. m. Alla hus äro byggda af timmer och täckta antingen med torf, spån eller lager af näfver.

Boskapens flyttning hemifrån till "sätern" infaller — åtminstone i Dalarne — vanligen under den första veckan i Juni, och utgör, hvad man skulle i andra förhållanden kalla, ett evenement. "En längtan uppkommer både hos folk och kreatur." Qvinfolkens många tillrustningar svara mot råmande och bråkande från boskap samt får och getter, hvilka alla oupphörligt söka bryta sig igenom den svaga instängningen, som om våren är uppsatt kring huset. Två eller flera flickor, som kallas *vallhjon* — antalet rättadt efter hjordens storlek — åtfölja kreaturen, hvilka alla, inberäknade får och getter, äro märkta med en tjärborste, som åtecknar dem ett korstecken, ett ofelbart medel, tror man, att bevara dem emot alla onda väsenden. Skällkon, som är vald för sitt lugn och sin läraktighet, går framför hjorden, och, liksom medveten af sitt ansvar, betar hon sig med ett slags löjlig värdighet.

Stickning är vallflickornas förnämsta sysselsättning under flyttningen. En af dem går framför taget för att visa vägen. För att fästa djuren vid sin person, gifver hon dem emellanåt en handfull mjöl ur en påse, som hon har fästad vid sidan för detta ändamål. Hvarje ko har sitt namn, t. ex. Majrosen, Snödroppen, Välkommen o. s. v., och emedan flickorna oupphörligt upprepa deras namn, då någon af dem aflägsnar sig ifrån vägen, är ropandet icke obetydligt.

Vid middagstiden, och då man kommit till någon öppen plats i skogen, der vatten finnes nära, göres halt, och en eld upptändes för att afhålla myggorna. Vallflickorna hålla då sin middag, medan kreaturen lägga sig ned och idissla.

Derefter begifver man sig åter på väg, och då man framkommit till sätern, taga flickorna sitt hem i stugan, hvarom nyss är nämndt.

Denna är ganska liten — 12 till 14 fot i längd och 8 till 10 fot i bredd. Någon gång finnes deri ett litet glasfönster, men nittionio gånger bland hundrade insläppes dagsljuset endast igenom en glugg. I ena hörnet af stugan är en öppen spisel, uppbyggd af lösa stenar. Ett lågt sängställe af grofva plankor eller bräder, ett eller två väggfasta bord, en trebent stol, utgöra vanligtvis hela möbleringen. Men under sommaren ser man en mängd träbunkar och annan redskap, hörande till mjölkskötsel. Allt sådant hemföres till byn då hösten infaller.

Här kvarblifva flickorna, såsom nyss sades, hela sommaren. Under denna tid valla de boskapen, mjölka, göra ost och smör m. m., och sköta hushållsgöromålen, och när hötiden börjar, samla de och stacka hö, som de kunna åtkomma i de stora kärren, som öfverallt finnas i skogarne. Äfvenså samla de en mängd löf, i knippor, till vinterfoder åt boskapen. Vid dessa åtgärder biträdas de likväl af husbonden eller hans drängar. Icke sällan tillbringar bonden sjelf, med hela familjen, en stor del af sommaren vid sätern.

Vallhjonen låta skogar och berg genljuda utaf hornlåtar och sånger, dels för tidsfördrif, dels också för att skrämma bort vargar och björnar. Litet emellan stöta de i luren, en lång tub af näfver. De länge uthållna och veka tonerna deraf, som höras i djupa, vilda skogen, äro utomordentligt angenäma och göra djupt intryck på vandrarens känsla.

Frukten för vilddjuren ligger alldeles icke blott i fantasien, ty det händer icke så sällan att, medan boskapen i allt lugn spridt sig på betet, en stor björn plötsligen rusar in midt ibland skocken. Då blir det ett döfvande ljud af lurar och vallflickornas rop, samt boskapens bölande, understundom med den följd att besten slinker sin väg, liksom skamflat. Men om han är mycket hungrig, såsom det ofta bör kunna hända efter den långa vinterfastan, så kan intet oväsande i verlden afvända honom från sitt mordiska syfte, så att den ena eller andra af hjorden hastigt blir slagen till marcken.

Det mod som vallhjonen stundom visa vid sådana tillfällen, är verkligen anmärkningsvärdt, och man har många exempel på att icke allenast unga pojkar, utan också flickor, skynda fram till försvar, utan annat vapen än en påk. Det händer stundom att de med detta otillräckliga vapen bearbeta odjuret medan det ligger öfver det slagna kreaturet. Det har också icke sällan händt att de fått med lifvet plikta för sin djerfhet; ty fastän björnen vid sådana tillfällen och möjligen i harmen lemnat sitt rof, återvänder han vanligast och miss-handlar då rysligt den som anfallit honom.

Vallhjonen tro, märkvärdigtvis, att om varg eller björn bli kallade med något annat namn än som i språket tillhör dem, anfalla de icke hjorden. Så låter man i fabeln vargen säga:

"Kalla mig icke varg,
Eljest gör jag dig ondt.
Kalla mig din skatt,
Så skall jag bli menlös."

Derföre använda vallhjonen smeknamn, eller åtminstone sådana som icke äro förnärmande. Man har en oräknelig mängd mildrande namn på vargarne. Än kallas han "den Tyste", än "Gråben", än "Guldtand". Och björnen heter: "den Gamle", "Storfar", "Tolfmanskraft", "Guldfot", o. s. v.

Jag återkommer till ämnet. Med afseende på den omgifvande sköna trakten och de temligen lätta göromålen, måste de som hafva värden om kreaturen och tillbringa den vackraste årstiden vid sätern, hafva ett rätt angenämt lif. Annorlunda är det med dem som ensamma eller nästan ensamma skola lefva der under djupa vintern, såsom för några är händelsen. Man har då ingen menniska på flera mils afstånd, snön ligger tre, fyra fot djupt, och ögat har endast öknen inför sig åt alla sidor.

Mot senhösten, då man har tillgång på godt bete på "stubben", hemtar man boskapen tillbaka till byn. Hvilket angenämt skådespel, som skogen då erbjuder! Redan på afstånd hör man koskällornas ljud, och det förekommer såsom skulle djuren dela deras väktares glädje öfver detta återvändande efter deras långa och afskiljda sommarvistelse, och deras återkomst till den bekväma vistelsen i hemmet. Vallflickorna, som äro tacksamma emot Försynen för det beskydd med hvilket de varit omfattade under deras gång i den öde och dystra skogen, underlåta icke att på första söndag efter deras hemkomst lemna en skärf i fattigbössan. Äfven gifva de ofta till kyrkan en skänk af större eller mindre värde.

Kristi Himmelsfärdsdag, som infaller 40 dagar efter Påsk, utgör i landet en stor kyrkohögtid. Af det bruk som i vissa orter råder, att kvinnorna på denna dag, likasom på Trefaldighetssöndagen, bära röda lifstycken, har den dagen, ehuru infallande på torsdag, der fått namnet *Rödsöndagen*.

I Skara domkyrka (och såsom jag tror i många andra svenska städer) är det vanligt att gymnasiungdomen samlar sig tidigt på morgonen på kyrkans balkong, der de spela och sjunga psalmer. Detta skådespel och musiken locka folk till staden, och på eftermiddagen samlas ett stort antal, hvarvid slagsmål förefalla på gatorna och torget. Ätminstone hände sådant få år tillbaka. De studerande försöka att, så vidt möjligt, slå sönder bondynglingarnes spatserskäppar, och få, såsom naturligt följd, ofta nog sina egna hufvuden starkt bearbetade.

Bland andra vidskepliga antaganden i afseende på Himmelfärdsdagen, är "att draken då utställer sina gömda skatter, dem han då vaktar på ljusa dagen, för att vädra dem".

Ett annat är, att "om en person då metar, från morgon till afton, skall han få lycka med fiske under hela året, emedan han nu kommer under fund med de tider på dagen då fisken bäst nappar. Ty vid samma tid som fisken på första metdagen tog bäst, skall han också alla andra dagar i året nappa ifrigast."

Pingsten, som infaller sju veckor efter Påsk, är likaledes en stor kyrkohögtid, ehuru icke lika festlig som den sistnämnda eller än mindre såsom Julen. Fordom räckte Pingsthelgen, såsom jag tror, i tre dagar, men är nu inskränkt till två.

På landet bli alla kyrkor på Pingstdagen klädda med grönt, och altaret, predikstolen och många kyrkbänkar med blommor. "I Skytts härad", säger Lovén, "var det fordom sockneboernas skyldighet att pryda kyrkan ifrån Pingst till Midsommar, eller åtminstone att sätta friska blomqvastar på altaret och predikstolen, då presten alltid vid utgåendet från kyrkan tog dessa med sig hem. Det skulle blifvit ansedt såsom en skymf om han lemnat dem qvar. Man kunde aldrig föreställa sig att han kunnat glömma dem, och man måste nödvändigt tro att han föraktat dem."

Fastän den andra Pingstdagen också är högtidsdag, betraktar allmogen den likväl snarare såsom början till deras sommarnöjen. De komma likväl rätt allmänt till kyrkan i vanlig tid. I Skåne och på flera andra ställen går man i procession efter instrumentalmusik; men eftermiddagen tillbringas vanligtvis med nöjen.

Nära Lidköping, der man har en plats bestämd för folk-nöjen, består en af förlustelserna deruti, att en ung karl och en flicka taga hvarandra i famn, och i denna, den behagligaste af alla ställningar kullra utför en backe. Det är Greenwich-sättet.

Trefaldighetsdagen, som utgjorde en så stor högtid i Sverige under katholska tiden, är nu för tiden införd på en vanlig söndag.

Det må här nämnas, att inom en half mils afstånd ifrån universitetsstaden Upsala är en mycket besökt källa, som kallas *Trefaldighetskällan*, hvars vatten, ifrån urminnes tider, varit ansedt för att hafva så utomordentliga egenskaper, att alla sjuka, som dricka det på Trefaldighetsdagen, bli friska och få långt lif. Derföre gå stadsfolk i skockar, äfvensom landsboerna i tusental, till den helsobringande källan, der de efter valfärdens slut ställa till danser och på annat sätt roa sig bäst de kunna.

Man kan väl tänka sig att dessa stora folksamlingar skola utöfva mycken dragningskraft på fakulteternas medlemmar. Också hafva rätt många, i synnerhet i sednare tider, brukat gå till den ifrågavarande källan, der de sluta sig till hopen och taga del i den allmänna glädtheten.

ADERTONDE KAPITLET.

Midsommar.

Midsommarnatten. — Förberedelser på landet; — i Stockholm. — Löfmarknaden. — Balders eldar. — Majstången. — Dansen. — Kalas i Norrland. — Heliga källor. — Deras egenskaper. — Legender. — Det orörliga korset. — Presten Melchior. — Frun i Husberget. — Mystisk natt. — Vidskepelse. — Slagrutan. — Midsommarsqvast. — Pannkaka. — Mistel. — Midsommardagen.

Midsommardagen — S:t Hans dag (förkortning af Johannes) — firas af svenska kyrkan. Ehuru den är stiftad till Johannes Döparens minne, tros den, i likhet med hvad som skett med Jul och Påsk, m. fl., vara ympad på den fest som hölls för Balder, ljusets och solens gud. Huru än härmed må vara, bibehåller man ännu många hedniska sedvänjor och vidskepliga åsigtter, jemte annat som förmodligen var samtidigt med kristendomens första införande i landet, och som sedermera under kristna tiden fortgått, såsom läsaren här skall se. Dr: Wieselgren säger, att "Midsommarhögtiden, så som den i vår tid firas, är hvarken mer eller mindre än Brudfesten hos hedningarne. Så sent som år 1710 utgick en varning från biskopen dr: Lund till folket i Wernamo, att icke hålla "*midsommarsvakan*", såsom det brukades vid dedikationsfesten; att det icke var så längesedan då ynglingarne brukade vaka vid en korsväg den natten, då de skulle få se två qvinnofigurer komma — den ena deras blifvande brud, den andra Freja, kärlekens gudinna, som presenterade den förra för dem; — och att i en del af Blekinge man utväljer en midsommarsbrud, som stundom får låna kyrkkronan; att flickan sjelf väljer en brudgum, samt att en insamling göres för detta par, hvilka för den tiden betraktas såsom man och hustru. De andra ungarlarne välja också hvar sin brud; men allt detta på lek."

Stora förberedelser göras till denna högtid. Dagen förut, *Midsommarafton*, S:t Hans' afton, putsas alla stugor och andra bostäder, rum och dörrar *löfvas* eller "*majas*" med löfqvistar och

blommor. Äfven golfven beströs med löf, eller med hackadt granris eller enris, såsom förut blifvit sagdt. Unga granar uppsättas vid dörren och på andra ställen vid bostaden, och ganska ofta byggas små "löfsalar" nära boningshuset.

Stadsboerna stå icke långt efter landtfolket i Midsommarens firande. I Stockholm hålles en så kallad "löfmarknad" på Munkbron, der man håller till salu ej allenast blommor och unga björkar, utan också tusende små majstänger af många dimensioner, ända till 5, 6 alnars höjd. De se rätt besynnerliga ut med sin utstyrsel af löf, blommor, remsor af färgadt papper, förgyllda äggskal med mellanstuckna stycken af ihåliga vass-strån o. s. v., jemte flagga eller vimpel öfverst, och de flesta delar förgyllda med bladguld. De många båtarna vid sidan af kajen, lastade med björkar, gifva det hela utseende af en grönskande flotta.

En uppmärksam resande yttrar härom: "Om man gör en promenad genom Stockholms gator på en Midsommarafton, möter man en ganska märklig syn. Alla bodar — eller åtminstone de flesta — äro prydda med gröna qvistar och löf, och öfver ingången är ett slags äreport, från hvars öfversta rundning ofta ses en blomsterkrans af blåklint (*Centaurea Cyanus*). Golfven äro beströdda med Elggräs (*Ulmaria*), och på en del gårdar ser man också små löfsalar. De qvinnor, som hafva roddbåtar för passagerare, hafva äfvenledes löf och blommor i sina båtar. (Stockholm har passager mellan ej mindre än sju öar eller holmar.). Likaså hafva drängarne löf på sina hästar; till och med de dåliga åkarehästarne (de uslaste af alla lefvande varelser på Stockholms gator *) hafva löf på hufvudet och seldonen. Vid hvarje steg möter man ett barn med ett ansigte strålände af glädje; det bär i sin hand en docka, en messingstrumpet eller något dylikt, och i de flesta fall också en majstång. Från hamnen, d. v. s. torgplatsen vid vattnet, komma tjänstflickorna med uppköpta matvaror för det blifvande kalaset. Några bland dessa flickor gå ensamma, andra deremot åtföljande matmödrarne. Men knappt någon ibland dem saknar blåklintskransen i handen, eller en mindre krans af förgätmigej eller välluktande blommor."

Midsommaren är i Sverige den gladaste festen på hela året. I vissa delar af landet, i synnerhet Skåne och Bohus län, samt de trakter som gränsa till Norge, der Balder fordom tillbads, blir Midsommaren firad med mycket skjutande med bössor, äfvensom man har stora eldar, fordom kallade "*Balders bål*", symbol af denne gudens likbegängelse. (Hans kropp blef bränd på ett ofantligt bål.). Dessa eldar tändes man i skymningen, då de kasta ett klart ljus öfver hela det omgifvande landet. Det är märkvärdigt att man ännu fortfar med seden

*) Dessa beklagansvärda kreatur förekomma icke nu för tiden. Ordningspolisen tillåter icke nu att så dåliga djur få begagnas. *Öfvers. anm.*

att dansa omkring dessa eldar, samt att hoppa igenom eller öfver dem. De påminna dermed om Baals- och Molochs-festerna, der de tillbedjande berättas hafva gått igenom elden till Moloch.

Aftonens största lockelse är likväl majstången. En sådan uppreses på denna dag nästan i hvarje större by, äfvensom nära bostaden hos de flesta större possessionater.

Den består af en rak och hög gran, ofta nedtill så tjock som en fullvuxen människas kropp. Stundom har man ringar eller tunnband, stundom endast träarmar korsvis, på vissa afstånd på stången. Andra åter äro försedda med bågar, föreställande, så att säga, en man med armarne i sidan. Ända uppifrån och ned är ej allenast sjelfva stången, utan också dess ringar etc., klädda med löf och blommor, tygstycken af olika färg och ämne, färgade och förgyllda äggskal m. m., och öfverst är en tupp, eller stor vimpel eller flagga, vanligtvis röd eller hvit, hvarå man skrifvit antingen aposteln Johannes' eller kanske byns namn jemte datum.

Några bland dessa votifpelare — om man så får kalla dem — anses symboliskt erinra om *soldyrkan*, då t. ex. dekokorationerna formera trianglar och hjul med ekrar — hvilka former, såsom bekant är, föreställa solen, åtminstone bland Egyptens och Phœniciens folk. Hjulet med radier betecknar ännu solen, och obeliskan eller den spetsiga pelaren tros också hafva haft samma betydelse.

Majstångens uppresande, sedan den blifvit fullständigt klädd af flickorna, försiggår med mycken ceremoni och vid ljud af fioler eller andra instrument, äfvensom under tiden böss-skott eller små kanoner alltfört aflossas.

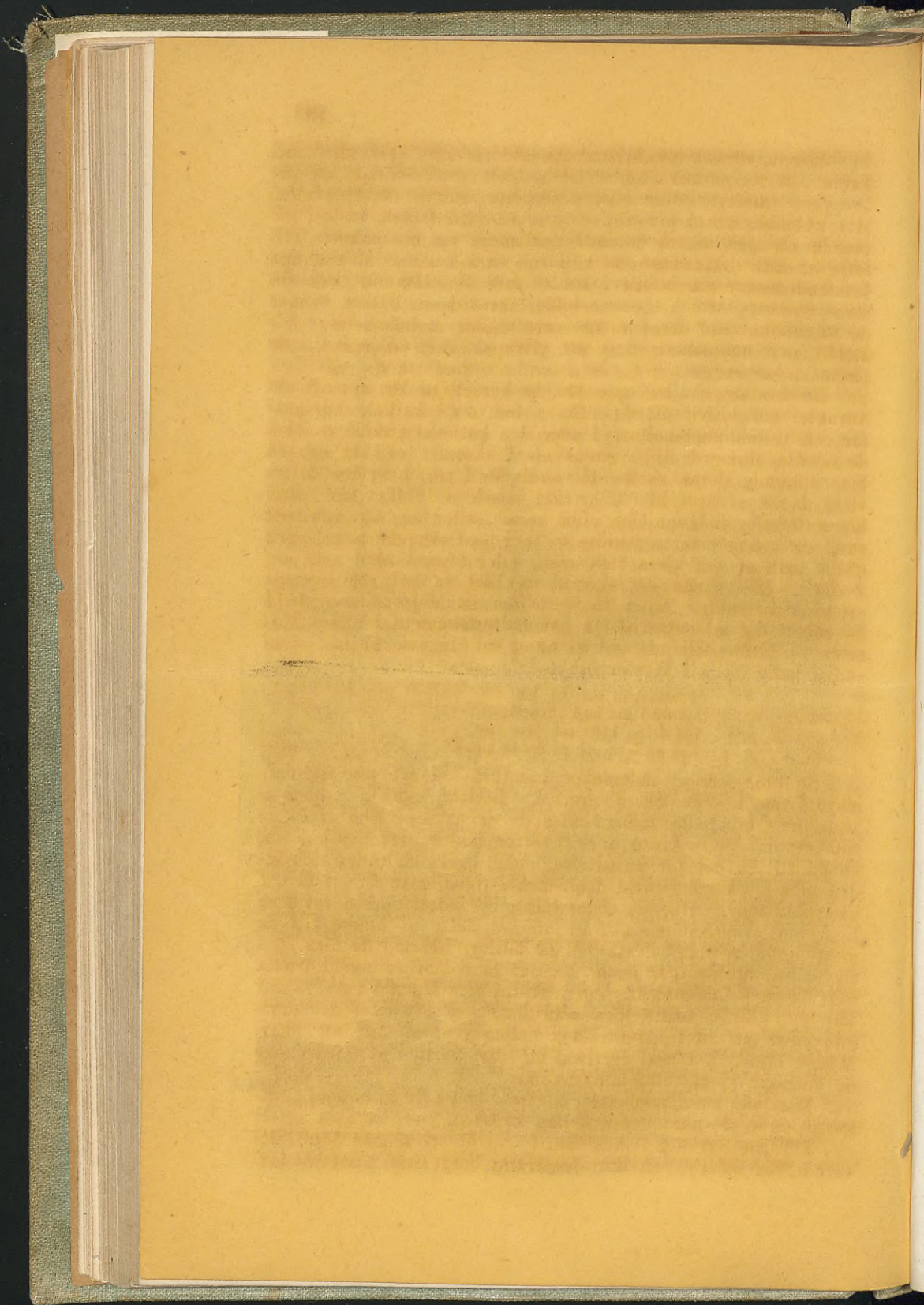
Folk ifrån alla trakter samla sig till majstången och dansa i en stor ring omkring den. Alla gå med i detta nöje, från och med farmodern till och med det treåriga barnet. Glädjens lössläppta vinge öfverskyggar dem alla. Hvarje bekymmer är då förgätet och alla hängifva sig åt ögonblickets lifliga fägnad.

Sedan man dansat, sätter man sig ned till aftonmåltiden, och då den är förbi, dansar man åter och roar sig det mesta man kan, enär det är en sed hos alla att vara i rörelse hela natten.

I Luleå, i Norrbotten, har folket för sed att samlas på ett berg i stadens grannskap, kalladt "*Mjökuddsberget*", der man tänder en mängd små eldar. Men dessa eldar äro icke tända till Balders ära, utan helt simpelt för kaffekokning. Hvarje familjparti samlas omkring sin egen lilla eld, men kaffepannan får icke ställas deröfver innan solen är nära att sänka sig till horisonten, och innan kaffet hunnit koka har solen åter börjat stiga. Vid denna årstid är, på dessa latituder, ljusets drottning så outtröttlig med att lysa för fjellens åboer, att hon knappast gifver sig ett ögonblicks hvilas.

MAJSTÄNG.

Många vandra på Midsommaraftonen till "offerkällor", så kallade därför att man under hednatiden i dem tvättade offrens kroppar, vare sig djur eller människor, innan de slagades. Här utdelade också prestinnan sina råd till folket, både i afseende på sjukdomars botande och andra timliga saker. Till följd af allt detta ansågos källorna vara heliga. Men ehuru kristendomen varit införd i landet mer än 1000 år, och då munkarne uppsatte helgonens bilder invid dessa källor, bragte de folket att anse deras vatten vara under samma heligas beskydd, och uppmanade dem att gifva skänker likasom till de hedniska presterna.

Invid andra källor uppsatte de korset, under uppgift att mirakler der blifvit gjorda. Dessa blefvo då kallade korskällor och trefaldighetskällor. Under den katholska tiden troddes de besitta utomordentliga egenskaper, såsom t. ex. att vid solens uppgång deras vatten förvandlades i vin, hvarföre de på vissa dagar af året blefvo mycket besökta. Folket läste sina böner framför helgonbilden eller korset, efter som föranstaltadt var, och sedan presten omrört vattnet med crucifixet, antingen drack man af den klara strömmen, eller öfverstänkte man sig dermed. Men innan det skedde, var det vanligt att upprepa ett visst formulär. Ännu så sent som om Midsommaren 1671 — såsom det inhemtas af ett gammalt dokument i Skara Museum — blefvo följande ord sjungna vid "Ingemo källa" — en sådan helig källa i Westergöthland:

"Fördenskull kom jag hit
Att söka bot med allan flit
Vid denna källa och dess lund,
Som mången gör på denna stund."

En stor mängd människor har för sed att på Midsommaraftonen besöka dessa mystiska källor, som af allmogen ännu tros bibehålla många utaf de egenskaper som af ålder tillskrefvos dem. Äfven andra nätter under året besökas de, ehuru till en del för förlustelse, när dans och andra tidsfördrif ofta förekomma invid dem, men förnämligast för att få bot emot krämpor. Afzelius säger härom: "Understundom ser man tusenden sammankomma från aflägsse delar af landet till de mest berömda bland dessa heliga källor, hvarvid de föra med sig halta, blinda och lama, för att låta dem antingen dricka utaf dessa helande vatten, eller tvätta sina lemmar i den rännil som flyter ifrån dem. Många bruka också att efter drickningen kasta ett litet mynt i "den heliga funten", till ett offer. Många föra också med sig hem en liten portion af vattnet, det de betrakta såsom ett ofelbart elixir."

Man har många legender i afseende på de kors som munkarne uppreste nära dessa heliga källor.

I Torps kyrka i Bohus län, t. ex., är ett sådant ännu förvaradt, som stått vid en "kors-funt", icke långt ifrån hafsstranden.

Om detta kors berättas det, att "alla försök att flytta det ifrån sitt ställe förblefvo fruktlösa, intill dess man afgaf det löftet att korset skulle föras till den nyss nämnda kyrkan".

Annorlunda betecknande kors finner man stundom, nämligen sådana som äro uppsatta till minne af begångna mord eller olycksfall, eller också för att utmärka stället för någon utomordentlig händelse. I Weckholms kyrka finnes ett sådant kors, som är rest till minne af följande:

"För omkring trehundra år sedan lefde der en gudlig man, vid namn Melchior, som var pastor i församlingen. Han hade för sed att hvarje afton, ehurudant ovädret måtte vara, begifva sig till kyrkan, som icke låg långt bort; der förrätade han då sin bön invid altaret. Hans hustru tyckte att detta bedjande var något öfverflödigt, hvarföre hon sade till drängen: "Kära Lars, om du vill klä' ut dig till spöke och ställa dig på kyrkogården, då din husbonde kommer ut ur Guds hus, skall du få en stänka öl." Drängen lydde hennes anmodan, tog på sig ett hvitt lakan, och gick emot presten på gångstigen. Då den fromme presten fick se skepnaden, började han högt läsa sin bön, och ju längre han fortfor, desto djupare sjönk spöket ned i jorden. Då frågade Melchior: "Hvad är du och hvarifrån är du?" Men skepnaden svarade intet. Då begynte pastorn åter att bedja. Drängen, som nu sjunkit ända ned till medjan, sade då sitt namn. Men Melchior svarade: "Nu är det för sent"; hvarpå den olycklige mannen försvann hel och hållen och för alltid."

Den värdige prestmannens hustru, som i flera år öfverlefde sin man, berättas varit af adlig börd. Hon begrofs i Hallerås kyrkogård, men det befanns lång tid derefter, då grafven undersöktes, att hennes kropp var oförändrad, fastän likkista och begrafsningsskrud voro förmultnade. Deraf trodde man sig böra förstå att hon ännu befann sig i skärselden, emedan det var en allmän tro på den tiden att själen icke kunde komma ur skärselden innan kroppen öfvergått till stof.

På en bekant höjd, "*Husberget*", vid Enköping säges ett jernkors hafva stått ännu i mannaminne. Derom har man följande legend:

"En jätteqvinna troddes bo i detta berg, der hon bevakade en stor skatt. Hon kallades derföre Husbergsfrun. Vid "Gröngarn", nära till Stora Ena, bodde en enka, som var ytterligt snål. En afton hade hon och hennes dräng gått till Husberget, der hon band ett rep om lifvet på karlen, och uppmanade honom att sänka sig ned i ett fruktansvärdt svalg i berget — det visas ännu för resande på sidan af berget — der han var befalld att upptaga den gömda rikedom. Det första försöket lyckades, så att han kom upp med en korg, fylld med guld och andra dyrbarheter. Men då han, oaktadt sina invändningar, blef ytterligare tillsagd att gå ned i den

förtrollade hålan, kom han aldrig mera tillbaka; då man deremot drog upp repet, hvarmed han varit nedsänkt i denna afgrund, fann man deruti, i stället för hans person, en död häst."

Det nämnda jernkorset, berättas det vidare, hade varit upprest till minne af den olycklige mannen. Den skatt, som han vid första nedsänkningen upptog ur det förtrollade svalget, använde man till att uppbygga *Vårfrukyrkan* på sidan om ingången till schaktet.

I vissa delar af Norrland tändas stora eldar vid korsvägarne. Bålet göres då af nio särskilda sorter ved, och man inkastar i lågan en växt som kallas *båran*, så kallad efter en utskickad från Hin Onde — (om hvilken växt mera skall sägas längre fram). Härigenom motverkas trollens och andra onda väsendens inflytande, då de eljest just under denna och vissa andra nätter anses vara ute och i rörelse, emedan bergen då äro öppna, så att de fritt komma ut ur deras hålor, dansa och förlusta sig. Man tror vidare att, om trollen äro i grannskapet af dessa mystiska eldar, skola de visa sig; skulle det så hända att vid samma tillfälle ett djur, t. ex. en bock eller get, blefve sedt nära elden, anser folket såsom fullt visst att det är Satan i högst egen person, fastän iklädd denna skepelse.

Äfven under denna natt, likasom under julnatten, försökes att gå *årsgång*, hvarvid man får se många underbara saker. (Om denna "årsgång" se 13:de kapitlet.)

Om någon bland familjen är sjuk, lägger man ut lakan och linnen på kyrkogården för att låta dem uppsupa daggen. Dessa plagg lindas derefter omkring den sjukes kropp. "Det ger säkert bot."

I stället för jäst kan man också vid bakning begagna denna dagg.

Under samma natt går folket också ut i skogen eller på fälten med lakan omkring sig. Man lyssnar då på "fåglalåt", d. v. s. man hör af fåglarnes läten hvilka händelser skola inträffa.

För samma ändamål lägger man sig, lika klädd, alldeles tyst, ofvanpå husets tak, "då många hemliga saker uppenbaras för den så liggande".

En person, som vill veta huruvida sorgliga eller glada händelser förestå honom, går på aftonen ut på ett sädesfält, och utser der två sädesstånd som äro lika långa. Det ena ombindes med ett rött band (som betyder glädje); det andra med ett svart. "Det stånd, som växer om det andra, antyder då hans blifvande öde."

Den växande grödan eller sädesfälten böra också på den natten "löfvas". Det sker på det sättet att man sätter gröna qvistar i fårorna. "Det är ett sätt att få god skörd."

För att befria ett fält ifrån mask, "bör man sticka ned i jorden en käpp, med hvilken en orm blifvit dödad".

Det är också på Midsommaraftonen som man skall göra "slagrutan", om den skall få sin rätta egenskap. Slagrutan är det mystiska redskap, med hvilket skattsökare upptäcka i jorden fördolda skatter.

Slagrutan *) har fyrkantig form, af 18 till 24 tums diameter, och är gjord af fyra stickor, som vid ändarne äro infällda i hvarandra. Men dessa fyra delar måste vara tagna utaf lika många olika och mystiska trädslag, nämligen ränn som är sjelfväxt, och således uppkommen efter frö som blifvit fäldt af fåglar eller fördt af vinden. Det skall också haft sin grodd i jord som blifvit samlad ur roten af ett kullfallet träd. Vidare skall en annan af stickorna vara gjord af asp (samma trädslag hvaraf vår Frälsares kors blifvit taget); af mistel (samma trädslag hvaraf den pil förfärdigades, hvarmed det gudas gud Balder dödades af sin blinde broder Höder — enligt Skandinaviens mytologi). Slutligen ännu ett fjerde slags träd, hvars namn undfallit mitt minne.

Försedd med denna slagruta går skattgräfvaren efter solnedgången till den trakt der han väntar sig framgång. Han nedlägger instrumentet på marken. Detta upprepas på olika punkter till dess slagrutan, då hon kommit till rätta stället, börjar röra sig såsom vore hon lefvande. Men förfarandet måste ega rum under fullkomlig tystnad, ty om man talar ett enda ord, eller gör det minsta buller, är den mystiska kraften — åtminstone för den natten — upphäfd, så att alla vidare försök då äro fruktlösa.

Man har många berättelser om underbara upptäckter, som man gjort förmedelst slagrutan, men utrymmet nekar mig att här intaga dem.

På Midsommaraftonen samlar man också nio olika slags blommor, deribland icke förgätande "Johannesgräs" (*Hypericum*), som tros hafva synnerliga krafter. Alla dessa sammanbindas i en bukett, som man då kallar *midsommarsqvast*. Men vid denna operation måste man vara allena, och i fall man förehar *ärsgång*, vara alldeles tyst. Om man möter någon och blir tilltalad af denne, får man icke svara med annat än tecknande. Man får icke, under hvilka omständigheter som helst, öppna munnen.

Midsommarsqvasten innehåller en oändlighet af egenskaper. Familjfäder upphänga sådana på bjelkarne i stugutaket — en

*) En tillförlitlig härledning är af tyska ordet *Ruthe*, spö (Wünschelruthe). Der kunde således icke bli fråga om någon fyrkant. Spöet skulle hafva en tvärså, lik paradstången på ett svärd eller sabel. Detta tvärstycke skulle vid operationen fattas med båda händerna — en på hvardera sidan om hufvudinstrumentet, som, när man kom ofvanför ett ställe, der en skatt låg, sjelfmant drog sig nedåt, så att spetsen utvisade rätta punkten der man borde gräfvä.

för hvardera bland hushållets medlemmar. Den, hvars qvast först vissnar, anses skola dö först.

En sådan qvast upphänges också i fähuset, såsom skydd emot trollen, och när den tros bibehålla sin kraft året om, får den bli kvar der till följande sommaren, då den utbytes mot en ny.

På somliga orter kokar man en dekokt på en sådan qvast, till en panacé mot alla möjliga sjukdomar.

I afseende på kärlek har denna qvast synnerlig verkan. Om t. ex. en Dalflicka längtar att få veta sitt tillkommande öde, binder hon de nio blommorna i en krans eller en bukett, som hon vid hemkomsten lägger under sin hufvudkudde. Hvad hon nu drömmer "skall säkert slå in". Och hvad kan den stackars flickan drömma om annat än en fästman? Och den person, som hon då ser i drömmen, blir den som framdeles skall komma att stå vid hennes sida i brudstolen.

Men flickorna hafva också på denna afton andra sätt att lösa den ifrågavarande viktiga knuten. Ett sådant är medelst en pannkaka, som tillredes på följande sätt: Tre flickor måste alltid deltaga i denna viktiga tillredning. Tillsammans måste de ur skåpet framtaga den kopp, hvori de olika ingredienserna skola sammanblandas. Äggen bräckas och uthållas i mjölken; dertill lägges nu mjöl och salt (af hvilket sednare slag hvardera lägger i så mycket, att kakan blir alldeles osmaklig); äfven skola de gemensamt hålla i vispen då det hela skall omblandas. Alla tre måste också hålla i pannkakspannan då kakan skall vändas. Under hela åtgärden får intet enda ord talas.

När pannkakan blifvit behörigt gräddad, skäres den i tre lika stora delar, då hvardera parten förtär sin del. De gå derefter genast till sängs; men huru törstiga de än måtte bli efter att hafva förtärt så mycket salt, få de icke dricka vidare än i drömmen. Under denna skola vackra ynglingar visa sig för dem och skänka dem någon högst angenäm läskedryck. Samma unga karlar bli framdeles deras äkta män.

Dessa utvägar äro emellertid icke de enda som en kärlekslysten flicka har för att på denna afton utforska sitt kommande öde. Om hon sveper omkring sig ett hvitt lakan och klifver upp på taket, och der lägger sig ned med en tvättskål i ena handen och en handduk i den andra, så får hon se sin tillkommande käraste, som då kommer dit för att tvätta sig.

Om hon i all tysthet sätter sig på en sten och lyssnar uppmärksamt, så skall det första ljud, hon får höra, komma ifrån det väderstreck, der hennes blifvande fästman bor.

Man söker flitigt på denna afton efter mistel, under öfvertygelse om dess stora mystiska egenskaper; man tror också att om en sådan qvist fästes under taket i boningsrummet,

stallet, eller i kornas krubbor, skola trollen icke förmå skada hvarken människorna eller djuren.

Om sjelfva *Midsommardagen* är icke mycket att säga. Kyrkorna äro då, likasom bondgårdarne, prydda med löf och blommor. Men dagen blir icke strängt hållen såsom helgdag, ty när gudstjensten är slut, öfverlemnar sig folket åt förströelser det bästa de kunna, med kalaser och danspartier i skog och mark, der de samla massor af blommor.

NITTONDE KAPITLET.

Fester emellan Juni och Julen.

Ostmöten. — S:t Peters dag. — Legender om S:t Per. — S:t Olofs dag. — Olofs lefnad. — Mirakler från hans kropp. — En altartafla som föreställer hans seger öfver ett troll. — Legend om altartaflan. — Humleplockning. — Skymningen, tid för att berätta sagor. — Michaeli dag och dithörande vidskepelse. — Legend om S:ta Lucia.

Ostmöte, som vanligen hålles mot slutet af Juni månad, är i många delar af landet en liten högtid. Om man får döma efter här följande berättelse af ett ögonvitne, är ett sådant möte värdt att ses.

”I Småland är presten berättigad att på en afton få all mjölk som samlas från alla korna i socknen. Den utmärkt feta mjölken — produkten af de feta betena — äfvensom den stora mängden af sådan, på en gång använd, mjölk, har gjort dessa ostar ryktbara. En stor mängd vanliga ostar från denna provins försäljas i Wexjö af landspresterna, som i fordna tider ditkallades af biskopen, och sådana möten fingo då namn af *ostmöten*.

”De som bodde i socknen nära till kyrkan, väntades att bringa deras mjölk till prestgården på Midsommaraftonen. Klockan 9 på qvällen såg man flickor samlas från alla sidor, alla med en väl finskurad mjölkbytta af trä på hufvudet, och med byttlocken invändigt klädda med eklöf för att hindra squalpning.

”Flickorna i Wärend, som bibehålla deras vackra grekiska profil, gå klädda i hvitt linne — deras vanliga högtidsdräkt, men så lätt, att den, räckande till marken, ofta utgör deras enda dräkt. Emellertid är blygsamhet en allmänt hyllad dygd, ty denna dräkt, som vid medjan anslutes medelst en gördel,

faller i veck likasom en öfverklädning. På halsen hafva de en halsduk, fästad med en brosch af silfver. De arkadiska färåherdinnorna visade sig icke i lättare drägt vid deras danser.

"Mjölken hälles i stora kärl, och sedan flickorna blifvit trakterade i prestgården, samlas de åter i sockenstugan för att roa sig med dans. Ynglingarne inbjudas att der möta dem, klädda i utsydda jackor af bockskinn och vackert utpyrdda skinnbyxor med spännen vid knäna och brokiga strumpeband med tofsar i ändarne. Dansen fortgår med mycken liflighet och till allas glädje ända till dess den uppgående solen manar sällskapet att åtskiljas.

"Osten har under tiden, med tillsyn af prestfrun, blifvit färdig, och de flickor, som sådant önska, hålla vasslan i hvar och en sin bytta och skynda glada hemåt."

Sanct Pers dag, den 29 Juni, firas icke nu, men utgjorde under katholska tiden en af de största festerna i den svenska kyrkan, då dertill hörde en förberedelsedag, samt vakande och fasta. I Strengnäs var den synnerligt högtidligt firad, såsom man finner af Södermanlands-lagen, som ålade tunga böter för den som då störde den allmänna freden.

Många legender bibehållas ännu bland Sveriges allmoge. Deribland må anföras följande:

"Då aposteln satt fången i Rom under kejsar Neros tid, blef han en gång, på oförklarligt sätt, befriad från sina band. När han derefter i frihet vandrade omkring i landet, mötte han en gång Frälsaren. Öfverväldigad af glädje, utropade han: "Herre! hvart går du?" — "Till Rom för att korsfästas andra gången", blef svaret. Sanct Per fann då att han sjelf genom klenmodighet hade undvikit att lida martyrdom; fördenskull vände han tillbaka till fångelset och blef dömd att dö på korset. Men då han skulle afrättas, bad han sina tyranner att de icke skulle upphänga honom på samma sätt som de gjort med hans Mästare, enär han icke var värd en sådan död. Han blef då uppspikad på korset med hufvudet nedåt, och ärade sålunda vår Frälsare med ett lysande martyrskap, som han utstod med tålighet och hjeltkraft. Till minne uppbyggdes öfver hans graf det ståtligaste tempel i hela världen, och kallades efter honom S:t Peters kyrka."

Afvenledes berättas det om denne apostel, att han en gång vid paradiset portar svarat en viss påfve, som för ingen del gjort sig känd för goda gerningar medan han lefde på jorden, men likväl begärde inträde: "Öppna dörrarne sjelf. Du säger ju att du har himmelrikets nycklar." — Hvarvid hans helighet skall hafva invändt: "Ja, jag har dem, men Luther har nu så ändrat låset, att de icke mera kunna begagnas för ändamålet."

Vidare säges också att Sanct Per en gång varit ombord på ett fartyg tillsammans med femton judar och femton kristna,

då en stark storm uppväxte och det ansågs nödvändigt att halfva antalet passagerare skulle kastas öfverbord för att de öfriga skulle räddas. Aposteln ställde då de trettio i en rad, der hvar nionde skulle uttagas och kastas i hafvet; men han hade ordnat dem så slugt, att endast de otrögna dervid omkommo. Uppställningen var följande: (**K** betyder kristna och **J** judar.)

KKKKJJJJKKKJKKKJKJJKKJJJKJJKKJ = 30.
 1447121 10 5 28 131511 63 9

De understående siffrorna utvisa hvilka som blefvo dränkta.

Men den märkligaste legenden om Sanct Per är den som allmänt berättas om Jerusalems skomakare. Den är följande:

Vid ett tillfälle, då aposteln åtföljde vår Frälsare här på jorden, kommo de till en hederlig och dygdig skomakare, som hade en förskräckligt ful hustru, men som af mannen älskades såsom vore hon en stor skönhet. Hon var likväl känslfull och älsklig, och gaf sina okända gäster det vänligaste emottagande, hvarför också välsignelse kom öfver det lyckliga paret. Men Sanct Per förstod icke huru skomakaren kunde förbise sin hustrus ofullkomlighet, hvarför han också bad sin Mästare om en förklaring öfver mannens blindhet. "Det vill jag tillåta dig att sjelf utröna", svarade Frälsaren, och i samma ögonblick förvandlade han Sanct Pers ögon så, att han fick dem som skomakaren haft. När aposteln nu såg på hustrun, förekom hon honom så behaglig, så förtrollande, att han erfor kärlekens hela plåga — en lidelse som han icke förut erfarit. Han bad då sin Mästare "att gifva honom tillbaka sina egna ögon, så att han måtte bli fri från det qval han utstod". Hans bön blef uppfylld och han blef åter densamme som han förut varit. Ifrån den stunden undrade aposteln aldrig mer på kärleken i människors hjertan, och tackade Gud för att ett föremål, som i den ene mannens ögon var fult och afskyväckande, likväl i en annans ögon kunde vara behagligt och tilldragande.

Vidskepelse saknades också fordom icke i afseende på Sanct Petri dag, då också Sanct Pauli dag på samma gång firades; ty på runstafven utmärkes den med en bukett af blommor, "emedan man på denna dag skulle plocka sådana örter, som användes i helsovården eller såsom en motverkan mot trolleri".

"*Olofsmessan*" (Olsmessan), som infaller på den 29 Juli, var i katholska tiden en stor religionsfest i Norge, äfvensom i de flesta delar af Sverige, och firades med "vako och fasto" m. m. Den stiftades till konung Olof Haraldsons, vanligen kallad Olof den Heliges, minne. Han regerade i Norge i elfte århundradet och gjorde sig märkvärdig genom nit och uthålliga bemödanden att utbreda kristendomen, som då nyss inkommit i lan-

det. Han var en stor krigare och mycket grym och vild. Han slutade sitt lif vid *Sticklarstad*, i en slagtning som hölls den 1 Juli 1030. Hans lik bars i hemlighet af en trogen tjänare till en sandhed, på något afstånd från det ställe der han stupat. Men då hans graf, ett år och fem dagar derefter, öppnades för att kroppen skulle förflyttas till Trondhjem, der likbegängelsen firades med stor högtidlighet, befanns kistan ej allenast alldeles ny och likasom den varit nedsatt föregående dag, utan den hade också stigit upp nära till jordytan. Likaså var ansigtet så friskt och blomstrande såsom han allenast legat sofvande. Naglar och hår hade vuxit betydligt. Allt detta fyllde åskådardarne med häpnad och förvåning, utan att någon fäste sig vid en anmärkning utaf en bland de närvarande, "att förruttelse försiggår mycket långsamt i sandjord".

Otaliga underverk berättas blifvit gjorda utaf Olofs kropp efter döden, t. ex.: "att några droppar af konungens blod fallit på hans baneman, *Thorer Hund*, hvars sår deraf genast läktes". — "En blind, som tvådde sina ögon med Olofs blod, återfick genast sin syn." — "Många menniskor, som i sjukdom och dödsångest anropat honom, hade blifvit befriade från sina plågor", o. s. v. — Alla dessa berättelser tros fullt och fast, och tillsammans med den omständigheten, som förut är berättad om utseendet på kroppen och likkistan vid bådars förflyttning, gjorde att han blef ansedd helig och fördenskull borde tillbedjas. När då tillika, längre fram, en källa rann upp på heden der han först blifvit begravnen, samlade sig sjuka i mängd till det stället för att dricka af dess helande vatten.

En svensk historieskrifvare yttrar härom, att "denna vidskepliga vördnad för Olof, efter hans död, ehuru han i lifstiden varit så allmänt hatad och afskydd, gjorde mera för kristendomens utbredande i Norge, än alla de våldsamma och oförsvarliga medel som man för samma ändamål använde".

I många kyrkor både i Sverige och Norge finnas *altartaflor*, omslutna af ett slags skåp med dörrar, så att innehållet kan vid tillfälle visas. De bestå af bildhuggeri, som vanligast föreställer Kristi lidande, martyrs död, mirakler som helgon gjort, och dylikt. I en af de fyra afdelningarne på en sådan altartaffla (i Köping) står den heliga Jungfrun med två englar som hålla en gyllene krona öfver hennes hufvud — såsom varande himladrottning. Närmast henne står en konung med krona och mantel. Denne konung är Olof den Helige. I högra handen håller han en kalk; i den venstra en stridsyxia — tillsammans betecknande de båda sidorna af hans lifs verksamhet. Han trampar på ett troll, som har hufvud såsom menniska, men kropp såsom drake och förskräckliga klor. Man har följande legend om huruledes denne drake kom under Olofs fötter. Den berättas sålunda:

"Nära intill Trondhjems hamn anlade kungen en kyrka, som var så stor, att sju prestes deri kunde, utan att störa hvarandra, predika på sju olika tungomål. Men snart nog började både byggmästare och penningemedel fattas för byggnadens fullbordan. I sin oro häröfver vandrade Olof en dag i skogen, under förhoppning att träffa någon som kunde hjälpa honom ur detta bryderi. Då kom ett troll fram ur bergshålorna och erbjöd honom sin tjenst. Trollet förklarade sig villigt att hjälpa kungen med kyrkbyggnaden, likväl med följande villkor: "Om Olof under byggandet kunde upptäcka trollets namn, skulle trollet bli hans fånge; men om deremot kyrkan blefve färdig på gifven dag (och mycket snart), skulle trollet få i betalning antingen solen eller månen eller Olof sjelf." Konungen gick in på betinget, emedan han ansåg alldeles omöjligt att en så omätligt stor byggnad, som den han haft uppritad, skulle kunna fullbordas på så kort tid.

"Men till hans ytterliga förvåning var kyrkan färdig på den dag som jätten utfäst, likväl med undantag af tuppen, som återstod att uppsätta på spetsen af tornet. Då gick Olof åter ut i vildmarken, väl mera bekymrad än förra gången. Men då han kom nära det omtalade berget, hörde han barnskrik derinifrån, och jätteqvinnan som tröstade barnet med dessa ord: "Tyst! tyst, min son! I morgon kommer din fader *Skalle* hem med solen eller månen eller kung Olof." Nu visste kungen således trollets namn, och gick förnöjd hem till Trondhjem.

"Jätten var just i begrepp att uppsätta kyrktuppen, då kungen ropade till honom: "Sätt upp tuppen rätt, *Skalle!*" När jätten hörde detta ord, kastade han sig hufvudstupa ned ifrån tornet, i hopp att vid sitt fall krossa Olof, men denne hoppade åt sidan, och högg sin stridsyxan i jättens knä, så att han med lätthet kunde taga trollet till fånga.

"Detta vidunder låg sedan, så länge det lefde, bundet under Olofs festbord och kallades deraf Olofs dikalf."

I två andra afdelningar af den nämnda altartaflan synes konungen på sitt berömda skepp "*Det Underbara*", som berättas hafva "lika bra seglat öfver skogar, berg och dalar, som på hafvet". Omkring Olof synas hans män, hvarjemte en engel synes sittande i tacklet. Med detta skepp seglade Olof längs Norges kuster för att utrota trollen, hvilka han dels slog med svärd, dels förvandlade till stenar.

En särskild legend rörer den nämnda altarprydnaden.

"Ursprungligen såges den hafva utgjort en prydnad för kyrkan i Trondhjem, men då Erik XIV förde krig emot Norge, och eröfrade denna stad, befallde han att taflan skulle föras till Stockholm. Men då den hunnit föras till Köping, blef den så tung, att vagnen icke kunde fortskaffas, ehuru man sökt anskaffa hästar och oxar i mängd. Den måste således kvarlem-

nas, och har derigenom kommit att pryda Köpings stads-kyrka."

Mycken vidskepelse råder i afseende på S:t Olofs dag. Så t. ex., att om den infaller under fullmånen, får man en god "snövinter", så att ymnig snö faller i skogen och öfverallt — hvilket alltid är välkommet i de nordliga länderna, emedan skogskörslor och andra transporter dervid blifva särdeles underlättade.

Humleplockning är också på många ställen anledningen till ett slags högtid, likasom ostmötena, hvarom förut här är taladt. De måste vara mycket lustiga, om man får döma efter en berättelse som blifvit meddelad af ett ögonvittne:

"I Kronobergs län, der man har betydande humleplantering, utgör humlens afplockning från strånkarne en märklig aftonsysselsättning i prestgården. I skymningen, under det att en stockeld underhålles i spiseln uti prestgårdens stora sal, inbäras humlerefvorna utaf drängarne och uppläggas i en stor hög framför elden. Familjens samtliga medlemmar samlas då omkring brasan, der de alla, med undantag af presten sjelf och hans fru, flitigt sysselsätta sig med humlens afplockning.

"Under tiden trakterar man folket med öl och annat, ty sjelfva göromålet — som räcker till kl. 10 eller 11 på qvällen — är af beskaffenhet att göra de plockande dufna. Samma göromål fortsattes flera aftnar efter hvarandra. Dessutom söker man uppmuntra hvarandra med roliga berättelser.

"Presten sjelf gjorde början, och efterföljdes af adjunkten, döttrarne och pigorna. Alla hade beredt sig med att dessförinnan samla något roligt som de förut hört. Man kunde tro sig vara på ett isländskt afton-meeting. Det sätt, hvarpå familjen bemötte sitt tjenstfolk, aflägsnade all försynthet, så att alla voro beredda att bidra till roligheten. Stor upmärksamhet egnades den berättande, och då han slutat, vidtog en annan med den vanliga inledningen: "Det var en gång", etc. Denna frihet var mycket lämplig för att sammanhålla husbondfolk och deras tjenare, så att alla tillsammans formerade, så att säga, ett hjerta och en själ. Det fanns också intet hushåll, der tjenarne visade mera tillgifvenhet och trohet, än hos presten, der alla betraktade sig såsom barn i huset, och husbonden och frun såsom föräldrar."

De ifrågavarande berättelserna visade tydligt den förherrskande styrkan i bondfolkets minne; och mången betraktelse kan uppkomma deraf. Det allmännaste innehållet i dem var "en elak stjufter, som förtryckte stjufterdottern, men gynnade sitt eget barn, som likväl aldrig lyckades att få en man". — Rika, som, oaktadt deras stolthet, slutligen blefvo bragta i fattigdom, under det att den fattige i sin belåtenhet deremot blef välmående och lycklig, o. s. v. — Dertill kommo berättelser om munkar och om Sanct Per, som hade mycket bestyr med

att utdela sina gåfvor, och som gaf alla det de önskade, så framt deras böner icke voro ovisa. Vidare berättelser om den dumma drängen som utförde husbondens befallningar efter bokstafven, så att en mängd löjlige misstag och dumheter dervid föreföllo. — Fabeltiden, då djuren kunde tala, gaf också ämnen för berättelserna, hvori hästen, kon, fåret o. s. v. höllo rådplägning om deras egares omständigheter. — Historier om skogsrå och tomtgubbar, hvilkas tillvaro så helt och hållet ingår i folktron, förekommo likaledes i dessa berättelser.

"Det var ett stort nöje att åhöra den ene och andre af drängarne med deras enkla, men kraftfulla och målande berättelser, som på samma gång lade berättarens karakter i dagen. Pastorn hade också dervid ett godt tillfälle att studera sina sockenboers fallenheter, ty de sagor eller berättelser, som under vanliga omständigheter berättas från man till man, berättades vid mötet utan all förbehållsamhet." —

Michaelsmessen eller *Michaeli dag*, som fordom inföll på den 29 September, stiftades till erkeengeln Michaels ära. Hans strid med draken omtalas i Judæ nionde kapitel. De kämpade om Mose lekamen.

Under påfvetiden firades denna dag i Sverige med särskildt föreskrifven gudstjenst, som under åren 1571, 1686 och 1741 (således långt in i reformationstiderna) stadfästades, och dagen ansågs mycket högtidlig. Men år 1742 bjöd en kunglig förordning att den skulle firas på närmaste söndag, men jag vet icke huruvida särskilda religiösa plägseder dervid ega rum.

Ämnet för denna högtid var att erinra människans om englarnes natur och goda vilja för släktet, samt undervisning om sättet huru man skulle tillvinna sig deras beskydd; äfvensom att vi genom dem skulle söka styrka emot satans konst, och uppmuntra oss att prisa och lofva Gud för det han hugnat oss med dessa heliga väsendens vakande öfver oss.

Michaelsmessen påminner om de marknader, som då hållas på många ställen i landet, hvilka fordom utblästes med horn eller annat till början och slut, hvarför dagen i runstafven be-tecknades med en "lur".

Mången vidskepelse är också fästad vid denna dag.

Michaelsmess-aftonen t. ex. skola hästarne upptagas från betet, "om man skall vänta sig att de skola få vackert hårrim om vintern".

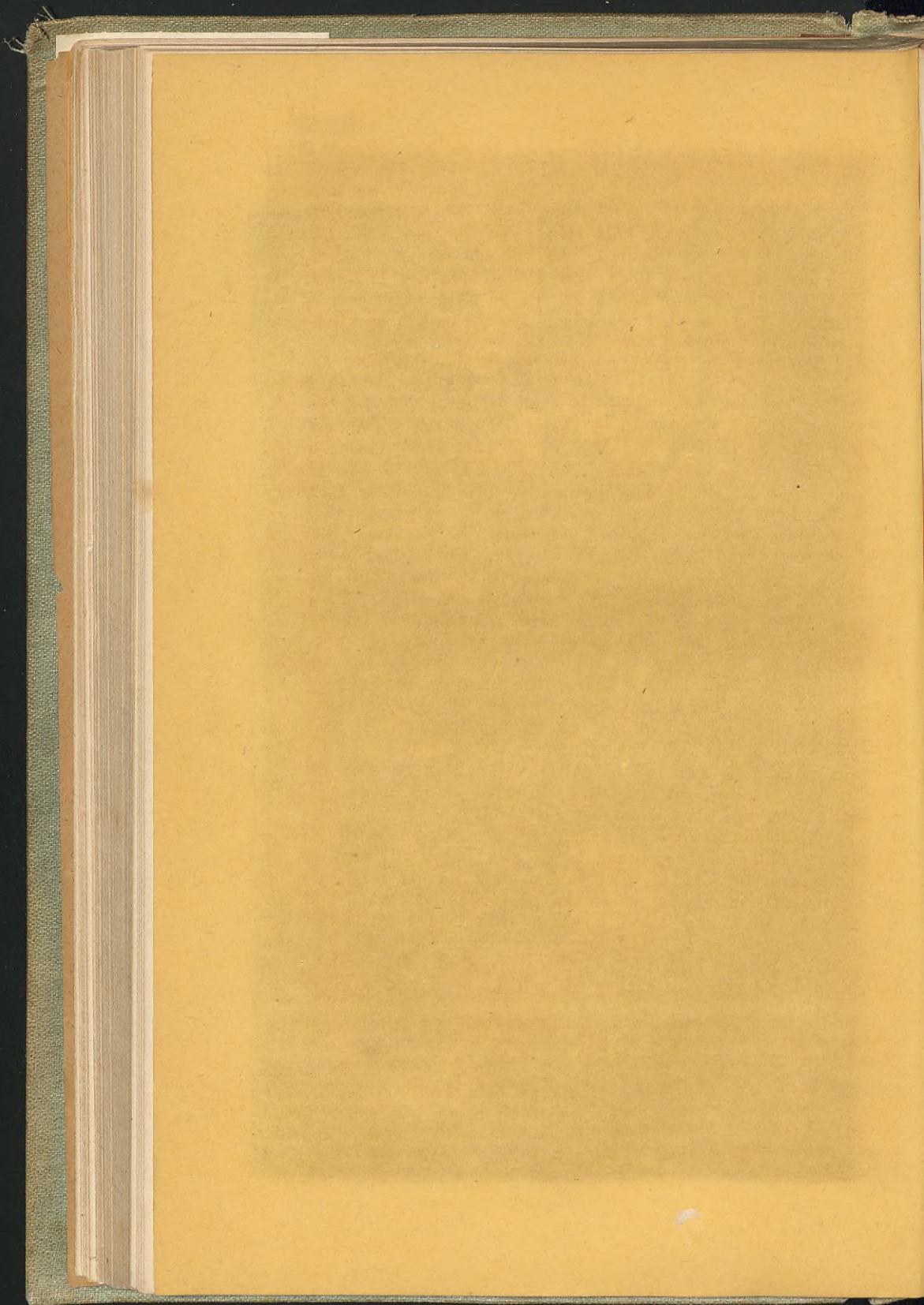
På sjelfva Michaelsmess-dagen hemtar man mången spådom med afseende på väderleken den dagen. Om vinden är nordlig eller ostlig, blir vintern sträng; om det regnar, blir det blidvinter. Om vädret är vackert och klart, blir följande år ett torkår. Om man redan förut haft froster, skola froster också infalla efter 1 Maj följande år, o. s. v.

Spådomar om väderlek och skörd m. m. hemtas också från andra omständigheter. Om man t. ex. upptager ett från trädet

Sid. 151.

SKÖRDEN.

nedfallet ekollon och en fluga finnes derpå, blir följande skörd allenast medelmåttig; om en mask finnes deri, kan man vänta god skörd; om man icke finner något, så förestår en smittsam sjukdom; om det är moget, men tomt, blir det måttligt med snö före Jul, och stark köld efter Julen; om det är väl formadt utanpå och fullt af innehåll, blir följande sommar vacker, och man får ymnigt med korn och kärna; om det är mjukt och fuktigt inuti, får man bereda sig på en mild vinter och en våt sommar. Men om skal och kärna äro skrumpna, kommer sommaren att bli mycket varm.

"Slätter-öl" är i många provinser en stor folkfest.

En svensk författare säger härom: "I Skåne och på andra ställen har det, från urminnes tider, varit en plägsed hos allmogen att vid höbergningen anslå en dag till förlustelse och fest. Det är för dem den gladaste på hela året. Denna glädje är både allmän och högljudd. Alla äro livvade af den känsla, som utgör hvarje redbar människas belöning efter lyckligen fullbordadt arbete. Festen anställes, sedan fälten äro skördade och säden lyckligen inbergad i ladorna. Så väl bondfolket som jordegare bland öfriga klasser uttrycka sin fögnad genom att njuta bordets nöjen. Ett välförsett bord har alltid hos oss utgjort ett nödigt bidrag till trefnaden och nöjet. Då vi äta och dricka, prisa vi Försynens vård, uttrycka vår lojalitet såsom undersåter, vår tacksamhet emot välgörare, och vår uppfattning af de viktiga förhållanden som föregått och tillhöra den dagen. Men om vi hedra våra samtida utmärkta personer och yttra vår tillgifvenhet för våra vänner, bli våra känslor af tacksamhet, vördnad, kärlek och hugnad ofta uppskattade efter måttet och beskaffenheten af de rätter och drycker som vi få inför oss. Vi få således icke klandra våra mindre upplysta vänner, då de, efter slutet på deras arbeten, fägna sitt hjerta med ett kärkommet gästabad.

"Gästerna äro vid ett sådant tillfälle talrika, emedan slägingar, vänner och grannar hafva alla hulptill till med att insamla skörden i ladan eller boden, och nu på inbjudning af värden infinna sig för att smaka på innehållet i hans bod och visthus. Vi kunna också försäkra våra läsare att detta sker på dugtigaste sätt. Måltiden varar länge, och den svenska nektarn, potates-bränvinet, bjudes i öfverflöd. Dansandet, som följer derpå och som räcker till ganska sent, slutar högtidligheten."

Luciadagen ("Lussi"), som infaller den 13 December, eller elfva dagar före Jul, är också en folkfest här i landet.

Dess anledning är tvifvelaktig. Några säga att de gamle ansågo dagen vara den kortaste på hela året och därför firades den såsom sådan. "Lucianatten", säger bönderna, "är så lång, att oxen, för hunger, derunder biter tre gånger i krubban." — "Lucianatten är dödande lång", sade kon den tiden

djuren kunde tala; "den är så god som två", tillade gumsen; "det är verkligen sannt", försäkrade geten, som också försäkrade att "det var ömkligt att en sådan natt fanns". — Det påstås också att Lucia-firandet är ympadt på en hednafest för gudinnan Lucina, som herrskade vid barns födelse, och som derföre åkallades af kvinnor i barnsnöd.

Ännu andra åter påstå att denna högtid var stiftad till minne af en mycket dygdig jungfru vid namn Lucia, som i första delen af det fjerdte århundradet lefde i Syracusa, och om hvilken vi hafva följande legend:

"Hon var förlofvad och skulle gifta sig, men bortskänkte i tysthet den hemgift, som hennes moder bestått henne, till de fattigaste bland dem som bekände sig till den kristna tron, emedan hon åsett det mod, hvarmed sådana martyrer gingo sin död till mötes. Hennes blifvande man fick kunskap om hennes böjelse för den nya religionen, och anklagade henne vid domstolen. Domaren kunde icke förmå henne att såsom förut offra åt gudarne, och dömde henne fördenskull till ett visst liderligt hus. Men då hon skulle föras bort till detta syndens näste, befanns det att hon icke kunde bringas ifrån stället. Då blef hon afklädd och man gjorde en eld omkring kring henne af olja och tjära; men midtibland dessa lågor stod hon orörd och oskadad. En af vakten, som såg detta, rusade fram och stötte sitt svärd i hennes bröst, så att hon ögonblickligen afled."

Hurudan anledningen varit till denna fest, är det åtminstone visst att den under katholska tiden firades mycket högtidligt. Äfven i vår tid firas den i många trakter efter fädernas sed, helst i de södra trakterna.

Klockan tre eller fyra på morgonen blir en sofvande på Luciadagen uppväckt af en hvitklädd flicka, med thiar af tända ljus kring hufvudet. Några påstå att det skall vara till martyrens ära, liksom eldslågorna flämtade omkring jungfru Lucias hufvud, när hon led martyrdöden. Andra åter att seden uppkommit hos Nordens gamla folk, som ansåg eld och ljus vara ett stort behof på denna den kortaste bland alla dagarne.

Flickorna bära en bricka, hvarå de hafva kaffe, bränvin, tårtor o. s. v., och som man måste hålla till godo medan man ligger. Derefter stiger man upp, och familj och gäster sätta sig ned till en måltid, kallad "Otte", hvarunder glasen gå flitigt omkring, och lustighet hör till ordningen för dagen.

Derefter plägar folket både fiska och skjuta vid skenet af bloss, som äro gjorda utaf torrvedsstickor; men jag vet icke hvarföre man på det sättet roar sig just på denna morgon.

TJUGONDE KAPITLET.

Lagen.

Processande. — Lagarne. — Domstolarnes sammansättning. — Brister i lagen. — Rättsskipningen. — Domrarne. — Brottmålslagen. — Dödsstraff. — Vatten och bröd. — Spöstraff. — Sättet för exsekution. — Stegling.

Bondfolket kommer i skockar till thinget eller domstolen, som på landet sällan är tillsammans; att så mycket folk sammankommer, sker dels för det de hafva mål (emedan processande icke är dyrt i Sverige och derföre hafva domstolarne mycket att göra), och dels för att språka om händelserna för dagen. Inga riktiga saksförare finnas här såsom auktoriserad klass. De svenska lagarne äro samlade i en codex och ganska tydliga, hvilket gör att bönderna sjelfva föra sin talan. Eljest anlita de vissa andra personer, vanligen af deras egen klass, som äro hemmastadda med lagarne.

I städerna sitta rådmän, både i civila och brottmål; på landet 12 bönder, men om dessa icke äro enhälliga om beslutet emot domarens åsigt — hvilket mycket sällan förekommer — ega de icke att bestämma utslaget, som i annat fall hvilat hos domaren. I allmänhet sagdt, äro dessa tolf män bisittare mer än jurymän. Jury finnes i svenska lagen endast vid anklagelse för brott, begångna genom tryckta skrifter.

Processer ske mest skriftligen, med protokoller, och med appellationsrätt till två instanser. De kunna, genom trätgirighet hos parterna, utdragas i årtal. Jag har sjelf en gång haft en rättegång för en jämförelsevis obetydlig sak, som vid engelsk domstol skulle blifvit afgjord på en halftimme, men som genom att jäfva vittnen, och sannolikt mutor på mer än ett ställe, drogs ut i nära sju år!

En materiel orsak till rättegångars långsamhet är, att en instämd person kan uteblifva och genom en obetydlig plikt uppskjuta det svåra ögonblicket för två eller tre thing. I städerna, der domstolen sitter i hvarje vecka, betyder sådant uppskof icke mycket, men på landet, der thing hålles endast två eller tre gånger om året, eller kanske blott en gång, såsom händelsen var vid min process i Dalarne, der blir saken odrägligt långvarig.

En stor brist eger, efter min åsigt, rum vid den svenska lagskipningen. Den består deri, att en mycket illa känd person får vid domstol vittna med samma lagliga kraft som t. ex.

presten i socknen, så framt icke den förre blifvit förut straffad för brott. Ett annat fel är att en anklagad icke betraktas såsom oskyldig intill dess han blifvit öfverbevist. Domaren bråkar med honom, behandlar honom med snäsor och förakt, samt gör korsfrågor för att framtinga en bekännelse — ett förfarande som man icke borde vänta sig i ett land som kallar sig fritt. Ett tredje fel är att, ehuru väl den anklagande parten får sjelf omtala sina föregående lefnadsförhållanden, kunna endast vittnen frälsa honom. För det fjerde fordras det två vittnen för en bevisning. Det är väl sannt att ett vittne kan vara nog, om den anklagade icke vill gå ed på sin oskuld — ett icke särdeles tillförlitligt band på en person, som möjligen kan hafva begått ett märkligt brott.

En annan anmärkning gäller de svenska underdomstolarne. Den är, att en ung man, som synes knappt hafva hunnit öfver de 20 åren, sitter ordförande domare i häradet. Han må äfven vara skicklig jurist, men det oaktadt har det varit mig öfverraskande, enär en sådan, i saknad af erfarenhet, svårigen bör kunna bedöma en del viktiga frågor, som understundom nödvändigt måste förekomma.

Den lön, som domrarnes åtnjuta utaf kronan, är obetydlig, åtminstone vid underdomstolarne. Deras inkomster bero hufvudsakligen af protokollslösen för papper, dem de sjelfva hopkoka. Ju mera det processas, desto mera penningar inflyta då i deras fickor. För min del anser jag detta icke innebära något önskvärdt förhållande.

Sveriges lagar torde väl icke vara fullkomliga, men det medgifves allmänt att de, såsom ett helt, äro goda och billiga samt förmånliga för landet.

De lagar, som röra jordbesittningar och inteckningar, anses vara särdeles enkla och motsvarande behovet.

Men man kan misstänka lagskipningens alltid tillförlitliga rättvisa, samt att, likasom det för 100 år sedan var i England och efter hvad som säges, för närvarande i Ryssland, mutor till en god del förekomma vid de svenska domstolarne och att rikedom är den som oftast vinner processen*). Denna tillvitelse träffar mera särskildt underdomstolarne. Man har berättat om en sådan falskspelande domare, som bodde icke långt ifrån det ställe der jag uppslagit min bostad, att han brukat

*) Författaren, som i så oräkneligt många fall, och i så många rigtningar, visar sig känna Sverige rätt nog, begår här ett oväntadt misstag, och slungar ut en oursäktligt infam förebräelse. Vi skulle till och med, till motsats emot hans lösa och grundfalska påstående, snarare vilja säga att intet exempel på mutor förekommer — åtminstone att intet sådant förekommit på femtio år. Man kan med något skäl klandra domstolarne för långsamhet, uppskof, liknöjdhet, försummelser o. s. v.; men i afseende på integritet skulle vi tro att Sveriges domare står högre än hvilken som helst i Europa. — Påtagligen har författaren låtit vilseleda sig af sladder från oförståndigt folk. *Öfvers. anm.*

stå med en hand framför sig och den andra handen bakom sig, hvarvid han då kunde "slå volt" om hurudant hans utslag skulle bli — till ena eller andra partens förmån. Jag har också sjelf verkligen hört en högt stående man, som utan tvivel talade icke utan erfarenhet, påstå: att "det icke finnes någon person i landet, på ett eller annat sätt tillhörande domstolarne, och huru hög rang han än må innehafva, som icke har sitt pris" *).

Brottmålslagarne i Sverige luta åt den mildare sidan. Ingen kan bli dömd för ett brott utan att vara öfverbevisad med två vittnen; och om det angår lifssak och den anklagade blifvit dömd till döden, kan domen icke fullbordas utan att han sjelf bekänt. Men det är anmärkningsvärdt, att om en brottsling en tid nekar, af fruktan för döden, han likväl slutligen bekänner, dels genom förmaningar af presten (till hvars särskilda omsorg hvarje lifdömd anförtros), dels genom tråket i den ensliga cellen.

När dödsstraffet förbytes till annan bestraffning, blir denna sednare vanligtvis en dom till fästningsarbete på lifstid. Men om hans uppförande visar sig godartadt under fängelsetiden, och hans brottslighet icke varit allt för svår, mellankommer ofta en kunglig benådning efter tio till femton år.

Såsom tillägg till fästningsstraffet, dömes en brottsling stundom att hållas på en kost af allenast vatten och bröd under ett visst antal dagar; och enär intet *salt* får finnas i detta bröd, verkar det skadligt på matsmältningen, och säges någon gång medfört döden **). Vatten- och bröd-straffet, ådömdt för 28 dygn, anses också nära motsvara stupstocken.

Före år 1855 var piskning ett vanligt straff, der nu fängelse i stället användes. Den skedde med spön af björk, tre fot långa, och i skaftändan tjocka såsom ett lillfinger. Ett par i sender begagnades, och man slog på den nakna ryggen och skuldrorna på delinquenten. Då profossen slagit tre slag med dessa, utbytte han dem emot ett nytt par ur den bundt som hölls till hands. Det högsta antal, som lagen tillät, var 40 par, med 3 slag af hvardera, således 120 slag. Mången har ansett detta straff, likasom 28 dygns vatten och bröd, vara nästan lika svårt straff som döden.

En gång kom jag, under en resa, till en gästgifvaregård, der en exsekution af detta slag förhades, och just till den högsta straffgraden. Delinquenten, som var afklädd ända till

*) Detta rent *engelska* uttryck, som betyder att hvar och en kan köpas, men en del endast till höga summor — utgör en beklaglig rapport till ett främmande lands läsare. Förebräelsen är i högsta grad orimlig. Vi hänvisa till föregående not i afseende på vår — och den *allmänna* åsigten af detta ämne.

**) Skadligare verkar detta straff derigenom, att ett så beskaffadt bröd icke ätes, ty eljest skulle den straffade vida bättre hålla ut.

Öfvers. anm.

Öfvers. anm.

underlifvet, hade båda händerna upphissade på en hög påle, så att endast tårna berörde marken och så, att han icke kunde slänga sig undan slagen, då de riktades emot hans kropp, hvilket tycktes ske mycket gerna genom profossen, öfver hvars tjänstgöring för öfrigt länsmannen hade uppsigt, så att han skulle ordentligt göra sin skyldighet. Naturligtvis led delinqventen förskräckligt, men dock icke så mycket som jag väntat. Nästan omedelbart efter det plågsamma uppträdet förskaffade jag mig, genom fängvaktaren, tillträde till den straffade, och der sökte jag, så godt jag kunde, trösta honom, så vidt penningar dertill kunde medverka.

När qvinnor skulle piskas, skedde det medelst ris i stället för spö. Antalet slag var också en fjerdedel mindre än som användes mot karlar. Men både spö- och ris-straff äro nu afskaffade i Sverige.

Jag tror att dödsstraffet nu för tiden tillämpas allenast med halshuggning. För icke lång tid sedan dömdes också till hängning, i särskilda fall, t. ex. förfalskning af statens sedlar. Detta straffsätt betraktas i Sverige såsom särdeles förfärligt, möjligtvis såsom förlängande personens lidande, emedan han blef först upphissad, i stället för att släppas från en fallucka, såsom i England — eller att skammen anses större.

Dödsstraff förekomma nu mera sällan, kanske icke flera än fem eller sex på året, sammanräknadt för både Sverige och Norge. Fordom brukades stegling, der handen, hufvudet och bålen lades på särskilda höga stolpar — såsom jag beskrifvit och tecknat i mitt arbete "Field Sports of the North of Europa". Detta bruk lär nu också vara alldeles afskaffadt, så att den resande undslipper detta hemska skådespel invid vägarne.

TJUGOFÖRSTA KAPITLET.

Skolorna.

Undervisningen obligatorisk. — Folkskolor, förberedande, fasta och ambulatoriska. — Elementarskolor, högre och lägre. — Privata skolor. — Gymnastik-institutioner. — Universiteter. — Qvinlig undervisning. — Seminarier. — Kleresiet. — Husförhör.

I kunskap är den svenska allmogen helt visst icke underlägsen samma klass hos oss, ty det gifves få, som icke kunna läsa och skrifva, om också något ofullkomligt. Att de skulle vara framför oss, vore icke att undra på, då undervisningen i

Sverige — likasom i Norge och Danmark — är icke allenast obligatorisk, utan också vid förhållande af medellöshet gifves gratis.

Om lagarne i detta fall antagas vara åtlydda efter bokstafven, så skulle den nuvarande generationen af bondeståndet vara särdeles kunnig, ty i skolordningen af år 1842 förordnades, att i hvarje kyrkförsamling, vare sig i städerna eller på landet, skulle finnas två klasser folkskolor; och att i socknar med gles befolkning skulle inrättas en tredje klass. Alla dessa äro af följande beskaffenhet.

1:o *Småbarnsskolor*, eller förberedande skolor, vanligen under en äldre föreståndarinna, der barn — såsom jag tror — ifrån 5 till 8 års ålder få deras första undervisning i läsa och skrifva, samt något räkna. Dessa skolor äro vanligtvis bekostade af församlingen, men om denna är fattig, öfvertager staten kostnaden.

2:o *Fasta skolor*. Dessa förestås af lämpligt beskaffade lärare; och barnen i dessa skolor äro af 8 till 15 års ålder. I landsorten gå flickor och gossar i dessa skolor tillsammans, men i städerna äro de vanligtvis skiljda. Der antalet barn är mycket stort begagnas Lancastermetoden. Dessa skolor underhållas genom en afgift på hvarje invånare i församlingen, enligt samma grund som afgiften till de fattiga. Enligt lagen skulle den minsta kunskapsgrad som erfordras för dimission ur skolan vara läsande och skrivande samt litet af arithmetik, äfvensom katekes och biblisk historia samt koralsång. Naturligtvis gå många derifrån före 15 års ålder, då de vanligen admitteras till Herrans Nattvard; men då de kvarblifva i skolan ända till den åldern, och de under denna tid varit flitiga med skolgången, böra de utom det förr sagda hafva någon kunskap i geometri, geografi och svensk historia m. m. På landet få de, på många ställen, undervisning i trädgårdsskötsel.

3:o *Flyttbara eller Ambulatoriska skolor*, som finnas endast i de mera vilda och föga befolkade orterna i landet. Dessa skolor äro inrättade för barn som bo på långt afstånd ifrån de fasta skolorna, der de svårigen eller omöjligen kunna regelmessigt infinna sig. Sådana socknar äro indelade i distrikter, dit läraren kommer ambulatoriskt i viss ordning, samt kvarstannar der i veckor eller månader, efter sakens beskaffenhet. Oaktadt denna inrättning, är det utrönt att 20,000 barn besöka skolor på ett afstånd af $\frac{2}{3}$ svensk mil, samt 70,000 på ett afstånd af $\frac{1}{3}$ mil. Man ser dem ofta tidigt på morgonen med en packe, innehållande deras böcker och matsäck för dagen, hasta till skolan — eller på aftonen derifrån.

Såsom tillsyn öfver folkundervisningen är en kommitté i hvarje församling, och pastorn i socknen är ordförande deri. Men dessutom utser regeringen årligen en inspektion öfver alla skolorna, och från denna ingifves årsberättelse om skolornas

tillstånd i hvarje distrikt. Om föräldrar icke kunna tillfredsställande visa det deras barn åtnjuta behörig undervisning i hemmet, eller annorstädes, måste barnen infinna sig i skolan. Om föräldrarna äro så fattiga, att de icke kunna förse sina barn med kläder och matsäck för skolgången, måste församlingen bestå kostnaden härför. Om barnets undervisning i hemmet icke rätt begagnas och föräldrarna underlåta att skicka barnet i skolan, ega myndigheterna makt att taga det ifrån dem och öfverlåta det till någon annans vård, men föräldrarna måste i sådant fall bära omkostnaden.

För att gifva läsaren ett begrepp om den välgerning som ligger i här omnämnda förfoganden, vill jag meddela en uppsats ur ett tidningsblad för den 22 Maj 1869:

"Enligt berättelse, ingifven af skolinspektorn i Götheborg, funnos der, vid slutet af år 1868, i folkskolorna 4,399 barn inskrifna, som undervisades af 106 lärare (manliga och qvinliga). Dertill komma 224 barn och 6 lärare i Willerska skolan, så att hela antalet af barn i Götheborgs folkskolor utgjorde 4,623, samt lärare 112" (då Götheborg räknas hafva 50,000 invånare).

För de lägre klassernas undervisning har regeringen således gjort utmärkt mycket. Samma förhållande är med de bättre klasserna genom *Elementarläroverket*, der likväl också fattigare barn få inträde lika väl som de rika. Sådana skolor finnas i rikets alla städer, men, såsom jag tror, mer än en i Stockholm, Götheborg och andra stora städer. De äro delade i två klasser, nämligen:

1:o *De högre Elementarläroverken*, till antalet 31 i landet, d. v. s. ett i hvarje stiftsstad och andra något betydliga städer. Antalet lärjungar i hvarje sådan skola är från 200 till 500; antalet af lärare (till en del prester) är 15 till 30.

I hvarje skola äro 7, eller rättare 10 klasser, ty 5:te och 7:de äro hvardera delade i två underafdelningar. Rektor är skyldig att hvarje år utfärda ett program, som redogör för hvad som blifvit föredraget i hvarje klass under loppet af året, samt hvilka framsteg blifvit gjorda. Det program, som utgafs år 1868 af rektorn i Skara skola, visar hvilken kunskap eleverna i två af dessa klasser under samma år inhemtat.

7:de klassen.

Latin: 2 böcker af Livius, 2 böcker af Virgilius *Aeneid*, 2 böcker af Horatii Oder.

Grekiska: Platos Kriton, en bok af Herodotos, 3 böcker af Iliaden.

Mathematik: Plan Trigonometri, Stereometri.

Fysik: Animal Magnetism och Elektricitet.

5:te klassen.

Latin: De Regibus; Epaminondas, Agesilaus, Eumenes, Phocion, Timoleon; 2 böcker af Cæsar om Galliska kriget; några sidor af Ovidii Metamorphoser.

Grekiska: Sex kapitel af Anabasis.

Mathematik: Euklides: 4:de boken. De gossar, som icke läsa grekiska (de så kallade realisterna), hafva också läst den 6:te boken af Euklides, samt 1:sta graden i Algebra.

Fysik: 500 örter och 60 gräsarter; amfibierna och fiskarne. Däggdjuren och fåglarne har man lärt känna i 4:de klassen.

I samma program visas också hur mycket gossarne inhemtat af andra kunskapsarter; men jag förbigår det, dels emedan den engelska läsaren deraf icke får någon egentlig ledning för sitt omdöme, då han icke känner de svenska skolböckerna, dels emedan det redan anförda gifver en god allmän idé om graden af kunskap som vinnes i dessa skolor, från hvilka alla, med undantag af tre sådana skolor, eleverna dimitteras omedelbart till universiteterna i Upsala eller Lund.

2:o *Lägre Elementarläroverk*. Sådana finnas 65, fördelade i hela riket. Eleverna variera i antal, från allenast några få, till 200, till och med 300. De äro delade i 3 eller i 5 klasser, med 3 till 16 lärare. Dessa klasser och de ämnen, hvori der undervisas, motsvara de två till fem lägsta klasserna i de högre skolorna, så att schemat för undervisningen i 5:te klassen hos båda är lika.

Båda klasserna elementarskolor bekostas nästan helt och hållet af staten, ty eleverna bidraga ganska litet till kostnaden *).

Rektorerna hafva i lön från 225 till 250 pund sterling, jemte fri bostad; lektorerna 110 till 225 pund, och lärarne 60 till 180 pund.

Rektor i andra klassen af dessa skolor har omkring 180 pund och fria rum m. m. i tillägg. Lärarne 60 till 180 pund.

Fastän dessa "elementarskolor", efter hvad jag tror, hufvudsakligen äro afsedda för de högre och medelklasserna, äro de öppna för alla, med vilkor att eleven uppnått 10 års ålder, och att han innehar de första grunderna för all undervisning. Om föräldrarna befinnas vara så obemedlade, att de icke kunna bekosta barnets skolgång, får det, på grund af församlingens pastor, inträde gratis. Men kostnaden är i alla fall obetydlig, och stiger för året icke till mer än 1 pund sterling. Till följd häraf skickas förmögnare bönders och mindre handlandes barn till dessa skolor, der de erhålla en liberal och förträfflig undervisning **).

Förutom dessa skolor finnas i Stockholm, Götheborg, Norrköping och — såsom jag tror — några andra städer privata undervisningsanstalter af högt värde, organiserade på samma principer som elementarläroverket, och der eleverna, med undantag af de klassiska språken, inhemta samma kunskapsgrad som eleverna i de förr nämnda skolorna. Några bland dessa

*) All undervisning borde vara fri och utan all afgift från elevernas sida. Endast på det sättet kunna genier ur de fattiga klasserna komma fram. Sverige räknar många utmärkta män, hvilka fordom, fullkomligt utfattiga, åtnjöt den undervisning som staten på den tiden kostnadsfritt bestod de uppväxande.

Öfvers. anm.

**) Förf. har öfverallt ordet education, men emedan våra skolor just sakna all uppfostran för barnen, har ordet här blifvit återgifvet med *undervisning*.

Öfvers. anm.

"real-gymnasier" eller praktiska skolor, såsom de kallas, skicka sina elever af de högre klasserna till universiteterna, efter en offentlig examen, som kontrolleras af regeringen genom dertill förordnade censorer *).

Hvarken i dessa privata eller i statens skolor erhålla eleverna kost och rum, såsom man har i England i motsvarande undervisningsanstalter. — I Sverige vistas eleverna alltid hos föräldrarne eller i familjer, och infinna sig i skolorna på vissa timmar. Hvarje skolbarn måste hafva sin målsman, antingen fadern eller någon som företräder hans ställe, t. ex. en äldre broder, släkting eller personlig vän. Denne målsman är inför skolans rektor ansvarig för gossens ordentliga uppförande då han icke är i skolan, hvaremot också rektorn i sin tur är inför målsmannen ansvarig för sättet huru han undervisar och bemöter gossen. Vid slutet af hvarje vecka tecknar rektorn i en anmärkningsbok (som innehåller märken i afseende på läsning

*) Folkundervisningen i Sverige har egentligen att tacka konung Carl XIV Johan för sin första daning i stort. Genom hans skrifvelse till ständerna år 1840, och dessas svar derå med åtföljande förslag till lag, blef han i tillfälle att år 1842 utfärda den kungliga stadgan härom. — Sexton år sednare utfärdades en kunglig kungörelse om "Folkhögskolor", hvarom hugade socknar kunde ega att göra anmälan hos kgl. maj:t.

Den grundläggande föreskriften (af år 1842) upptager *fasta, flyttbara* och mindre skolor, de sednare äfven med anlitage af lärarinnor. Af de första skulle finnas minst *en* i hvarje stad och hvarje socken på landet. På samma gång bestämdes att hvarje stiftsstad skulle hålla ett seminarium för folkskolelärare.

På denna goda grundläggning har folkskoleväsendet sedermera utvecklats sig, hufvudsakligen under nuvarande konung, och medan ecklesiastikportföljen innehades af statsrådet C. F. Carlsson.

Hela antalet skolor i riket har nu stigit till 6,877, hvaribland 2,172 fasta och 1,161 flyttande folkskolor, 3,389 småskolor, samt 145 skolklasser i Stockholm.

I de fasta skolorna räknades (år 1868) 201,000 barn, och i de flyttande 157,000, samt i småskolorna 162,591.

Monitörssystemet användes nu föga och är i ständigt aftagande bruk, så att lärjungarne allt mera komma i omedelbar beröring med läraren.

De högre folkskolornas antal var år 1868 ännu blott 10.

Sockenbibliotheker finnas till ett antal af 1,392.

Antalet barn som saknade skolundervisning uppgick till omkring 17,000, då hela antalet barn i skolåldern var 679,128.

Den utomordentligt viktiga *innanläsningen* uppgifves i sednare tider drifvas med afseende på att läsa väl. (Att läsa *väl* innantill, och att få kunskapshägen väckt, är ofjämfröligt mera befördande *framtida* kunskap, än alla omedelbara inpluggningar i skolan.)

Vapenföningar skola hädanefter höra till undervisningsämnen i landets alla skolor.

Trädgårdsskötsel läres ännu icke allmänt, men undervisningen derom utbreder sig allt mera.

Öfriga läroämnen förbigå vi, såsom varande de vanliga.

Kostnaderna för folkskolan stego år 1868 till 3,337,919 rdr 79 öre, hvaraf kommunerna betalade ungefär två tredjedelar, och staten det öfriga.

Lärares och lärarinnors aflöning utgjorde 2,534,851 rdr 6 öre.

Öfvers. tillägg.

och uppförande) huru gossens förhållande varit. Denna bok måste gossen visa för sin målsman.

Man ser således att skolbarnen i Sverige njuta mycken frihet. Också ser man dem på fritimmarna roa sig på allehanda sätt inom eller utom staden, men aldrig ser man dem marschera såsom soldater, anförda utaf sina lärare, såsom det sker i England och några andra länder *).

De svenska ynglingarne äro icke mycket fallna för manliga nöjen och öfningar, men till en motvigt häremot har man gymnastiken (*Kallisthenies*) på vetenskapliga grunder använd i alla offentliga skolor, och mera särskildt under den oblida årstiden. Härigenom erhålla eleverna tillräcklig kroppsöfning. Sedan några få sistförflutna år hafva gossarne blifvit öfvade i all militärisk exercis.

Såsom förut är nämndt, har man i Sverige två universiteter, om hvilka det kan vara lämpligt att här säga några ord.

Upsala universitet är det äldsta lärdomssäte i norra Europa, emedan det grundades redan år 1477 af Sten Sture d. ä., med stadfästelse af påfven Sixtus IV. Lunds akademi blef icke förrän i Januari 1668, under Carl XI:s regering, invigd.

Antalet af studenter i Upsala stiger vanligen till 1,200 inskrifna, och i Lund till 400 å 500. Lärarne äro på förra stället omkring 80, och i Lund omkring 50. Studierna äro på båda ställena delade inom fyra fakulteter, den theologiska, juridiska, filosofiska och medicinska. År 1864 räknade den förstnämnda fakulteten 186 studenter, den andra 199, den tredje 1,041 och den fjerde 140 — sammanräknade vid båda universiteterna.

Båda hafva till öfverstyrelse en kansler och en prokansler, biträdda utaf ett Konsistorium af professorerna.

Prokanslersembetet är alltid förenadt med erkebiskops-embetet, men kansleren är vanligtvis någon man af hög rang. Medlemmar af regenthuset hafva ofta fyllt denna plats.

Åtskilliga prinsar af konungafamiljen, äfvensom också en stor mängd utaf allmogens klass, hafva bivistat Upsala akademi och der studerat. Många bland de sistnämnda hafva sedermera intagit en framstående plats genom lärdom och poetiska m. fl. arbeten.

Upsala akademis bibliothek har omkring 150,000 volymer, och deribland den ryktbara Mæso-göthiska bibeln, känd under namn af Codex Argenteus. Der finnes också en myntsamling, en anatomisal, astronomiskt observatorium, kemiskt laborato-

*) I Stockholm ser man skolbarnen ej allenast "marschera", utan också försedda med riktiga gevär anställa militäriska öfningar, anförda utaf nitiska officerare. Afsigten är att införa militärexercis såsom obligatorisk vid alla skolorna i landet.

Öfvers. ann.

rum och en mycket stor samling af naturalier, äfvensom en botanisk trädgård.

Lunds akademis bibliothek är mindre, och räknar allenast 100,000 volymer.

Båda dessa lärdomssäten äro (likasom elementarläroverket) synnerligen understödda och beskyddade af regeringen. De mera obemedlade studenterna hafva — utom rum och mat, som de måste sjelfva bekosta — inga större utlagor än omkring 2 pund sterling *).

Genom alla dessa undervisningsanstalter — folkskolor, elementarläroverket och universiteterna — har man utomordentligt väl sörgt för den manliga svenska ungdomens undervisning; men flickorna äro mera vanlottade, ty, med undantag af folkskolorna, hvilka, såsom här förut är nämndt, egentligen äro stiftade för de lägre klasserna, och der båda könen ega tillträde, finnas inga offentliga instituter för flickors undervisning **).

I sednare år har regeringen inrättat tre Seminarier, två i Stockholm och ett i Skara, der flickor som fyllt 17 år få kostnadsfri undervisning för att framdeles bli lärarinnor i allmänna skolor eller familjer. Dessa beundransvärda institutioner synas, för att döma utaf frukterna, haft god framgång.

I Skara inhemta de unga flickorna en mängd nyttiga kunskaper, såsom här kan inses af nedanstående "betyg", meddeladt åt ett ungt fruntimmer bland mina bekanta:

Religion.
Svensk Grammatik.
Skönskrifning.
Arithmetik.
Geografi.
Historia.
Geometri.
Naturalhistoria.
Ritning.
Musik och Sång.
Gymnastik.
Trädgårdskonst.
Undervisning i methoden att undervisa.

Uti den ena af de motsvarande Stockholmska skolorna gäller samma instruktion som för institutet i Skara; men i den

*) Studenterna äro skattefria. Endast inskrifningsafgifter betalas — för en gång. Årliga nationsafgifter finnas; men äfven dessa ingå icke från de mycket obemedlade.

**) Slöjdskolan i Stockholm gör ett stort undantag. Der finnas 12 till 1500 elever af båda könen. Stiftad af en enskild förening, har den af statsmakterna blifvit vackert understödd, och upptager så många qvinliga elever som sig anmäla. Äfven i de andra större städerna äro något likartade instituter för qvinlig undervisning. Äfven hafva fruntimmer i sednaste tiderna fått rättighet att bivista Medico-Chirurgiska Institutets lärokurser i Stockholm, samt att, efter inhemtade studier, aflägga examensprof.

andra, som har något högre lärdomsanspråk, få eleverna lära två eller flera lefvande språk, hvarjemte de ofvan uppräknade läroämnen drivas längre än vid institutet i Skara.

Men, ehuru inga offentliga undervisningsanstalter, utom de här nu nämnda, finnas i Sverige, saknas deremot icke enskilda instituter för samma ändamål, ty sådana finnas i hvarje stad öfver hela riket, äfvensom på många ställen på landet, och der eleverna, om föräldrarne så önska, äro inackorderade; men allmännast äro också dessa skolor inrättade så, att eleverna gå till och ifrån.

Både rika och fattiga föräldrars barn undervisas mycket fullständigt i afseende på deras religiösa pligter. Innan de konfirmeras — hvilket vanligast sker vid 15 års ålder — och omedelbart efter konfirmationen, fortgår den presterliga omvårdnaden om dem i flera veckor. Förr, och intill sednaste år, var äfven ett verldsligt tvång förenadt med konfirmationen, emedan lagen bestämdt stadgade att ingen, som icke kommunicerat, fick, hvarken gifta sig eller bestrida ett embete.

Prestens tillsyn öfver ungdomen af båda könen upphör icke efter deras första nattvardsgång, ty utom besök i familjerna håller han årligen i hvarje större by på landet, eller distrikt i staden, ett så kalladt Husförhör, der man påräknar att åtminstone en medlem af hvarje familj skall infinna sig. Der examineras de närvarande både i religion och biblisk historia, goda förmaningar meddelas o. s. v.

Husförhören motses med någon oro af dem som icke äro hemma i sina stycken. Det säges också att matmödrarne under dagarne som föregå det väntade husförhöret gifva pigorna ett extra ljus, för att de må med repeterad läsning uppfriska minnet i afseende på katekesen m. m.

Man kan väl tänka sig att presten, vid dessa förhör, understundom får temligen besynnerliga svar. Så berättas det om en flicka som fått denna fråga: "Hvad tror du att du får för de många synder du begår?" — "Åh, Gud nå's! jag får intet; och jag har aldrig begärt något för dem heller!"

TJUGOANDRA KAPITLET.

Svenska Kyrkan.

Statskyrkan. — Kleresiet. — Kyrkornas inkomster. — Presterskapets inkomster. — Universiteterna. — Biskopsval. — Pastoraternas beskaffenhet. — Profpredikningar. — Presternas stånd och klädedrägt. — Kyrkoförfattning. — Kyrkorna. — Gudstjensten. — Kungörelser från predikstolarne. — Kyrkstraffet. — Sakramentet. — Sekteriska. — Läsare. — Schartauanerna. — Ofördragsamhet.

Bondfolket äro flitiga kyrkogångare; detta gäller i afseende på männen företrädesvis framför de bättre klassernas manliga medlemmar. En uppgift om de kyrkliga förhållandena är så mycket mera här på sitt ställe, då den skrives inför ett engelskt publicum, som fått detta ämne förut mindre riktigt framställt.

Statskyrkan i Sverige är biskoplig, och formen är den Lutherska. Med undantag af några få sekter, hör svenska folket allmänt till sistnämnda bekännelseform.

Här finnes blott *en* erkebiskop — den som residerar i Upsala. Elfva biskopsdömen eller *stift* finnas här, d. v. s. i Lund, Linköping, Westerås, Hernösand, Kalmar, Wexiö, Göteborg, Skara, Strengnäs, Carlstad och Wisby; 8 domprosterier, omkring 150 prosterier och 1,200 pastorater (2,300 socknar), jemte komministraturer. Presternas antal stiger till ungefär 4,000, men deribland då inräknade sådana skollärare som tillika äro prester. Man kan antaga dessas antal utgöra omkring 400.

För vården om kyrkoangelägenheterna finnas 13 Konsistorier, d. v. s. ett för hvarje stift, och det trettonde i Stockholm. Der är erkebiskopen ordförande då han är i hufvudstaden, men eljest *pastor primarius*. Alla frågor, som icke bli afgjorda vid dessa konsistorier, vädjäs till konungen genom ecklesiastikdepartementet, der slutlig dom utfärdas.

Presterskapets inkomster härleda sig dels af statsmedel och dels af *tionde* samt boställen.

Före reformationens införande, som inträffade i första fjerdelen af 16:de seklet, under Gustaf Wasas regering, delades tionden i tre delar, en till kyrkoherdarne, en till kyrkorna (för reparationer m. m.) och den tredje gick till biskopar, skolor och hospitaler. Men Gustaf, som för det mesta lemnade skolanslagen orörda, anslog de öfriga två delarne efter eget behag. Han slog dem dels under sig, dels under kronan.

Tionde uttages ifrån både gamla och nya odlingar, dock mera sällan från de sistnämnda. Stundom erlægges den in natura, men i de flesta fall efter ett aftal, som i lagen stadfästas. Kyrkornas inkomster från hemmanen äro i de flesta fall jemförelsevis obetydliga.

Hvarken biskopar eller det högre presterskapet åtnjuta i Sverige sådana utomordentligt stora inkomster som i England, men äro likväl tillräckligt aflönade för att uppehålla en aktad samhällsställning. Erkebiskopen i Upsala torde hafva 1,200 pund; tre ibland biskoparne — i Westerås, Linköping och Lund — 1,000, och de återstående åtta från 500 till 600 pund; de åtta domprostarna 350; prostarne på landet i medeltal 300, och de återstående 1,200 kyrkoherdarne 100 till 300 pund, med inberäknande af deras boställsförmåner. Ganska få ega mer än den sistnämnda inkomstsumman. De måste också sjelfva bekosta sina adjunker. Ecklesiastikinkomsterna i landet kunna sammanräknade upptagas till mindre än sex millioner riksdaler eller 300,000 pund sterling.

Det ringare presterskapet är klen aflönadt, ehuru de fått sin ställning något förbättrad på sednare år, och helt nyligen. En del af deras små inkomster få de af pastorerna eller andra förmän. En annan inkomst, kallad "offer", få de i form af omedelbart sammanskott från församlingsboerna i sjelfva kyrkan.

Sådant eger rum vid slutet af gudstjensten och under det att en psalm sjunges af församlingen. De som vilja gifva något framgå då långsamt i en rad till altaret, der de lägga sina gåfvor i en hög, hvarvid presten, som står bredvid i sin presterliga drägt, bugar sig för hvarje gåfva! Denna högst olämpliga och i afseende på presten sjelf förödmjukande sed är, såsom jag tror, inskränkt till de provinser på vestra kusten, som fordom hörde under Danmark. Bruket leder sitt ursprung ifrån katolska tiden, då presterna lärde folket att sådana gåfvor till dem och till kyrkan utgjorde det säkraste medlet att vinna saligheten.

De unga män, som vilja egna sig åt andliga ståndet, fullborda sina studier vid de båda universiteterna. De få icke ordineras till prester före fyllda 25 år. De måste genomgå theologisk examen, men också särskildt en "prestexamen" inför Konsistorium. Vanligen fordras härtill tre år, under hvilken tid deras lefnadskostnad stiger till 20 eller 30 pund för året. Innan de sedan kunna bli kyrkoherdar och få en församling, måste de aflägga en strängare (pastoral-) examen, och då — med få undantag — vara 30 år gamla.

Biskopsvalen äro något olika med hvad som för den saken eger rum i England. Konsistoriet i stiftet framlägger inför konungen ett förslag, upprättadt efter som de flesta rösterna föranledt, hvarefter konungen utnämner en af de föreslagna.

Några församlingar få sina kyrkoherdar tillsatta genom enskilda personer, som dertill hafva en rättighet, kallad *Jus Patronatus*. Det beror derpå att dessa personers förfäder uppbyggt kyrkan och gjort donationer till henne, hvarjemte dessa efterkommande hafva åliggandet af hennes upprätthållande. I andra församlingar tillsätts kyrkoherdarne genom församlingsboernas fria val. Men de flesta tillsätts af konungen eller konsistorierna.

Då ett pastorat blir ledigt, ingifvas ansökningar till konsistoriet, med bifogande af "meritlista", men de sökande måste, med vissa undantag, tillhöra stiftet. Tre ibland dessa uppföras af konsistoriet på "förslag". De predika "prof" en söndag hvardera i församlingens kyrka inför dem som sakna kyrkoherde. Dessa profpredikningar äro täfningstal, och föranleda mycken rörelse, helst de sökandes vänner icke sällan agitera för hvar sin sökande. Hvarje församlingsledamot röstar för storleken af sin fasta egendom. Större hemmansdel gifver således större inflytande vid valet.

De pastorater, der konungen tillsätter pastor, underkastas samma gång som de förra, utom i de församlingar som hafva rätt att tillsätta en fjerdre profpredikant (under förutsättning att denne har tillräckliga meriter). Der bli således fyra som komma i fråga. Men emedan konungen har rätt att vid dessa pastorater utnämna hvilken han vill, är valet i sådana församlingar en tom formalitet.

Likasom i Skotland, tillhöra presterna ursprungligen medelklassen, eller snarare, äro de söner till rika bönder, ganska få deremot af adeln, helst af de rikare familjerna. Vanligast äro de aktningstvårda och välmenande, och ganska många äro män af stor talang; men räknade såsom corps, utmärka de sig icke för stor lärdom, sinnesförädling eller stora vyer. Men att de äro enligt deras pligt uppmärksamma på hvad deras instruktion erfordrar, det kan jag sjelf intyga; och jag anser mig hafva det bevist dermed att jag, under mina ströftåg, aldrig inkommit i den sämsta koja, utan att der få se bibeln och andra andaktsböcker*).

Den svenske prestmannen har i allmänhet, likasom presterna öfver hela världen, ett fromt utseende, som passar tillsammans med deras kallelse, men också dessutom något både

*) För detta förhållande har man, till en stor del, att tacka Bibelsällskaperna, hvaribland det kungliga, som stiftades 1815, hade, intill år 1867, utdelat 204,896 helbiblar och 603,103 exemplar af Nya Testamentet. Dess inkomster stego samma år till omkring 36,000 riksdaler, af hvilka 8,000 genom böckernas försäljning, ehuru priset är allenast nominelt. Sällskapets kapital i böcker etc. går till omkring 100,000 riksdaler †).

†) Förf. hade här gerna kunnat anföra det engelska Bibelsällskapets stora generositet emot det svenska. *Öfvers. ann.*

fint och högtidligt, hvilket är så mycket mer öfverraskande, som presten anses gerna tillhöra "köttgrytorna". Deraf har bonden fått anledning att kalla den delen af gåsen som det är öfverflödigt att specialisera — för "prestnäsan", hvarmed antydes hans "gödbit". Jag talar här om det högre presterskapet. Hvad det lägre angår, hafva de så små inkomster, att de nog ofta påminna om Pharaos magra nöt.

På landet har den svenske predikanten alltid, när han predikar, i handen en hvit näsduk — eller som åtminstone skulle vara hvit. Han håller den i ena hörnet och gnor den emellan fingrarne eller för den fram och tillbaka, såsom en talare förer sina armar. Utan detta vet jag icke huru den vördige fadern skulle bära sig åt, ty när han kommer till någon hake i talet, får han tid på sig att återknyta tråden af talet, då han under pauserandet handterar näsduken. Denna fantasi-näsduk, som aldrig begagnas för sitt egentliga ändamål — i hvilket fall den skulle mista sin oratoriska nytta — tjenar honom dessutom såsom skärm då han bugar sig ned för att ordentligt upptaga den réelt användbara näsduken ur fickan. Denna är likväl en mindre högtidlig pjes, alldenstund presterna ofta äro starka snusare.

Svenska presterna nyttja under alla årstider svarta kläder, den långa Lutherska rocken med slätt bröst utan uppslag och med blott en knapprad, men de gå aldrig i tjenstgöring utan att tillsätta den hvita kragen och en smal svart kapp. Fastän deras dräkt i allmänhet är mycket enkel, bära de i kyrkan, på större högtidsdagar, en hvit öfverklädnad och åter öfver den en messhake af sammet med broderier.

I de gamla tiderna deremot synes det såsom det svenska presterskapet — liksom det engelska nu för tiden — klädt sig mera pråligt än som af lekmännen ansågs lämpligt, ty i en förordning af år 1664 påbjöds det bland annat, att "deras dräkt skulle vara tarflig och allvarsam, och att främmande bruk ej finge antagas vid klädernas tillskärning; äfvensom att det lägre presterskapets dräkt skulle skilja sig från det högres". Det tilläts nämligen det sednare att bära sammet, siden och plysch, som det förre icke fick bruka. Allesammans förbjöds i samma förordning att bruka långt hår, höga spetshattar och stora mössor, äfvensom, med undantag af nödvändighet, peruker eller kalotter. Tillika befalltes det att prestenkor skulle kläda sig efter det gamla, goda, tarfliga och anständiga sättet, samt att de som ifrån barndomen burit svenska dräkter och ännu voro i samma "stånd" eller rang, icke skulle få nyttja kläder efter främmande moder. De — kvinnorna — förmanades tillika — ehuru förmaningen troligtvis blef slagen i vädret — att akta sig för att väcka uppmärksamhet, som alltid län- der qvinnan till minskadt anseende.

Presterskapet var, ända till sednaste tiden — såsom förut är nämndt — ett af de fyra stånden vid riksdagarne, men nu för tiden sammankomma presterna allenast hvar femte år till "Kyrkomöte", som består af biskoparne samt deputerade ifrån presterskapet i orterna, tillsammans med 30 lekmän, valda inom alla stiftet. De skola då rådslå om kyrkan och öfriga ecklesiastiska ämnen.

I landsförsamlingarne äro kyrkorna ofta byggda utaf trä, samt hafva icke sällan ett mycket primitift utseende. Några få hafva jordegendom sig tillslagen, men der så icke är fallet, uttaxeras hvad som behöfves för hennes underhållande, eller också sker sådant genom frivilliga sammanskott.

Någon liten skiljaktighet torde väl förefinnas i firandet af vissa årsfester eller andra kyrkohögtider, men i allmänhet och vid vanliga fall hålles söndagsgudstjensten på följande sätt:

I början sjunges en kort psalm, hvori församlingen instämmer nästan allmänt. Under tiden intager presten sin plats vid altaret, vänd ifrån församlingen, men vid slutet af psalmen vänder han sig till den, och läser, medan åhörarne stiga upp, den vackra och imponerande inledningen, en förening af böner och lofsägelse. Vid slutet af denna ingress knäfaller presten och läser syndabekännelsen.

Efter denna bekännelse och bön, som verkligen är sublim, sjunger församlingen åter en psalm, hvarefter episteln och den apostoliska tron läsas — alldeles enahanda med den engelska kyrkans. När presten derefter går ifrån altaret, sjunges en eller två verser af en annan psalm, och predikanten går vid deras slut upp i predikstolen.

När sången tystnat, uppläser presten dagens text, hvaröfver han skall tala, och utlägger ämnet. Derefter läser han högt inledningen till Herrans bön, så långt som till "Helgadt varde ditt namn". Fortsättningen läser så väl han som församlingen sakta. Derefter följer evangeliet, under det att församlingen stiger upp. Derpå kommer sjelfva predikan, som förekommer något långdragen, emedan den vanligen räcker en timma och derutöfver. Efter dess slut läser presten böner för de sjuka etc., uppläser lysningar, barns födelse, samt dödsfall, som förekommit under den förflutna veckan.

Vid lysningar till äktenskap heter det alltid om den lycklige blifvande äkta mannen, då han är af bondeståndet, "hederlige" o. s. v., och om flickan "dygdesamma" etc. Men det har ofta händt mig att jag i dessa blomstrande titlar funnit stora misstag begångna.

Efter allt detta förekommer en kort bön. En psalm sjunges medan presten åter går till altaret, der han utbeder Guds välsignelse öfver församlingen. Ännu en kort psalm slutar gudstjensten.

Ända till sednare tider fortför, sedan gammalt, det bruket att presten, innan han nedsteg från predikstolen, med ljudlig röst uppläste icke blott regeringens påbud och kommunala beslut, utan också alla slags enskilda kungöranden, t. ex. om auktioner o. s. v. — och allt detta med mycken brådska, så att det knappast kunde förlikas med det passande. Men detta bruk, som alltid stötte mig såsom oförenligt med en gudstjänst, är nu så till vida afskaffadt, att dessa kungörelser icke uppläses af presten förrän gudstjensten är slutad, och församlingen gått ut, med undantag af de personer som kunna intressera sig för dessa ämnen. De afhöra dessa föredrag emedan sådana kungörelser ifrån predikstolen äro legala.

Under den förlutna tiden var det vanligt att brottslingar skulle botgöra i kyrkan, väl icke precis såsom ett straff, utan såsom ett nödvändigt steg till återinträde i församlingens gemenskap, hvarifrån deras brott ansågs hafva uteslutit dem.

I städerna, der straff-fångar ofta voro talrika, emedan landsorten hade brist på fängelser, var det icke ovanligt att på söndagen se en eller två ligga på knä mot "tjufpallen", och emedan den var ställd midtför början till stora gången, blef personen utsatt att begapas af nästan alla församlingsmedlemmarne. Vid gudstjenstens slut gick presten fram till honom och höll ett lämpligt tal om brottets förhatlighet, och sedan personen offentligen erkänt sitt brott — ty eljest återfördes han till fängelset — meddelade honom presten absolution.

Ehuruväl det icke från början var ett straff att undergå denna botöfning i kyrkan, betraktades likväl denna jernbyrd af församlingen såsom i hög grad förnedrande, om också ett sådant förevisande kunde anses såsom ett skräckmedel emot förbrytelser. Men då jag oftast såg de mest förhärdade blickar ifrån sådana personers ansigte, tyckte jag att den "nio-svansade katten" skulle gjort mera nytta än både prestens förmaningar och det vidriga i skådespelet.

Hvarken tio Guds bud eller någon del af Gamla eller Nya Testamentet läsas i svenska kyrkorna (det sednare med undantag af texten för dagen). Apostoliska tron läses blott en gång vid hvarje gudstjänst, och den Athanasiska tron aldrig. Lithanien läses blott fyra gånger om året, och detta på Böndagarne, som firas lika många gånger, ämnade till bön och fastande. Ibland de 500 hymner, som finnas i den svenska psalmboken, finnas endast några få af Davids psalmer, alla de öfriga äro originalkompositioner — många utaf den aflidne erkebiskopen Wallin — och hvilka alla, utaf behöriga domare, anses vara utomordentligt vackra. Åtskilliga utaf melodierna äro af Luther.

Att sjunga och intonera är föreskrifvet i kyrkolagen, men eger icke rum oftare än då presten har god röst. Enligt lagen skall församlingen stiga upp under lofsånger, apostoliska trons, epistelns och textens uppläsande.

Sakramenterna äro desamma som i engelska kyrkan, och administreras med nästan samma former. I afseende på komunionen skiljer sig svenska kyrkan, liksom alla öfriga Lutheraner, ifrån det engelska bruket. De tro att elementerna efter välsignelsen medföra Kristi lekamen och blod jemte brödet och vinet — en åsigt som af kyrkans män benämnas med ordet "Consubstantiation" eller "Impanation".

En svensk författare skrifer i afseende på detta sakraments subministrerande på landet:

"Ett af kyrkans vackraste bruk firas här: Herrans Nattvard, utdelad vid komunionbordet. Mången älskande Sanct Johannes lutar sitt hufvud till sin Mästares bröst för att af honom få emottaga frälsningens bröd och kalk. Rundt omkring altaret knäböja de troende i Kristo, förnyande deras döpelseförbund. Här är ändtligen jemnlighet. Det är rum för alla. Hög och låg, rik och fattig, ung och gammal — alla äro de i behof af samma förråd för resan genom lifvet. Äldringen, soldaten med silfverhår, böjd under lidanden och årens tyngd, rigtar ännu sina stapplande steg till Återlösarens kors. Den blindes öga ser icke Frälsarens bild, som utgör altarets enkla, men dyrbara prydnad; men trons öga ser föremålet för hans tro och hans längtan."

Blandade inom massan af nationen, som är Luthersk, finnas här katoliker, judar, baptister, mormoner och Swedenborgare, men antalet inom dessa sekter är ringa.

Men här finnes också en stor mängd "läsare", som väl icke egentligen komma under namn af en ny sekt — emedan de öfverensstämma i viss mån med den rådande kyrkan i läror och föreskrifter — men klaga öfver bristande andligt lif i gudstjensten, hvarföre de församlas till bönestunder och ett varmare tillbedjande af deras Herre och Mästare, antingen i den ena eller andra medlemmens hem, eller på så kallade "bönerum", hvaraf de sägas hafva flera i de aflägsnare delarne af landet. De hafva ingen särskild gudstjenst, men, såsom namnet antyder, befatta de sig synnerligen med att läsa och utlägga den Hel. Skrift. Efter hvad jag sjelf sett af dem, äro de samvetsgranna menniskor, och stå visst icke lägre än deras öfriga landsmän i afseende på moral och seder.

På vestkusten, och måhända på flera ställen, finnes en annan klass "läsare", som kallas Schartauaner, efter en utmärkt prest vid namn Schartau, och som så till vida skilja sig från de andra läsarne, att de, i stället att hysa en viss motvilja mot statskyrkan, följa den med nit och ifver. De påstås framför sina lika troende utmärka sig genom större nit och sederenhet.

Förr blefvo läsarne mycket klandrade och förföljda, så att, efter yrkande af presterna — som alltid äro skarpa skrämmästare — stränga lagar utfärdades emot dem. Såsom naturlig följd

här af uppstodo häftigare fanatiker, som kallade sig *nyläsare*. Kyrkorna öfvergäfvos. Skrifter och tal af män med ypperlig talang förstördes; proselyter gjordes i oräknelig mängd; möten höllos på aflägsna ställen, till och med i skogarne, och deras hat emot statskyrkan och dervarande lärare funno en afledning endast i ursinnigt skräfvel.

Svenskarne voro fordom mer intoleranta i religiösa saker. Ända till de sednast förflutna åren *) voro judarne inskränkta till tre större städer och förnekade att besitta landtegendom. (Norge hade alldeles utestängt dem.). Men dessa prohibitiva lagar äro nu upphäfnade, så att detta gamla folk liksom alla andra religiösa sekter, såsom jag tror, äro ställda på samma fot som de orthodoxa Lutheranerna.

Ända till år 1864, då stadgarne i afseende på religion och sabbatens firande blefvo ansenligt jemkade, innehöll svenska lagen följande:

"Om någon affaller från den rena evangeliska läran och hyser irriga begrepp i religiösa ämnen, samt nekar att inse sin villfarelse, skall han förvisas riket. Och får då icke rättighet till arf som kunde tillfalla honom, eller rättighet till medborgerlighet, så framt han icke får kunglig nåd och till följd deraf återkommer till riket.

"Och om någon, vare sig inföding eller främmande, sprider falska lärosatser och efter föregången varning icke afstår derifrån, skall han förvisas ur riket.

"Den som uppenbart och med öfverläggning, vare sig i tal eller skrift, smådar Gud och hans heliga ord och sakramenterna, skall dömas till döden.

"Om förbrytelsen skett i hastighet och utan betänkande, och han visar ånger deröfver, skall domen förvandlas till böter och offentlig afbön inför Guds församling. Om han andra gången sig på samma sätt förbryter, skall han straffas med fängelse vid vatten och bröd i 14 dygn, o. s. v.

"Om någon visar sådant förakt för den allmänna gudstjensten, att han sällan går dit, skall han varnas så som i kyrkolagen föreskrifvet är, samt böta 3 rdr 16 sk. banco.

"Samma lag gäller för den som afhåller sin tjenare från kyrkogång.

"Den som begår ett brott på söndagen, mellan kl. 4 på morgonen till kl. 9 på qvällen, skall därför plikta 3 rdr 16 sk. banco för sabbatsbrottet, och särskildt straffas för sjelfva gerningen.

*) Konung Carl Johan medgaf år 1838 judarne någon tillökning i medborgerliga rättigheter, men deremot agiterades så häftigt, i synnerhet af städernas borgerskap, att han nödgades återkalla sitt påbud härom. År 1868 deremot erhöles de full medborgerlig frihet såsom alla andra svenskar — med nationens allmänna bifall.

"Den som arbetar på söndagen, utom hvad som är nödvändigt för honom sjelf eller andra och som icke tål uppskof, skall böta 3 rdr 16 sk. banco.

"Handelsbodas få icke hållas öppna på söndagar eller helgdagar; men efter gudstjensten må mat och dryck hållas tillhanda för dem som sådant behöfva. Ej heller är det tillåtet att sälja varor från skeppsbord eller andra farkoster på sådana dagar; om någon förbryter sig häremot, skall han böta såsom för sabbatsbrott, såsom ofvan sagdt är. Samma lag gälle den som gör utfärder till lands eller vatten, i stad eller på landet, före gudstjenstens slut. Den som för sådant ändamål uthyr farkost eller häst, skall böta 5 daler. Skulle någon befinna sig på en resa, skall han infinna sig i den kyrka som ligger närmast vägen."

TJUGOTREDJE KAPITLET.

Arméen och Flottan.

Beväringen, eller det väpnade försvaret. — Frivilliga. — Milis. — Karakteren hos arméen. — Flottan. — Skärgårdsflottan. — Öfvergångstillstånd hos flottan.

Hvarje manlig person af alla klasser i Sverige är i viss mån soldat; ty vid 21 års ålder upptages han i rullorna för fem år inom "beväringen". Under de två första åren skall han, hvarje sommar, underkastas 14 dagars öfning och undervisas i sina militäriska skyldigheter af en officer ur den stående (indelta) arméen. Under dessa fem år åligger det honom, i fall af behof, att göra militärtjänst inom riket, och efter dessa års förlopp kvarstår han i femton år i "landsstormen", eller sista resursen, som endast i yttersta nöden uppbådas och sedan den yngre uppsättningen blifvit befunnen otillräcklig.

De som bo vid kusterna och hafva en viss öfning i vistelse på sjön, äro påräknade till sjökrigstjänst*).

Ända till helt nyligen tilläts det att lega karl för sig, om man icke ville sjelf underkasta sig militärtjensten. Sådant lät sig mycket väl göra, och med ringa kostnad. Men såsom lagen nu är, kan man visserligen undslippa de 14 dagarnes exercis om somrarne, medelst en afgift af 100 riksdaler till

*) Beväringens antal inom de fem åldersklasserna utgjorde år 1863 83,324 till lands och 25,000 till sjös, tillsammans 108,324 man.

statskassan, men man blir dermed icke fri om krig utbryter. Men de som tillhöra "frivilliga skarpskyttarne" — en kår som är organiserad nästan såsom de engelska frivilliga skarpskyttarne, och som nu stigit till ett antal af 40,000 — kunna befrias ifrån beväringsexercisen om de framvisa ett intyg om erforderlig skicklighet.

Vissa bland allmogen och andra äro inskrifna i landets reguliera militär. Denna styrka består af 25 eller 26 regementen infanteri, och 5 regementen kavalleri, tillsammans omkring 37,000 man, under befäl af officerare, som bo inom regementets stånd eller, med konungens tillåtelse, på något annat ställe i landet.

Under fredstid uppbådas dessa icke mer än till några veckors exercis, men föregående möten hållas med rekryterna. Detta sker vanligen i början af Juni månad. Emellanåt kommanderas dessa soldater till kyrkan, omkring hvar fjortonde dag.

Hela Sverige är deladt i hemman, med afseende på de militära syftmålen. Detta tog sin början i Carl XI:s tid. Hemmanen kunna vara delade i smärre delar. Möjligtvis var delningen i början jemlik i afseende på värdet, men utan afseende på egovidden. Hemmanens storlek är fördenskull mycket olika i olika provinser. För att göra detta tydligt, vill jag anföra att i Malmö län, som är ibland de rikaste och bäst odlade i Sverige, innehåller ett hemman en hundradedels kvadratmil, under det att, i Piteå län, som är särdeles litet befolkadt och täckt af skogar (som fordom voro värdelösa, men nu deremot hafva högt värde), ett hemman omfattar $1\frac{1}{4}$ kvadratmil; d. v. s. ett hemman i Piteå län är etthundratjugofyra gånger större till vidden än ett hemman i det förr nämnda länet.

När man i Sverige talar om storleken af ett gods, så säger man att det består af så och så många hemman, icke så och så många tunnland. Men en sådan uppgift lemnar ingen föreställning om egendomens storlek. Man inser detta på grund af hvad här förut är sagdt om hemmanens utomordentligt olika storlek.

I allmänhet utgöra två och ett halft hemman en rote, d. v. s. den jordförmögenhet som skall hålla en soldat till indelta arméen. Men för kavalleriet endast vissa hemman, till hvilka andra hemman äro anslagna till biträde.

Soldaten får ingen sold, utom då han beordras till tjenstgöring, men får af roten begagna en nätt stuga och litet jord, hvaraf han, om han är sparsam och idog, kan hafva någorlunda försörjning. Vid första uppsättningen får han mundering af roten, och om han är vid kavalleriet, får han häst med tillbehör, men sedermera får han sina behof af staten.

Dessa trupper skulle egentligen kallas milis, men jag anser dem svara mot de bästa reguliera arméer i världen. Soldaterna äro i allmänhet karlar af god frejd, unga, men tjena i många år, och såsom egande ett hemvist i landet, skola de naturligtvis säkert göra sin skyldighet mot fienden. De utgöra en vacker trupp. Engelske öfversten H. vid konungens garde, som såg många bland de svenska regementena, besökte mig vid ett tillfälle några år sedan. Han yttrade härom: "Om jag undantager att svenska soldaten icke är så väl munderad som mitt garde — hvilket icke är underligt, då han för det mesta egnar sig åt jordbruket — är han fullt jemngod med detta i storlek och utseende."

Den stående arméen *) i Sverige är mycket liten, och består allenast af två regementen garde till fot, ett regemente kavalleri och tre artilleriregementen, tillsammans 7 eller 8,000 man.

Man ser af föregående att, oaktadt arméens ringa styrka, likväl konungen kan vid infallande krig omedelbart använda 100,000 man, utan att räkna Norges militära krafter, antingen till tjenstgöring hemma i landet eller på utländsk ort — en styrka som, skickligt anfordrad och forskansad i de skandinaviska skogarne, kan bringa äfven den ryska björnen att stanna.

Svenska flottan, som har många ärofulla minnen, bestod fordom af 10 lineskepp, 13 fregatter, 19 kutterbriggas, 28 galéer, 10 bombslupar, 325 kanonslupar, 132 kanonjollar. Dithörande besättningar bestodo af 1 amiral, 2 vice amiraler, 4 contreamiraler; 24 öfverstar; 16 kaptener; 176 premier- och sekund-löjtnanter; 16 prester; 21 läkare; 8,121 båtsmän och 14,824 matrosar; tillsammans 23,205 man.

Men år 1866 delades den i två alldeles skiljda delar, nämligen den *egenliga flottan*, som skall hålla sjön, och *skärgårdsartilleriet*, som skall försvara skärgården, d. v. s. den gördel af öar, holmar och skär som ligga utanför Sveriges kuster — hvaraf namnet.

Likasom Englands och alla andra sjöfarande nationers flottor, är den svenska för närvarande i ett öfvergångstillstånd. Med få undantag äro alla träfartyg utrangerade eller dömda att snart slopas eller användas till andra ändamål. Det vore ett vanskligt företag att här närmare beskrifva flottans nuvarande tillstånd, när det kan inom en månad vara helt annorlunda. Jag vill då allenast nämna att den nu tjenstbara flottan utgöres af 4 monitörer af jern, hvardera med 2 grofva kanoner; en annan mindre monitor, ämnad allenast för tjenst inom skärgården; en ångfregatt af trä; 2 ångkorvetter (jemte en under byggnad); 4 segelkorvetter (som förut voro fregatter); 10

*) Förf. menar med "stående arméen" de *värfvade*, således icke landregementena. Öfvers. anm.

eller 12 ångkanonbåtar, som alla äro konstruerade att bestyckas med 72-pundingar.

Den stora flottans stab har nu blifvit särdeles reducerad, och består af 1 contreamiral; 3 kommandörer; 5 kommandör-kaptener af första klassen, 12 af andra; 20 kaptener; 28 premierlöjtnanter och 21 underlöjtnanter.

Den andra delen af sjöförsvaret, skärgårdsvapnet, består till det mesta utaf den gamla "skärgårdsflottan" — roddfartyg, bestyckade med grofva kanoner; men man bygger nu nya med propeller och pansar. Dess stab utgöres af 1 generalmajor, 2 öfverstar, 5 öfverstelöjtnanter, 22 kaptener, 23 löjtnanter och 15 underlöjtnanter. Båtsmännen — såsom manskapet på denna flotta kallas — utgöra, såsom jag tror, en styrka utaf 3,000.

Organisationen m. m. af detta vapen skiljer sig ganska betydligt ifrån den egentliga flottan — hvilket man redan kan förstå af titlarne på en del af befälet. Dess officerare behöfva icke mera sjökunskap än så att de kunna rätt röra sig inom skärgården. Deras uniform liknar mera hussarers än sjömäns.

TJUGOFJERDE KAPITLET.

Nutidens nöjen och forntida förlustelser.

Spinnsamqväm. — Sqvaller. — Lunds hästmarknad. — Barbariskt sätt att strida. — Gammaldags öfningar: voltigering, klättrande, springande, simning, brottning. — Sätt vid bruket af vapen. — Skridskoåkning. — Skidor. — Svärdslek. — Jagten. — En gammal normans tal till sin son. — En motsats.

Ibland ofvannämnda nöjen må läsaren hänvisas till hvad förut här är sagdt om "spännstuga" efter Lenæi uppgift. Väl kunna sådana möten, med deras historier, gåtor och spörsmål, vara roliga, men de hafva också sin sämre sida; ty då kvinnotungan vid sådana tillfällen rör sig väl fort, blir det som i början var blott ett ungefär snart utvuxet och löper såsom ett säkert rykte omkring i socknen, blir ett faktum eller rättare sagt en jättestor osanning.

På vissa ställen har man ett motgift emot denna ledsamhet. Sådant var i början af detta århundrade — och möjligtvis ännu — i Skytts härad i Skåne ett berömvärdt sätt att straffa belackare: Om det förekom att någon utspridt en osanning om en annan, till skada för hans goda namn och rykte, blef personen kallad att inställa sig inför en jury af kårklar,

och om han befanns skyldig, blef han dömd ej allenast att göra afbön inför den förolämpade, utan också att böta "squaller-pot", d. v. s. att anskaffa ett visst betydligt förråd af öl och bränvin åt domrarne och andra — en dom emot hvilken den dömda förgäfves kunde vilja appellera.

På en bestämd dag samlades sällskapet hos den förnämste ibland byns invånare, då belackaren steg fram med glas i handen, och uttalade dessa ord: "Hvad jag sagt om N. N. är en ful skandal, som saknar all grund, och jag återtager denna lögn." Derefter tömde han glaset och fick förlåtelse af den förfördelade parten. Sedermera förblef han, för den öfriga delen af aftonen, en stilla, men *törstig* åskådare af det dryckeslag, med hvilket de öfriga muntrade sig på hans bekostnad.

Allmogen i landet kommer mycket gerna till marknader och torgen, och icke blott för att afyttra sina varor, utan för att prata; med sådant hugna de sig också af hjertans grund, så att det ofta blir allt för märkbart.

En af de största marknaderna i landet är den som årligen hålles i Lund. Den varar ifrån början af fastlagen till Påsk. Denna glada tid — har man berättat mig — är för de lägre klasserna detsamma som karnevalen för folket i södra Europa. De förnämsta dagarne äro onsdagen i midten af fastlagen och "askonsdagen". Dessa båda dagar äro lika beryktade i Skåne som Beaumaries marknad hos fransmän och italienare.

Askonsdagen i Lund är, för hästmarknadens skull, den bullersammaste dagen på hela året. Der infinner sig folk från alla håll, nära och långt bort, egendomsegare, fogdar och bönder, skockade i tusendetal. Äfven ser man en mängd stalldrängar och ett icke obetydligt antal ziguenare. Den som, likt Borrow och Eibert Smidt, har roligt af detta folkets rotvälska — kalladt *romani*, härledt ifrån sanscrit, men tillblandadt från alla nationers tungomål — den skall resa till Lund på denna marknad. Dessa personer kabriolera på alla gator med hästar som äro för tillfället uppvickade och då se någorlunda ut, men om man köper dem, befinnas de vara aldeles utslitna krakar, fulla utaf listigt dolda fel.

Äfven i öfrigt presenterar denna marknad för betraktaren en oändlig mångfald af roliga händelser och uppträden. Allvarsamma borgare sitta på värdshusen och spisqvarteren, klädda i öfverrockar och med galoscher — hvilka betraktas såsom en stor lyx. De lägre klasserna sitta i tält, som marknadsfolk och skojare uppsatt på gatorna. Klockbyten pågå här och der emellan bönderna, som stadfästa affären med att stöta sina hattar tillsammans så kraftigt, att icke sällan uppkomma utplånliga hörn derå. Stora vinster, men äfven de öfverdrifnaste priser förekomma; och mellan allt detta spela studenterna sina praktiska puts.

I trots af trängsel och bråk, förefalla sällan eller aldrig några allvarsamma oordningar, fylleri eller slagsmål. Den skånska bondens bekanta nykterhet och flegmatiska lynne visa sig aldrig på en förmånligare sida än här. Den enda fatala händelse, som under de sednaste femton åren här passerat, var att en karl omkom, sparkad af en häst. Djuret tillhörde en af akademiens pedeller. Egaren stämdes inför *Consistorium Minus*, men vi förbigå huru länge processen varade och huru många ris papper i form af protokoller den olycksbringande hästen föranlett att förbrukas. Alltnog, hästmarknaden i Lund infaller årligen såsom tillförene, och torde komma att så göra, oaktadt protester från universitetet och många bland borgerskapet.

Svenska bondfolket bryr sig alldeles icke om manliga idrotter, med kapplöpning, gående o. s. v. Dans, som de älska med passion, är den enda kroppsrörelse som roar dem. De gå också sällan en väg till fots, om man kan på annat sätt tillryggalägga den.

De äro äfvenså liknöjda för andra tidsfördrif, med undantag af brottning, som de stundom öfva. Cricket, bollspel, kägler och dylika lekar tyckas vara fullkomligt okända bland dem.

Boxningskonst är alldeles främmande för dem, och om det kommer till strid emellan dem, såsom ofta händer efter supande, nyttja de helt simpelt näfvarne — ej sällan försedda med en sten. De anfalla hvarandra då för det mesta som vilda djur, och söka få tag i motpartens halsduk. Det blir en half qväfning. Denna är en annan af deras krigsplägseder. Ofta begagna de likväl också påkar och böss-stocker, och detta *bakifrån*. Då jag varit alldeles ensam har jag fått mitt hufvud illa skadadt, äfven af personer af "bättre" stånd. Knifven, som bondfolket brukar bära hängande i en slida vid sidan, användes allt för ofta, hvilket också skönjes af djupa ärr i ansigtet. För sju eller åtta år sedan föreföll sådant dagligen, och icke underligt, då böter till ett löjligt lågt belopp — jag tror 6 daler på den tiden — ådömdes för knifskärning. Nu är lagen betydligt strängare, så att den, som på det sättet förbryter sig, kan straffas med fängelse. Också hör man nu för tiden mera sällan att knifskärning förekommer bland allmogen.

Någonting liknande en ridderlig strid man mot man, får man icke se i Sverige, och hvad som är ännu värre, är, att de som stå derinvid, vanligen sluta sig till den ene eller andre af de kämpande, och vanligen på den starkares sida, hvaraf naturligtvis följer, att den stackaren, som hör till minoriteten, är temligen säker att få bita i gräset.

Efter dessa anmärkningar om bondfolkets sätt att slåss m. m. är det sannolikt onödigt att jag skulle varna mina landsmän från att inlåta sig i ofrid med dem, då det lätt skulle hända att flera tillkomma och att man får en dugtig "smörj-

ning", såsom det händt mig mer än en gång. Och en tillflykt till lagskipningen är så mycket olämpligare att försöka, då densamma är så långsam och så ställd på hazarden, äfvensom vid här rådande fördom emot utländningar — i synnerhet engelsmän. Det vore som att ropa i öknen; åtminstone har det varit min erfarenhet.

Den svenska allmogens liknöjdhet för manliga öfningar och tidsfördrif är så mycket mera förvånande som den utgör en motsats till deras fruktansvärda förfäders — vikingakonungarnes — seder, då ungdomen från tidiga åren öfvades i kämpadater, som stärkte kropp och sinne.

Voltigering var hos dem ett favoritnöje, och hvaruti de en tid voro öfverlägsna. Vid täflingar med hvarandra sprungo de öfver bäckar och bråddjup, öfver karlar och hästar o. s. v. med fara för lif och lemmar; äfvensom ifrån höjder ned i djupet. Då de hunnit en viss grad af öfning, fästade de tyngder på sig, och äfven så belastade kunde de taga språng; den höjd, till hvilken de hunno vid sprången, öfvergår nästan allt hvad man kan tro. Det berättas om isländaren Gunner, att han, i full rustning, kunde hoppa öfver manshögt upp, och detta icke allenast framåt, utan också baklänges. En annan isländare, vid namn Skarphedin, berättas hafva hoppat öfver bäcken Merkofist, som var 24 fot bred, och detta språng tog mannen fastän båda stränderna voro hala af frost. Om andra berättas att de voro så viga, att de kastade sig undan pilskott och spjutkast, då de icke kunde med skölden afböja dem, äfvensom att de, omringade af fiender, undkommo genom att hoppa öfver deras hufvuden.

Att klättra uppför branta och skrofliga klippor var en annan öfning, hvori den nordiska ungdomen utmärkte sig. Detta var ofta förenadt med stor fara, då lifvet berodde af ett mer eller mindre osäkert fotfäste. Sagorna omtala personer, som i denna skicklighet hunnit undransvärdt långt. Bland andra omtalas norrmanen Olof Tryggvasson — den utmärktaste mannen på sin tid, ej allenast för krigsbedrifter, utan också för manliga och atletiska öfningar. Det berättas att denne konung en gång klättrade upp till högsta spetsen af berget Smalsarkorn, som ansågs otillgängligt. Men till bevis på sin triumf uppställde han der sin sköld. Vid ett annat tillfälle, då hans flotta låg för ankar i en norsk fjord, hade två af hans män slagit vad om att klättra upp på ett berg, som låg nästan lodrätt öfver vattnet. Detta berg var så brant, att då den ene kom på halfva stycket, vände han om och kom med stor svårighet ned, men den andre höll ut till dess han befann sig på sidan af en alldeles murlik vägg, derifrån han hvarken kunde komma framåt eller tillbaka. Kungen såg hans svåra belägenhet, och uppmanade förgäfves sina dugtigaste män att hjälpa den nödställde. Vådan af ett försök var dem allt för påtaglig.

Då kastade han sjelf af sig manteln, gick upp på branten och lyckades hinna upp till den olycklige mannen, som han tog under sin arm och bar honom på det sättet ned till fast mark.

Snabbhet var en annan egenskap hos den nordiska ungdomen. Sagorna omtala individer — bland dem också konungar — som särdeles utmärkt sig så väl genom hastighet i loppet som genom uthållighet. Det berättas om några sådana, som kunde täfva med den snabbaste häst.

Äfven i simmande utmärkte sig denna ungdom. Men en person ansågs den tiden icke vara skicklig i konsten, om han icke kunde simma i kläderna lika väl som afklädd, och dessutom i långa sträckor och inom en viss gifven tid. Han skulle också kunna dyka till ett stort djup och kunna hålla sig mycket länge under vattnet. Ynglingarne voro också vanda att brottas medan de voro under ytan, då den segrande nedhöll den öfvervunne till dess han var nära qväfd.

Men brottning var den allmännaste och mest omtyckta öfningen. De öfvade dervid både sin styrka och sin härdighet att tåla; och genom ihållande öfningar och täflande med hvarandra, vunno de både smidighet och styrka. De hade två sätt härvid. Vid det ena berodde segern på kraft och styrka; vid det andra segrade vigheten och talangen.

Ungdomen öfvades också tidigt vid bruket af vapen af alla slag, ty krigaren borde vara mästare i dem alla. Man hade sådan noggrannhet vid deras uppfostran i detta afseende, att ett gammalt påbud innehöll: "Ungdomen skall öfvas strängt, emedan skicklighet i vapnens bruk ej allenast är en prydnad för mannen, utan också är ovilkorligen nödvändigt för honom, emedan den dag och stund är oviss, då han kan behöfva den." För att befordra detta syftemål hade man vissa ställen, kallade *lekvallar* eller lekplatser. Här täflade de med hvarandra under bifall af det vackra könet, som alltid infann sig vid dessa tillfällen.

Bågskytte var en af de krigiska öfningarne för denna ungdom. De brukade både kort och lång båge. Det berättas om Olof Tryggvasson, att han en gång gjorde ungefär samma bragd som Wilhelm Tell, nämligen att han sköt pilen igenom en tunn skifva, som han lagt på ett barns hufvud, utan att skada barnet. Öfningen bestod icke blott i att rigta pilskottet väl, det skulle också komma med sådan styrka, att det kunde gå igenom både sköld och harnesk. Man läser om en ryktbar anförare, hvars arm var så kraftig, att han kunde skjuta en *trubbig* pil igenom en rå oxhud som satt löst upphängd.

Andra krigiska öfningar bestodo i att slunga stenar. De hade ofta sådan skicklighet äfven häruti, att de kunde med full säkerhet träffa målet på långa afstånd, vare sig med ena eller andra handen. I deras sjöstrider, som höllos på nära håll, begagnades ofta detta fruktansvärda medel.

Att begagna svärd, spjut, stridsyx, sköld m. m., tillhörde naturligtvis också deras öfningar, och de hade likaledes deruti hunnit till stor skicklighet. De gamla Nordens män hade verkligen kommit till en beundransvärd färdighet i bruket af vapnen. Det berättas att de med sina tunga stridsyxor — som voro deras mest fruktansvärda vapen — kunde icke allenast afhugga ett spjut eller ett svärd, utan också klyfva en pil i två delar i samma ögonblick som den kom i beröring med mannens kropp; att de kunde med handen fatta ett kastspjut i luften, då det slungades emot dem, hvarvid de återskickade vapnet mot sin vederdeloman. Men de förde svärdet med lika skicklighet i venstra som högra handen, och detta så, att de ögonblickligt förflyttade det och dermed gjorde fienden förlägen. Också kunde de strida med svärdet i ena handen och lansen i den andra; äfvensom de kunde i ett och samma ögonblick kasta ett spjut med hvardera handen mot olika föremål, och likväl detta med alldeles säkra träffar.

Äfven förlustelserna hos den nordiska ungdomen hade en manlig karakter, och syftade åt samma mål — att härda kroppen och göra personen lämplig för striderna.

Att åka på skidor och med dem fara öfver de snöklädda fjellen och genom skogarne, var ett omtyckt tidsfördrif om vintern; likaså skridskoåkning; och af båda hade de mycken nytta, emedan de sades "fara såsom vinden öfver de frusna sjöarne".

"Bollkastning", som hölls på isen, var ett favoritnöje. Många synas hafva deltagit dervid, och icke sällan säges hela befolkningen i samma trakt hafva ditkommit för att åskåda detta nöje.

Svärdsläk eller handsaxaläk var ett annat tidsfördrif hos den skandinaviska ungdomen; den var svår att utföra, och icke utan fara. Deltagarne, som icke hade något skydd af handskar, voro försedda med tre bara svärd, hvaraf ett (liksom hos jonglörerna) alltid skulle vara i luften och vid nedfallandet uppfångas antingen på fästet eller bladet. Några hade stor talang häri. En Sigismund och en Endrid Illbried omtalas i sagorna såsom mästare i denna konst, men ingen hade drifvit saken längre än Olof Tryggvasson. Det berättas om denne särdeles utmärkte man, att han på sitt berömda krigsskepp "Ormen Långe" hade, på sjelfva årbladen under full rodd, gått rundtomkring fartyget, under det att han utförde förenämnda svärdsläk — en idrott som var så underbar, att Endrid, som också var utmärkt skicklig i denna så väl som andra öfningar, härvid häpnade, och vid konungens uppmaning att göra samma prof, svarat honom: "Guds englar skulle icke uppehålla mig i luften, såsom de gjort med dig!"

Man var också road af jagt, och emedan ungdomen var ifrån spädare år öfvad i vapen, lärde den snart att försöka sin styrka mot de vilda djuren, hvaraf skogarne öfverflödade. Blods-

utgjutelse var i de tiderna folkets passion. Sjelfva barnen ville icke leka med sådana kamrater som icke dödat något vilddjur. Det fanns till och med mången som i goss-åren färgat sina händer med människoblod. "Eigel Skalagrimsson på Island hade, vid 12 års ålder, redan slagit två män; och Thorkel Krafla var icke äldre, då han gaf Thorkel Silfre sin bane" — säger sagan. Ohejdad häftighet hos barnet ansågs mycket bättre än försagdhet och foglighet, af hvilken sednare man icke fann någon förhoppning om manlighet och raskhet i mannaåldern.

Ungdomen blef snart, likasom de äldre, begärlig efter ett namn på vapnets fält, då de voro på förr sagda sätt uppvuxna med föreställningen ständigt lifvad af berättelser, som under föräldrarnes tak och vid högtider hördes om äfventyr och hjelte-drag på sjö och land. Denna krigiska känsla var allmän, och till följd deraf blefvo veklingar föraktade, icke allenast af kamrater, utan också af kvinnorna. Man läser t. ex. om en Kettil Rammurs, som talade till sin 18-årige son följande:

"Unga män i *min* ungdom betedde sig annorlunda än de göra nu. De sitta nu hemma och hänga öfver spiseln, fylla buken, och skämmas icke då de bli gäckade för sitt lumpna sätt. Fordom företog man saker som gáfvo ära och anseende. Faran föraktade man, och sökte efter länder och rikedom genom manliga gerningar. Det var seden hos de stora männen — konungar och jarlar och deras likar — att företaga sjötåg för att vinna rykte och rikedomar; och den rikedom, som vanns, blef lagd med mannen i hans graf. Om en son ärfde en rik fader, kunde han icke uppbära sin rang, om han icke, jemte sitt folk, tog del i plundringståg på hafvet och förvärfvade skatter och ett namn, och på det sättet gick i sin faders fotspår. Jag sjelf har vunnit rikedom och ära genom att trotsa faror af alla slag och gifva mig i mången hård kamp. — Jag förmodar att du icke rätt förstätt "*härmanlag*" (krigsmanlag); och jag har derföre ansett rätt att derom undervisa dig. Det är nu min önskan att du slutar din leda overksamhet, och att du, såsom din släkt, förvärfvar dig rikedom och anseende. Du är ju dessutom i den åldern, att det är tid för dig att pröfva huru mycket lyckan vill vara dig gynnsam!"

"Uppeggad är jag nu tillräckligt, om det kan bli nyttigt", svarade ynglingen, under det han harmsen stod upp från sin bänk. Med dessa ord gick han ut och lemnade hemmet. Men det tilltal han fått af fadern hade gjort verkan. Faderns uppmaning verkade på hans sinne, och han kastade om till ett annat lefnadssätt, ifrån och med den dagen, så att han blef en stor och utmärkt man.

Mognad i dagligen fortsatta krigiska öfningar, som alla bidraga till att stärka kropp och sinne, och i full tillit till egen kraft, uppväxte ungdomen till friska, raska och starka

män, hvilka danade ett slägte som icke olämpligen blifvit jemfördt med en ek i stormen. Och vid hundrade tillfällen i sednare förhållanden i lifvet blefvo egenskaperna ett säkert stöd, då de under sina vikingafärder antrade fiendtliga förskansningar eller befunno sig i andra vådliga företag. Deras utomordentligt långa sjötåg, hastigheten i deras rörelser och deras stora skicklighet i att handtera vapen af alla slag, utgöra en förklaring öfver att deras förundransvärda framgångar voro möjliga.

När man läst om de gamla nordboernas bedrifter — och utan att tala om Carl XII:s, Gustaf Adolfs och flera konungars bragder, öfver hvilka svensken med skäl är så stolt — synes man bordt kunna vänta sig något utomordentligt hos det svenska bondfolket. Sådan var åtminstone min åsigt; men det var missräkning, ty i stället för det stolta väsende som man kunde tro förvärfd ifrån föfäder, hvilka genom sina hjeltedater voro den civiliserade verdens skräck — hafva de snarare ett ödmjukt och undfallande utseende. Dalkarlarne, som utmärkte sig så storartadt under Gustaf Wasa, väckte min uppmärksamhet såsom varande den bästa typ som jag kommit att få se.

TJUGOFEMTE KAPITLET.

Bondens karakter.

Mäns och kvinnors karakter. — Brist på kyskhet. — Lagar. — Kyskheten i forntiden. — Lagar. — Huru Uborni blef straffad. — Munkarnes missdåd. — En munk, fångad i nät. — En munk, varnad i en vaggvisa. — Munkarnes vidskepelse. — Berättelse om en trollpåse. — Munkarnes utdrifvande.

Under läsningen af föregående har man blifvit i stånd att fatta en god idé om svenska bondens vanor och sätt. Det återstår mig då allenast att säga, det deras möjliga fel motvägas af deras goda egenskaper. Deribland må nämnas ärlighet (åtminstone på landet, ty i Stockholm, Götheborg och andra städer torde de lägre klasserna, såsom i andra städer i hela verden, sannolikt vara temligen vanslägtade och förskämda). Så har åtminstone min erfarenhet varit, ty under alla mina vandringar genom åtskilliga trakter af landet voro mina små tillhörigheter högeligen blottställda, utan att jag erinrar mig hafva förlorat något. Jemte denna egenskap må tilläggas, att svenska bonden är ända i sitt innersta trogen sin konung och sitt fädernesland.

Bondqvinnorna hafva också många goda egenskaper; de äro sparsamma, driftiga och goda matmödrar, samt lämpliga till att bli goda hustrur och mödrar. Tillika äro de ömsinta och medlidsamma, och göra ofta stora uppoffringar för att hjälpa andra, som äro olyckliga, såsom fader- och moderlösa och dylika.

Det säges likväl att bland de ogifta ofta förekommer brist på kyskhet; det är en tillvitelse som synes ega grund, emedan, om det händer att en flicka får barn, väcker det icke förskräckelse (såsom hos oss i England), och hon förlorar icke här all utsigt härigenom, och om hon är duglig såsom tjenande, har hon ingen svårighet att få en anställning. Intill dess att hon blir förlofvad — hvilket ofta sker mycket långt före giftermålet — kan man hoppas det den unga flickan bibehåller sin dygd, men efter en trolofning, och sedan skänker blifvit vexlade mellan de trolofvade, torde det vara såsom Holmberg säger i sin "Bohusläns beskrifning", att fästmannen anser sig berättigad till lika privilegier som presten kan bestå.

På landet är antalet af oäkta barn sannolikt icke större än i andra länder — såsom man kan se af nedanstående statistik, den sednaste som kommit i min ego. Men förhållandet synes vara i tillväxt.

Proportionen af oäkta barn till antalet af sådana som äro födda inom äktenskap, var i Sverige år 1749 såsom 1 till 49; mellan 1775 och 1795 såsom 1 till 27; mellan 1795 och 1800 såsom 1 till 20; mellan 1800—1805 såsom 1 till 17; mellan 1805—1810 1 till 15; mellan 1810—1820 såsom 1 till 14 och år 1830 såsom 1 till 13.

Men i städerna — sätet för all förskämning — är de oäkta barnens proportion mycket större. Åtminstone var i Stockholm år 1848 de legitima barnens antal 1,558 och de oäkta ej mindre än 1,301*).

Männe icke missförhållandet i afseende på oäkta barn till en del härrör utaf svenska lagen? Ty emedan qvinnan icke med ed får stadfästa uppgiften om hvilken är hennes barns fader, blir hennes uppgift fruktlös, om den ej annorlunda kan bevisas, och en karl, som icke fruktar för ansvarigheten, är ofta fallen för att missbruka hennes eftergifvenhet.

Fastän de svenska bondflickorna icke alla äro kyska, må det likväl sägas till deras heder, att, då de en gång äro i äktenskap, äro de exemplariska och man hör mycket sällan talas om någon afvikelse.

Det är mig obekant hvilka straff nu drabba eller fordom drabbat de qvinnor, som i detta afseende felat; men i afseende på de högre klasserna utkom en lag år 1662, som här införes,

*) Härvid får likväl anmärkas, att ett icke obetydligt antal barnaföderskor inflytta från landet. Öfvers. ann.

och som skall befinnas varit ganska sträng. Den har följande innehåll:

"Skulle någon flicka eller enka bli förförd, antingen af frälse eller ofrälse man, d. v. s. af en adelsman eller en annan, skall hennes förmögenhet öfvergå till närmaste arvinge, och hon sjelf förlora sitt adelskap. Om hon tillåter sin förlfvade fästman för stor förtrolighet, skall två öres inkomst af bådas förmögenhet gå till hospitalet, och egendomen under denna tid vara under sagde instituts förvaltning. Vidare, för att brännmärka hennes uppförande, får hon aldrig tillsammans med andra adliga fruntimmer bivista ett bröllop eller en kristning. I alla sällskap, der hon kan komma att finnas, skall hon hafva sämsta platsen. En son, som blifvit född före äktenskapet, får icke hafva spjut hvarken i sitt sköldemärke eller vid de adligas torneringar."

Ehuru sederenhet hos bondflickorna i Sverige i närvarande stund icke står i högsta rykte, synes detta varit fallet hos förfäderna. De betraktade kyskheten såsom en flickas högsta prydnad, hvarförutan hon aldrig kunde påräkna vänners aktning eller få friare; och ehuru hon hade lof att emottaga besök af det manliga könet, om de voro hennes släktingar, höll hufvudern hand öfver att inga "husgångare", genom deras täta besök, gäfvö anledning till att misstänka dåliga afsigter. Med ett ord, han var lika noga om sin dotters heder som om sin egen, och vaktade den såsom sin ögonsten.

Lagarne till beskydd för qvinnan voro utomordentligt stränga, och om vi efter sagans uppgifter få döma, torde ganska få utsatt sig för detta felsteg.

I den gamla Islands-lagen — för 1000 år tillbaka — stadgas, att "den, som vill kyssa en friboren flicka emot hennes vilja, eller tager sig friheter utöfver det passande, skall förvisas landet. Och om sådana friheter skulle förekomma med hennes tillåtelse, och hennes släkt klagar, skall han böta tre mark".

Med samma syfte — qvinnornas beskyddande — har Gotlands-lagen, som är nästan lika gammal som den isländska, stadgat: "Om du tager en qvinna på hennes handled, och hon klagar, äro böterna en half mark; om på armbågen, åtta örtugar; om på axlarne, fem öre; om på öfre delen af fotvristen, en half mark; om öfver knäet, fem öre; om en hands bredd högre upp, det räknas för "skamttag". Dervid äro icke på det stället särskilda böter fastställda, eftersom då saken gått så långt de flesta qvinnor tillåta sådana friheter."

Den sistnämnda lagen stadgar också i afseende på bråkigt uppförande mot en flicka: "Om du sliter spetsen från en qvinnas hufvudprydnad, och det sker med afsigt, så att hälften af hennes hufvud blir bart, böter du en mark; men om hela hufvudet blottas, böter du två mark; om ett af de två fästena

i kläderna går sönder genom ditt förvållande, skall du böta två örtugar; om båda, en half mark, samt om hon faller ned, en mark. Om du drifver saken så långt, att hennes kläder komma i oordning, äro böterna åtta örtugar; om de flyga upp på halfva benet, en half mark; om till knäet, en mark; men om ännu högre, två mark*).

De gamla lagarne förklarade en flicka beroende af föräldrarnes medlidande, om hon gjort något afsteg. De hade då makt att behandla henne efter behag, antingen förlåta henne eller betaga henne alla rättigheter såsom dotter.

Om en friboren flicka blef förförd, hvilket sällan hände, och saken icke hjälptes med giftermål, blef förföraren utsatt för en grufflig hämnd af flickans fader eller broder.

"Det hände en gång — säger en af de gamla historiska skrifterna — att en svensk vid namn Uborni seglade från Mialand till Island med elfva män, då årstiden var långt framliden, så att han öfverintrade der med sitt folk, under en vis Lejdolfs gästfria tak. Han missbrukade den godhet man visat honom, så att han förförde sin värds dotter.

"Följande vår, då isen bröt upp, smög sig Uborni ut ur sin värds hus, utan att tillkännagifva sin afsigt att återvända till sitt fädernesland. Lejdolf blef högeligen uppbragt öfver mannens beteende, och dröjde icke att förfölja flyktingen. Han upphann honom i samma ögonblick då han skulle gå ombord. Lejdolf yrkade att han skulle vända om och gifva sig med dottern, samt bosätta sig der för hela framtiden. Uborni vägrade, hvarpå följde en förtviflad strid emellan dem, och då flera bland rymmarne hade stupat, måste Uborni, ehuru skarpt motvillig, gifva efter och uppfylla Lejdolfs vilkor.

*) "Slår du mössa eller hufvudduk af qvinnas hufvud, så att (det) ej är med våda gjordt, och blottas hennes hufvud till hälften, då böt en mark penningar; men om hela (hufvudet) blottas, då böt två mark; hon hafve bevisningsrätt derom med de vittnen som åsågo antingen hela eller halfva (hufvudet) blottades. Men ofri qvinna får böter för slag, och ej mera. — § 1. Sliter du häkta eller märkla af qvinna, då böt åtta örtugar; sliter du båda, böt en half mark; men om den faller ned på jorden, då böt en mark. — § 2. Sliter du snören af qvinna, då böt en half mark (för) hvart, ända till högsta böter, och ersätt henne allt; (hon) intyge sjelf när (det) är allt (ersatt). — § 3. Skuffar du qvinna, så att kläderna flyga för henne ur det lag som de förr voro, då böt åtta örtugar. Flyga de upp till midten af läggen, böt en half mark. Flyga de så, att (man) kan se knäskälarna, då böt en mark penningar. — — — § 4. Tager du qvinna om handleden, böt en half mark, om hon vill kära. Tager du om armbågen, böt åtta örtugar. Tager du om axeln, böt fem örtugar. Tager du om bröstet, böt en öre. Tager du om ankeln, böt en half mark. Tager du mellan knäet och vaden, böt åtta örtugar. Tager du ofvanför knäet, böt fem örtugar. Tager du en hand mera (d. ä. längre upp), då är det skamliga gripet, och heter en dåres grepp; der ega inga penningeböter rum; — — — § 5. Om ogotländsk qvinna blir så förolämpad, då böter du till henne hälften mindre (för) alla grepp än till gotländsk qvinna, om det är en fri qvinna." *Gotlands-lagen.*

"Någon tid derefter kom Lejdolf att aflägsna sig från hemmet; då tog Uborni tillfället i akt och flydde från sin fästmö. Detta nya bedrägeri båtade honom icke mycket, ty så snart den uppretade svärfadern erfor hvad som skett, följde han bedragarens steg, upphann honom och underhandlade den gången icke, utan nedhögg både Uborni och hans män."

Efter kristendomens införande i landet, för något mer än tusende år sedan, och då munkarne hade öfversvämmat landet, synes qvinnornas dygd icke blifvit säkrare — enligt svenska historieskrifvares vitsord. Munkarne brukade drifva omkring i trakterna af deras kloster, och ej allenast förföra bondhustrurna, utan ock bringa dem att lemna det bästa som visthus och källare hade att erbjuda.

Bland oräkneliga berättelser om dessa heliga hycklares mandater är också en som har skäl för sig att vara sann:

"På Esgärdet, nära Kungs Husby, lefde för några hundra år sedan en bonde, hvars unga och vackra hustru kommit på förtrolig fot med en munk från klostret derintill. Mannen hemkom en natt oväntad, och under misstanke att icke allt var såsom det skulle, spände han ett vargnät utanför dörren, och gick in i stugan. Munken skulle då i mörkret söka sig ut, men blef omsluten af nätet. Väl lyckades det honom att komma lös, men hans kåpa blef kvar. Den är ännu förvarad i Husaby kyrka, ty den stannade i nätet och förrådde honom."

Sagor och visor utan tal, innehållande berättelser om denna och dylika händelser, finnas ännu.

De börja vanligtvis med beskrifning på det sätt, hvarmed munken talade med hustrun, och huru hon svarade: "Men bonden var icke hemma". Derefter fortsättas de med omnämmandet att bonden kom oväntad hem och fann huru förhållandet var, då munkens rygg fick betala kalaset. Berättelsen slutar med: "Nu kan I tro att bonden var hemma".

Nedanstående vaggvisa lärer ännu sjungas på vissa orter i landet af unga mödrar. Den gifver godt begrepp om sådana visors art.

Munken hetes hafva kommit medan bonden ännu var hemma. Hustrun får se en skynt af honom genom gluggen. För att varna honom sjunger hon då för sitt lilla barn i vaggan:

"Och skyntar du för gluggen,
Kär' vännen min!
Och signe Gud din skugge,
Men kom nu inte in.

"Jag tror att den karl'n
Är båd' viller och gal'n,
Som inte kan höra att far är hemma.
Vyss, vyss, far är hemma,
Söte vännen min."

Bonden lyssnar uppmärksamt, spetsar öronen och frågar sin hustru: "Hvad är det du sjunger?" Men i stället att svara honom, fortsätter hon sin vaggsång:

"Den som barn skall gäte,
Kär' vännen min,
Får ha så mångt läte,
Kom nu inte in.

"Och kom mig i morgon,
Kär' vännen min,
Efter ottesången,
Men kom nu inte in!

"Jag tror att den karl'n
Är båd' viller och gal'n,
Som inte kan höra att far är hemma.
Vyss! vyss! far är hemma,
Söta vännen min!"

Munkarne beskyllas för att af egen nytta hafva hållit folket i mörker, och att hafva spridt en oändlig mängd vidskepelig åsigt och bruk. De använde Guds och helgonens namn samt kyrkobönerna och bibelspråk för att bota sjukdomar och afvända allt ondt, således missbrukande Guds namn till signeri eller trolldom. Och emedan de visste att hednisk vidskepelse var djupt rotad i befolkningens tro, inblandade de den med kristna vidskepelse af deras egen uppfinning. Stål och flinta, som påmint om Thor, höllos alltid öfver en sjuk, derefter följde ett mummel af böner till Kristus och S:t Per, jungfru Maria och helgonen.

Vid folkets förvända åsigt synes det, att de trodde munkarne om att kunna trolla, ty då mången stackare led för sitt trolleri, skyllde de alltid på att de af munkarne lärt sin "konst".

I sammanhang med munkarnes förhållande står följande roliga historia, som jag tror vara autentiskt bekräftad:

"Då biskop Svedberg i Skara, under sin skoltid, gick "på socknen" för att samla "djeknepenningar", kom han till en bondgård, der hustrun, under det att hon trakterade honom, beklagade sig att hon icke kunde få sina calfvar att lefva. Ynglingen anmärkte skämtsamt, att "han väl kunde veta bot för den saken, om hon ville gifva honom ett stycke lärft samt nål och tråd". Hustrun hade hört huru lärda dessa djeknar voro, och lemnade honom de äskade materialerna.

"Med dessa ord gjorde han ihop en liten påse, skref några ord på en liten bit papper, som han lade in i påsen, den han sammanknöt med ett snöre. Denna trollpåse — som hustrun ansåg den vara — öfverlemnade han till henne, med tillsägelse att hon skulle hänga den om halsen på nästa nyfödda calf, så skulle den helt säkert bli vid lif; men varnade henne att för

ingen del öppna den, ty då skulle allehanda onda ting hända både henne och hennes man.

"Den odygdige ynglingen log i mjugg åt det puts han spelade hustrun, lät traktera sig det bästa som huset förmådde, och gick sina färde.

"Många år hade förflutit, hvarunder djeknen, efter många skiften, var blefven biskop i Skara. En dag, då han satt i Konsistorium, förekom ett mål om en qvinna som var anklagad för trolldom. Biskopen blef mycket bedröfvad, eftersom straffet var att brännas — om brottet blef bevisligt. Angifvelsen innehöll, att hon haft en trollpåse, med hvilken hon uträttat så mycket, att ingen af hennes kalffvar dött, men väl hennes gran-nars. Den anklagade bekände att hon för 30 år sedan af en djekne fått den ifrågavarande påsen, och under gråt erkände hon likaledes att hon ifrån första gången som hon begagnat honom haft all lycka med sina kreatur.

"Biskopen begärde få se den öfverklagade persedeln, som blef öppnad och befanns innehålla samma papperslapp, hvarå han sjelf, såsom socknegående djekne, skrivit dessa ord:

"Hvita kalffvar och rö'a,
De som icke vilja lefva, få bli dö'a."

"Gumman frikändes och biskopen berättade för Consistoria-les sitt äfventyr. Gumman fick en liten gåfva och återvände lugnad till sitt hem."

Under Gustaf Wasas regering — för mer än 300 år tillbaka — var det som Luthers lära öfverväldigade påfven, då också munkarne blefvo skymfligen utdrifna ur Sverige, samt deras och nunnornas kloster upphäfdes. Visserligen hade många bland dem begått usla handlingar, men andra åter hade uppfört sig så, att de tillvunnit sig folkets aktning och välvilja, hvarför många saknade dem.

Så var händelsen särskildt med folket omkring Upsala. De anhöllo hos konungen att han måtte tillåta dem kvarblifva i landet, så ville — folket — sjelfva underhålla dem. "Dessa män", skrefs det, "hafva sjungit för oss under vårt arbete och i krigstider, och då vi ledó hunger eller voro tryckta af svåra skatter, hafva de med deras heliga exempel uppehållit, styrkt och tröstat oss. Till de sjuka hafva de kommit både med läkemedel och andlig tröst. Nunnorna hafva också undervisat våra små döttrar i att sy och läsa, samt att sjunga vackra visor om kärlek och ridderliga bragder."

TJUGOSJETTE KAPITLET.

Seder och bruk.

Mycket få tillnamn. — Drägt. — Dräkten i Wingåker. — Omständigheter. — Hus. — Husgeråd. — Trädgårdar. — Mat och dryck. — Barkbröd. — Tarfliga kläder. — Tidigt uppstigande. — Husslöjd. — Vandrande skraddare och skomakare. — Tobaksrökande. — Dryckenskap. — Lag deremot. — Svärjande. — Lag deremot. — Fattigförordningar. — Slutsammandrag.

Endast få ibland allmogen hafva tillnamn, och barnen antaga blott faderns dopnamn såsom tillägg till deras eget dopnamn, på det sättet att, om en fader heter Sven Larsson och hans son heter Jan, får hans namn tillägg af Svensson och dottern Maria eller Brita Svensdotter. Oredorna af detta system skulle bli stora, om man icke vid affärsförhållanden vanligen tillade namnet på personens hemvist. I arméén skulle sådant vålla mycken oreda, och fördenskull gifver man soldaten ett eget och nytt namn, efter fåglar, djur, träd o. s. v.

Allmogens klädedrägt kan man knappast beskrifva, emedan den är olika nästan i hvarje provins, till och med olika i olika grannsocknar. Det enda som kan anses karakteristiskt i Sverige är kvinnornas hufvuddrägt, "hufvud-duk" (hufvudkläde, "hucklä"), som är allmänt öfver nästan hela landet, men är af olika värde, från den simpla kattunssduken till rikt sidenbrokad med långa fransar. Men antingen den är tarflig eller lysande, synes den mig kläda ett vackert ansigte mer än någon fransysk hufvudbonad.

Wingåkers socken har vunnit en viss ryktbarhet för sin egna klädedrägt och sina sedvänjor, äfvensom i viss mån för folkets karakter och yttre utseende. Fördenskull anser jag lämpligt att här säga några ord särskildt derom.

De gamla krönikorna meddela inga upplysningar om socknens första inbyggare, men emedan namnet anses vara en sammandragning af ordet "Vikingåker", har man dragit den slutsatsen att orten fordom varit hemvist för dessa fruktansvärda sjöröfvare. Traditionen säger dessutom att här fordom varit en segelled förbi Nyköping till hafvet, och hvilken farled vikingarne begagnat. Lemningarne af ett stort fartyg, som för 80 år sedan, under en stark sommartorka, påträffades i den kärriga stranden af ån, som går igenom socknen, synes bekräfta denna förmodan. Fartyget var djupt nedbäddadt i muddret, men den ena relingen, som befanns temligen bibehållen,

visade tydligt att fartyget varit inrättadt för åtta åror, och storleken var sådan, att det omöjligen kunnat hållas flott i ån sådan som den nu är.

Wingåkersfolkets yttre utseende har i sednare år fortgått oförändradt, och skiljer sig vida från de nästgränsande socknarnes, hvartill bidrager att allmogen icke vill gifta sig utom socknen. Storleken är medelmåttig, ansigtet ovalt, näsan rak, pannan tillbakagående, så att den ofta finnes i samma linie med näsan, hyen vacker och hvit, håret mörkt — vanligen svart — ögonen blå, men hos kvinnorna ofta bruna. Lynnet gladt. De äro enkla, vänliga, förbindliga, gästfria och höfliga. Deras sätt är lätt och otvunget, en naturlig följd af deras täta resor och beröring med främmande personer.

Wingåkersdräkten är mycket gammal. År 1749 blef det öfverenskommet att upphöra med den, men år 1755 blef deras dräkt, genom kungligt påbud, bestämd så väl till form som färger, och böter fastställdes för den som icke ville underkasta sig att bära den, ehuru väl densamma hvarken är rätt tjenlig i afseende på helsans bevarande eller beqväm vid landtbruksgöromålens förrättande.

Qvinnornas hvardagsdräkt består af en gul yllekjol, hvar öfver bäres en stor åtsittande rock af hvitt kläde, baktill uppfästad med svarta klaffar; svart krage, rödt och gult förkläde, och en vacker hvit hufvudklädnad. Helgdagsdräkten består af en vanlig kjol; grön, trång rock med grön tröja, eller en brun, trång rock med blå tröja; hvita skjortärmar; broderad gördel af rödt saffian, och en mångfärgad ficka. Klädseln hos gifta och ogifta skiljer sig icke mer än i afseende på hufvudklädseln, och det må här anmärkas att båda omsorgsfullt skylja sitt hår. De ogiftas hufvudklädsel består af två rullar af hvitt lärft, jemte rödt tyg, som täcker håret. På framhufvudet är detta sammanhållet af två bandrosor. Öfver denna hufvudklädsel hafva de gifta en skarlakansröd mössa, utsydd med orangefärgadt silke, samt öfver det hela en hvit duk. Bruddräkten förtjenar särskild beskrifning. Den utgöres af röd kjol, grönt förkläde, två eller flera sidenband, nedhängande från nacken, några silkesdukar, instuckna under bältet, en mycket utarbetad broche på bröstet och broderade handskar. De rikare flickorna köpa sig vanligen denna dräkt långt innan de bli förlofvade, så att de må vara i ordning om en friare synes till; men de flickor, som icke kunna förskaffa sig en sådan, erhålla den af den blifvande mannen.

Karlarna i Vestra Wingåker bära hvita — och i Österåker blå — rockar af kläde, med blå uppslag och smala blå ränder på kragen, gula skinnbyxor och hvita ullstrumpor, samt vid regnväder blå klädesöfverrockar.

Invånarne i dessa socknar äro i viss mån nomader i sina vanor — i det afseendet likartade i sed med deras förfäder

vikingarne — ty under en stor del af året besöka de andra distrikter med det lilla som de hafva att försälja, ehuru, såsom det tros, med föga vinst. Under tiden skötes hemmanet af hustrun och tjenstfolket.

Svenska allmogens ekonomiska ställning är mycket olika, såsom man lätt kan föreställa sig. De som sjelfva ega sitt hemman, eller hafva kronoskattehemman på goda villkor, äro vanligen ganska välmående. Till och med *torpare* kunna icke klaga, då de sitta på en annans lilla torfva, och hafva ett par kor, några får och getter, möjligtvis en häst och ett svin. Sämst är det för daglönaren, men sådana äro dock få på landet. Om han icke får arbete, har han icke, såsom torparen, sin jord med dess afkastning till stöd.

Allmogens hus äro ganska stora och bekväma, och innehålla vanligen åtminstone två boningsrum, jemte kök, bagarestuga m. m. De äro byggda utaf fyrhuggna stockar, som på längden läggas på hvarandra, hvarvid mellanstycket drifves till tätning medelst mossa, och i husets hörn inhuggna i hvarandra. Taket göres allmännast af bräder, täckta med torf eller näfver. Tegeltak ser man sällan, åtminstone i de fattigare distrikterna. Stundom äro uthusen, lador, stall och fähus byggda särskildt, men på en del ställen utgöra de tre sidor af en fyrkant, då boningshuset utgör den fjerde sidan. Glasfönster, ofta ganska stora, finner man allmänt. Rummen, eller rättare rummet — ty om vintern åtminstone bebor familjen sällan mer än ett rum — är varmt och bekvämt. Det förra beror hufvudsakligen af att man har spjell i rökgången. När brasan är nedbrunnen, skjutes spjället, och värmen, som då icke kan gå uppåt, strömmar in i rummet, der den länge bibehåller sig. I vissa delar af landet brännes torf, men stenkol ser man aldrig användas på landet.

Med läsarens tillåtelse skola vi kasta en blick på husets inre.

Då man kommer in — hvarvid man aldrig förut knackar på dörren — finner man först ett ganska stort rum, som tjernar till både spisning, arbete och sängkammare. Här ser man familjens alla medlemmar församlade. Om man är bekant, väntas det att man skall gifva ett handslag åt hvar och en af de närvarande, dock med iakttagande af företräden i afseende på rang och ålder. När det är gjordt, anmodas man att stiga fram och sätta sig. Om man då skulle sätta sig vid dörren, blir man, såsom en höflighetssak, nödgad att flytta sig till en mera hederlig plats vid öfre ändan af rummet.

Husgerådet består af ett stort träbord, och kanske en stol, en väfstol, en eller flera spinnrockar, lika många träsoffor, som, då trälocket aftages, innehålla ett sängställe, och som, då soffan utdrages har rum för tvänne sofvande. Husbondfolkets hviloplats är en riktig säng, ofta i ett slags alkov, som van-

ligtvis är försedd med gardiner. Ofvanfrån det starka säng-taket nedhänger något som man kan tro vara en klocksträng, men som är för de liggande att fatta i för att dermed hjälpa till att resa sig upp i sängen. En ljudligt knäppande klocka och en liten bokhylla saknas sällan i rummet. I taket ser man ett godt förråd af bröd, vanligtvis utbakade kakor med ett hål i midten, uppträdda på stänger som ligga långsät under taket. Golfvet är beströdt med granris eller enris.

Vanligen har rummet en öppen eldstad, men någon gång en kakelugn. När skymningen inträdt blir hela rummet upplyst af stickor af fet tallved, hvarmed allmogen allmänt ersätter talg- eller andra ljus. Denna belysning skänker intrycket af treflighet, som är särdeles välkommen för en tröttad vandrare.

Innanför eller rättare bakom det nu beskrifna rummet är ett annat, der familjens söndagskläder äro upphängda. Man kommer dit genom en dörr på sidan om den allmänna ingångsdörren. Det är också ett sångrum, men det eldas sällan om vintern. Det är mera en heder än en treflighet vid att der bli logerad.

Köket är vanligen litet, och ligger antingen emellan de nu nämnda rummen, eller vid ändan af huset.

Det må anmärkas att jag här talt om den mera välmående allmogens bostäder. De fattigares bostäder äro till största delen sämre. Men äfven dessa äro oändligt bättre än de jordhyblen som man träffar i Skotlands och Irlands vildtrakter.

Vanligen finnes en liten täppa invid bondens hus. Den tjenar då till trädgård. Men den antyder icke stor kärlek för hortikulturen, emedan den sällan innehåller annat än kål, kålrötter och dylika vanliga köksväxter. Någon gång kan man få se ett skralt äpple- eller annat fruktträd, men detta är då ett undantag och icke en regel.

Likväl förekommer också en starkt luktande ört, hvaraf man om söndagarne tager blad, som flickorna lägga i psalmboken, som alltid vid gåendet till kyrkan bäres i handen, om-lindad med en hvit näsduk. (Bladet af *Salvia officinalis*.)

Hvarje resande måste hafva bemärkt den fullkomliga bristen på träd omkring allmogens boningshus, helst i de nordligare delarne af landet. Men möjligen härleder sig detta utaf en naturlig inverkan — såsom man finner hos Amerikas kolonister i Vestern. Liksom begrafna i gränslösa skogar, sägas de betrakta ett öppet fält såsom det skönaste i verden.

Den bättre klassen bönder lefver i allmänhet väl, åtminstone finner man i deras hus rågbröd och hafrebröd i öfverflöd, ost, mjölk och smör, äfvensom fläsk, och ofta oxkött eller fårkött, men då alltid saltadt, ty de lägre klasserna synas nästan finna en osmak i färskt kött; mycket sällan skulle man der sakna vegetabilier, helst potates. Gröt af rågmjöl eller

hafre är deras allmännaste föda. Den vanliga drycken är vatten eller svagdricka, och svagt är det sannerligen. Det brygges alltid hemma. Ända till sednaste tider brände de sjelfva sin finkel, hvarvid operationen motsvarade det dubbla ändamålet att få drankföda åt boskapen och att sjelfva ofta få gå rusiga, men nu för tiden brännes bränvin endast vid större tillverkningar mot hög beskattning. Kaffe finnes mycket ofta hos allmogen, men thé sällan eller aldrig, och om sådant skulle fås — hos dem eller de högre klasserna — är det efter orden *thévatten*, såsom det heter, en sked thé till en kanna vatten.

Den fattigare bondens diet är naturligtvis något tarfigare än hans rikare grannars, men i allmänhet sagdt, har han tillräckligt för livets nödtorft.

Att folket ofta lefver af bröd gjordt af bark *) — såsom resande berättat — är icke sannt, eller har åtminstone i sednare år sällan inträffat, och då endast i vissa distrikter, och efter flera förutgångna missväxtår. I fordna tider, då Sverige för sitt spanmålsbehof var beroende af utlandet, och då införseln till följd af krig kunde bli afbruten, hände sådant utan tvifvel, men nu, då landet producerar mera spanmål än det sjelft behöfver till invånarnes förbrukning, kan icke en så ohelsosam föda mera behövas.

I allmänhet äro bondfolkets boningshus mycket smutsiga, och den seden, som är så allmän ibland dem, att hela familjen sofver i samma rum, ofta tillsammans med lika många svin, skall nödvändigt verka skadligt på helsan. Dessutom skulle de tyckas hafva stor afsky för frisk luft, emedan de aldrig med afsigt lemna den tillträde i deras boningar hvarken sommar eller vinter. Jag tror också att just af det skälet fönsterna äro nästan utan undantag igenspikade. Sällan afkläda de sig fullkomligt för natten, och sällan tvätta de sig om hela kroppen mer än en gång i veckan, och det på lördagskvällen, så att deras kropps yttre beskaffenhet lättare kan gissas än beskrivas. Det är förmodligen af denna brist på renlighet som vissa sjukligheter — synnerligen skabben — äro rådande ibland dem.

En händelse inträffade under mina ströftåg i de Wermländska Finnskogarne. Berättelsen derom skall befria mig från att vidare bevisa hurusom den ifrågavarande klassen icke är synnerligen renlig. Vi sofvo alla i ett och samma rum; det var ganska stort. Jag låg i en sängsoffa i ett hörn. Hvar-

*) Barkbröd är gjordt af den inre barken på björken †), som är alldeles hvit, och då den blandas med rågmjöl icke är obehaglig till smaken; men denna bark anses icke vara närande, och skadar matsmältningen om dess bruk räcker länge.

†) Barken är sjelfva saiven af unga tallar, ej af björk.

enda morgon uppsteg husmodern — en ung vacker, mörkhårig qvinna — i deshabillé, och satte sig på en stol framför den öppna eldstaden. Hon höll på sina armar en sex månaders liten unge, som såg ut som en hoptussad fågel. Hon "höll fram" denna utan att ens vårda sig om att hafva något kärlderunder.

Folket stiger tidigt upp. Till och med vintertiden äro de i rörelse kl. 3, 4 på morgonen, så att man hör spinnrockens surrande flera timmar innan det blir dager, äfvensom ljudet af slagan utanför huset. Fastän dagarne då äro mycket korta, hinner folket dock uträtta lika mycket som vid midsommaren.

Bönderna odla sitt eget lin, åtminstone de som äro i välstånd; de qvinliga medlemmarne förfärdiga deraf allt linne som familjen förbrukar, och kanske litet deröfver till afsalu. Afvenledes väfva de sina egna yllekläder, så väl för männen som qvinnorna. De äro de egentliga fabrikanterna för de gröfre tygerna i Sverige; åtminstone voro de det i Forssells tid, d. v. s. för 20 eller 30 år sedan. Han uppgifver att allmogen producerade 13,463,000 alnar bomulls- och ylletyger, hvaremot de egentliga fabrikanterna icke producerade mer än 383,000 alnar.

Ärligen slagtas hos en förmögnare bonde minst en ox eller ko, samt två eller tre får och ett eller par svin. Alla hudar och skinn garfvas, och hushållet besökes ett par gånger om året af en kringresande skomakare, som kvarstannar i flera dagar för att förändra deras läder och skinn till skopplagg för hela hushållet. Jag sade med afsigt kringresande, ty många ibland dessa Crispins lärjungar hafva knappt ett eget hem, utan begifva sig ifrån det ena stället till det andra för att uppfylla sin kallelse. Detsamma är händelsen med skraddare, som göra lika beskaffade periodiska besök i hushållen för att förse de manliga ledamöterna af familjen med nödiga kläder.

I de landsdistrikter, om hvilka jag talar, äro bönderna alla mer eller mindre öfvade i handverk. Alla kunna de handtera yxan, och timra temligen bra; och emedan de äro försedda med redskap, är det vanligt att de icke allenast göra nödiga reparationer på boningshuset och uthusen, utan också tillverka husgerådssaker eller åkerbruksredskap. Bonden är, med ett ord, en hjälplig mekaniker, och det gifves få saker hvartill han icke kan vända sin hand, t. ex. också att vid tillfälle sko sin häst.

Af dessa uppgifter inser man lätt, att, om bonden också bor inne i djupa skogen, har han likväl alla lifvets nödtorfter, äfvensom de bekvämligheter som han åstundar, och är således i hög grad oberoende af andra.

Gerna röka bönderna tobak. Till och med hustrun försmår icke alltid en pipa; många tugga tobak och snus, då det

sednare lägges emellan underläppen och tänderna. Ofta finner man dem till öfverdrift begagna båda.

Ogera säger jag, såsom saken är, att de också äro stora supare. Finkel, eller potatesbrännvin, är landets förbannelse; det döfvar folkets förmögenheter och gör det i förtid gammalt. Det är denna omständighet som förklarar för mig hvad jag tusende gånger bemärkt, att barnen äro jemförelsevis qvickare och klokare än de uppvuxna. När den svenske bonden är nykter har jag alltid funnit honom städad och välvillig, men då han är drucken — hvilket allt för ofta händer — är han, såsom alla dylika i hela verlden, ett kreatur.

På den tiden — för 10–15 år sedan — då bönderna fingo bränna brännvin på alla hemman, och varan dessutom hölls till salu för en riksdaler kannan, dracks brännvin såsom vatten, men sedan tillverkningsafgiften blifvit jemförelsevis högt uppstegrad, jemte det att lagarne hindra tillverkning i hvarje stuga, har denna varas pris också blifvit betydligt höjdt, och följden har blifvit en mycket märkbar förminskning i oarten.

Såsom bevis på den ytterliga fruktlösheten i förbud emot laster, kan jag nämna att ända till sednare tiden, då lagen i det afseendet blifvit något jemkad, en särskild förordning emot dryckenskap stadgade personligt förnedrande straff, samt fängelse, till och med straffarbete.

Vi meddela här ett utdrag af denna kongl. förordning, dat. den 24 Augusti 1813:

— — — — —
 "Den som befinnes rusig bötar första gången 3 rdr 16 sk. banco; andra gången 6 rdr 32 sk.; tredje gången 13 rdr 16 sk.; fjerde gången likaledes 13 rdr 16 sk. Dessutom skall han, vid sistnämnda fallet, sitta i stocken en söndag, samt vara oberättigad att rösta vid val och att sjelf bli vald till sådana befattningar som fordra förtroende. Den brottslige skall undergå stockstraffet i den församling der han är boende, och kungörande om hans brott skall uppläsas från predikstolen. Om någon för femte gången förbryter sig på lika sätt, skall han försändas till ett kronans arbetshus eller spinnhus, och der hållas till arbete ett halft år. Blir han sjetta eller flera gånger förvunnen till samma brott, skall han för hvarje gång straffas med ett helt års straffarbete.

"Om någon befinnes öfverlastad af starka drycker vid offentliga tillfällen, böte dubbelt, men stockstraff tillämpas ej mer än som först är sagdt.

"För utborgning af starka drycker till studerande (vid akademierna), tjenstfolk, lärgossar, gemenskapen af krigsmakten, bötas 3 rdr 16 sk.

"Rusig öfvermage skall agas. Förledaren bötar 6 rdr 32 sk. banco."

Man kan icke tänka sig något mera välgörande än bestämmelserna i denna lag. Men i intet land kan man förete ett mera utmärkande prof på förakt för lagen, än hvad som i detta särskilda fall visades af den svenska allmogen.

Svärja är en annan osed — för att nu nyttja den mildaste benämningen på en vana som svenska bonden utöfvar i synnerlig grad. Hans svordomar äro också af en rätt egen art. Hans vanliga är att åkalla hans sataniska majestät, men är personen mycket retad, tager han till hela tusendetal o. s. v. Så t. ex. hände det en gång att en bonde, som följde mig i skogen, gick ned sig på en svag is, så att han blef våt öfver ena foten. Hans första utrop var då dj—n! Men i detsamma föll han ned med hela benet, och då blef det tusen dj—r! Men då han slutligen kom igenom till knäna blef det sju tusen etc. Tillfälligt har jag hört hundra tusen påkallas, till och med någon gång en million.

Likasom emot fylleri har regeringen ganska prisvärdt utgifvit lagar emot svärjande, men det är fara värdt att dessa påbud bli lika overksammas.

Jag har härvid haft afseende på följande lag:

"Om någon utbryter i svordomar under gudstjensten skall han böta 40 rdr banco eller insättas på vatten och bröd. Om man svärjer vid domstolen äro böterna hälften mindre.

"Om någon befinnes svärjande i sällskap, eller inom hus, eller på gatan, eller annan offentlig plats, böte han hvarje gång 5 rdr banco. Om det icke är på allmän plats, äro böterna 1 rdr, men om detta sker tredje gången, 5 rdr. Böterna delas hälften till angifvaren och andra hälften till de fattiga.

"Om minderårig svärjer skall han straffas med ris, antingen af föräldrarne eller husbonden. Förnyar han felet skall han sättas i stocken. Om föräldrar underlåta förehålla sina barn denna osed, böte de 5 rdr banco."

Stockstraffet är nu för tiden afskaffadt, och lagen har i sednare tid blifvit så vida jemkad, att, med undantag af svärjande inför domstol, hvar och en kan få svärja efter behag.

De fattiga åtnjuta understöd af församlingen då de blifvit gamla och orkeslösa, och icke hafva någon burgen anhörig att sluta sig till. Men försörjningen sker icke i arbetshus, såsom i England, utan i deras hem. Eljest "gå de på socknen", d. v. s. hysas och födas tidsals och i tur hos de behållna i socknen, eller också hos personer som emottaga dem i vård mot en liten ersättning, hvarvid de genom smärre göromål i huset godtgöra värdfolket för det saldo som skulle uppkomma utöfver hvad värdfolket erhåller i ersättning af socknen.

För få år sedan var en person ett slags fästadt inventarium i den socken der han var född, men nu är fattiglagen

ändrad derhän, att man får hemvisträtt äfven i annan församling, sedan man i sex månader varit der bosatt *).

Slutligen, och i sammanfattning, drager jag icke i betänkande att i afseende på Sveriges allmoge våga det påståendet, att den är mycket bättre ställd än motsvarande klass i England — om sådan der finnes. Såsom en regel gäller att den förekommer mig vara väl klädd, väl född, i goda bostäder, och nästan allmänt har tillgång till vedbrand. Samma åsigt här- om fattade en min irländska betjent, som ofta anmärkte den svenska allmogens bättre belägenhet än hans landsmäns. Han härledde detta förhållande — huruvida med skäl eller icke, må andra afgöra — deraf att de icke hade någon "förskräck- lig räntedag att tänka på, såsom de stackars kräken i Irland."

Svenska Sagoberättelser.

Följande berättelser utgöra några bland de mest anmärkningsvärda sagorna om jättar och troll, som svenska allmogen roar sig att berätta under de långa vinterqvällarne. De kasta ett märkligt ljus öfver folkets egna sätt att uppfatta det pittoreska, det sköna och det fruktansvärda. Äfven äro några ibland dem förtjenta att för deras eget värde ihågkommas.

1. Silfverkorgen.

Det var en gång en kung, hvars drottning härstammade från elfvorna **). Hon hade en dotter som var skönare än an-

*) Vi förbigå alla anmärkningar om ofvanstående, sedan en fullkomlig revolution i principen för försörjning i sednaste tiden försiggått. Man har nämligen med all rättvisa fastställt hvarje människas *skyldighet* att försörja sig sjelf. Men man har gjort *mycket* orätt i att *genast* tillämpa denna grundsats, sedan man för en hel generation vidhållit *samhällets* skyldighet att underhålla hvar och en som icke underhåller sig sjelf. — En ny kommitté är tillsatt att från grunden utreda fattigvårdsfrågan. Den blir väl dock sannolikt outhärdad såsom förut — ehuru kommittéen består af utmärkta personer.

Öfvers. anm.

**) Af den klass väsenden som kallades *ljufingar*, emedan de med sina sånger och sin utomordentliga skönhet voro ljufta för människorna. De voro hvita som snö, och voro klädda i så skinande kläder, att det var nästan omöjligt att skilja dem från de förra. Innan kristendomen infördes i landet, så att man fick föreställningen om englar, voro *ljufingarne* *skyddsandar* för människorna, som stundom togo dem till hustrur. De som af dessa elfvor togos i beskärm voro säkra att lyckas i alla sina företag. Under deras tillsyn växte boskapen, tillväxte och förökades. Dessa elfvor, som också kallades "*huldror*" (under hvilket betecknande jag längre fram skall tala om dem), sjöngo ofta för den enslige vandraren herrliga, men melankoliska sånger, som fingo namn af "*huldra-sånger*".

dra flickor, och, till följd af sin elfviska natur, så vis, att hon i förväg såg lösningen af omtvistade ämnen. Hennes råd söktes fördenskull af rik och fattig, och mot alla som nalkades henne var hon god och vänlig. Efter föräldrarnes död blef hon, för sin vishet, vald till drottning, och regerade länge öfver sitt folk rättrådigt och väl. Lycka och välsignelse rådde inom alla hennes landamären.

En dag gick hon ut på jagt, åtföljd af sina qvinnor och hofmän. Hon kom dervid att ifrigt förfölja en hjort, och blef derunder skiljd från sina följeslagare. Då hon nu ridit vilse och icke visste hvar hon var, framrusade — till hennes förskräckelse — en stor björn, som legat i ett busksnår. Hon spände sin båge, lade pilen derpå, och sände den i hans kropp; men såret var icke dödligt, och gjorde odjuret än mera ursinnigt, så att hon följaktligen råkade i yttersta fara. Men i detsamma susade ett kastspjut genom luften, och björnen föll stendöd ned på marken.

En ung jägare, helt enkelt klädd, men vacker och ståtlig att skåda, kom nu fram från sitt gömställe och helsade henne. Han lyckönskade sig för den stora lycka han haft att vara så nära till hands, att han kunnat rädda hennes lif. Det blygsamma och höfviska sätt han ådagalade vann behag inför drottningen, som också frågade honom om hans samhällsställning och hvaråt han egnade sin verksamhet. Hon erfor då att han var son till en rik riddare, men att han, genom tillställningar af en granne, som också var en rik och mäktig ädling, blifvit beröfvad sina egodelar, samt att han nu odlade en liten jorddel i grannskapet. Hon befalle honom att inom få dagar infinna sig i hennes slott, samt lofvade honom att hans sak skulle undersökas, och honom full rättvisa vederfaras. Derpå drog hon en ring af sitt finger och gaf honom, och helsade honom till afsked, samt red bort för att uppsöka sitt följe.

Ifrån den stunden tänkte den unge mannen icke på något annat än den sköna drottningen, likasom han alltid såg henne i sina drömmar.

Slutligen kom den utsatta dagen då han åter skulle få se henne i slottet. Storartade förberedelser gjordes för hans emottagande, som också skedde med stor utmärkelse och ärebevisning.

På första dagen talade drottningen icke om hans sak, utan visade honom slottets alla märkvärdigheter. I synnerhet beundrade han två snöhvita oxar och en hvit häst, hvilkas likar han aldrig sett.

Den andra dagen förföt i hastiga samtal, och då han frågade henne om sitt återvändande till sitt hem, svarade hon att hon ännu icke rätt noga tagit hans klagan i betraktande, men att hon ville, följande dag, gifva honom råd huru han borde göra.

Tidigt hvarje morgon gick ynglingen till den hvita hästen, gaf honom hafra och klappade hans hvita hals. Det tycktes såsom djuret alldeles förstått de smeksamma ord som han talade.

På tredje dagen sade honom drottningen att hon nu tänkt öfver hans sak, samt att hon tillstyrkte honom att helt stilla underkasta sig den orättvisa som öfvergått honom. Detta sade hon för att sätta honom på prof, men hon tillade att hon såg ljusare öden vänta honom.

Vid afskedet skänkte hon honom de båda snöhvita oxarne som han så mycket beundrat. Hon försäkrade honom på samma gång att han, med dem, skulle kunna plöja på en dag så mycket som annars på tre.

Menniskorna ändra sig och tröttna vid de bästa förhållanden. Så var det med det folk, hvarom här talas. I landet funnos två rika och mäktiga furstar. De hade länge sökt vinna drottningens hand, och envisades att hon skulle gifta sig, men hon svarade att hon, för sina undersåters väl, beslutit att aldrig taga detta steg.

Furstarne harmades och spridde fördenskull missnöje bland folket, med att anmärka hurusom det var nedsättande för ett mäktigt konungarrike att lyda under en qvinna. Slutligen tågade folkhoparne till palatset och yrkade att drottningen skulle taga sig en man. Hon finge välja sjelf, och man skulle då erkänna den valde såsom konung. Hon blef tvungen att foga sig efter deras önsknigar, och bestämde en dag då de anseddaste bland hennes undersåter och deputerade från alla delar af riket skulle infinna sig i palatset, då hon lofvade att göra sitt val, men skulle dock taga sig tid till besinning om den på hvilken valet skulle falla.

De båda furstarne, som redan förut varit hennes friare, voro nu ganska glada. Båda sade också — hvar och en inom sig: "Hvilken skulle hon väl kunna välja, om icke mig?" Den äldre utsade det också först, och den yngre genast derefter. Men drottningen talade med dem hvardera särskildt, så att den ene icke visste hvad som blifvit sagdt åt den andre, men hennes ord voro, att "hon visste icke hvad de högre makterna hade i beredskap för henne eller för dem; men det skulle bli uppenbart på den sagda dagen". — Hon ville icke få dem till fiender, fastän klagomål ingått om deras öfvermod och orättfärdighet mot deras undersåter, och det var bekant att folket mera fruktade än älskade dem.

Äntligen kom den dag som skulle afgöra drottningens blifvande öde. Hennes Råd och allt folket voro samlade vid palatset. Hon gick fram och talade till dem: "I hafven tvingat mig att afgifva det löfte som jag nu vill uppfylla; men jag vill åt de högre makter, som I väl veten på underbart sätt beherrska människors öden, öfverlåta att afgöra denna sak."

Derefter vände hon sig till sina rådsherrar och sade till dem: "Tolf ibland eder skola genast stiga till häst och vara redo att följa efter min hvita häst, som ännu aldrig burit en ryttare. Han vet hvart han skall gå, och I skolen följa honom ehvart han går, och der han stannar skolen I finna en man som spisar sin middag vid ett bord af jern. På honom skolen I sätta det sköldemärke som jag lemnar med eder; derefter skolen I omgjorda hans länder med denna gördel." Derefter tog hon fram en "elfbunden" (skapad af elfvorna) hvit silkesgördel, prydd med perlor och dyrbara stenar, som hade den egenskapen, att en man som bar den blef begåfvad med högre vishet och fick ett mera majestätligt utseende än alla andra.

Den hvita hästen *) släpptes lös, och med utspärrade näsborrar och flygande mahn och svans travvade han ståtligt vägen framåt, men så fort, att rådsherrarne blott med stor svårighet kunde följa honom. Mot middagen vek han af ifrån vägen och kom till ett hus, ej långt derifrån. På en åker nära derintill satt en ung man och åt sin tarfliga middag vid en plog, hvars bill var vänd uppåt, och nära invid honom stodo två hvita oxar, dem hästen helsade med högljudt och vänligt gnäggande.

De utskickade förstodo nu att plogbillen var det omnämnda jernbordet. De stego af och gingo fram till den unge mannen, och framförde drottningens helsningar och befallning. Han skyndade till en källa derinvid och tvådde sig, samt lät sig af rådsherrarne omgjordas med den ståtliga gördeln som de medfört. När de omgjordat honom dermed, förnam han en märkvärdig förändring i hela sitt väsende. Ett underbart ljus af vishet syntes tändt hos honom.

Han satte sig nu på den hvita hästen, men hans rörelser dervid voro så herrskareliska, att de åskådande deröfver förundrade sig. Hästen visade sig stolt öfver sin börda, och skyndade hemåt med stor hast, och hejdade icke sitt majestätiska lopp förrän han kom fram till drottningens slott, der allt folket mottog honom med jubelrop, och tycktes dem att de aldrig förr sett en så ståtlig ryttare.

I en stor rikssal församlades nu åter rådsherrarne och folket, och midt emot dem stodo de båda furstarne och den okände riddaren.

*) De hedniska götherna hade en helig vördnad för detta djur, som de trodde vara ledsagadt och styrdt af osynliga och himmelska makter. Äfven i kristna tiderna har den hvita hästen haft mycken betydelse. I Uppenbarelseboken (XIX, 11, 14, 16) läses det: "Och si, jag såg himmelen öppnad och såg en hvit häst, och den som satt uppå honom het Trofast och Sannfärdig, och han dömmar och strider med rättfärdighet, Och honom efterföljde den här som i himmelen är, med hvita hästar klädda uti hvitt och rent silke. Och han hafver på sina kläder och på sin länd ett namn, skrifvet alltså: Konung öfver alla konungar och Herre öfver alla herrar."

Dörrarne öppnades och drottningen inträdde. Hon var skönare än någonsin, genom den fina rodnad som spred sig öfver hennes ansigte, som dels var för det att hon såg den unge mannen som hon länge haft kär i sitt hjerta, dels af åtanken på den förändring som förestod henne sjelf. På armen bar hon en korg af silfver, infattad med perlor o. s. v.

Nu talade hon till folket:

"Inför eder stå tre ädla riddare, som täfla med hvarandra om min hand; en af dem skall jag i dag utvälja till min gemål och eder konung — men icke jag skall välja. Högre makter skola besluta i så viktiga saker. Fördens skull skall mitt val falla på den bland de tre, som af himlen fått ett högre förstånd än de andra i att utreda svåra frågor och ämnen." Derefter vände hon sig till sina friare och sade: "Hvilken-dera af eder, I ädla riddare, har så mycken vishet, att han kan lösa den gåta jag framställer för eder?"

"I denna korg har jag en skänk, som jag önskar få tilldela eder. Den innehåller en mängd nötter som jag plockat i min trädgård. Till den första bland eder gifver jag hälften och en derutöfver; till den andra, hälften af återstoden och en derutöfver, och åt den tredje, hälften af de som bli kvar och tre till; då är min korg tom. Jag frågar er då: huru mycket innehåller korgen *nu*?"

Den första friaren svarade: "Den gåtan är mycket invecklad, visa drottning, men likväl vill jag försöka tyda den. Det måste vara sextio nötter i korgen." — Drottningen smålog och sade: "Ädla riddare, du har misstagit dig i tolkningen. Om det funnes dubbelt så mycket i min korg, och dessutom en half och en tredje och fem stycken, skulle talet bli mycket större än du sagt."

Den andra friaren betraktade länge och tankfullt den lilla korgen, och sade slutligen: "Fyratiofem nötter innehåller korgen." Drottningen svarade åter: "Du har icke gissat min gåta rätt. Om en tredje, en half och en sjetta blefve tillagda till de nötter som nu finnas i min korg, skulle de vara så mycket flera öfver 45 som de nu äro mindre än detta antal."

Den tredje riddaren återstod, och allas ögon voro rigtade på honom. Men hans länder voro omgjordade med den "elfbundna" gördeln, och han talade sålunda: "Djup är din vishet, drottning, och din skönhet underbart herrlig. Men din gåta synes mig vara lätt att lösa. Det måste vara trettio nötter i din korg." Glad vände sig drottningen då till honom och sade: "Du har gissat gåtan rätt." — Nu bad hon den första riddaren hålla fram sin kask och räknade dit hälften af de 30 nöterna och en dessutom, så att nu återstodo 14. Den andra riddaren fick likaledes hålla fram sin hjälm, och fick deri hälften af återstoden, jemte en derutöfver; då återstodo 6. Af dessa fick

den unge mannen hälften, äfvensom lika många, eller tre, som då återstodo i korgen.

Folket glädde sig högeligen åt huru saken utfallit, och förklarade den tredje riddaren till konung, och drottningen gaf honom sin hand och sade "ja". Men till de andra båda gaf hon den tomma korgen, den lilla vackra korgen. Deraf har sedan det uttrycket kommit, när en flicka sagt nej vid ett frieri, att hon gifvit friaren "korgen".

Och emedan de båda afskedade friarne vid detta tillfälle haft "något svåra nötter att knäcka", har också det uttrycket kommit att användas för tillfällen der folk haft några svåra uppgifter att lösa.

2. Torparesonen.

Länge, länge sedan bodde en fattig bonde djupt in i en skog. Han lefde i stor enighet och kärlek med sin unga hustru. Sent, en afton, då stormen tjöt och vädret var kulet och regnet störtade ned i täta skurar, kom en gammal krokryggig tiggarehustru till stugudörren och knackade på, samt begärde tak öfver hufvudet för natten. Men tjenstpigian svarade: "Min matmoder är sjuk och har redan gått till sängs, och jag kan derföre icke släppa in någon."

Men hustrun hörde att det knackade på ännu en gång, och sade fördenskull till sin man: "Icke skall en stackars vandrare bli nekad skydd i ett sådant väder som nu; gif honom mat och en varm säng!" Den stackars främmande blef då insläppt, och blef sedan väl bemött på allt sätt.

Samma natt förlöstes hustrun, och det befanns till bådas glädje att hon fått en gosse.

Följande morgon, då hustrun var allena i huset, emedan alla öfriga voro sysselsatta med göromål utom hus, såg hon icke mera den skröpliga tiggareqvinnan, men väl, i stället för henne, en obeskrifligt vacker qvinna, som hade ett slags gloria omkring sitt hufvud, och lutade sig med mild hållning öfver det nyfödda barnets vagga, och talade ord som hustrun icke förstod, men som i hennes öron ljödo såsom en ljuf och knappt hörbar sång. Men i detsamma inkom folket i stugan, och elfvan försvann. Det var likväl tydligt att det var en "huldra"; men den gamla tiggaregumman satt åter vid elden och värmdes sig.

Men någon stund derefter, och sedan hon fått mat, steg hon upp, tackade sin goda värdinna och haltade åter ut i skogen, stödd på sin staf.

Den unga modern förstod nu tydligt att stor lycka bebådades barnet i framtiden. Hon fann också verkligen att bar-

net hade ett ovanligt ljusst förstånd och ett mildt lynne samt stor fallenhet för att lära — allt mer än andra barn af lika ålder.

Hvad hon sett om morgonen efter gossens födelse omtalade hon för ingen, men sade ofta åt sonen att gästfrihet emot vägfärande, och godhet mot fattiga, helt visst förde välsignelse med sig.

Ären gingo. Gossen var så stor att han kunde valla fäderns kreatur på skogen. Alla som han hade under sin vård hade trefnad; de skingrades aldrig så långt från hvarandra, att han icke hade reda på dem, och aldrig blefvo de anfallna utaf rofdjuren.

På de långa vinteraftnarne hörde han uppmärksamt på fäderns berättelser om fordna krig och hjeltedåd; och de mörka gåtor och spörsmål, som efter den tidens sed framställdes, gissade och löste han så lätt, att det högeligen förundrade hans föräldrar.

Men hans sysselsättning i skogen, och de sagor han hört af sin fader, och de sånger som modern sjungit för honom då hon satt vid spinnrocken, verkade djupt på hans sinne och väckte hos honom begäret att ändra lefnadssätt, och då han fördenskull en dag sade till föräldrarne: "Det är tid för mig att komma ut i verlden och försöka min lycka", undrade de icke derpå, ty de insågo väl att ödet ämnat honom till annat än att valla boskap.

Sedan de efter bästa förmåga utrustat honom med kläder och matsäck för resan, som han skulle företaga, togo de ett ömt afsked af honom och önskade honom Guds bistånd i sina företag.

Under de första dagarne af denna vandring mötte ynglingen ingen händelse värd att tala om, men på tredje dagen kom han till en källa i skogen, der en björn och en räf sutto på brädden, med torra tungor som hängde utanför munnen på dem, så att det tydligt syntes att de ledo af en dödande törst. I ett träd ofvanför källan satt en dufva, som, för att döma utaf hennes hängande hufvud och ruggiga fjädrar, led af samma orsak. Intetdera bland dessa djur kunde få vatten ur källan, emedan hon låg mycket djupt — en följd af en länge fortgående sommartorka. "Du stackare, du kommer icke åt vatten", sade gossen till björnen. "Jag vill hjälpa dig." Utförandet följde genast på löftet. En bytta stod på kanten af källan. Med tillhjälp af denna öste han upp så mycket vatten, att alla tre de törstande kreaturen blefvo belättna och väl vederqvickta.

Men då han slutat detta arbete och såg upp, så stod, ack! inför honom en ljus och underfullt skön qvinna, som såg på honom så mildt och småleende, att han aldrig kunde förgäta det. Hon tilltalade honom sålunda: "Ingen skall bli obelönt som visar godhet och medlidande för de arma stumma djuren.

Drick nu af det vatten som björnen har grumlat, så skall du af honom få belöning deruti, att du kan, när du så vill, förbyta dig i hans skepnad." Björnen såg nu upp till honom, mumlade något som skulle vara vänligt och antyda tacksamhet, hvarefter han gick bort in i skogen. För andra gången talade huldran till honom, och bad honom dricka af det vatten som räfven grumlat, och såsom belöning fick han också af denna den förmågan att, när han ville, ikläda sig hans skepnad. Räfven tackade också, med vänliga åtbörder, och sprang derefter bort. Slutligen drack han också af det vatten som dufvan lemnat, och han fick äfven af henne makten att antaga hennes skepnad och fjädrar. Hon flög omkring hans hufvud åtskilliga kretsar, och begaf sig derefter bort.

När ynglingen såg sig om efter den vackra qvinnan, var också hon försvunnen, men en gammal krokryggig gumma, stödd på sin vandringsstaf, syntes der den förra stått. Då begrep han att det var den goda "huldran", om hvilken hans moder så mycket talat, och han fortsatte då glädligt sin väg.

Efter en stunds vandring fann han skogen tät och mycket svår att genomtränga; då kom han ihåg den vackra dufvan, och antog hennes skepnad, så att han flög öfver berg och dalar, till dess han kom till ett slättland, der han snart befann sig utanför porten till den konungastad, dit han ämnat sig, och der han hoppades få någon sådan anställning som kunde leda till hans lycka.

Dufvan satte sig på ett tak, och blef då till sin häpnad varse att en stor olycka träffat staden, emedan befolkningen visade sig djupt sörjande och nedslagen. Han fick snart veta skälet. En stor drake, förfärlig att påse, hade tagit sin bostad på ett berg i grannskapet, och hade der ett stort palats, men som ingen vågade nalkas. När han blef ond, utblåste han en eldström ur sina käftar, och han hotade att blåsa sin eld öfver hela staden, om invånarne underlätto att såsom fredsoffer dagligen skicka honom en jungfru som han skulle uppäta. Genom lottkastning hade på det sättet fyratio flickor, till föräldrarnes förtviflan, under lika många dagar, blifvit offrade. Nu hade lotten träffat sjelfva konungadottern, en ung skön prinsessa, som allt folket älskade för hennes dygd och förträffliga egenskaper.

I en vagn, dragen af sex svarta hästar och följd af en skara gråtande invånare, fördes prinsessan ut ur staden. Den vackra dufvan flög rundt omkring vagnen (och det ansågs af folket såsom ett godt himmelstecken). Vid sidan af vagnen gick den gamle kungen, badande i tårar. När tåget kom till palatsets port, vände alla tillbaka, men prinsessan gick ensam ditin.

Vilddjuret var för det ögonblicket vid mycket godt lynne, och släppte prinsessan in i ett praktfullt rum, der han lem-

nade henne att hvila öfver natten, emedan hon var mycket trött.

Ångesten höll henne länge vaken, och medan hon satt vid det igenstängda fönstret och såg utåt fältet, som var så vackert i månskenet, kom en liten dufva och knackade på rutan. Prinsessan öppnade fönstret, och fågeln flög in i rummet, henne till stor fögnad. Först fruktade hon likväl att det kunde vara draken sjelf i denna förklädnad, men då dufvan såg hennes oro, förbytte hon sig åter till menniskoform, och sade henne i ljufva ord att himlen sändt honom till hennes frälsning. "Jag förstår väl", sade han, "att draken icke vill dricka ditt blod, såsom han gjort med de andra flickorna, men han har blifvit betagen af din skönhet och han vill hafva dig till sällskap i palatset."

Derefter berättade han för henne hvad som händt honom vid källan, och att han förmedelst de utvägar, som de tack samma djuren beredd honom, hade hopp att frälsa både henne och landet. Ynglingens vackra utseende, och ännu mera hans trösterika ord, hugnade prinsessan i högsta grad. De tillbragte flera timmar i angenämt samtal, men af fruktan för trollets återkomst, blef det nödvändigt att de åtskiljdes, dock icke förr än ynglingen lofvat återkomma följande afton. Såsom dufva flög han nu åter bort till skogen.

Mot morgonen lade sig prinsessan på en präktig vilobädd med sidenförhängen och guldstolpar, och insomnade djupt och sof länge. Då hon vaknade, stod solen högt på himmelen. Framför henne stod ett bord med guld- och silfverkärl, samt de aldra kostligaste rätter, vin och frukter, och emedan hon kände sig mycket hungrig och mycket mindre rädd än föregående dagen, satte hon sig vid bordet och njöt en ymnig måltid.

Men då draken kom, och förklarade att hon skulle bli hans drottning, och att han för hennes skull ville skona staden och landet, kom hon ihåg dufvan, och tröstade sig med den förhoppning som hon gifvit henne om befrielse från det förskräckliga trollet.

Det blef midnatt, och trollet snarkade i en grotta, som var hans vanliga sofställe i berget. Prinsessan satt vid fönstret och såg ut åt det vackra landskapet. Hon väntade på dufvan, och blef så glad när hon åter infann sig. Då blef förtroligheten emellan dem ännu större än förra gången, och prinsessan lofvade honom att bli honom trogen om han kunde befria henne från draken. Man beslöt försöka utlocka ur trollet hvarpå dess lif berodde, och huru han kunde förlora det. Men förhoppningar om deras framtida lycka utgjorde hufvudämnet för samtalet vid detta möte. I dagningen aflägsnade sig ynglingen, efter förnyadt löfte att också följande natt, såsom förut,

återkomma. Åter syntes en dufva flyga ut igenom prinsessans fönster och begifva sig bort till skogen.

Då draken kom in uti flickans kammare följande dagen, hade hon en förevändning om illamående, och då han frågade efter orsaken till hennes oro, uppgaf hon att hon haft en dröm, som var så förskräcklig, att hon icke kunde glömma den. "Jag drömde att en ung riddare kom in i slottet och mördade dig." — "Det behöfver du inte frukta för", anmärkte trollet; "mitt lif beror af en min broder, en jätte på Dovrefjell. På hans hufvud sitter en dufva, och i hennes hufvud en sten. Den som kan öfvervinna jätten och fånga dufvan, och således få hennes sten, den kan taga mitt lif; men det der är omöjligt; vi måste lefva till den dag som är oss tillmätt."

Allt detta försummade prinsessan icke att meddela åt dufvan då denna kom till henne på tredje natten. Detta möte förekom dem också mycket kortare och blef mycket varmare än de föregående. Vid första skymten af dagen flög dufvan bort, efter förklaring att icke ämnat återkomma förrän hon gjort slut på den fruktansvärde jätten, som blifvit af trollet omnämnd, och som hade den sten som skulle bli drakens bane.

Vår yngling hade många äfventyr under det att han sökte jätten på Dovrefjell, allt nog: han råkade, någon tid efter bortgåendet från prinsessan, två stora och förskräckliga björnar på ett berg, i strid med hvarandra. Ingendera förmådde besegra den andra, men mot aftonen föllo de båda till marken, öfverväldigade af trötthet.

Följande dagen stridde två räfvar på samma ställe, och ehuru många finter, de listiga djuren tillgrepo, kunde ingendera bli segerherre.

De som stridde på tredje dagen voro två dufvor. De kämpade i luften till dess de båda föllo uttröttade ned på jorden; men i samma ögonblick blef den ena förvandlad till en räf, som fattade sin motståndare i sina käftar och sprang nedefter bergets sida.

Den sten, hvarom fråga var, fann ynglingen i dufvans hufvud, och efter många faror, ur hvilka han med knappaste nöd undkom, hade han lyckligen med sig stenen till drakens slott.

Den sköna prinsessan hade under vexlande hopp och fruktan tillbragt många sömnlösa nätter under sin försvarares frånvaro. Man kan då tänka sig hennes glädje då hon hörde ett sakt pickande på fönsterrutan, och då, efter dess öppnande, den unge mannen stod inför henne.

Man hade ingen tid att förlora. Trollets snarkningar gåfvo tillkänna att det sof djupt. Ynglingen gick genast med stor djerfhet in i hålan, der han snart stod ansigte mot ansigte med draken, som vaknade och vildt rusade emot sin vederdeloman; men ynglingen slungade stenen med all makt emot honom, så att den trängde djupt in i hjernan på det förskräck-

liga trollet, som dervid skälfde så, att hela berget darrade. Odjuret sjönk strax derefter liföst ned i hålan, der det säges att hans kropp ännu skall kvarligga.

Den lyckliga prinsessan stack nu en kostlig ring på sin befriares finger, och sedan hon gifvit honom en hel uppsatt rustning — hvaraf en mängd funnos i trollsloppet — gingo de, hand i hand, till staden, der konungen och hela befolkningen med glädje hörde sig berättas huru prinsessan blifvit frigjord ur odjurets våld.

Till belöning gaf kungen sin dotter till gemål åt hennes befriare; och förmålingen, som räckte i flera dagar, firades med pomp och ståt.

På tredje dagen efter bröllopet anmälde man hos brudgummen att en gammal och afsigkommen gumma begärde få tala med honom. Han gick genast ut till henne, och blef så glad, när han i stället fick se en skön elfva stå väntande på honom. "Du har bestått dina prof", yttrade hon, "och jag har hållit det löfte som jag gaf vid din vagga. Hädanefter skall du, då du blir kung, stå stark såsom en björn och öfvermåktig emot dina fiender; du skall i dina rådslag blifva slug såsom räfven, så att lismeri och smicker ej skola bedraga dig; men också, lik dufvan, skall du bli mild och vänlig, så att du skall vinna ditt folks kärlek och det skall skatta sig lyckligt att hafva dig till herrskare. Och nu lef lycklig!"

Strax derefter såg man en gammal, krokryggig gumma, stödd på sin vandringsstaf, gå ut ur det kungliga palatset.

3. "Huldran", eller den belönade medlidsamheten.

En gång i tiden bodde en fattig torpare med sin hustru och deras ende son djupt in i skogen. Då denne sonen föddes kom samtidigt en gammal vandrande gumma till kojan och begärde herberge för natten. Hon hade en lång staf i handen och gick nästan alldeles hopböjd, samt tycktes vara i stort behof af värme och mat. Hennes bön blef genast bifallen, man välkomnade henne med godhet, och gaf henne det bästa som huset förmådde.

Då hon följande morgon steg upp, tyckte sig hennes goda värdfolk se en helt annan person än den som de på aftonen förut intagit hos sig. Hon vaggade den nyföddes vagga, och mildhet och ömhet syntes målade på hennes ansigte. Sedan hon önskat det lilla barnet helsa och välgång, samt tackat det gästfria värdfolket, fortsatte hon sin vandring, men nu med lätta och raska steg. De förstodo nu att det var en "huldra".

Torparehustrun blef kort derefter enka, men gossen växte upp och blef tidigt utmärkt för manlighet och godt förstånd. Nu hände det en dag, då han vallade moderns getter i skogen, att han mötte den gamla elfqvinnan, som så talade till honom: "Nu är tiden för dig kommen att söka din lycka i världen, men dina göromål skola bli helt andra än att valla kor och getter." — "Om det så är", svarade han, "så lär jag icke komma att länge stanna i min moders stuga; men säg mig då, hurudan min lott skall bli i lifvet!" — "Möt mig på detta samma ställe dagen efter Kristi Himmelfärdsdag", sade huldran, "då skall jag uppfylla din önskan, och belöna din moder för hennes beredvillighet att bistå en fattig vandrande gumma, fastän hon sjelf icke egde mycket." Ynglingen såg uppmärksamt på henne, och blef då varse att hennes ansigte var vackrare och ögonens sken mera mildt och vänligt än som han sett hos andra qvinnor; han ansåg sig således böra lita på hennes ord. De åtskiljdes, och han vände hemåt med sina getter; men den aftonen var han tyst och talade blott litet.

Modern fann förändring i hans sätt, och frågade honom följande morgon efter orsaken härtill, och fick då veta hvad som förefallit med honom under vallgången dagen förut. Detta återkallade i hennes minne huldrans besök i hennes hem vid gossens födelse, och det löfte som hon gaf, då hon tackade dem för godt kvarter, att lycka skulle följa gossen genom lifvet. Hon betänkte nu också hurusom gossens utseende, ord och hela förhållande under uppvuxten alltid varit olika andra barns.

På den utsatta dagen sade hon till sin son: "Du går nu till det aftalade mötet, och jag lär väl icke få vänta att snart se dig hemma igen, eftersom den främmande vill på dig veder-gälla hvad hon af mig rönt då hon var hos oss i vår stuga. Jag gifver dig det rådet att aldrig draga dig undan för den fattiga och nödställda, eller någon der du kan vara i stånd att hjälpa, ty goda gerningar återfalla ofta på barn och barnbarn." Moder och son skiljdes, den sednare för att söka sin lycka i vida världen.

På den bestämda platsen möttes ynglingen och huldran, hvilken sednare bad honom följa sig, och derpå förde honom allt djupare och djupare in i skogen, men då de kommo till en myrväg, höll ynglingen sig långt ifrån ena kanten, för att icke trampa på något af kräken. Huldran märkte det, vände sig om och smålog, men sade intet dervid.

Slutligen kommo de till en källa, der de stannade. Ynglingen såg en myra som fallit ned i vattnet, och der stretade att frälsa lifvet. Det stackars kräkets lidande påmintte honom om det råd som modern gifvit honom, och med ett löf upplyfte han myran och lade henne på källans brädd. Då hans ledsagarinna såg detta andra prof på hans medlidsamhet, sade

hon: "Då jag såg dig gå på sidan om myrvägen, för att icke trampa på någon myra, var det mig klart att du var bestämd att bli kung. Till belöning för det att du frälst lifvet på en hjälplös insekt, gifver jag dig förmågan att förskapa dig i en myra, när sådant kan gagna dina syften. Men du skall nu dricka utaf källans vatten, hvare heliga mäns blod är blandadt. Efter det skall din arm aldrig svika dig i striden, vare sig emot människor eller troll." Hon räckte honom en skål med det dyrbara vattnet, hvaraf han drack tre gånger. Derefter pekade hon för honom den rigtning, han borde taga, och gick så bort ifrån honom.

Den enkla drycken tycktes honom utöfva en förunderlig verkan både på själ och kropp. Mången besynnerlig och oväntad tanke flög igenom hans hufvud, men mest tänkte han på hvad huldran sagt honom i afseende på framtida lycka.

Han vandrade i många dagar. Slutligen kom han till ett annat konungarike, der han då frågade den första person som han mötte, huru man hade det der i landet. Den tillfrågade gaf till svar att landets konung mistat förståndet, så att han var mycket olycklig, helst ingen bot var till finnandes. Ynglingen frågade vidare, om det kunde låta sig göra att få tala med konungen, men fick till svar att det var omöjligt, emedan en väldig adelsman, som hoppades få bli efterträdare, hindrade alla att komma inför kungen.

Ynglingen dröjde icke, utan gick rakt fram till slottet, men vägrades tillträde, i enlighet med hvad man sagt honom. Den omtalade höga herrn höll sträng vakt vid kungens dörr.

Men på aftonen kröp en liten myra, osedd af alla, uppför slottstrapporna, och genom nyckelhålet in i kungens rum. Der förvandlade han sig åter och stod såsom en ung man inför kungen och gjorde en vörtnadsfull helsning, samt frågade — alltid mycket vördsamt — om orsaken till regentens sorg. "Ty", tillade han, "det är möjligt att jag kan veta en bot för ett sjukligt sinne." Konungen betraktade för ett ögonblick den så oförmodadt inkomne, men efter något dröjsmål talade han sålunda: "Jag må väl sörja; min vackra *källa* är förtorkad; mitt vackraste *träd* bär icke mera någon frukt, och min enda dotter har blifvit bortförd af en jätte, som bor i bergen på andra sidan om den stora *floden*." — "Hvad gifver du, herre konung, åt den som kan gifva dig ett båtande råd, och återförskaffa dig din dotter?" — "Jag vill gifva honom prinsessan till hustru", svarade han — och hans hufvud sjönk ned emot bröstet, såsom han varit död.

Snart derefter kröp myran ut genom nyckelhålet och ned utför trapporna, men syntes strax utanför palatsets portar såsom en ung man ute på landsvägen, der han frågade efter vägen till den "stora floden". Det var sonen till torparenskan i skogen.

På tredje dagen af sin vandring kom han till den omnämnda floden. På en stubbe nära intill den satt en gammal man, med yfvigt snöhvitt skägg, och till utseendet mycket be-
dröfvad. Det var färjemannen. Ynglingen bad honom att bli
förd öfver strömmen till berget på andra sidan. "Många har
jag fört öfver floden", sade gubben, "men ingen har jag fört
tillbaka." — "Huru länge har du varit här?" frågade vandra-
ren. — "Trehundra år, men min synd har förtjent väl svå-
rare straff än att rö denna färjan", blef svaret. — "Här du
gjort så illa, att du aldrig kan få förlåtelse?" frågade ynglin-
gen. — "Jag kan aldrig, aldrig få förlåtelse", klagade gubben;
"jag har förbannat fader och moder, och förr skall denna torra
stubbe slå ut friska löf, än jag vinna befrielse." Båda stego
nu i båten, gubben rodde tigande, och efter någon stund be-
fann sig ynglingen landsatt på andra stranden.

En liten myra kröp nu uppför berget genom sprickor och
öfver kanter på klipporna, till dess hon kom in i jättens sal.
Trollet var icke hemma, men en den aldra skönaste prinsessa
befanns i det stora rummet. Ynglingen antog åter sitt natur-
liga utseende, och vid hans åsyn blef prinsessan storligen glad.
Han omtalade för henne allt, och hon gömde honom noga, så
att jätten icke skulle få se och döda honom.

Knappt var han blefven gömd och hon derefter hunnit
taga till sitt broderarbete, som hon under samtalet lagt å sido,
förrän jätten, ursinnig af vrede, kom in i salen och utropade
med åsklik röst: "Jag känner lukt af kristet blod!" — "En
korp flög nyss öfver berget med delar af en människokropp i
sina klor, och droppar nedfölla derifrån hit", förklarade prin-
sessan. Med denna förklaring lät jätten sig nöja; och emedan
han var trött efter resan, lade han sig ned på ett läger, och
bad flickan att "löska" honom.

Hon satte sig ned vid hans sida, såsom han befallt, och
hennes fina fingrar sysselsattes med att söka efter de i håret
gömda skatterna. Men plötsligt stannade prinsessan med sitt
göromål, likasom hon själf skulle somnat, men rök ut ett par
hårstrån ur trollets hufvud. Då vaknade han och frågade hvad
som händt. "Åh! jag somnade", svarade hon, "och drömde så
besynnerligt." — "Hvad drömde du då?" frågade han åter. —
"Jag tyckte att jag var i min faders slott, och den klara käl-
lan hade torkat, och man kunde icke uppleta någon annan." —
"Då din far byggde en kyrka der, slungade jag en berghäll
öfver mynningen af källådern, så att den leddes nedåt till en
annan riktning, och upphörde der den förut vällt upp" *).

*) Jättarne och de öfriga trollen hyste, enligt folktron, ett oförsonligt hat
emot kristendomen, och bekrigade alltid kyrkorna då de först uppkommo i landet.
Man ser ofta nog stora enstaka klippblock på släta fältet. De kallas i folksprä-
ket "jättekastar". Dessa block befinnas ofta långt nog ifrån kyrkorna. Om man

Trollet somnade åter, men vaknade ännu en gång då prinsessan tog nya hårstrån utaf honom; hon ursäktade sig så som förut med att hon somnat. "Nå!" frågade han, "hvad har du nu drömt?" — "Jag drömde att jag var i min faders slott, och såg att han sörjde öfver sitt bästa träd, att det icke bar någon frukt." — "Det kommer af din faders dåliga rådgifvare, som tillställde så att din yngste broder blef dödad och begravven under trädet, hvarvid han uppgaf att gossen vid en jagt blifvit dödad af ödjuren. Om den ogerningen blir straffad, och den mördades kropp blir uppgräfd och jordfästad, kommer trädet åter att bära frukt."

För tredje gången insomnade jätten, och för tredje gången vaknade han af en lugg. — "Hvad kan du nu hafva drömt, eftersom du stör min sömn?" frågade han nu med förargelse. — "Ack! jag drömde att den gamle färjkarlen vid floden frågade mig om hans synder kunde bli förlättna." — Jätten svarade: "Invid svärdet der borta på väggen hänger en flaska med lifsens vatten. Om den torra stubben invid hans koja vattnas med det vattnet, så blir han befriad."

För fjerde gången somnade jätten, men nu gaf prinsessan till ett häftigt rop, så att han vaknade och sprang upp ifrån bädden. "Hvad står nu på?" frågade han, "eller har du nu drömt igen?" — "Ja, jag drömde att en karl kom in och dödade dig, och jag är mycket rädd för att den drömmen skall besannas." — "Åh! var inte rädd för det", tröstade henne jätten. "Den som skall hafva makt att föra mitt svärd — det enda vapen hvarmed jag kan dödas — måste förut hafva druckit ur den källan, hvari heliga mäns blod flutit. Men nu vill jag icke bli vidare störd af dina drömmar, utan gå sjelf och lägg dig att sofva."

Med dessa ord jemkade han sig åter på sin bädd, och föll snart i djup sömn, och snarkade så att hela berget skakade.

Ynglingen hade, i sitt gömställe, hört allt hvad jätten sagt. Han kom nu fram och tog ned jättens svärd ifrån väggen, smög sig sakta fram till jättens läger och skiljde med ett enda hugg hans hufvud ifrån kroppen.

Den unga prinsessan blef gruffligt förskräckt då hon såg jättens kropp välta sig i sitt blod. Men hon tackade alla helgon för sin befrielse, äfvensom hon tackade ynglingen, som hon nu beundrade, och åt hvilken hon gaf sin tro. Men han omgjordade sig med jättens svärd och gyllene bälte. Sedan de nu derefter druckit litet vin, genomsökte de jättens skatter, som bestodo af ädla stenar, guld, perlor och dylikt.

frågar en bonde huru det händt, så svarar han sannolikt att en jättes arm slungat blocket med sådan styrka, att det flög öfver kyrkan och nedföll bortom målet. Besynnerligt nog är att man skall finna djupa märken i stenen, liksom efter fingerar — naturligtvis efter jättens tag.

De valde det dyrbaraste deraf, och gömde återstoden till framtida läglighet. Derefter gingo de ut ur slottet. Under öfverläggningar om hvad de nu borde göra, blefvo de allt mera förälskade i hvarandra.

När de kommit öfver den "stora floden", glömde de icke att hålla litet af "lifsens vatten" på den murkna stubben, som genast derefter klädde sig med friska skott och blad. Medan de voro sysselsatta dermed, framkom den gamle till dem, och gladde sig mycket då han återsåg den unge vandraren, som han så nyligen fört öfver floden, och som han ansett förlorad. Ynglingen tog honom i handen och pekade på den gamla stubben, sägande: "Ser du hur denna qvicknat vid? Kan du icke tro på din Frälsare?" Den gamle knäppte ihop sina vissnade händer, och höjde blicken uppåt under lof och tacksägelse. Hans befrielse stundade. Han föll till en hög mull, såsom han varit död i tvåhundra år. Det unga paret fällde glädjetårar då de funno att den gamle fått gå till hvila.

Det var sent på qvällen då de unga kommo till kungens slott. Prinsessan väckte en gammal tjenare, som upptog dem gästvänligt. Deras ankomst väckte allmän glädje, och budskickningar afgingo åt alla håll till dem som voro konungen mest tillgifna. Då dessa hunnit församla sig och hållit rådspjängning, beslöt man att, följande dag, den flata berghällen, som fördämt källadern, skulle bortrödjas, den mördade prinsens kropp upptagas, och den väldige adelsmannen kastas i fångelse.

På morgonen, i första ljusningen, stod en tjenare inför konungen, med en bägare vatten, och sade till honom: "Herre konung! den klara källan flyter nu åter, och det vackra trädet bär åter frukt såsom det förr gjort." Både häpen och glad, ville kungen sjelf se underverket, och då han begifvit sig ut, fann han allt så som mannen berättat honom. Men den största glädjen återstod ännu. Hans förlorade dotter steg fram och föll på knä för honom. Äfven den unge mannen framkom och sade: "Känn igen mig, herre konung! Vet nu att källan gifver vatten, trädet gifver frukt, och din enda dotter har du återfått. Hvilken belöning gifver du mig?" — "Den belöning som jag lofvat dig, den skall du få", svarade konungen.

Nu var stor glädje i konungens hus. De ungas förmäling firades med pomp och ståt, och högtiden räckte i många dagar.

Emellertid vistades den fattiga enkan alltid i skogen med sina getter, af hvilka likväl den ena efter den andra måste slaktas för hennes föda, så att hon slutligen hade intet att lefva utaf, då hon en dag hörde stort gny och buller i skogen, och en stor förgylld vagn rullade fram till stugan. I vagnen sutto en riddare och en dame. De gingo in i stugan, der den fattiga gumman blef utom sig häpen öfver de för henne okända

fina gästerna, och undrade hvarför de kommit. Slutligen frågade den unge mannen om hon icke igenkände sin son? Först var hon osäker, men då hon såg att det var hennes eget kött och blod, sprang hon fram och omfamnade honom med ytterlig häftighet.

När första rörelsen lagt sig, satte sig gumman i vagnen bredvid drottningen (ty hon hade nu efterträdt sin fader). Så reste de till slottet, der gumman sedan tillbragte sina återstående lefnadsår.

Den unge konungen, som i sin ungdom icke velat trampa på en myra, och som sedan han kommit till makten icke ville tåla det minsta våld eller orättvisa inom sitt land, blef mycket älskad af folket, och blef namnkunnig i alla länder; och drottningen fick aldrig skäl att ångra sitt steg att gifva sin hand åt en fattig torparehustrus son.

4. Elfkungens gåfva.

Det var en gång en fattig herdegosse. Han hade ingen att vända sig till om hjälp och beskydd, mer än sin stjufmoder. Men denna var en elak qvinna, som var snål emot honom både i mat och kläder, så att han följaktligen led mycket. Hela Guds långa dagen fick han vakta kreaturen i skogen, utan att få mera mat än en bit torrt bröd, morgon och afton.

En vacker dag gick den gamla qvinnan hemifrån utan att lemna honom något bröd, och han fick gå fastande åt skogen. Han var då mycket, mycket hungrig och grät bitterligen. Men litet före middagen torkade hans tårar, och han gick upp på en grön och skogbeväxt kulle, der han brukade hvila i trädens skugga, ty här var alltid litet svalare, och gräset var fuktigt. Men nu var all fukt borta, marken var torr och gräset nedtrampadt. Detta allt förekom honom underligt, så att han mycket grubblade öfver huru det så kommit sig. Under det att han så funderade för sig sjelf, fick han se något som glänste i solskenet. Då han gick fram till stället, fann han ett par små, små skor af den klaraste kristall. I glädjen öfver detta fynd glömde han sin hunger, och roade sig hela den öfriga delen af dagen med att leka med sitt hittegods.

Om qvällen samlade han kreaturen och begaf sig hemåt. När han kommit ett litet stycke på hemvägen, mötte han en liten, liten gosse, som vänligt helsade: "God afton!" — "God afton!" svarade han sjelf. Den lille gossen frågade honom nu: "Har du hittat mina skor, som jag tappat i gräset?" — "Ja", svarade vallgossen, "men, kära du, låt mig få behålla dem, ty

när jag kommer hem vill jag gifva dem åt min stjufmoder, så torde jag möjligtvis få mig en god qvällsvard." — "Nej, gif mig dem tillbaka", bad den lille bevekligt. "så skall jag en annan gång gifva dig ett godt handtag!" Vallgossen lemnade då tillbaka de vackra kristallskorna. Den lille blef mycket glad, tog ett vänligt afsked och gick sin väg.

När vallgossen kom hem, var det redan mörkt, och stjufmodern bannade honom för att han dröjt så länge. "Det står gröt i grytan", sade hon; "ät och packa dig i säng, så att du kan komma upp i morgon bittida såsom annat folk." Gossen, stackare, vågade icke svara något, utan åt fort och slank ut på höskullen, der han hade sitt sofställe; men hela natten drömde han om den lille gossen och de små kristallskorna.

Tidigt på morgonen, innan solen var uppe, blef han väckt af stjufmodern, som ropade: "Nå, din soflurker, det är redan ljusa dagen, och kreaturen få hungra för din skull." Han sprang genast upp, fick en bit bröd, och begaf sig ut med kreaturen. Då han kom tillbaka till den gröna kullen, tyckte han det vara besynnerligt att fuktigheten också nu var borta, och marken torrare än till och med dagen förut. Under det att han funderade öfver huru detta kunde vara möjligt, fick han åter se något som glittrade i gräset. Han sprang dit och såg en liten, liten röd hatt, som hade en mängd små gyllene klockor omkring sig. Den glädde honom mycket, och han hade sin glädje åt detta fynd hela dagen.

På qvällen, då solens strålar blott förgyllde träddopparne, begaf han sig hem med sina kreatur. På vägen mötte han en liten, liten flicka. Hon helsade vänligt: "God afton!" — "God afton!" svarade gossen. Den lilla flickan frågade honom nu: "Har du hittat min lilla hatt som jag tappat i morgse i gräset?" — "Ja", svarade han, "men låt mig få behålla den, jag vill gifva den åt min stjufmoder, som då torde gifva mig tillräckligt med mat till natten!" Men hon bad så ifrigt att få igen den, och lofvade att en annan gång tjena honom igen; så återfick hon hatten. Flickan blef mycket glad, klappade i sina händer och sade: "Jag är så glad, så oändligt glad!" Så tog hon vänligt afsked af honom och gick bort.

När gossen kom hem, var det redan mörkt, och stjufmodern såg hotande på honom. "Alltid kommer du så sent, att jag får sitta uppe halfva natten och mjölka!" skrek hon. "Der står gröt i grytan, ät och packa dig i säng, så att du kan komma upp i morgon bittida såsom annat folk!" Den stackars gossen vågade icke svara, utan åt fort sitt knappa mål, och skyndade upp på höskullen; men hela natten drömde han om den lilla flickan och hennes röda hatt.

Före dagbräckningen väcktes han af stjufmodern med den vanliga helsningen: "Upp med dig, din soflurker; kreaturen behöfva icke svälta för din skull!" Den arme gossen steg upp

från sitt läger, men innan han gick ut i skogen bad han stjufmodern om "en bit bröd!" — "Bröd!" skrek karingen; "ett onyttigt nöt sådant som du är icke värdt en bit bröd." Han nödgades således gå hungrig hemifrån, hvilket han tyckte vara "mycket, mycket hårdt".

Då han kommit in i skogen och satt sig ned på den gröna kullen, fann han gräset ännu mera nedtrampadt än de föregående dagarne, och det dessutom i stora cirklar. Det gjorde att han påminste sig hafva hört att de små elfvorna brukade under sommarnätterna dansa på det daggiga gräset. Deraf slöt han då att här var en "elfvering". Medan han satt och tänkte derpå, stötte hans ena fot emot en liten *pingla*, som låg i gräset; hon klingade dervid så vackert, att boskapen samlade sig omkring honom och stannade för att höra på. Det roade honom mycket, och han ringde och klingade med pinglan till dess hans ledsnad gick öfver, och korna alldeles glömde att beta. Dagen förgick hastigt — mycket hastigare än han ansett möjligt.

På qvällen, då solens sista strålar knappt mera syntes på trädtopparne, beredde han sig att gå hem till byn, men förgäfvets försökte han få boskapen bort ifrån stället, som utomkring hade mycket ymnigt gräs. "Kanske lyda de bättre den lilla pinglan än mig!" sade han för sig sjelf. Han tog därför åter fram henne medan han begaf sig på hemvägen. Han ringde nu med henne; då kom först "skällkon" och efter henne alla de andra gallopperande fram till honom. Det roade honom mycket då han såg huru användbar pinglan var, hvilken han vidare framdeles ville hafva nytta utaf.

Då han nu fortsatte sin gång genom skogen, kom en helt liten, liten gammal man, som helsade vänligt: "God afton!" — "Det önskar jag också dig!" svarade vallgossen. — "Har du hittat den lilla pinglan som jag tappade i morgse i gröngräset?" frågade den lille mannen. — "Jag har henne här!" svarade gossen. — "Gif mig då igen den!" bad den gamle mannen. — "Inte en bit af henne! Jag är icke så dum som du tror. I förgår hittade jag ett par kristallskor; en liten gosse öfvertalade mig att återlemna dem. I går hittade jag en hatt; den gaf jag åt en liten flicka; och nu begär du att få pinglan af mig, men den har jag nytta utaf för att leda boskapen. Andra menniskor få något för det de hitta, men jag får ingenting." Den gamle mannen yrkade så mycket han förmådde att få tillbaka pinglan, men utan att lyckas. Slutligen sade han: "Om du vill gifva mig pinglan tillbaka, så skall jag gifva dig en annan som är lika bra, och du skall derjemte få önska dig tre ting." Vallgossen förstod nu att det var elfkungen som han hade inför sig. Han tänkte nu att det icke vore så obetydlig vinst, och han afslöt därför köpet genast.

"Först och främst vill jag bli kung, för det andra att hafva ett vackert slott, och för det tredje att få en vacker, vacker drottning." — "Det der är obetydliga önsknigar", yttrade den lille mannen; "men kom nu väl ihåg hvad jag ämnar säga dig. I natt, medan alla andra sofva, skall du gå hemifrån, och gå norrut, till dess du kommer till ett kungligt slott. Här har du en liten pipa; om du råkar i svårigheter, så blås en gång i den; om det blir stor svårighet, så blås två gånger; och om det är någon ytterlig fara, så bryter du sönder henne, så skall jag komma dig till hjälp." Gossen tackade elfkungen hjertligt för denna skänk, hvarefter den lille mannen gick sin väg. — Gossen tänkte tröstligt för sig sjelf, att han nu framför allt skulle bli skild från sin stjufter, och vände sina steg hemåt.

Enär det nu var sent då han kom hem, var stjuftermodern i det förskräckligaste lynne, och i stället för qvällsvard gaf hon gossen allenast stryk; men då han kröp upp på höskullen, tröstade han sig dermed att "det der skall nu icke räcka länge".

Han lade sig ned på sitt läger och somnade snart, men långt innan tuppen galde steg han upp, smög sig hemligt ur huset, och med åttlydnad för den lille mannens anvisning gick han, utan att hvilat eller sofva, norrut öfver berg och dal. Två soluppgångar och två solnedgångar var han ännu kvar på sin tunga, tunga vandring.

På tredje dagen emot qvällen kom han till ett slott, som var så stort och lysande, att han aldrig föreställt sig maken. Här gick han likväl in och bad att få komma i tjänst. "Hvad kan du då?" frågade en af tjenarne. — "Åh, jag kan valla boskap", svarade han. — "Nå väl", svarade mannen, "kungen behöfver just nu en herde, men jag gissar att det går med dig såsom med de förra, att du låter några utaf hjorden gå förloerade hvar dag!" — "Jag har aldrig förlorat ett enda kreatur", svarade gossen. Han blef verkligen antagen att valla kungens boskap; och emedan vargarne aldrig kommo åt att göra någon skada sedan han mottagit värden om kreaturen, kom han i stor gunst hos de kungliga tjenarne.

En afton då han kom hem ifrån skogen, såg han en liten ensam flicka sittande i ett af de öfversta slottsönstren, uppmärksamt lyssnande på hans sång; men han låtsade såsom han icke märkt henne, fastän hennes skönhet gjorde att hjertet började picka hårdare på honom. Samma förhållande fortfor en tid; gossen blef så glad hvar gång han såg henne; men han visste icke då att det var konungens dotter. En dag bar hon till honom ett snöhvitt lam, som hon bad honom att akta för vargarne. Han blef så öfverraskad, att han icke kunde stamma fram något svar på hennes angenäma helsning. Men lammet tog han under sin vård och det blef hans största nöje att sköta och föda det. Det lilla djuret blef snart innerligt

fästadt vid sin vårdare, och följde honom såsom det varit en hund.

Från denna tid såg han den sköna prinsessan ofta, dels om morgnarne, då han dref ut boskapen till betet, och då flickorna stannade vid husen, lyssnande på hans sång; dels om aftnarne, då hon kom ned från sitt loft för att smeka sitt hvita lam och tala några vänliga ord med dess snälle vårdare.

Under loppet af åren uppväxte herdegossen till en ståtlig ung man, och prinsessan till den skönaste flicka både när och fjerran. Men enligt sin antagna vana, kom hon hvarje qväll ned för att smeka sitt favoritfår.

En vacker dag försvann konungadottern plötsligt, och var ingenstädes till finnandes. Alla älskade henne, och det blef således mycken sorg och förvirring i hela riket; men mest sörjde konungen och drottningen. En kungörelse utfärdades öfver hela riket, att den som kunde föra henne tillbaka, skulle få hennes hand och halfva konungariket.

Då kommo konungasöner och riddare och kämpar från östan och vestan. De klädde sig i jern och gäfvos sig med sina följen ut att söka den förlorade flickan. Men få af dem kommo tillbaka, och de som åtminstone hade *den* lyckan, kunde icke lemna någon underrättelse om henne. Konungens och drottningens sorg blef allt djupare, ju mindre hopp de nu kunde hysa om hennes återfäende. Herden fortfor emellertid att valla sin hjord såsom vanligt i skogen, men det var honom en sorglig tid. Han rådde icke mera om sina egna tankar, utan grubblade natt och dag allenast om den försvunna prinsessan.

En natt under sömnen tyckte han sig se elfkungen stå vid sin sida och säga: "Norrut! norrut! Der skall du finna din drottning!" Herden blef så glad, att han vaknade, då, se! den lille mannen stod verkligen hos honom och ropade: "Norrut! norrut!" och pekade åt det hållet. Men genast derefter försvann han, och lemnade herden i ovisshet huruvida det var en verklig syn eller ej.

Då det blef dager gick han upp i slottet och bad att få tala med konungen. Det väckte stor uppmärksamhet hos tjenarne vid hofvet. En af förmännen sade till honom: "Du har tjent så länge och så berömligt, att du väl kan få högre lön utan att besvära kungen sjelf." Men han stod vid sin begäran, och lät alla förstå att han hade helt annat att tala om. Slutligen fick han komma inför kungen, som frågade efter hans ärende. Han sade då: "Jag har tjent troget nu en längre tid. Jag anhåller att, för en tid, få lemna min befattning, så att jag må gå ut och söka prinsessan, din dotter." Kungen blef vred, när han fick höra detta, och svarade: "Hur kan en staccars herde, såsom du, försöka ett äfventyr, som konungasöner och riddare och kämpar förgäfves försökt?" Men den unge

mannen svarade käckt: "Jag skall antingen befria prinsessan eller dö." Dessa ord och hela sättet härvid behagade åter konungen, som också påminde sig ordspråket: "Ett stolt hjerta slår ofta under vadmälströjan". Harmen lade sig och han gaf sitt bifall till herdens anhållan. Tillika befallte han att herden skulle förses med en häst och hvad annat som kunde vara honom nödigt. Men herden sade: "Det passar icke för mina likar att sitta till häst. Allt hvad jag önskar, är ditt tillstånd samt nödig matsäck för resan." Konungen önskade honom lycklig utgång på det vågsamma företaget, men embetsmän och tjenare vid hofvet logo försmädligt, då herdens afsigt blef dem bekant.

I öfverensstämmelse med elfkungens uppmaning drog herden norrut, och så långt vandrade han, att det icke kunnat vara långt derifrån till världens ända. Vandrande öfver bergskedjor och ödemarker, kom han slutligen till en stor sjö, der i midten låg en vacker ö, hvarest stod ett slott, väl ståtligare än det derifrån han kommit. Han gick ned till stranden, och medan han såg åt den ofantliga byggnaden, upptäckte han i ett fönster en flicka med guldgult hår, som svängde och vinkade åt honom med ett band, likt det som prinsessans lam hade haft. Hans hjerta slog häftigt af glädje, ty han var nu viss på att det icke var någon annan än konungens försvunna dotter.

Han satte sig ned för att begrunda huruledes han skulle kunna komma öfver sjön, men kunde icke hitta på någon utväg. Slutligen föll han på den tanken att försöka, huruvida icke elfvorna skulle kunna hjälpa honom. Alltså tog han fram sin pipa som han, några år förut, fått af elfkungen. Han blåste en långt uthållen ton. "God afton!" sade en röst bakom honom. "God afton!" svarade herden, sedan han vänt sig om. Till sin förvåning återsåg han den lille mannen, som af honom återfått sina kristallskor. "Hvad vill du mig?" frågade elfvan. — "Jag ber dig att hjälpa mig öfver sjön", svarade herden. — "Sätt dig då på min rygg", återtog den lille. Herden gjorde så, men i samma stund var elfvan förbytt till en stor, stor örn, som slog sina vingslag genom luften, och slutade icke förrän de kommit till den vackra ön.

Herden gick upp i slottet och bad att få komma i tjänst. "Hvad kan du göra?" frågade en hof-embetsman. — "Vakta boskap", han. — "Javäl", återtog hof-tjenaren; "jätten behöfver just nu en herde, men det blir väl med dig som med de andra, ty om du förlorar något djur utaf hjorden, så kostar det ditt lif." — "Det synes mig vara ett hårdt vilkor", invände herden, "men jag går in på det ändå." Sålunda kom han i tjänst, med tillsägelse att han skulle börja följande dagen.

Han förde nu jättens kreatur ut på betet och trallade sin sång och klingade med sin pingla, såsom han alltid brukat.

Kungens dotter satt vid fönstret och lyssnade, men tecknade också åt honom, att han icke skulle låta förstå att de kände hvarandra. Om qvällen, då han kom hem ifrån skogen, mötte han jätten sjelf, som befallte honom stanna och tillsade honom: "Ditt hufvud ansvarar för hvarje förloradt kreatur." Jätten räknade, men ingen saknades — huru mycket han än räknade. Det behagade jätten, så att han sade: "Du skall förblifva min herde så länge jag lefver." Derefter gick jätten och satte ut sin båt, samt rodde, såsom hans vana var, tre hvarf omkring ön.

Under fångvaktarens frånvaro från slottet satt flickan i fönstersmygen och sjöng:

"I natt, i natt, du herde min,
Min stjerna uppgår.
Kom då, så vill jag bli din,
Och gerna min krona du får."

Herden lyssnade uppmärksamt på sången, hvaraf han förstod att han just samma afton borde försöka befria prinsessan. Utan att synas bekymra sig något om henne gick han undan. Men då det blifvit sent, och alla lågo i djup sömn, kröp han under tornets fönster och sjöng:

"Din herde väntar dig i natt,
Re'n länge han inunder fönstret satt;
Och om du kommer ned, skall du bli min,
Ty skymning redan brutit in."

Prinsessan hviskade: "Jag är bunden med guldkedjor. Kom och lossa dem!" Då herden icke såg någon möjlighet att hjälpa henne, drog han fram sin lilla pipa och blåste deri två gånger. "God afton!" sade en röst vid hans armbåge. — "God afton sjelf", svarade han. Den lilla elfkungen, som skänkt honom både pipa och pingla, stod nu framför honom. "Hvad vill du?" frågade han. — "Jag begär att du frälsar både prinsessan och mig härifrån", fortsatte han. — "Följ mig!" sade elfkungen. De stego nu uppför tornet till flickans fängelse. Då den lille gubben rört vid hennes kedjor föllo de alla af. Derefter följdes de till sjöstranden. Der sjöng elfkungen:

"Lilla gädde! genom vassen trygg
Du mände gå så hastelig,
Nu drottningen skall rida på din rygg
Och så en kung, så mäktelig."

Knappt hade han uttalat dessa ord förrän den lilla flicka, hvilkens röda hatt en gång af herden hittades i gräset, här visade sig. Hon sprang i sjön och blef genast förbytt till en ofantlig gädde, som lustigt sprattlade på ytan af vattnet. "Såten er på hennes rygg!" sade elfkungen till de båda väntande;

"men hända hvad som hända vill, får prinsessan icke visa något tecken till skrämsel, ty då är det slut med min makt." — Derefter försvann den lille mannen. Prinsessan och herden gjorde så som dem var sagdt, och fisken plöjde flinkt genom vågorna.

Medan allt detta föregick, vaknade jätten, som legat och sofvit i en af slottets salar. Då han såg ut genom fönstret, blef han varse huru prinsessan och herden färdades på vattnet. Genast tog han på sig sin *örnehann*, d. v. s. tog skepel- sen af en örn med fjädrar och vingar, och flög efter dem. Men då gäddan hörde fågelns vingslag, dök hon ned åt djupet, hvarvid prinsessan blef så förskräckt, att hon skrek högt — hvarvid elfkungens makt upphörde. I stället fattade jätten båda i sina klor och for af med dem tillbaka till slottet, der han kastade herden ned i ett svart hål, väl femton famnar djupt under marken, och förde prinsessan tillbaka till hennes förra fängelse, der hon blef strängt bevakad, så att hon icke ännu en gång skulle kunna fly.

Då herden fann sig således inkyffad i den smutsiga hålan, grämde han sig öfver att han vågat sitt lif, utan att ändock förmå frälsa prinsessan. I sin grämelse kom han likväl ihåg elfkungens ord: "Om du för tredje gången ser en öfverhängande fara, så bryt sönder den lilla pipan, så skall jag hjälpa dig." Att högsta fara nu var öfverhängande, det var tydligt, då det var honom omöjligt att med egna medel någonsin få återse dagens ljus. Han tog då fram den lilla pipan och bröt alldeles sönder henne. "God afton!" sade någon bakom honom. "God afton sjelf!" svarade han och såg sig omkring, och fick se den lille mannen, som frågade: "Hvarföre kallar du på mig?" — "Jag vill frälsa prinsessan och föra henne hem till hennes fader", svarade herden.

Fastän alla dörrar voro stängda, förde elfkungen honom ifrån hålan upp genom många ståtliga gemak, till dess han kom till en stor sal, full med vapen af alla slag — svärd, spjut och stridsyxor af finaste polerad stål. Den lille mannen upptände en eld, och befallte herden att aftaga sina kläder och kasta dem i lågorna. Derefter öppnade han ett stort jernskåp och tog fram en hel uppsättning till en rustning af skinande guld, som han uppmanade herden att taga på sig. Han gjorde så, och när det var gjordt, band elfkungen ett svärd vid hans sida och sade: "Intet vapen kan genomtränga denna rustning, och det är förut bestämdt, att jätten skall dö för detta svärd." Så rustad kände herden all tillit, och betedde sig såsom en riddare, och lika så skickligt som om han varit en konungs son. De återvände derefter till den mörka hålan; och sedan elfkungen emottagit herdens tacksägelser, försvann han åter derifrån.

Följande morgon var stort buller och bråk i hela slottet. Jätten hade utsatt den dagen för att fira sitt bröllop med den sköna prinsessan, och hade inbjudit alla sina vänner till högtidligheterna. Bruden var utstyrd på det praktfullaste sätt, med guldkrona, guldringar och gyllene armband och andra kostliga prydnader, som jättens moder fordom burit. Måltiden var präktig, och många skålar druckos vid det glada tillfället, men den arma prinsessan grät oafåtligen. Hennes tårar voro så heta, att de skällade hennes kinder.

Mot natten, då jätten skulle föra sin brud till brudkammaren, sände han vakt för att upphemta den stackars herden. Men då soldaterna kommo in i arresthålan, var fången borta, och i hans ställe stod en bald kämpe i full rustning. Vakten blef rädd och flydde derifrån, men den unge mannen följde dem i hälarne till slottets borggård, der sällskapet stod samladt för att åse fångens afrättning. Då jätten blef varse ridaren, blef han ursinnig och sade: "Förbannelse öfver dig, du förrädiska "troll"!" Då han sade detta, sköto hans ögon eld så skarpt, att de trängde igenom herdens hela rustning, men han stod oförfärad och ropade: "Här skall du kämpa på lif och död för din vackra brud!" Så drog han sitt svärd, som blänkte såsom en eldbrand. När jätten igenkände detta vapen, som han visste vara bestämmt till hans bane, bleknade han och kom i darrning. Den unge mannen störtade nu fram, höjde sitt svärd i vädret och med ett enda hugg skiljde han trollsets hufvud ifrån dess axlar. Sådant slut fick jätten.

Då bröllopgästerna sågo det som händt, blefvo de betagna af skräck och flydde bort i alla rigtningar. Men prinsessan sprang fram och tog herden i famn och tackade honom innerligt för det att han frälst henne. De åtföljdes till sjöstranden, der herden sköt ut jättens båt och rodde med den bort ifrån ön.

Efter en lång och tröttsam vandring kommo de hem. Och der blef stor glädje öfver hela riket, då man förnam att konungen återfått sin dotter, som han så länge saknat och sört såsom död. Herdens och den sköna prinsessans bröllop blef snart derefter firadt med stor ståt. De lefde sedan mycket länge och sågo både barn och barnbarn växa upp och blomstra omkring sig. Den lilla pinglan och den krossade pipan förvarades på slottet, der de försäkras vara kvar ännu i dag.

5. Den öfverlistade Jätten.

Det var en gång en fattig backstugusittare — och många äro väl det — som bodde djupt in i en skog. Han hade två barn, en gosse och en flicka. En dag befallte han dem att skaffa stickor till att lysa med. Gossen tog yxan, och hans syster följde med, då de skulle uträtta hvad deras far befallt. Men så hände det att de under vandringen i skogen gingo vilse, och icke hittade hem igen. Det blef middag och det blef qväll, men ju senare det blef, desto mer fördjupade sig de arma barnen i skogen. Flickan blef rädd och satte sig på en stubbe, och grät bitterligen; men gossen höll modet uppe och uppmuntrade också systemen så godt han kunde: "Gråt inte du, jag skall sätta upp en liten koja åt oss, och när det blir dager i morgon, hitta vi nog åter hem." Efter dessa ord tog han yxan och högg tallgrenar och qvistar, och gjorde med dem ett skjul för natten. Hans syster torkade nu bort sina tårar, och på det sättet tillbragte de natten i skogen.

Följande morgon började barnen åter leta efter vägen, men misslyckades också nu. Sedan de gått omkring långa stycken och många vändningar, blef flickan trött, satte sig ned och begrät sin olycka. "Gråt icke!" sade brodern, som försökte trösta henne; "dagen är lång och innan solen går ned äro vi väl hemma igen." — "Jag orkar inte gå längre", sade systemen; "jag är så hungrig, så grufligt hungrig." Men gossen var beslutssam, såsom förut, ty han trodde med visshet att han skulle kunna afhjelpa den nöden. Han bad därför systemen att stanna der hon var, medan han ginge ut att skaffa något som dugde att äta.

Då han nu gått ett stycke väg, kom han till ett litet "glad"*) i skogen, och midt på den slätten såg han en stuga, hvars tak var fullt med korfvar. Öfverlycklig vid denna syn, som gjorde att det vattnades i munnen på honom, smög han sig så tyst som möjligt fram och kröp upp på taket, i hopp att få litet med af de der läckerheterna. Allt var tyst nere i stugan. När han kommit upp, såg han genom rökålet ned till boningsrummet, och fann det bebodt af en gammal jätte och hans qvinna. Gossen blef mycket rädd och ämnade draga sig tillbaka, men jätten hade hört något buller öfver sig, och röt med thordönsröst: "Hvilken är det som bullrar på taket?" "Bara en liten fågel!" svarade gossen med vek ton. — "Om

*) "Glad" är ett provinsord (ur celtiskan?), svarande mot en öppning, en renhet i skogen. Likaså heter det "gladvatten", der sådana rena vattenställen finnas i en omgifning af genomdränkta ämnen.

så är", grymtade jätten, "kan du icke göra stor skada." Gossen tog ett snöre med vidhängande korfvar och skyndade sig med dem tillbaka till systemen, som med stor oro väntat på honom.

Barnen hade nu god tillgång för några dagar, men deras försök att hitta hem lyckades lika litet som förut. Efter denna tidens förlopp tog korfven slut, och gossen måste åter bort för att skaffa mera. Han kom också nu lyckligt upp på taket till jättens stuga, sakta smygande såsom förra gången, och skaffade sig en ny börda utaf de upplagda läckerheterna, då han åter lugnade jätten med förklaringen att det "bara var en liten, liten fågel".

Men gossen var tvungen att också tredje gången söka skaffa nytt förråd. Systemen ville nu gå med, för att se hur det tillgick. Längre stod han emot, men hon var så envis, att han slutligen måste gifva efter.

Då de kommo till jättens stuga blef likväl flickan rädd och började skrika. "Tyst! tyst! det är icke så farligt som du tror!" sade han till hennes tröst. Likasom vid föregående tillfällen, kröp han också nu upp på taket, der han tog en del korf, hvilken han släppte ned till systemen, som stod nedanför. Jätten hörde nu såsom vid de förra tillfällena något som rörde sig på taket, och dundrade också nu en fråga: "Hvad är det som rör sig deruppe?" — "Bara en liten, liten fågel", svarade gossen veckt. Men flickan kunde då icke hålla sig från att skratta, utan det hördes ett högljudt "hi, hi, hi!" Gossen blef då rädd och skulle skynda sig bort ifrån stället, men han snafvade och föll ned genom ett hål i taket. När flickan såg det, blef hon åter mycket rädd, så att hon sprang undan in i skogen så fort hon förmådde. — "Jaså!" röt jätten, då gossen föll igenom taket ned i stugan. "Nu ser jag hvilket slags liten fågel du är! Gumma! tag pojken och göd honom dugtigt, så att vi må få en god stek af honom!" Jättinnan gjorde såsom hennes man befällt, tog gossen och ställde honom i en djup tina, der hon sedan födde honom med nötkärnor och söt mjölk, som verkliggen gjorde att han fetmade förunderligt fort och mycket. Gödningen fortsattes en tid, men jätten ville nu försöka huruvida gossen icke var färdig att sättas på spettet, och befalle honom derfore att sätta upp ett finger; men gossen var både misstänksam och slug, så att han i stället för fingret stack upp en pinne ofvanför brädden af kärlet, der han blifvit insläppt. Jätten tog tag i pinnen, men fann att den var för hård, ty han trodde att det var kött han undersökte. Hullet skulle vara mycket fylligt och mjukt, påstod han, och befalle kvinnan att gifva gossen dubbel utfodring med nötkärnor och mjölk.

Några dagar derefter kom jätten åter till tinan för att se om icke gossens kött nu skulle vara fett som bara smör. Fin-

gret skulle åter tagas till prof. När jätten nu åter fick känna på pinnen, som gossen stack ut genom gallerkanten, och kände att den var lika kärf och torr som förra gången, undrade han mycket öfver att så stark fouragering icke gjort någon förändring i hullet. Hustrun fick nu bannor, men hon invände, att det icke måtte ligga i pojkens natur att taga hull; det tjente således till ingenting att proppa i honom mera. "Om det förhåller sig på det viset", mente jätten, "kan man så gerna slagta honom med ens, och jag skall genast gå ut och bjuda några vänner på kalaset. Under tiden kan du elda ugnen och steka pojken." Jättinnan tyckte också att det var ett klokt råd och lofvade följa det. Jätten sadlade derefter sin lilla häst och begaf sig på sin resa.

När han var borta tog hustrun upp gossen ur det käril, der han suttit förvarad. Hon hade då redan eldat ugnen. Han blef nu befalld att lägga sig på brödspaden, men han, som såg lifvet i fara, gjorde sig drumlig, så att han tumlade ned så snart jättinnan tog i det långa skaffet på verktyget. Detsamma skedde flera gånger. Den gamla damen blef förargad och ovetvig för en sådan dumhet som han visade. Men han undskyllade sig med sin oerfarenhet. "Men", sade han, "om ni, mor, vill visa mig huru jag skall sitta på spaden, så skall jag sitta på samma sätt och sitta stilla som en sten." Det tyckte jättinnan var förnuftigt taladt, och derföre satte hon sig på spaden med ryggen vänd åt gossen. Qvickt som en tanke fick gossen tag i skaffet och skjutsade karingen in i ugnen innan hon hann sansa sig till motstånd. Derpå slog han igen ugnsluckan. Så gick det med jättinnan.

Gossen dröjde icke att samla så mycket mat han kunde bära, hvarefter han skyndade att uppsöka systemen. Han råkade henne också riktigt i den lilla hyttan, som han trasslat ihop åt henne första natten af deras vandring. Alldenstund de aldrig trott sig få återse hvarandra, var sammanträffandet oändligen glädjande, såsom man väl kan föreställa sig. Hon hade gråtit oupphörligt hela tiden, hon trodde att brodern blifvit uppslukad af trollet.

När jätten kom hem, undrade han storligen att hustrun icke kom ut att taga emot honom och helsa honom välkommen hem. "Men", tänkte han för sig sjelf, "hon har nu så många bestyr till kalaset, att hon icke har tid att tänka på mig." Emellertid steg han ur sadeln och gick in i stugan, der han till sin ännu större förundran icke såg en skymt af hustrun. "Kanske hon gått ut i skogen för att hemta bränsle", tänkte han. Emellertid ville han se efter "om pojken var väl stekt". Men då han öppnade ugnsluckan fick han se hustrun der sittande, men uppbränd till bara kol och aska. Denna förskräckliga syn, jemte ondskan öfver att ha blifvit så öfverlistad, gjorde att hans hjerta brast och han föll död ned på stället.

Några dagar sednare, då barnens matförråd var förtärdt, tyckte gossen att man väl borde se efter huru det stod till hos jätten. Men den gången tillät han icke flickan att få följa med. När han kom fram till stugan, kröp han på vanligt sätt upp på taket, och tittade ned genom rökhålet. Hans glädje blef obeskriflig, då han såg jätten ligga död framför ugnsmunnen. Det fortaste han kunde sprang han nu till systemen med denna glada underrättelse. Derefter gingo de tillsammans till jättens hem, och samlade der tillhoppa allt det guld och silfver och dyrbarheter som de båda trollen egt.

På andra sidan om jättens stuga funno de en gångstig genom skogen. Den följde de ett stycke, och kommo slutligen hem i säkerhet. Och så slutas min historia.

6. Den öfverlistade Jättinnan.

(Varierad berättelse.)

I djupaste gömmorna i en skog bodde en gammal grym jätteqvinna, som hade stor åtrå efter kött af små barn, dem hon brukade locka till sig med läckerheter, som af barn äro mycket omtyckta. När hon väl fått dem i sina klor, brukade hon steka och äta upp dem.

Icke långt ifrån henne bodde en fattig backstugusittare, som hade en son och en dotter. Han hade föga att äta, och skickade fördenskull barnen ut i skogen för att plocka bär. De gingo dit, och efter någon stund kommo de till en hög kulle, der de sågo en liten koja, hvars tak bestod af tårtor. De voro hungriga och rådslogo med hvarandra, och kommo till det slutet, att de bra gerna skulle vilja hafva några utaf dessa läckerheter. Gossen kröp lätt upp på taket, men den gamla jättinnan — ty det var hon som bodde i stugan — hörde buller öfver sig och frågade med en skärande röst: "Hvilken är det som snaskar med mina tårtor?" — "Bara små englar", svarade gossen. — "Ät då i fred!" yttrade qvinnan. Gossen tog en mängd tårtor, och bar dem i säkerhet till sin syster.

Då dessa voro förtärda, gingo barnen åter till jättinnans stuga för att skaffa sig mera. Gossen försökte väl afråda systern från att följa med, men hon ville nödvändigt gå. När de kommit upp på taket, och voro i full fart med att fylla sina fickor med tårtor, frågade jättinnan såsom förut: "Hvad är det deruppe?" — "Bara små englar, bara små englar!" svarade gossen. Saken skulle nu hafva slutat lyckligt, om inte flickan sjungit ut: "och jag, och jag". Detta tillägg upplyste käringen om rätta förhållandet, och utan allt dröjsmål fattade hon tag

i barnens ben, som hängde ned genom ett hål i taket. Så drog hon dem båda ned i sin bostad, hvarvid hon sade: "Jo, det var ena vackra englar, kära söta! — Nu skall jag få sköna stekar af er", tillade hon.

Hon frågade nu flickan huru hennes moder brukade göra, då hon slagtrade svin. "Hon sticker dem med en knif, kan ni veta", svarade flickan. — "Nej, inte så", afbröt gossen, "hon stryper dem." — "Då blir det på det sättet jag kommer att göra af med er båda två", sade jättinnan, hvarefter hon också genast började göra i ordning en snara.

När den var färdig, slängde hon den om gossens hals, så att han föll ned såsom död. "Hvad! är du död redan?" frågade hon. — "Ja, det är jag visst, det!" svarade den lille skälmen. — "Väl inte alldeles heller", anmärkte hon, "ty om du vore död, skulle du väl inte tala heller." — "Jag talar bara för det att det är lämpligt att säga det riktigt hur min moder gör; hon slaktar aldrig sina grisar förrän de äro feta." — "Då vill jag icke heller slagta dig och din syster förrän I ären i riktigt beskaffenhet", yttrade jättinnan, sedan hon litet besinnat sig.

Hon satte nu ned dem i ett kärl, och frågade vidare: "Hur gör er mor, då hon göder svin?" — "Med säd och diskvatten", svarade flickan. — "Åh nej!" afbröt henne gossen; "hon gifver dem nötkärnor och söt mjölk." — "Då skall jag gifva er sådant", slutade jättinnan samtalet.

Under en tid af några dagar besåg hon dem för att utröna huruvida de togo hull. "Sätt upp fingrarne, så att jag får se om I ären färdiga att slagtas!" befalle hon. Flickan ämnade just lyda tillsägelsen, då gossen förekom henne med att, i stället för fingrarne, sticka upp ett stycke trä. — "Nej", mumlade trollet, "än ären I icke mogna till slagt." — Hon kände nämligen på stickan, som hon fann allt för hård. — "Jag måste göda er litet längre", tillade hon.

Vid hennes nästa besök ville hon, likasom första gången, känna på deras fingrar, men i stället för dessa, stack gossen upp ett stycke tobaksstjolk, som legat på botten i deras förvaringskärl. Jättinnan skar med en knif deri, och tyckte sig, af mjukheten, kunna sluta till att gödningen verkat, samt att de nu voro lagom för knifven.

Hon tog derföre upp dem ur kärlet ut i stugan, och sedan hon eldat upp ugnen, befalle hon dem sätta sig på brödspaden. Flickan var genast färdig härtill, men gossen skuffade undan henne och satte sig sjelf dit. I detsamma, då hon skulle skyffla in honom, kastade han sig ned, liksom af våda och att han förlorat balansen. Samma sak gjorde han alltid och för hvarje gång då jättinnan skulle kasta in honom. Slutligen blef hon ond, men vreden mildrades något, då gossen sade henne mycket inställsamt, att om hon sjelf ville visa honom huru han borde sätta sig för att sitta rätt, så försäkrade han

att det näst derefter skulle gå mycket bra. Hon gick in på det förslaget och satte sig på redskapet, men i samma ögonblick tog gossen tag i skaffet och skjutsade in trollkärningen sjelf i ugnen, och slog igen ugnsdörren efter henne.

Bäckstugusittarens barn satte sig då i besittning af allt dyrbart som fanns i stugan, samt återkommo till fadern. Men ingen har sedermera sett efter huru det stod till i jättinnans stuga. Således kan jag icke med visshet säga, om det blifvit riktigt slut med trollet.

7. Jättens fyra skatter.

Det var en gång en fattig torpare och hans hustru, som hade tre söner. De två äldsta arbetade hos fadern i skogen och på hans lilla torp, men den yngste höll sig hemma hos modern och hjälpte henne i hushållet. Detta misstyckte de båda äldre bröderna, som kallade honom "morsgris", och snäste honom vid alla tillfällen.

Slutligen dogo de gamla, och sönerna skulle dela arvet. Men de äldsta togo allt som var af värde, och lemnade intet kvar åt den yngste mer än ett degtråg, hvarvid den äldste gjorde den anmärkningen, att "då den yngste alltid hölls med bakning (och att spela fiol), kunde tråget just vara lagom åt honom". Men den yngste tänkte inom sig, att, huru uselt arf det bestods honom, skulle han likväl söka begagna det på bästa sätt. Likväl beslöt han att icke längre stanna kvar i hemmet. Han tog derföre afsked af bröderna och begaf sig bort för att söka sin lycka i vida världen.

Han tog med sig tråget; och så kom han till en sjö; då diktade han tråget och nyttjade det till båt. Två stänger tjernade honom till åror.

Då han kommit till andra stranden fick han se ett kungligt slott. Dit gick han och begärde få tala med kungen. Kungen frågade honom hvilken han var och hvad han önskade. Han svarade: "Jag är en fattig torpare, som eger ingenting här i världen mer än ett degtråg. Men jag har kommit hit för att söka få tjänst." — Kungen log och sade: "Sannerligen har du ett klenf arf, men lyckan tager ofta underliga vändningar." Han blef upptagen bland konungens tjenare, och blef snart för sitt utmärkta förstånd omtyckt af alla.

Kungen hade en enda dotter; hon var både fager och klok, till och med så att hennes skönhet och djupa förstånd blefvo ett stående samtalsämne. Friare kommo från östan och vestan att begära hennes hand, men hon afvisade alla, och förklarade

sig icke gifva sitt ja åt någon, som icke kunde lemna henne det "gyllene svärd", de tre "guldhöror", den "gyllene lampa" och den "gulddarpa", hvilka alla dyrbarheter egdes af en jätte, som bodde på andra sidan sjön. Mången konungason och mången kämpe hade gått att söka dessa skatter, men ingen hade någonsin kommit tillbaka, emedan jätten hade tagit och uppätit dem alla. Detta förhållande gjorde kungen mycket bekymmer, emedan han fruktade att aldrig kunna få en måg, och följaktligen ingen arfvinge till thronen.

Då den nye hof-tjenaren fick höra detta, sade han till sig sjelf: "Att vinna en prinsessa vore väl värdt ett äfventyr." Han begärde företräde hos konungen, fick det, och angaf inför honom sin önskan att våga sig i fara för prinsessans skull, men konungen blef vred, när han hörde en sådan förmätenhet. — "Hvad!" sade han, "är det för en sådan yngling som du, att gifva dig i delo med en jätte, som besegrat alla sina vederdelomän?" Men tjenaren förnyade sin anhållan, och då kungen såg att det var ynglingens bestämda föresats, mildrades harmen, och han gaf sitt tillstånd samt tillade med godhet: "Ditt lif beror af detta äfventyr; var försigtig! jag skulle ogera förlora dig!"

Före dagningen på morgonen brukade jätten gå i sin lada och börja tröska. Bullret af hans slaga hördes genljuda i bergen rundtomkring. Ynglingen lade en mängd småsten i sin väska, och kröp upp på ladutaket, på hvilket han gjort små hål för att kunna se hvad som föregick derinne. Jätten bar alltid "guldsvärdet" vid sin sida. Detta svärd hade den egenkapen att gifva ifrån sig ett starkt klingande ljud, när dess egare var uppretad. Under det att jätten tröskade släppte pagen ned en sten som föll på svärdet, hvilket genast började klinga. "Hvarför klingar du?" frågade jätten och såg på svärdet; "jag är icke ond nu." Han återtog sitt arbete, men snart åter klingade svärdet för andra gången. Jätten höll upp med tröskandet, och rynkade ögonbrynen, men började åter sitt arbete. Men då det för tredje gången klingade i svärdet, som hängde vid hans sida, föll han i raseri, spände af sig bältet, med hvilket vapnet var fästadt vid hans sida, och kastade det ut genom dörren. "Ligg der nu, ditt nöd, till dess jag slutat tröska!" yttrade han dervid. Men pagen lät icke svärdet länge ligga kvar på marken; tvärtom skyndade han sig ned ifrån taket och bemäktigade sig den gyllene prisen, hvarmed han skyndade till sin båt och rodde sedan af alla krafter öfver till andra sidan, der han gömde sitt byte.

Följande dag tog han något litet förråd af korn samt ett trådnystan i sin väska, och begaf sig till jättens hem, der han gömde sig i närheten. Sedan han der legat något på lur, icke långt ifrån sjöstranden, fick han se jättens guldhöns. Deras fjädrar glänste präktigt i solen. Han smög sig på dem, och

med tillhjälp af sädeskornen, som han småningom fälde ned för dem, narrade han dem slutligen i båten, der han band om dem med tråden, som han just för det ändamålet tagit med sig. Då rodde han med all makt öfver till andra stranden samt nedlade dem der bredvid det förtrollade svärdet.

Tredje dagen lade han bergsalt i väskan, for öfver sjön, och gömde sig såsom vanligt. Mot natten såg han att det rökte starkt ur jättens skorsten. Deraf drog han den slutsatsen, att jätten kokade sin mat för qvällen. Så steg han upp på taket till byggnaden och tittade genom en spricka på ett bräde ned i rummet, och såg der en stor gryta på elden. Då tog han salt ur sin väska och släppte det ned i grytan, hvar-efter han åter drog sig ned ifrån taket och gömde sig för att afvakta utgången.

Efter någon stund lyfte jätten den stora grytan af elden och slog derutur upp i en stor skål den gröt eller välling, som kokat i grytan; skålen satte han på bordet. Han tycktes vara mycket hungrig och började således med god matlust sin ätning. Men då han tagit en sked gröt i munnen och fann att det var liksom bara salt, stampade han ilsket med foten och svor att han fått förgift. Hans hustru försäkrade deremot att gröten var alldeles såsom den skulle vara. "Så åt den då sjelf!" röt jätten, "ty jag vill bli hängd, om jag rör något af din tillredning." — Jättinnan försökte smaka gröten, men vid första skeden grinade hon förskräckligt och spottade ut den, och förklarade vildt: "Sådant otäckt tyg hade hon aldrig förr känt."

Jättinnan hade nu intet annat att göra än laga till en annan qvällsvard åt mannen. Hon tog ned guldlampan från väggen, der hon hängde, och med denna i ena handen och ett ämbar i den andra, gick hon hastigt ned till brunnen för att hemta vatten. Men medan hon fyllde ämbaret, och då stod framlutad, kom pagen smygande bakom henne, tog henne i härlarne och hvälfde henne hufvudstupad ned i brunnen. Då passade pagen på och tog guldlampan, som jättinnan ställt ifrån sig på brunnskanten. I triumferande glädje bar han den till båten, och rodde öfver till andra stranden af sjön.

Medan detta tilldrog sig, satt jätten och undrade på att hustrun dröjde så länge ute, och då tålamodet förgick honom, sökte han henne, men hon var ingenstädes till finnandes. Slutligen hörde han ett plaskande i brunnen, hvilket han fann härröra från jättinnan som bråkade i vattnet. Med stor möda och svårighet lyckades han slutligen att få upp henne på marken, och då hon något lugnat sig, frågade han: "Hvad har det blivit af guldlampan?" — "Det vet jag inte", svarade karingen, "allt hvad jag vet är, att någon kom bakom mig och slängde mig hufvudstupad ned i brunnen."

Jätten var nu mycket modstulen. Med klagande ton yttrade han: "Tre af mina skatter hafva gått förlorade, och jag

har nu bara gulddharpan kvar; men den tjuf, som tagit det öfriga, han må vara hvilken som helst, skall icke få den, ty jag vill försäkra den med tolf lås."

Medan jätten så beklagade sig, satt hans vederpart på andra sidan sjön och fröjdade sig åt sin lycka. Men största vådan återstod ännu, den att eröfra gulddharpan. Längre grubblade pagen öfver denna punkt, men han kunde icke tänka sig något sätt som lofvade framgång. Emellertid beslöt han att åter fara öfver sjön och låta saken bero på omständigheterna.

Han begaf sig alltså dit, och såsom förut var han väl betänkt att gömma sig i grannskapet af jättens hemvist, men denne var nu så uppmärksam på alla ljud, att han visst icke skulle låta taga sig sofvande. Så fick han en gång se pagen och anropade honom genast och tog honom fast. "Nu har jag dig", sade det utsinniga trollet. "Ingen annan än du har tagit mitt guldsvärd, mina tre guldhöns och min guldlampa." Pagen trodde sin sista stund vara kommen, och föll på knä i sin ångest och bad om förskoning, så ville han aldrig mera falla sin besegrare besvärlig." — "Jag skall nog se till att det icke kan ske", röt trollet; "ännu har ingen kommit lefvande ur mina händer." Han instängde honom i ett skåp, i afsigt att göda honom med nötter och mjölk.

Fastän pagen nu var fången, tog han likväl mod till sig, åt och drack sin mjölk. Så gick det till en tid, men slutligen ville jätten erfara huruvida den fångne var färdig att användas till kalas. Han gick då till skåpet och borrhade ett hål i sidan derpå, samt befalle fängen att sticka ut ett finger, men denne märkte oråd och stack ut ändan af en nybarkad alpinne. Trollet skar deri med en knif, och den röda saften rann ut och syntes såsom blod; men emedan träet var hårdt för känseln, antog han att fången var eländigt mager, och gaf honom därför dubbel portion af goda saker.

Vid jättens andra besök stack fången icke heller då ut sitt finger, utan en morot, som händelsevis fanns i matskåpet. När skärningen nu tog allt igenom, förmodade jätten att hans fånge var alldeles färdig till en god maträtt.

Han sade fördenskull följande dag till hustrun: "Mor, ynglingen är fet nog nu. Stek honom, och medan du bestyr om det, vill jag gå ut till mina vänner och bjuda dem på middag." Jättinnan lofvade göra så, och gjorde ugnen i ordning. När den var tillräckligt het, befalle hon fången sätta sig på brödspaden; men då hon tog tag i skäftet, låtsade han ofrivilligt falla ned derifrån. Detsamma hände ett dussin gånger. Slutligen blef jättinnan mycket ond, och blef ovettig på honom för hans klumpighet. "Då vill jag visa dig!" sade kärningen. På ordet följde handling. Med krokig rygg och knäna uppdragna under hakan satt hon sjelf på brödspaden, men knappt hade hon kommit i den ställningen, förrän pagen fattade i handtaget

och skuffade in trollet i den heta ugnen, samt slog igen ugnsdörren efter henne.

Ynglingen tog nu hennes pelsrock, stoppade upp den med halm och lade den på sängen. Tillika blef han varse jättens stora nyckelknippa, öppnade snart de tolf låsen, som denne omtalt, och bemäktigade sig den så mycket efterlängtade guldharpan, med hvilken han skyndade till sin båt, som låg gömd i vassen vid stranden.

En stund sednare kom jätten hem. "Hvar i all verlden kan min hustru vara?" tänkte han för sig själf, då jättinnan ingenstädes syntes till. Men då han kastade ögonen på sängen och fick se henne ligga der, såsom han trodde, utropade han: "Åh! se der! hon har lagt sig till att hvila litet. Ja, det tänkte också jag göra. Men — hon tyckes sofva allt för djupt." Likväl, emedan han väntade gäster hvar stund, ansåg han bäst att väcka henne. Det ville han göra med en glad tillsägelse: "Vakna upp nu, mor!" Då han icke fick något tecken till svar, förnyade han sitt rop, men utan bättre verkan. Då kom han i stort raseri, fick tag i pelsen och — fann då till sin bestörtning att den i stället för omkring käringen bara låg svept omkring en stor halmtuss.

När han gjort den upptäckten, började han misstänka att här var något på tok, och skyndade sig att se efter guldharpan. Men nyckelknippan var borta, de tolf låsen upplåsta, och skatten försvunnen. Och värre än detta hade händt! ty då han öppnade ugnsdörren för att se efter om middagsrätten var färdig, så — fick han se hustrun sittande der, hoptorkad som en mumie, och med förvrängdt ansigte.

Jätten blef utom sig, och med frågande mun rusade han ut för att taga hämnd på den som varit mästaren för alla dessa missdåd. När han kom till sjöstranden, såg han, på icke långt håll, sin fordne fånge sittande i sin båt och spelande på guldharpan, hvars strängar glänste i solskenet, och hennes ljufva toner sväfvade öfver vattnet. Genast sprang han i sjön för att taga brottslingen, men det var för djupt, så att han måste vända om. Då lade han sig ned och började dricka, så att han skulle få sjön läns. Han sväljde nu en så ofantlig mängd vatten, att dervid uppkom en ström, som satte åt landet. Deraf drefs flyktingens båt närmare till jätten, men just i detsamma som han skulle fatta tag i honom, sprack han af det myckna vattnet som han pinat uti sig. Sådan ända blef det på jätten.

Den unge mannen lät jättens kropp ligga der på stranden, och fortsatte glädtigt sin färd öfver sjön. Då han kommit till andra stranden, kammade han sitt vackra guldhår, tog på sig dyrbara kläder och fästade guldsvärdet vid sin sida. Så utstyrd, och med guldharpan i ena handen och guldlampan i den andra, framställde han sig inför konungen, som satt i hög-

tidssalen och hade sin dotter och alla de förnåma församlade. Han fägnade sig åt att få återse den omtyckte tjänaren och lyckönskade honom till hans lyckliga återkomst. Derefter gick äfventyraren fram till prinsessan, helsade henne höfviskt och nedlade för hennes fötter de dyrbara skatterna som tillhört jätten.

Nu var det stor glädje i hela riket, emedan prinsessan icke allenast fått allt det hon önskat, utan också derutöfver en utmärkt friare. Snart lät också kungen fira det unga parets förmålning med mycken pomp och ståt. Men vid kungens frånfälle blef vår riddare vald att efterträda honom på thronen, hvarefter han lefde länge och lyckligt. Och så är det slut på min historia.

I en något afvikande berättelse kallas pagen Plagge, och berättelsen innehåller då att han tagit det "gyllene skinnet" från jätten, och att han för att utföra detta värf tagit med sig ett ämbare med jäst.

Då det lidit långt fram på natten, lågo jätten och hans hustru i djup sömn. Plagge begagnade denna gynnsamma stund, smög sig varsamt in i rummet och tömde ämbaret emellan det värda paret, då de hvilade på den ifrågavarande sökta skatten. Plagge gömde sig derefter bakom dörren för att afvakta utgången på sin åtgärd. "Mor! mor!" skrek jätten under stor förargelse; "hvad dj—n är allt detta i sängen?" En träta uppkom nu mellan det hulda paret, under ömsesidiga tillvitelser. Slutligen ändades trätan med jättens befallning att hustrun skulle stiga upp och skölja "det gyllene skinnet" i den förbi-flytande strömmen.

Fastän detta icke var den gamla frun särdeles i smaken, måste hon likväl lyda sin herrskande herres befallning; hon tog alltså den dyrbara skatten och gick ut. Men knappt hade hon kommit öfver dörrtröskeln förrän Plagge, som i mjugg skrattade åt hela uppträdet, röck skatten ifrån henne och tog den i triumf med sig till andra stranden af sjön.

8. De två Drottningarne.

Det var en gång en gammal elak käring (som många äro väl de). Hon hade en stjuftotter, men också en egen dotter. Den sednare var ful, och till lynne och karakter värre än Hin Onde. Stjuftottern deremot var utomordentligt vacker, och hade ett så behagligt väsende, att hon var omtyckt af alla. Stjufmodern och hennes dotter voro afundsjuka, och visade ständigt ovilja mot den stackars flickan.

Det hände en dag att den sednare blef af stufmodern skickad att hemta vatten ur källan. Då hon kom dit, såg hon en liten hand som räcktes upp öfver ytan, hvarvid en röst hördes säga: "Du flicka, snäll och skön, gif mig ditt guldäple, så skall jag deremot "önska" dig tre goda "önskningar". Den bedjandes ton var så rörande, att flickan bevektes, och lade äplet i den öppnade lilla handen. Derefter lutade hon sig ned öfver källan för att fylla sitt vattenkärl, och tog mycket varsamt, för att icke grumla upp vattnet. Då hon gått derifrån, önskade "källräet" *) att den söta flickan måtte bli tre gånger skönare än hon var; — att, när hon log, en guldring måtte falla ut mellan hennes läppar; — och att röda rosor skulle blomma efter hennes fjät. Ifrån den stunden blef flickan kallad "Hvita Svanen", och ryktet om hennes skönhet spridde sig öfver all land.

Då den gamla stufmodern såg allt detta, blef hon mycket ond, och öfverlade inom sig huru hennes egen dotter skulle kunna få lika älskvärdhet. Och då hon fått veta huru "Hvita Svanen" fått sina egenskaper, skickade hon denna dottern till källan. När hon kom dit, såg hon en liten hand sticka upp öfver vattnet, och hörde en röst som sade: "Älskliga och vackra flicka, gif mig ditt guldäple, så skall jag "önska" dig tre goda "önskningar". Men den gamla kvinnans dotter var både elak och snål, och kunde aldrig förlikas med någon. Också blef hon ovettig, i stället att uppfylla denna begäran, slog undan den upplyftade handen, och svarade: "Inbilla dig inte att du får något guldäple utaf mig!" Derpå fyllde hon ämbaret, och grumlade med afsigt upp vattnet i källan, och gick bort i vredesmod. Källräet kom likaledes i vrede för flickans obehagliga bemötande, så att hon "önskade tre elaka önskningar" öfver henne: "för det första: att hon skulle bli tre gånger fulare än förut; för det andra: att hvar gång hon skrattade skulle en död råtta komma ut ur hennes mun; och för det tredje: att ehvart hon gick skulle ett ogräs växa i hennes fjät." Och så gick det allt framdeles. Deraf blef flickan kallad "Räfrumpa", och om hennes fulhet och elakhet gick ett och samma tal öfver hela landet.

*) Vi ha förut nämnt att en "offerkälla" fanns vid hvarje tempel, der offrens kroppar tvättades före deras offerande, hvilket gällde antingen offren voro djur eller menniskor. Der emottog prestinnan skänker af folket, och deremot gaf hon folket råd emot sjukdomar och för andra världsliga fall. Då dessa prestinnor dogo utan dop och altarets sakrament, troddes de bli förvandlade till elfvor och att de vistades i de ifrågavarande källorna.

Dessa elfvor kallades "källjungfrur". Någon gång hafva också kristna personer sett dem liggande på vattnet i strömmarne, och beskrivas vara af öfverträffande skönhet. Det säges också om dem, att de äro välvilliga mot dem som rensa den heliga källa der en sådan har sitt hem, men att sjukdom och andra motgångar träffa dem som på något sätt oreña deras heliga vatten.

Stjufmodern kunde icke smälta att hennes egen dotter blef föremål för så mycken afsky, till följd af hennes fulhet och lika obehagliga lynne och väsende, under det att "Hvita Svanen" deremot blef allas älskling, till följd af hennes utomordentliga älsklighet och öfriga vackra egenskaper. Denna sednare fick derföre erfara missaktning och ett orättvist bemötande af modern — såsom så vanligt är för stjufbarn.

"Hvita Svanen" hade en broder som var henne mycket kär, och han, å sin sida, älskade henne af allt sitt hjerta; men han hade för lång tid tillbaka lemnat hemmet för att söka sin lycka i världen, och var nu page hos en konung, som regerade i ett aflägsset rike. Men de andra hofherrarne voro afundsjuka mot honom för den nåd som han åtnjöt hos kungen, och de sökte efter skäl att kunna störta honom.

De spanade träget efter hvarje hans företag; och, en dag, kom någon ibland dem inför konungen och sade: "Herre och konung! Vi veta att du icke hos dina tjänare tål någon dålig gerning eller något som är emot lagen. Alltså kunna vi icke fördölja för dig att den utländske pagen, som är i din tjänst, hvarje morgon och afton knäfaller framför en afgudabild." Kungen misstänkte likväl att anklagelsen härledde sig från afund och illvilja, så att han icke syntes tro på deras uppgift. När hofmännen erforo detta, bådo de att han sjelf ville öfvertyga sig derom såsom ögonvittne. De ledsagade honom derföre till pagens rum och bådo honom att titta igenom nyckelhålet. Han gjorde så; och då han såg pagen på knä framför ett vackert måladt ansigte, kunde han icke tro annat än att man talt sanning.

Konungen blef mycket vred, och befalle att pagen skulle inställa sig inför honom, och då det skedde, dömde han honom till döden, för den stora synd, han begått. Men den unge mannen försvarade sig och sade: "Herre konung! Du må icke tro att jag tillbeder en afgud; det är bilden af min egen syster; och jag beder Gud hvarje morgon och afton att han måtte täckas beskydda henne, emedan hon är i en elak stjufmoders våld." Då befalle kungen att bilden skulle bäras till honom. Han kunde då icke upphöra att beundra hennes skönhet. "Om det är sannt som du sagt, att det är din syster", sade han, "skall hon bli min drottning. Du sjelf skall fara till henne och föra henne hit. Men om du sagt osannt, skall du kastas i lejongropen."

Konungen lät på det präktigaste sätt utrusta en galeja, och skickade pagen, tillika med en stark vakt, och dyrbara skänker, för att hemta system till slottet.

Efter en lång och tråkig resa kom den unge mannen till sitt hemland, der han gjorde nödiga förberedelser för att uppfylla sin konungs befallningar. Men då han var färdig till återresan, ville stjufmodern och hennes dotter också följa med

på fartyget. Pagen ogillade förslaget, och afslog först deras begäran; men då "Hvita Svanen" gick emellan för dem, gaf han slutligen efter.

Man satte ut till sjös, men innan kort uppkom en så svår storm, att alla trodde sig skola förgås, men pagen var vid godt mod, och klef upp i tacklet för att se efter land. Han ropade på sin syster, som stod på däck, och sade till henne: "Syster! nu ser jag land för-ut!" Men det blåste så starkt, att hon icke hörde hvad han sagt, utan frågade stjufmodern derom. "Åh!" svarade den elaka qvinnan, "han säger att vi aldrig mer få sätta foten på Guds gröna jord, om du icke kastar den af konungen skänkta guldkronan öfver bord." Då "Hvita Svanen" hörde detta, kastade hon den dyrbara skatten i hafvet.

Efter en stund ropade pagen åter till sin syster: "Nu är det tid att du kläder dig till brud, ty resan är nu snart fullbordad." Men stormen hindrade honom att höras. Hon vände sig åter till stjufmodern och frågade om hon hört hvad hennes broder sagt. "Han säger att ingen af oss mera skall komma till land, om icke du kastar dig i hafvet", svarade käringen. "Hvita Svanen" tyckte att det var mycket underligt, men medan hon grubblade häröfver, sprang stjufmodern fram och skutfade henne i sjön. Hon bortbars af vågen, och upptogs af hafsfrun, som råder öfver alla som omkomma i vattnet.

Då pagen steg ned ifrån masten och frågade stjufmodern om hans syster var i ordning, sade hon honom med många krokodiltårar att "Hvita Svanen" fallit i sjön. Han blef alldeles förkrossad af skräck; och sjöfolket, som visste hvilket straff skulle drabba dem för att de så illa tagit vård om konungens tillämnade brud, voro likaledes mycket förskräckta.

Den gemena qvinnan hittade nu på en ny nedrighet. Hon sade, att om man satte bruddräkten på hennes dotter, kunde ingen veta att "Hvita Svanen" var död. Pagen satte sig med harm deremot, men besättningen, som fruktade för sina lif, dref honom att gifva efter. "Räfrumpan" blef derföre ståtligt prydd med guldringar och kostliga juveler. Men den stackars pagen föll i det djupaste svårmod, ty han kunde icke förgäta sin systems död.

Emellertid kom man i hamn, der konungen och hela hofvet kommo med stor ståt för att emottaga dem. Präktiga matvor voro utlagda för den kungliga bruden att gå på, och hon fördes med stora hedersbevisningar från fartyget. Men då konungen fick se "Räfrumpan", och fick veta att det var denna flicka som var ämnad att bli hans gemål, blef han ytterligt vredgad öfver att ha blifvit så nedrigt bedragen. Han befallte genast att pagen skulle kastas i lejonkulan, men ville icke bryta sitt kungliga ord. Alltså förmälde han sig med den

ohyggliga varelsen, och hon blef på det sättet drottning i stjufsystemens ställe.

"Hvita Svanen" hade haft en liten nätt hund, som hette "Snödroppen", och som hon tyckt alldeles gruffigt mycket om. När hans unga matmoder icke mera fanns, och ingen mera brydde sig om honom, tog han sin tillflykt till slottsköket, och lade sig der framför elden. Om natten, då alla gått till hvila, vaknade den förnämste kocken af att dörren gick upp af sig sjelf, och en liten vacker anka, som hade en kedja omkring halsen, kom in i rummet; och han förmärkte också att öfverallt der fågeln gick fram växte det sköna röda rosor i hennes fjät. Hon gick rakt fram till hunden, och sjöng der dessa ord:

"Lilla "Snödroppen" min,
Förr låg du på sidenkudden fin,
Nu ligger du i gråa askehården;
Min stackars bror ligger i lejonens famn.
Ve! Ve! "Räfrumpan" sofver på kungens arm."

Med en djup suck tillade hon: "Stackare jag! Två nätter ännu får jag komma hit, och sedan får du aldrig mera se mig." Hon smekte den lilla hunden, som å sin sida också var mycket vänlig emot henne. Efter en stund öppnades dörren åter af sig sjelf, och fågeln gick sin väg ut.

Följande morgon plockade kocken upp alla rosorna som lågo strödda på golvet, och prydde med dem kanterna på alla fat som kommo på konungens bord. Majestätet beundrade högeligen de älskliga blommorna, och frågade hvarifrån man fått dem. Kocken berättade då hvad han hört ankan säga åt den lilla hunden. Deröfver funderade kungen mycket, och befallte kocken att inberätta i fall ankan skulle visa sig ännu en gång.

Om natten förnyade ankan sitt besök hos "Snödroppen", och sjöng såsom förut. Bud skickades genast till konungen, men han kom för sent, så att fågeln var borta då han kom dit. Men golvet var också nu öfverströdt med sköna rosor, som spridde den finaste vällykt.

Då konungen således gick miste om ändamålet, beslöt han att, om ankan ännu en gång komme dit, hon ej skulle undkomma honom; och han gömde sig derföre i köket. När han länge väntat, och det drog ut till inemot midnatt, kom ankan in i rummet och gick, såsom vanligt, fram till hunden, och sjöng såsom de förra gångerna.

"Stackare jag!" slutade hon också nu, men med en djup suck; "nu får jag aldrig se dig mera." Derpå smekte hon den lilla hunden, som lika vänligt besvarade hennes smekningar. Just som hon höll på att gå ut, skyndade kungen fram från sitt gömställe, och fattade henne i foten. Men i samma ögonblick förvandlades fågeln till en förskräcklig drake, men kungen fortfor att hålla henne fast. Hon antog nu, efter hvarandra, många olika skapelser — som varg, orm och efter an-

dra ohyggliga varelser — men kungen släppte likväl icke sitt tag. Slutligen återopade "hafsfrun" sin rätt och sitt anspråk, men kungen gaf icke efter. Hon drog i halskedjan så att länkarne gingo sönder med stort gny; men då stod framför konungen en underskön flicka, som han genast igenkände för att vara originalet till den bild som pagen haft, ehuruväl denna lefvande var mycket skönare än bilden. Hon uttalade nu sin tacksamhet för det att kungen befriat henne från "trollets" makt.

Konungen var utom sig af glädje, tog jungfrun i sin famn, kysste henne och förklarade: "Dig och ingen annan vill jag hafva till drottning. Jag ser nu att din broder var utan skuld." Genast befallte han folk att i lejonkulan tillse huru det var med pagen. De utskickade funno till sin stora förvåning att han satt helt lugn och oskadd midt ibland lejonen, som icke gjort honom den ringaste skada. Kungen blef också häröfver mycket glad, och lyckönskade sig öfver att allt slutats så väl. Han fick nu också veta huru de båda syskonen blifvit behandlade af stufmodern.

Då det blef dag befallte konungen att en stor högtid skulle tillställas, och bjöd de anseddaste bland folket i landet att deltaga deri. Medan man satt vid bordet och gjorde sig glad, berättade kungen en saga, hvori han infätat allt som händt de båda syskonen, och huru de blifvit bedragna utaf den grymma och onaturliga stufmodern. Då hans historia var slut, och alla gästerna voro undersamma och sade att sådant brott man aldrig hört talas om, vände han sig till sin svärmoder och sade: "Såsom belöning för min saga vill jag att du skall säga mig hvilket straff den förtjenar som förstört ett så oskyldigt lif?" Den listiga käringen, som likväl icke insåg att hennes egen nedrighet var upptäckt, svarade djerft: "Förtjent? åh! att kastas i en pannmur med smält bly." Derefter gaf han samma fråga åt "Räfrumpan". "Att kokas i tjära", blef hennes svar. Nu kunde konungen icke längre dölja sin vrede, utan steg upp och utropade: "I hafven båda fällt eder egen dom, och den skolen I båda undergå." Den domen gick i verkställighet, under det att ingen mer än "Hvita Svanen" sökte bedja för brottslingarne.

Konungen firade sedan sitt bröllop med den sköna brud som han valt, och alla tyckte att en mer älsklig qvinna aldrig funnits till i verlden. Pagen fick till gemål konungens egen syster, och detta gjorde också stor glädje i landet. Båda paren lefde länge lyckliga tillsammans, och hade talrik afkomma — sönerna tappra och döttrarne sköna och dygdiga; och om berättelsen är tillförlitlig, blomstra de alla till närvarande dag.

9. De sexhundramila Stöflarne.

Det var en gång en bonde, som bodde långt bort i skogen. Nära till hans stuga fanns en äng, med ovanligt vackert gräs. Han satte mycket värde på det fältet, och var mera mån om det än om alla sina andra egor. Men om sommarmorgnarna såg han att gräset var mycket nedtrampadt, och det af människofötter, såsom man kunde se på spåren i dagen. Detta gjorde honom ledsen, och han ville gerna veta hvilken det var som gjorde honom denna skada.

Han övertänkte först huru han skulle göra för att få rätt på dem som gjorde honom denna förtret, men slutligen afgjorde han saken så, att han skulle skicka dit sin äldste son för att hålla vakt. Den unge mannen lofvade göra sitt bästa, hvarefter han gick att bestyra det ärende som var honom anbefaldt. Det är svårt att säga huru det kom sig, men han hade icke länge suttit på utkik, förrän han kände sig tung, och innan midnatten låg han i djup sömn. Hans hvila var så ostörd, att han icke vaknade förrän solen stod högt på himmelen. Fastän gräset var lika nedtrampadt nu som vanligt, kom han hem lika slug som han gått bort.

Följande natten skulle den andra sonen i ordningen hålla vakt. Han talade stora ord om sin föresats att skaffa ljus i saken. Men likasom den äldre brodern somnade han snart, och vaknade icke förrän dagen var ljus. Gräset befanns emellertid trampadt såsom alla andra nätter, och han kom hem till fadern utan att kunna förklara hemligheten.

Det der öfvergick bondens förstånd, och han beslöt att icke vidare bry sig om hela saken. Men då kom den yngste sonen till honom och bad att få försöka sin lycka. "Ja, det var likt till det", svarade gubben, "just som du, som är så ung, skulle kunna hålla bättre vakt än dina äldre bröder." Men ynglingen vidhöll sin begäran och fick slutligen tillstånd, så att han gick bort till den vackra ängen, fastän fadern och bröderna trodde sig rätt väl kunna gissa huru hans företag skulle slutas.

Ynglingen vakade både länge och väl, men allt blef tyst ända till tidigt i dagningen. Då hörde han ett sus i luften, liksom af fåglar under flygt, och strax derefter kommo tre dufvor flygande förbi honom och slogo ned på ängen. Men genast derefter lade de bort sina "fjäderhamnar", och stodo der såsom tre sköna jungfrur. De började en dans med hvarandra i gröngräset. Deras rörelser voro så lätta och luftiga, att deras fötter tycktes knappt röra vid marken. Nu förstod ynglingen att det var dessa som trampat i gräset; men han var i

alla fall nyfiken att se hvad de tre flickorna skulle göra. I synnerhet den ena var utomordentligt älsklig, och han sade fördenskull inom sig: "Den der skulle jag föredraga framför alla flickor i hela världen." Sedan han en stund iakttagit deras rörelser, smög han sig sakta fram till deras "fjäderkappor" och tog dem. Derefter gömde han sig strax invid der de legat för att se huru äfventyret skulle slutas.

Litet före solens uppgång slutade flickorna dansa, och beredde sig till affärden; men de kunde icke hitta sina kappor. Det skrämde dem mycket, och i ett tillstånd af stor bestörtning sprungo de alla, hvar åt sitt håll, för att söka dem. Slutligen kommo de till det ställe der den unge mannen låg, och frågade om han tagit deras kappor, och om så var, bönföllo de med honingssöta ord att han måtte gifva dem dessa kappor tillbaka. "Ja!" svarade han, "jag har edra kappor, men jag vill icke gifva er igen dem, utan på två vilkor." När flickorna funno att deras böner intet hjälpte, måste de besluta sig att gå in på hans förslag, och de uppmanade honom då att säga hurudana villkoren voro, samt lofvade att noga uppfylla dem. "Mitt första vilkor", sade han, under det han vände sig till den ena som vunnit hans tycke, "är att du säger mig hvilken du är och hvarifrån du kommer?" — "Jag är en konungadotter", svarade hon, "och dessa äro mina hederstjenarinnor; vi komma från palatset, i öster från solen och norrut från jorden, dit ingen dödlig kan komma." — "Mitt andra vilkor", fortfor ynglingen, "är att du, förtjusande prinsessa, lofvar mig din tro, och utsätter en dag för vårt bröllop, ty dig, allenast dig, vill jag hafva till brud."

Solen var nu nära att komma på trädtopparne, och det var således högsta tiden för de tre flickorna att komma bort. Således måste konungadottern gifva efter. Ynglingen tog henne i sin famn och de svuro hvarandra evig trohet. Då lemnade han dem fjäderkapporna, och efter ett mycket ömt afsked, höjde de sig i luften, och voro genast ur sigte. Då det blef full dager, återvände ynglingen hem, der han fick många frågor om hvilka underliga saker han kunde hafva sett under sin nattvakt. Men han var mycket förbehållsam, och sade att han fallit i sömn och således icke sett någonting. Hans bröder gäckades derföre med honom och gjorde narr af honom för det att han trots sig kunna uträtta något der de, med sin större erfarenhet, misslyckats.

Andtligen kom den dag som prinsessan utsatt till deras giftermål. Ynglingen gick då till sin fader och bad honom tillstålla en högtid för tillfället, och att dertill bjuda släktingar och vänner. Den gamle gaf sitt bifall, och alla möjliga goda saker kommo på högtidsbordet.

Nära midnatten, då gästerna voro församlade, hörde man skrammel af hjul utanför huset, och i nästa ögonblick kom en

praktig vagn fram till dörren, dragen af utvaldt sköna hästar. Sällskapet visade högsta öfverraskning. I vagnen satt den sköna prinsessan, uppvaktad af sina fruntimmer. Ynglingen helsade henne hjertligt, och berättade då för gästerna hvad som händt honom den natten då han höll vakt om faderns äng. Bröllopet firades behörigt, och mången skål dracks för parets lycka och välgång; och alla som sågo den vackra bruden lyckönskade brudgummen att hafva gjort ett så lyckligt gifte.

Följande morgon, före dagningen, sade honom bruden att hon måste begifva sig bort. Ynglingen blef förtviflad, och frågade hvarför hon icke skulle välsigna honom längre med sin sammanvaro. Men hon sade honom: "Min fader, som regerade i det vackra slottet, öster om solen och norr om jorden, blef dödad af trollen, och jag hålles i hårda band af dem, så att jag endast en kort stund under midnatten kan få komma ut; och om jag icke återkomme före solens uppgång, skulle det kosta mitt lif." När ynglingen hörde detta, ville han icke längre kvarhålla henne, utan önskade henne trygg och lycklig hemkomst. Vid afskedet gaf hon honom en guldring, och hennes fruntimmer skänkte honom hvardera ett äple af guld. Så satte sig bruden och de uppvaktande i den gyllene vagnen och försvunno hastigt.

Ifrån den dagen var ynglingens sinnesro försvunnen. Han tänkte ständigt på huru han skulle kunna komma till det der slottet som låg "öster om solen och norr om jorden". En dag kom han till sin fader och begärde hans lof att resa för att upptäcka sin brud. "Gör såsom du vill", svarade den gamle; "men det är icke mycket likt till att din resa länder till någon nytta." Men han tog afsked af sin slägt och begaf sig bort ensam.

Öfver berg och dal, och igenom flera stora konungariket vandrade han, utan att möta något som kunde gifva honom ledning att finna det sköna slottet som han sökte efter. Men så kom han en dag till en skog, der han hörde mycket buller och bråk, och då han kommit närmare, fann han två jättar, som voro i häftigaste träta. "Hvad är det som I tvisten om?" frågade han. — "Jo!" svarades det, "vår fader är död, och vi hafva delat arvet efter honom, med undantag af ett par stöflar, om hvilka vi icke kunna bli eniga." — "Det bör kunna lätt förlikas", inföll ynglingen; "eftersom I icke kunnen åsämjas om hvilkendera skall få stöflarne, så kan ju jag få dem. Jag är en vandrare och har långa vägar att gå." — "Hvad du säger, kan vara riktigt", sade den ene; "men det är icke med dessa stöflar såsom med andra stöflar, ty den som har dem på sig kan taga sexhundra mil i steget." Då ynglingen hörde detta, blef han ännu mera lysten att komma i besittning af de dyrbara stöflarne, och han föreställde jättarne att just derföre

borde de skänka dem åt honom, så att de icke mera blefve anledning till osämja emellan dem såsom bröder. Han talade så väl, att de begynte tycka hans tanke väl vara riktig, och de skänkte honom verkligen de underbara stöflarne. Ynglingen drog dem strax på sig, och fortsatte sin vandring i aflägsna länder.

Efter någon tids förlopp kom han till en annan stor skog, der han åter hörde stort oväsande. Det kom af två jättar som med stort buller bytte ord med hvarandra. "Hvarför tvisten I båda jättar?" frågade han. — "Emedan vår fader är död", sade den ene, "och vi hafva delat hans saker, men här är en rock som vi icke kunna komma öfverens om." — "Den saken kan lätt hjälpas", menade ynglingen. "Jag är en vandrare och har långt att gå; låt mig få den!" — "Det der kan vara godt och väl", inföll den ene jätten, "men den der rocken är icke lik andra rockar, ty hvar och en som får den på sig blir osynlig." Då ynglingen hörde detta, blef han ännu mera lysten efter att få denna förtrollade rock, och sade fördenskull att de, för att slita tvisten, borde låta honom få den. Också anförde han andra starka skäl, så att de slutligen gingo öfver på hans tanke och läto honom få rocken. Vandraren tog den genast på sig och reste vida, vida omkring i främmande länder.

En lång, lång tid fortfor han att vandra vidare; ännu en gång kom han i en stor skog, der ett tredje par jättar högljudt bytte ord. "Hvad grälen I om?" frågade han. — "Jo, vår fader är död, och vi skola dela mellan oss hvad han lemnat efter sig. Allt är också deladt, utom ett svärd, som vi icke kunna komma öfverens om", svarade båda på en gång. — "Åh! den saken är lätt hjälpt", sade ynglingen. "Gif mig vapnet till skänks! Jag har långt att gå, och kan hafva nytta utaf det på resan." — "Det kan man icke tvifla på", inföllo båda jättarne på en gång. "Men detta svärdet är icke såsom andra svärd, ty om man bara med spetsen rör vid någon person, så är densamma död, och om man med fästet vidrör en död, så qvicknar han vid och blir åter lefvande." När ynglingen hörde detta, blef han ännu ifrigare att få detta vapen. "Låt mig få det!" sade han. "Om så sker, så återstår ingen anledning mer till oenighet emellan er." Hans öfvertalande gjorde verkan, så att jättarne slutligen lemnade honom svärdet. Då han spänt det vid sin sida, dragit på sig de sexhundramila stöflarne, och iklädt sig den förtrollade rocken, tyckte han sig vara mycket väl utstyrd på sin långa och tröttsamma resa.

En afton kom han i mörkret till en öde trakt, som tycktes vara utan ända. Då han såg sig omkring efter tak öfver hufvudet, såg han på långt håll ett svagt sken emellan träden. Han gick deråt och fann det komma ifrån ett uselt hybble, der en gammal gumma bodde. Af hennes utseende kunde man tro att hon öfverlevvat så många släkten som annat folk vintrar.

Ynglingen steg in och talade vänligt till henne samt bad om tillåtelse att få tillbringa natten under hennes tak. "Hvilken är du som talar så vänligt?" frågade hon, och tillade: "Fastän jag bott här medan tolf ekskogar växt upp och åter ruttnat, har jag aldrig förr träffat någon som tilltalt mig på så vänligt sätt." — "Jag är en stackars vandrare som söker ett skönt slott öster om solen och norr om jorden; kanske skulle ni, min goda mor, kunna säga mig vägen dit?" — "Nej", svarade hon, "det står icke i min makt; men jag hafver makt öfver djuren på marken, och något af dem skulle kanske kunna visa dig dit." Ynglingen tackade och begaf sig till hvila.

Tidigt på morgonen, just då solen gick upp, befallte hans värdinna sina undersåter att träda inför henne. Till åttlydnad häraf kommo björnar, vargar, räfvar och alla andra djur utspringande ur skogen och frågade hvad hon befallte. "Kan någon ibland er veta vägen till det sköna palats som ligger öster om solen och norr om jorden?" frågade hon dem. Djuren höllo en lång rådplägning, men slutet blef att alla voro okunniga härom. "Jag kan icke sjelf gifva dig bistånd här", förklarade gumman, "men jag har en syster som råder öfver fiskarne i hafvet. Kanske skulle hon kunna gifva dig upplysning." Derpå tog ynglingen afsked af sin godsinta värdinna, tackade henne för godt råd, och begaf sig vidare bort.

Sedan han åter vandrat en lång, lång tid, kom han sent en afton till en stor vildmark. Medan han såg sig om efter en hviloplats för natten, fick han se ett ljus på långt afstånd. Det kom ifrån en till utseendet mycket förfallen koja nära hafsstranden. Då han kommit derin, fann han en gammal gumma, som, efter utseendet, måste hafva öfverlevat flera släkten än andra människor månader. Sedan han framfört hennes systems helsingar, frågade han om han kunde få hvila der öfver natten. "Hvilken är väl du som kommer hit och talar så höfligt med mig?" frågade hon, och tillade: "Fastän jag bott här medan tjugofyra ekskogar kommit till mögnad och tjugofyra ekskogar dött bort, har jag aldrig förr blifvit så vänligt tilltalad." Han svarade: "Jag är en stackars vandringsman, som söker ett vackert slott som ligger öster om solen och norr om jorden. Kanske kan ni, min goda mor, visa mig den rätta vägen dit?" — "Nej!" svarade hon; "men jag råder öfver fiskarne i hafvet, och kanske skulle någon af dem kunna biträda dig." Ynglingen tackade och begaf sig till sin bädd.

I dagbräckningen kallade drottningen på sina undersåter. Snart framkommo hvalfiskar, delfiner, laxar och andra utaf det fjälliga släktet, för att efterfråga hvad deras herrskarinna befallte. Hon sporde dem huruvida de kände vägen till det sköna slottet som låg öster om solen och norr om jorden. Fiskarne rådslogo sinsemellan, men ingen ibland dem kunde gifva besked om det som man ville veta. "Du ser nu", sade

gumman, "att det icke ligger i min makt att hjälpa dig; men jag har en annan syster, som bor många tusen mil härifrån, och som råder öfver fåglarne i luften. Gå till henne, och om hon icke kan hjälpa dig, så kan icke heller någon annan." Ynglingen tackade för hennes försök att tjena honom, tog afsked och gick åter ut på sin vandring.

När han nu rest många tusende mil, kom han sent en afton till en annan oändlig skog. Då han såg sig om efter något skydd, blef han varse ett ljus på långt håll. Det ledde honom till en mycket liten stuga, som såg mycket förfallen ut. Den låg på ett berg, och derinne bodde en gammal gumma, som efter det skrynkliga ansigtet kunde tros hafva öfverlevvat så många släkten som annat folk dagar. Ynglingen gick in i stugan och framförde hennes systers helsning samt bad om kvarter för natten. "Hvilken är du som talar så höfviskt?" frågade hon, och tillade: "Fyratioåtta ekskogar har jag sett blomma, och fyratioåtta ekskogar har jag sett multna bort, men aldrig förr har man tilltalat mig så vänligt." — "Jag är en stackars vandrare, som söker efter ett vackert slott som ligger öster om solen och norr om jorden. Kan ni, goda mor, visa mig rätta vägen dit?" — "Nej!" svarade den gamla gumman. "Jag vet det icke sjelf, men jag råder öfver fåglarne i luften; kanske kan någon af dem hjälpa dig." Sedan den unge mannen tackat henne, drog han sig undan till natten.

Förrän tuppen gol följande morgon sammankallade den gamla gumman sina undersåter. Snart flögo alla himmelens fåglar — örnen, svanen, falcken och de öfriga — fram och helsade vördsamt och frågade hvad deras herrskarinnas befallte. Hon sade dem då att hon kallat på dem för att få veta om de kunde säga vägen till det sköna slott som ligger öster om solen och norr om jorden. Fåglarne höllo en lång öfverläggning med hvarandra, men ingen af dem kunde säga det. Drottningen blef mycket förtretad, och frågade: "Äro alla här?" och sedan hon sett sig omkring, frågade hon: "Hvar är Phoenix?" — "Han har ännu icke kommit", svarade man.

Efter en god stunds väntan såg man den stackars fågeln klyfvande luften, men synbart uttröttad, så att han med svårighet förmådde röra vingarne, och slutligen nästan maktlös nedsänkte sig på marken. De församlade fåglarne fägnade sig åt att återse sin älskling, men den gamla kvinnan var mycket ond och frågade hvarför han dröjt så länge? — "Tag icke onådigt, min fru", svarade han efter något uppehåll, för att hinna upplifva sig; "jag har flugit en lång, lång väg. Jag har varit i ett långt aflägsset land, till det sköna slottet som ligger öster om solen och norr om jorden." Då gumman hörde detta, blef hon strax vid bättre lynne, och vänd till Phoenix sade hon: "Till straff för din långa frånvaro skall du vända om dit der du kom ifrån, och taga denne ynglingen med dig."

Fågeln tyckte att det var en något sträng dom, men var tvungen att lyda. Ynglingen tog afsked af gumman, och steg på ryggen på Phœnix, samt blef snart buren genom luften, öfver berg och dalar, öfver blåa haf och gröna skogar.

När de farit en mycket lång väg, frågade Phœnix ynglingen om han kunde se något. "Ja", svarade han, "jag tycker mig se ett moln vid synkretsen." — "Det är det land dit vi ämna oss", återtog fågeln. När det led emot aftonen, frågade Phœnix åter om han såg något. "Jag ser en fläck på himmelen, som skiner som sjelfva solen." — "Det är det slott, till hvilket vi fara", sade honom fågeln. De fortsatte farten i natten, då Phœnix för tredje gången frågade honom hvad han såg. "Jag ser ett slott som lyser helt och hållet af guld och silver", svarade han. — "Vi äro nu vid slutet af vår resa", förklarade fågeln.

Ynglingen steg af utanför slottet, och sedan han tackat Phœnix för hans besvär, tog denne sin flygt till den trakt, hvarifrån han kommit.

Vid midnatten, då alla trollen lågo i djup sömn, knackade ynglingen på porten till kungliga slottet. Prinsessan skickade en af sina uppvaktande damer för att höra hvilken det var som fanns ute så sent. När hon kom till porten lemnade han åt henne det guldäple som han fått vid sitt bröllop. Fruntimret kände igen äplet och förstod deraf hvilken den besökande var. Hon skyndade tillbaka till prinsessan med denna glada underrättelse, men prinsessan ansåg att det skulle varit allt för mycket lyckligt, så att hon icke ville tro derpå.

Den andra flickan blef därför nedskickad till porten; hon fick med sig det andra af de guldäpplen han fått vid det nämnda tillfället. Afven hon påmint sig sin gäfv, och skyndade upp för att bekräfta den glada tidningen.

Men prinsessan var ännu något tviflande, och kom sjelf ned till porten. Då ynglingen visade henne den ring hon sjelf gifvit honom på bröllopdagen, blef hon förvissad om att det var hennes brudgum som kommit. Hon öppnade då genast portarne och emottog honom, såsom man kan föreställa sig, med all glädje och ömhet.

De tillbragte hela natten tillsammans med kärligt samtal, men vid dagbräckningen blef prinsessan mycket orolig och nedslagen, och sade till honom: "Nu måste vi skiljas, min huldaste vän. Skynda dig bort innan trollen vakna, ty eljest blir ditt lif taget." De togo nu ömt afsked af hvarandra, och bruden gjöt bittra tårar. Men den unge mannen försmådde att fly. Han kastade rocken på sina axlar, band sitt väldiga svärd vid sin sida, och afvaktade trollens ankomst, beredd till en dödlig strid med dem alla.

Tidigt på morgonen blef det mycket buller och bång i slottet. Portarne till prinsessans torn stodo öppna och trollen

kommo i hopar, men ynglingen stod med svärdet i hand för att möta dem, och hvartefter som de stego in, högg han hufvudet af dem. Det blef mycket blodigt, och blef icke slut förrän de alla hade undergått samma öde.

Något längre fram på dagen skickade prinsessan en af de uppvaktande för att efterhöra huru striden ändat. Flickan återkom med den glada underrättelsen, att alla trollen voro slagna och att hennes försvarare var den enda som blifvit vid lif. Konungadottern blef då utom sig af glädje, emedan hon nu såg alla sina sorger öfverståndna.

Hon störtade i sin kärastes fann, och då den första förtjusningen lagt sig, sade hon: "Nu är vår lycka så stor, att den omöjligt kan bli större, om icke min släkt åter kunde komma till lifes." — "Visa mig hvar de äro begrafna!" bad han; "jag vill försöka uppfylla din önskan." De gingo tillsammans till stället der hennes fader och släktingar voro begrafna. Han rörde vid dem med svärdsfästet, den ene efter den andre, och de blefvo alla återkallade till lifvet.

Nu var det stor glädje i hela konungariket, och alla kände sig tacksamma mot den underbare mannen, så att han, då konungen sedermera dog, blef vald till hans efterträdare, och deras egen prinsessa således blef drottning. Han styrde landet med vishet och var mycket älskad af sina undersåter. Och han och hans maka (som födde honom flera tappra söner och dygdiga och älskliga döttrar) lefde länge och lyckliga tillsammans, besannande det gamla rune-ordspråket: "kärleken öfvervinner allt".

10. Grofsmeden och hans tre svärd.

Det var en gång en grofsmed — som många äro väl de — han hade slutat sitt arbete på åkern och skulle hugga kolved till milan. Då han ätit frukost sade han till sin hustru: "Kom till mig med mat i middag som vanligt vid kolbottnen." — Hustrun lofvade göra såsom han begärt, och dermed gick han till skogen och började sitt arbete.

När det led nära till middagen kom hans hustru (*såsom det tycktes honom*) med mat, som han åt med stor lust; och efteråt tog han sig en liten middags-lur, såsom det är vanligt under sommartid; och han sof på hustruns arm.

Men efter någon stund steg hon upp, och tog med sig en yxa från smeden. "Hvad skall du göra med yxan?" frågade han. "Det står ju flera der hemma i skjulet?" — Men hon svarade intet, utan gick sin väg. Det förekom smeden helt besynnerligt, men snart tänkte han att hustrun väl skulle ställa

yxan ifrån sig nära derintill, så att han snart skulle få rätt på den, och så brydde han sig icke vidare om saken, utan fortsatte åter sitt arbete med att resa in i milan.

Något sednare kom smedens *verkliga* hustru till mannen med hans middagsmat. Men då han stod kvar något ifrån henne, och visade sig förundrad, frågade hon om han icke ville äta, det var ju redan sent? — "Äta nu igen? hvad är det för ätning?" snäste smeden. — "Det är sannt, jag har dröjt", svarade hustrun undergifvet, "men jag har icke varit görlös, jag har bakat, så att du skulle få färskt bröd, och jag har tjärnat, så att du skulle få smör." — Den stackars karlen blef alldeles förbryllad, och tänkte inom sig att allt det der icke hängde rätt ihop; men han följde likväl hustruns uppmaning, satte sig ned i gräset och åt så godt det ville gå, men han sade intet; han ansåg det klokast, ehvad nu kunde hända. —

Omkring sju år efter denna glömda händelse stod smeden, en afton, utanför stugan och högg ved, då en "*here*"*), som hade en yxa på axeln, helsade på honom. — "Hvad fattas din yxa, behöfver den slipas, eller skall den stålas?" Då det förnekades, tog smeden utaf honom yxan och besåg den noga. Slutligen sade han: "Hvad! det är intet fel på henne!" — Men strax derefter utbrast han: "Nå dj... är det icke min egen yxa!" — "Om det så är, så är också ni min far!" förklarade gossen.

Smeden fann sig i klämman för det att han åberopat sin eganderätt. Men han påminte sig de särskilda omständigheterna, då han förlorade yxan, och kunde icke förneka sitt eget minne. Han blef mycket misslynt, emedan han fruktade att historien skulle bli vidare omtalad. Han gick till sin hustru och sade henne, att han hade så mycket arbete, att han tagit en liten fader- och moderlös gosse till hjälp i smedjan.

Hans bättre hälft motsatte sig i början, af det skälet, att de redan sjelfva hade så många barn; men slutligen rådde smeden, och gossen togs i huset och fick kläder och föda.

Tiden gick. Heren var både rask och villig, och emedan han var halft kristen och halft troll, hade han dessutom en alldeles ovanlig styrka. Men en minskning i egenskaper utgjordes af hans glupskhet. Han hade så strykande matlust, att hans fader nästan med svårighet kunde föda honom.

En dag gick smeden fördenskull till konungens slott och frågade mästerkocken om han behöfde någon gosse i köket. "Ja", svarade mannen, "jag är just i behof af en kökspojke, och vill hafva honom ju förr dess heldre." Det var en stor glädje för smeden, "ty", tänkte han, "om min hoppfulle son kommer i konungens kök, så måtte han väl få magen full." Och med

*) Gosse, yngling.

denna tröstrika betraktelse gick han hem och berättade för hustrun om sin framgång.

När gossen hörde detta, sade han: "Far! jag beder att du ville smida mig tre svärd; ett som väger sextio marker, ett som väger hundratjugo, och ett tvåhundrafyrtio; äfvenså att du skänker mig tre linnerockar" (antingen till förklädnad eller för att dölja sina nuvarande paltiga kläder) — "en till vardera svärdet. Om du gör det, skall jag förvärfva så stor rikedom, att du aldrig mera skall behöfva stå i smedjan och arbeta."

Den fattige smeden hade all möda att anskaffa så mycket jern och stål, som fordrades till de tre svärden, men han ville icke sätta sig emot sonens önskan. Slutligen voro alla tre vapnen färdiga, men det tyngsta hade fått sådan afbränning i härden, att det icke vägde mer än 220 i stället för 240 marker. Heren blef mycket ond och sade: "Om du icke vore min far, skulle jag försöka det på dig sjelf!" När smeden såg sin sons ondska, blef han rädd, och teg. "Men", tänkte han, "fastän du är så stark, torde du väl hafva svårt med att sköta detta svärdet, ty jag mins nog sjelf hvad det kostade mig att taga det ur härden till städet."

Emellertid tog gossen de tre svärden och de tre lärftsrockarne, och gömde dem i en bergsskrefva nära till bostaden, och följde sedan med fadern till slottet, der han ingick i tjänst hos kocken, såsom aftaladt var.

Det hände nu, vid ett tillfälle då kungen var ute på ett sjötåg, att en så plötslig och förskräcklig storm uppkom, att alla trodde att både skeppet, der konungen var, och allt folket derå skulle förgås i vågorna. Denna förskräckliga storm var framkallad af hafstrollet, som likväl hämmade ovädret och lät konungen komma i land, med det vilkor, att han skulle skänka trollet sina tre vackra döttrar.

När han kom tillbaka till slottet, lät han kungöra, att "om någon kunde våga sitt lif och frälsa de tre prinsessorna, skulle han få en af dem till hustru, och få halfva hans rike att regera öfver". Ingen, mer än en skräddare, som talade stora ord, ville äfventyra sig i en strid med det förskräckliga hafstrollet.

Då den tiden kom att en af konungadöttrarne skulle utlemnas åt vidundret, blef stor sorg i landet, men kungen och hans drottning sörjde mest. Den äldsta prinsessan, som först skulle uppoffras, fördes med stor pomp och ståt till stranden, och allt folket följde henne på vägen. Då det sorgliga tåget kom till det öfverenskomna stället, satte sig prinsessan ned på den hvita sanden, stödde kindbenet i handen och utgöt bittra tårar, men den modige skräddaren glömde sina stora ord och klättrade upp i ett träd för att sjelf vara säker.

Emellertid gick heren till sin mästare, kocken, och bad om permission för att gå ut i staden och roa sig. Han fick lof, men skyndade i stället till faderns hem, och spände på sig det minsta svärdet — det som vägde sextio marker — tog på sig en linnerock, samt skyndade ned åt stranden, åtföljd af sin säkra hund "Trogen".

Då han fick se konungadottern, gick han fram till henne och helsade höfviskt. "Hvarför sitter du der ensam och sorgsen?" frågade han. Men hon svarade: "Jag må väl vara sorgsen; min fader var i fara att lida skeppsbrott, och utlofvade mig till lösen åt ett förskräckligt hafstroll, som jag fruktar skall snart komma och taga mig, arma flicka!" — Då frågade gossen vidare: "Finnes det då ingen man i din faders rike som kan frälsa ditt lif?" — "Jo!" svarade hon, "det är en skraddare som sitter der i trädet; han har lofvat befria mig." Heren såg då uppåt trädet, der han fann skraddaren på en gren högst upp. Då skrattade han och sade till flickan: "Lita icke på en sådan försvarare, men om du vill "löska" mig en stund, så skall jag frälsa ditt lif." Konungadottern fann detta vara ett allt för stort anspråk, men kunde icke i sin stora nöd neka honom.

Heren vände sig nu till sin hund och sade: "Vakta väl, Trogen!" Derefter lade han sitt hufvud i prinsessans knä medan hon löskade honom; men under denna sysselsättning drog hon ut en röd silkestråd ur sin kappa, utan att han märkte det, och flätade in den i ynglingens hår.

Nu hördes stort gny på hafvet. Vågorna rullade långt upp på land, och ett hiskligt vidunder med tre hufvuden, och åtföljdt af en hund, väl större än en års-kalf, steg upp ur djupet. "Hvar är kungens dotter, som han lofvade mig?" frågade trollet. — "Hon är här", ropade heren, "men du bör komma närmare, så att vi få talas vid." — "Kanske du, lille usling, vill taga mitt vildbråd ifrån mig?" frågade trollet. — "Nej, jag har bara kommit för att bekämpa dig för prinsessans räkning", svarade heren. — "Det är bra, men låt våra hundar först slåss mot hvarandra!" föreslog trollet. Det gick heren in på.

De tussade nu ihop hundarne, och en grufflig strid uppkom emellan dem, men slutligen blef Trogen den segrande; han bet omkring sin vederparts hals så, att denne föll död ned på marken.

"Nu ser du hur det gått med din hund, och samma öde förestår också snart dig!" yttrade kökspojken. Han drog i detsamma sitt sextio markers svärd ur skidan, rusade fram emot vidundret och högg in så vildt, men tillika så väl måttadt, att trollets tre hufvuden rullade ned i vattnet.

Då flickan såg denna utgång på striden, utropade hon: "Ack! nu är jag frälst!" Nu ville hon öfvertala den främmande kämpen att följa med till hennes faders slott för att der he-

dras och emottaga den belöning som han förtjent med sin stora tjänst. Men heren afböjde det, med förklaring, att hans bistånd var något obetydligt och icke förtjent af någon belöning. Han tog några perlor och andra prydnader af trollet, och helsade vördsamt på prinsessan, samt drog sig derefter undan.

Så länge kampen mellan heren och trollet varade, satt skräddaren darrande i trädet, afvaktande slutet; men då faran var förbi och ynglingen gått bort, klef han ned, drog sitt svärd och uppmanade konungadottern att aflägga ed på, att det var han, skräddaren, och han ensam, som befriat henne.

De båda åtföljdes nu till slottet, der åsynen af prinsessan föranledde stor glädje. Kungen befallte att en stor högtid skulle firas. Der satt skräddaren vid kungens sida, och ansågs såsom den väldigaste kämpen vid hela hofvet.

Följande dagen skulle den andra prinsessan utlemnas till hafstrollet. Liksom vid föregående fall hördes allmän klagan i slottet; men emedan den tappra skräddaren ansågs hafva frälst den äldre konungadottern, trodde många att han likaså skulle frälsa den andra.

Då den utsatta tiden kom, följdes prinsessan af en stor folkhop till stranden. Alla beklagade hennes hårda öde. Då hon kom fram till sjelfva vattenkanten, grät hon så bittert, att hennes tårar föllo tätt efter hvarandra på den hvita sanden; men den väldige skräddaren ansåg det oförsigtigt att stanna vid hennes sida, utan klef nu, såsom förra gången, upp i trädet och gömde sig der ibland grenarne.

Medan allt detta föreföll, gick heren åter till kocken och sade: "Herre! gif mig åter lof att gå ut i staden och roa mig, ty jag hann icke i går se mig rätt omkring!" — Svaret blef: "Om skräddaren åter i dag blir segrare mot trollet, blir det ett mycket stort kalas, och då blefve jag ensam att tillaga rätterna. Der står en stor stända, som rymmer åtta ankare vatten, och jag har ingen enda kopp full." — "Men", envisades heren, "om jag först fyller ståndan, får jag då gå?" — Kocken tänkte för sig sjelf, att det icke skulle medhinnas förr än sent på qvällen, och var därför på väg att gifva gossen lof, men denne tog ståndan med båda händerna, sprang dermed till brunnen, och kom tillbaka med henne öfverfull. Då blef kocken häpen; och då han nu tillika fick se några perlor och grannlåter, som blifvit dagen förut tagna från trollet, och heren nu släppte dem i kockens hand, drog han icke vidare i betänkande att jaka till hans begäran, och sade honom: "Gack i frid, men var icke länge borta." — Ynglingen sprang då hem efter sitt svärd, det som vägde 120 marker, drog linnerocken öfver de andra kläderna, och gick till hafsstranden, åtföljd af "Trogen".

Då han kom till stället der konungadottern satt och grät, blef skräddaren mycket glad, der han satt nära intill, uppe i trädet, likasom föregående dagen. Heren låtsade icke se ho-

nom, men helsade vördsamt på prinsessan och sade: "Sköna flicka, hvarför sitter du här ensam och tröstlös?" — "Jag må väl vara sorgsen", svarade hon; "min fader var i lifsfara under en storm på hafvet, och lofvade, för sin egen frälsning, att skänka mig åt ett förskräckligt troll, som snart lär komma och taga mig, arma flicka!" — "Är det då ingen i riket som kan frälsa dig?" frågade ynglingen. — "Jo!" svarade hon, "der sitter en tapper skräddare i trädet; han har lofvat befria mig, likasom han befriade min syster."

Då heren hörde dessa ord, såg han upp, och då han blef varse skräddaren i de tätaste löfven, log han och sade: "Lita icke på den der hjelten, men om du vill löska mig en stund, skall jag frälsa ditt lif." Detta tyckte konungadottern vara väl tilltagset begärdt, men i sin stora nöd ansåg hon bäst att undfalla.

Heren sade då till sin hund: "Håll god vakt, Trogen!" och derefter lade han sitt hufvud på prinsessans förkläde, för att hon skulle löska honom. Men konungadottern drog obemärkt en svart silkesända ur sin kappa och flätade in den i hans lockar.

Nu begynte Trogen att morra, då stort gny uppkom på hafvet. Vågorna rullade högt, och ett ofantligt stort hafstroll, förfärligt att se på, med sex hufvuden och åtföljdt af en hund, så stor som en två års gammal stut, visade sig på stranden.

"Hvar är prinsessan som man lofvat mig?" frågade vidundret. — "Hon är här", svarade heren; "men du måste komma närmare, så att vi få talas vid." — "Hvad!" inföll trollet, "kanske du, markatta, vill slåss med mig?" — "Jag har kommit hit för det ändamålet", svarade heren, som nu blef dugtigt retad af trollets skymfliga och föraktliga benämning. — "I går slog du min broder, i dag skall jag blifva din bane; men låt våra hundar slåss först!" yttrade trollet. — "Det går jag in på", svarade heren.

Båda tussade nu sina favoriter, emellan hvilka en ytterst förtviflad strid uppkom. Men den slutades såsom striden mellan hundarne dagen förut, så att Trogen afslet trollhundens strupe, och djuret föll liflost ned på marken.

"Nu ser du huru din hund blifvit betjenad, och lika öde skall också snart hända dig!" utropade ynglingen, som med dessa ord svängde sitt svärd, som vägde 120 marker, och förde det så förtvifadt, men tillika så beräknadt, att han högg af vidundrets alla sex hufvuden. Sådant var det andra hafstrollets öde.

Då konungadottern såg detta, blef hon storligen glad och klappade händerna, samt utropade, utom sig: "Nu är jag frälst!" Hon bad nu den okände följa med till hennes faders slott för att emottaga hedersbevisningar för hvad han gjort, men heren vägrade det och sade såsom skäl, att den hjälp han gjort henne

var för obetydlig för att behöfva nämnas. Emellertid hjälpte han sig sjelf till några värdesaker, som han fann på trollets kropp; och sedan han tagit förnuftsfullt afsked af prinsessan, skyndade han derifrån.

Medan striden mellan ynglingen och vidundret fortgick, hade skraddaren suttit halfdöd af fruktan uppe vid trädtoppen, men så snart faran var förbi, steg han hastigt ned, drog sitt svärd och hotade prinsessan att i ögonblicket döda henne, om hon icke ginge ed på att det var han, och han ensam, som frälst henne. Prinsessan fann detta allt annat än behagligt, men i sin lifsnöd var hon tvungen att underkasta sig det hårda villkoret.

Skraddaren åtföljde henne till slottet, der de blefvo mottagna med stor glädje och mycken hedersbevisning. Ett ännu ståtligare kalas tillställdes än det som varit den föregående dagen. Skraddaren satt närmast konungen, och bemöttes med den mest utsökta artighet och aktning af alla; och om man skulle tro hvad han sjelf sade under måltiden, skulle han varit den störste hjälten under sin samtid.

På tredje dagen var konungens yngsta dotter bestämd att utlemnas åt trollet. Då blef ännu större sorg på alla än vid de föregående tillfällena, och det ej allenast i slottet, utan i hela riket, ty alla höllo denna prinsessa mycket kär, icke blott för hennes ovanliga skönhet, utan också för hennes älskvärda väsende. Men då den väldige skraddaren redan frälst de två äldre systrarne, och emedan han sjelf icke sparde på stora ord, fästade man obegränsad tillit till hans tappra åtgärder. Men prinsessan ville icke låta trösta sig, utan grät bitterligen. Likasom de andra prinsessorerna blef hon följd af folkhoppen ned till stranden, der hon satte sig ned invid vattnet.

Men skraddaren förglömde åter sina stora löften, och klättrade, för sin säkerhets skull, upp i trädet, såsom han var van.

Medan detta föregick, kom heren till köksmästaren och bad: "Gif mig ännu en gång lof att få roa mig i staden. Jag skall vara tillbaka mycket snart, för att handtlanga till ett nytt kalas." För att understödja sin begäran släppte han åter några perlor i kockens hand. Denne hade lärt känna ynglingens styrka, och undföll tillika för hans frikostighet samt ansåg sig icke böra vägra honom det begärda, men sade honom: "Gack i frid, men var icke länge borta, ty om skraddaren segrar också i dag, så blir här större högtid än någonsin förut."

Då ynglingen fått lof, sprang han hem efter det svärdet, som vägde 220 marker, men som rätteligen borde vägt 20 marker mera. Då han svängde det i luften, och märkte huru lätt det var, blef han åter ond och sade: "Om du icke vore min far, så skulle du sjelf fått smaka det, ty nu är det ovisst om jag kommer lefvande tillbaka." Emellertid spände han det

på sig, drog linnerocken utaupå de öfriga kläderna och begaf sig åt sjösidan, med Trogen i hälarne efter sig.

Då han kom till det ställe der konungadottern satt och grände sig, blef skraddaren utomordentligt glad, der han satt uppe i trädtoppen. Heren låtsade icke se honom, utan gick rakt fram till prinsessan och helsade henne vördsamt. "Sköna flicka!" sade han, "hvarför sitter du här så ensam och bedröfvad? Och hvarför flyta så ymniga tårar ned öfver dina vackra kinder?" — "Jag må väl gråta", svarade hon; "min fader har, för att frälsa sig från att uppsväljas af hafvet, måst lofva mig åt ett öfvermodigt hafstroll, som väl snart lärer komma och uppäta mig, arma flicka!" Då ynglingen såg henne så bedröfvad, rördes hans hjerta innerligt, ty han hade aldrig förut haft en så älsklig varelse inför sina ögon. "Är det ingen i din faders rike som kan frälsa ditt lif?" frågade han. — "Jo, uppe i det der trädet sitter en tapper skraddare; han har lofvat frälsa mig, såsom han frälst mina båda systrar", svarade hon.

Vid dessa ord såg heren upp mot trädet, och då han fann skraddaren der gömd bland grenarne och löfven, skrattade han och sade: "Ädla flicka! lita icke på denne försvarare, men om du vill löska mig en stund, så vill jag våga mitt lif för din skull." — "Gerna vill jag det", lofvade konungadottern, som höll honom kär för denna hans godhet och deltagande för hennes välfärd.

Sedan han befallt Trogen att hålla god vakt, lade han sitt hufvud på prinsessans förkläde, och somnade medan hon förde sina fingrar i hans hår. Medan hon så gjorde, fann hon de båda silkesändarne, som hennes systrar inflätat i hans hår. Detta fann hon besynnerligt, men hon följde exemplet och drog ut en silkesända utur sin skarlakansröda rock, och flätade också den, oförmärkt, in i hans lockar.

Trogen började nu alldeles ursinnigt skälla, och stort buller hördes från hafvet. Då sade heren till prinsessan: "Nu är det tid att vi stiga upp. Gif mig ditt förkläde, förtjusande flicka, vi torde måhända få gagn af det. Kungadottern gjorde såsom han bad, och heren högg det med svärdet i två delar.

Nu var det en fruktansvärd rörelse i vattnet. Vågorna slog långt upp på land, och från djupet uppsteg ett hiskligt hafstroll med tolf hufvuden, det ena förskräckligare än det andra, och vidundret åtföljdes af en hund så stor som den fetaste tjur.

"Hvar är prinsessan som man lofvat mig?" frågade trollet. — "Hon är här!" svarade heren, "men kom närmare, så att vi få talas vid." — "Kanske du, lilla missfoster, tror dig om att döda mig, såsom du gjort åt mina bröder", anmärkte trollet försmädligt. — "Det är just min mening!" jakade heren. — "Vänta en smula", fortfor trollet. "Du har nu mött din mästare;

men innan vi sjelfva ingå i striden, så låt våra hundar försöka ett tag." — "Ja, gerna!" biföll heren.

Hetsade af sina husbönder anföllo hundarne nu hvarandra. De slogos förskräckligt, men efter en stund fattade trollets hund lille Trogen, och sväljde honom i ett tag med hull och hår.

Detta var väl ett ledsamt förebud för hundens egare, men han drog nu sitt 220 markers svärd och var icke nedstämd till sinnet. Han störtade emot vidundret och slog mångfaldiga slag. Men trollets tolf hufvuden hade en märkvärdig egenskap, ty så snart ett var afslaget, rullade det ned i vattnet, qvicknade vid och hoppade åter upp på sitt ställe och fastnade. Då heren såg det, ropade han till konungadottern: "Ådla prinsessa! så snart jag afhuggit ett hufvud, skall du lägga en lapp af ditt förkläde deröfver, eljest qvicknar det vid." Derefter började han ånyo afslå hufvudena. Prinsessan följde noga den gifna föreskriften med att lägga lappar på de afslagna. På det sättet voro sju af de tolf hufvudena satta ur stånd att intaga deras förra ställen. När trollet fann att det snart skulle bli försatt i tillstånd af hufvudlöshet, föreslog det en förlikning. "Stick ditt svärd i skidan och låt mig gå härifrån, så skall jag lemna flickan i fred!" yttrade odjuret. Men ynglingen svarade, att det icke kunde komma i fråga, nu då segern tydligen var på hans sida. Och sedan han gifvit denna förklaring, fullföljde han sitt verk, svängde sitt vapen högt och utdelade så förfärliga hugg mot trollet, att också dess återstående fem hufvuden snart lågo på marken. Dermed hade det tredje vidundret fått sin bane.

Då striden var förbi, blef konungadottern utomordentligt glad och hänryckt. "Nu är jag frälst!" utropade hon, tackade sin försvarare för hans modigt visade hjälp, och bad honom följa med till hennes faders slott för att der bli hedrad och belönt; men heren afböjde bjudningen och sade, att den lilla hjälp, han gjort henne, icke förtjente någon belöning. Sedan han plundrat några dyrbarheter af trollet, och tagit ett hjertligt afsked af den vackra prinsessan, vände han sina steg hemåt.

Medan striden varade hade skraddaren icke vågat röra hand eller fot; men nu, då vidundret var nedlagdt och heren borta, gick han skyndsammast ur trädet ned på marken, drog sitt svärd och yrkade att prinsessan skulle gå ed på att det var han, han ensam, som befriat henne från hafstrollet. Konungadottern tyckte att det var mycket hårdt, helst hennes tycke var till förmån för den unge kämpen, som så modigt vågat sig sjelf för att frälsa henne; men eftersom hennes lif var i fara, såg hon sig tvungen att gifva efter för den fege personens påstående.

Alltså gingo de tillsammans till kungens slott. På vägen dit var prinsessan mycket tyst och sade nästan intet; men skräddaren gick vid hennes sida med stolta steg och åtbörder, såsom skulle han varit den tappraste bland alla. Då kungen såg dem komma, gladdes han högeligen, ty han hade aldrig trott att hans dotter skulle lefvande återkomma. Till en särskild hedersbevisning gick han med hela sitt hof de ankommande till mötes, och ledsagade dem upp till slottet. Då blef stor glädje i hela konungariket för det att de tre prinsessorna blifvit frälsta ifrån de förskräckliga hafstrollen; derjemte spriddes ryktet om den modige skräddaren öfver allt landet.

Konungen befallte att ett mycket stort kalas skulle rustas till, för att fira den stora händelsen; men då tiden dertill var inne, såg man intet tecken till festanstalt. Detta misshagade konungen, som därför skickade sin yngsta dotter till mästerkocken för att fråga efter anledningen till dröjsmålet, men mannen anförde till sin ursäkt, att hans biträde, kökspojken, varit borta, och att han sjelf ensam icke kunnat göra förberedelserna. Men då prinsessan gick igenom köket, märkte hon att "kökspojken" vände sitt ansigte undan, liksom han velat undvika bli sedd. Detta förekom henne besynnerligt, så att hon lagade så, att hon fick noga se honom. Då upptäckte hon till sin förvåning att det var samma person, som varit hennes kämpe och så tappert försvarat henne. Prinsessan blef mycket glad deröfver, och skyndade till sina systrar för att berätta för dem om den oväntade upptäckt hon gjort.

När nu de tre konungadöttrarne kommit att tillsammans tala om saken, hörde också fadern hvad de sade. Han förundrade sig omåttligt och befallte flickorna strängt att säga alltsammans rent ut och utan ringaste fördöljande. — Till åttlydnad af denna befallning omtalade då den yngsta huru alltsammans varit, från det största till det minsta; och hennes systrar bekräftade allt det den förra sagt. Då blef kungen vred för skräddarens falskhet, men gladdes sig tillika åt att kunna få belöna den verkliga försvararen, som han genast lät befalla till företräde.

När budet härom kom till köket, blef det stor undran bland tjenarne. Först nekade heren att gå efter befallningen, emedan han var så simpelt född och hade så simpla kläder, att det icke skulle passa en sådan att visa sig inför kungen. Men man föreställde honom faran af att icke lyda den höga befallningen, hvarför han tog sitt beslut och gick modigt upp till högtidssalen, der konungen satt vid bordet med sina gäster. — Skräddaren satt till höger om kungen. Då han fick se den kämpen, som försvarat prinsessorna, blef han dödsblek, och såg ut såsom han velat sjunka ned i jorden. Men konungen vände sig till heren, och frågade honom med ljudlig

röst: "Var det du som frälste prinsessorna?" — Men han svarade: "Alla säga att det var skräddaren som slog trollen" (han sade detta med ett visst försmädligt löje). Men konungadött-rarne sade med en mun: "Det var du, och du ensam, som befriade oss, och i dina lockar sitta de silkesändar, som vi flätade in i dem." Efter denna förklaring sprungo de alla upp och omfamnade honom, samt framtogo de gömda silkestrådarnarne.

Då sade kungen till den unge mannen: "Emedan det är du som frälst prinsessorna, skall du också få belöningen för din tapperhet. Jag gifver dig min yngsta dotter till gemål, och såsom hennes hemgift mitt halfva konungarike."

Bröllopet blef derefter firadt med mycken pomp, och det blef stor glädje och många högtidligheter på slottet; men den modige skräddaren slank sin väg, alldeles hopfallen, och man hörde aldrig mera talas om honom.

Pintorpa-frun.

Hin Onde har en framstående del i nordbons vidskepliga föreställningar. Följande populära legend har blifvit mig berättad nästan med samma ord af en bonde, som följde mig på tjäderjagt i Bohusläns vildare trakter:

För många år sedan fanns det en mycket elak och girig qvinna på en egendom som kallades Pintorp (nu för tiden Eriksberg). Hon var enka efter en mycket rik adelsman, och hade ofantliga egor, äfvensom ett mycket stort antal tjenare och undersåter. I hennes slott fanns det arrester, i hvilka mången oskyldig försmäktade och dog. I synnerhet fanns det en, som kallades piskningsrummet, der sådana personer, som särskildt förargat henne eller icke varit lydiga vid hennes befallningar, blefvo afklädda, upphängda och gruffigt hudflängda med spön. Hon lät hetsa onda hundar emot tiggare och andra, så att slutligen ingen främmande vågade komma på hennes egor. Hon hade två stufbarn, som hon försökte göra sig qvitt genom hård behandling och svält, men i den afsigten blef hon motarbetad af en bland hennes pigor. Denna var medlid-sam och delade med sig åt dem af den knappa kost som blef henne sjelf tilldelad. När frun nu såg att afsigten icke på det sättet vanns, steg hennes förargelse till sådant raseri, att hon befallte att barnen skulle kastas i en uppeldad ugn. Då hör-des utanför fönstret ett vildt skratt, vid hvilket den elaka men-niskan bleknade, eftersom hon väl visste hvarifrån det kom.

Genom fogdar och inspektorer, som voro lika hårdhertade och grymma som hon sjelf, behandlade hon de talrika undersåtarne såsom osjälige djur, föresatte dem beting som voro utöfver deras förmåga, och halft svälte ihjäl dem. Hennes roflystnad var så stor, att, om någon hade en häst, en ko eller någon annan sak af något värde, som hon önskade i sin ego, hittade hon alltid på någon utväg att med en eller annan förvändning komma åt den. Ofta dref hon dem också från hus och hem, såsom det heter i visan:

"Jag vilda björn

Har rofvet som en örn

I klorna. — — —"

Det var hennes sed att tidigt om morgnarne gå ut på trappan till slottet, då dagsverksfolket samlades der nedanför, när de skulle fördelas till sina arbeten. En morgon kom en stackars torpare försent, hvaröfver hon blef mycket förgrymad, och följaktligen öfveröste honom med ovet och förbannelser, samt, till straff för hans försumlighet, befalle hon att, innan qvällen, hugga ned den största eken på godset och föra den odelad, med kronan förut, fram till Pintorp. Om han icke fullgjorde den befallningen, skulle han drifvas ifrån torpet, och hans ko samt öfriga tillhörigheter hemfalla till henne.

Den olycklige mannen gick till skogen, till följd af sin hårda herrskarinnas befallning, med fullt begrepp om det öde som nu skulle drabba honom jemte hustru och barn. Medan han gick hit och dit i skogen, nästan utan att veta hvarthän, och grubblande på saken, mötte han en liten gubbe, som hade ett mycket vänligt ansigte, och som frågade hvarför han var så nedslagen. Han svarade: "För det att det är slut med mig, om icke Gud hjälper mig." Så berättade han vidare om det beting, som frun hade förelagt honom. — Då visade honom den lille gubben den ek som var den största i skogen. Tillika befalle han honom: "Hugg ned den der och sätt dig sedan på stammen, så skall Erik Gyllenstjerna och Svante Banér draga hem honom till slottet!"

Torparen började sitt arbete, och vid tredje hugget föll trädet. Såsom det blifvit honom tillsagdt, nedsatte han sig på stammen, som, med kronan förut, rörde sig framåt såsom om den hade blifvit dragen af hästar. Snart blef farten så häftig, att trädet liksom hvirflade genom luften, under det att de starka grenarne kastade undan alla gärdesgårdar och grindar under framfärden.

På trappan till slottet stod Pintorpa-frun sjelf, och hennes hy förvandlades till askfärg, då hon fick se denna syn, ty de dragare, som förde fram trädet, dem såg hon, men ingen annan; och hon kände igen dem. Trädet stötte emot slottspor-

ten, och den ene af de dragande föll på knä. Då hördes en röst: "Hvad! snafvar du, Svante?"

En afton, då frun tillbragt sin dag med att banna och vara ovettig på folket, kom liksom en jordbäfning, så att slottet skälde, och i ögonblicket derefter uppsteg ett dammoln, liksom uppdrifvet af en hvirfvind, och ur detsamma framkom en svart vagn, dragen af två äfvenledes svarta hästar, med stort buller in genom borggårdsporten. En fin svartklädd herre steg ur vagnen och uppför trapporna samt vidare in i förmaket. Frun kände nog den som kom på visiten, och förstod att hennes tid var kommen. Hon darrade i hela kroppen, så att hennes knän slogo emot hvarandra. Hon bad om tre års uppskof; sedan om tre månaders respit; men bara några minuters vistelse på jorden blef henne medgifven. Då bad hon att hennes huspredikant, hennes kammartjenare och kammarpiga skulle få följa med på resan; det bifölls.

Alla voro snart i vagnen, som hastigt åter sattes i fart, så att det förskräckta folket icke såg mer än såsom ett svart streck utåt vägen. Denna var bredare än andra vägar, slät och jemn. Slutligen kommo de till en grann egendom; — åtminstone tycktes den vara så. Det var den svarte herrns hem. Han ledsagade sällskapet uppför en mycket vacker trappgång, och derefter hastigt in i en lysande sal, der man tog af frun alla hennes kläder, och i dess ställe skylde henne i en plump grå dräkt, samt skinntofflor. Tre gånger kammade den svarte herrn hennes hår, så att blodet rann ur de svarta lockarne. Tre gånger dansade han med henne, och hennes skor blefvo fulla med blod, så att det rann ut öfver golfvet.

Efter första dansen bad hon om tillstånd att gifva kammartjenaren den guldring som hon bar. Det tilläts henne, och då hon satte den på hans finger, blef detta såradt. Efter andra dansen lemnade hon sin nyckelknippa åt kammarjungfrun, och den brände flickans hand. Men efter tredje dansen öppnades en falllucka i golfvet, och frun vräktes ned i en afgrund, derifrån svafvellågor och svafvelångor uppstego. Presten ville se ned i hålet, men en gnista sprang ut derifrån och for honom i ögat, så att han förlorade det för all sin tid.

Sedan tjenarne sett allt detta, gaf den svarte mannen tillstånd åt dem att resa hem, samt lofvade att det skulle ske med full trygghet, så vida ingen af dem såg sig tillbaka. De satte sig upp i samma vagn, med hvilken de kommit. Vägen var lika bred och jemn som nyss förut, och hästarne sprungo häftigt. Kammarjungfrun förmådde icke styra sin nyfikenhet, hon såg sig om, och i samma ögonblick försvunno vagn och hästar och sjelfva vägen, och personerna befunno sig i ett vildt moras, hvarifrån de icke förmådde leta sig hem på mindre än — tre år! —

REGISTER.

- Ahasverus**, sid. 129.
Allmogens ställning 191.
Altarskåp 147.
Arede (begravningskalas) 69.
Arlaberget 125.
Arméén 173.
Asbjörn, rik bondson, 3.
Aspträdet 120.
- Balders bål** 122, 137.
Balsamering 76.
Barberare vid bröllop 44.
Barkbröd 193.
Barndop 54.
 — i Bohus län 56.
 — i Danmarks socken 55.
 — i Westbo härad 55.
 — i Wingåkers socken 55.
 — under katholska tiden 57.
Barndopsförordningar 58.
Barn, oäkta 183.
Barnsöl 56.
Begrafningar 62.
Begrafning i forna tider 62.
 — i Bohus län 63.
 — i Danmarks socken 68.
 — i Fjelje socken 69.
 — i Hedesunda socken 69.
 — i Hellestads socken 69.
 — i Torna härad 68.
 — i Westbo härad 67.
 — i Öfre Elfdalen 70.
Bethlehems-stjernen 114.
Beväringen 172.
Bibelsällskaper 166.
- Biskopslöner** 165.
Biskopsstift 164.
Biskopsval 165.
Björken 120.
Blenda 19.
Blod från halshuggna 87.
Blomsterfesten 131.
Blåkullafärden 123.
Bollkastning på isen 180.
Bondens hus 191.
 — karakter 182.
 — slöjdskicklighet 194.
 — tillnamn 189.
Bondeståndet 1.
Bondfickorna 183.
Boskapen drifves första gången på bete 131.
Botemedel mot sjukdomar 80.
Brage, Brageägaren 89.
Brickarehufvudet 40, 44.
Brottning 179.
Brudebad 47.
Brudebarn 25.
Brudepåletter 40.
Brudgumståg 30—35.
Brudkrona 12, 24, 32.
Brudmän 40.
Brud- och brudgumsdansen 15, 33.
Brudparets förstfödde 44.
Brudpell 12, 20, 33, 39.
Brudpige-nacke 28.
Brudpigor 24.
Brudriddare 13, 18, 20, 34, 36, 40, 44.
Bruds bortröfvande 11.

- Brudskor 34, 35.
 Brudspännen 37.
 Brudstenen 18.
 Brudsängen 15.
 Brudsäta 31.
 Brudvigsel 12, 31.
 Bränneåldern 62.
 Bränvinets inverkan 195.
 Bränvinsförordning 195.
 Bröllop för 300 år sedan 42.
 — i Bohus län 9.
 — i Danmarks socken 35.
 — i Delsbo socken 22.
 — i Fjelje socken 38.
 — i Fledje socken 38.
 — i Gäseneds härad 34.
 — i Hafverö socken 33.
 — i Hedesunda 41.
 — i Kullings härad 34.
 — i Lomma socken 38.
 — i Rackeby socken 33.
 — i Räfsunds socken 39.
 — i Svegs socken 39.
 — i Säbro socken 39.
 — i Torna härad 37.
 — i Westbo socken 28.
 — i Wisserum 41.
 — i Wänge socken 19.
 — i Wärends härad 17.
 Bröllopsdans 25, 32, 36.
 Bröllopsförordningar 46.
 Bröllopsgåfvor 16, 24, 29, 32, 35,
 38—41, 48.
 Bröllopsmat 38.
 Bröllopsqvåde 48.
 Bröllopsseder 8, 31, 42.
 Bröllopsskål 39, 46.
 Bröllopspjutet 43.
 Byting, Bortbyting 52.
 Bågskytte 179.
 Bäragumman vid dop 55, 60.
 Böna i gröten 42.
 Bönder, rika, 2.
 Böneman 9, 29.
 Dannemanne-skålen 15.
 Danner ("för danner") 15.
 Dansa kronan af bruden 15.
 Danser och lekar 97.
 Dibarn vid bröllop 44.
 Disa 118.
 Disablot 88, 117.
 Diskvaskaren 37.
 Doldehatt 106.
 Domstolarne 153.
 Dop. Se Barndop.
 Dopparedagen 101.
 Drottsäta 11.
 Dvärgghattar 106.
 Dymmelveckan 120.
 Dödsstraff 156.
 Eldsborgs skål 118.
 Elementarläroverken 158.
 Elfkungens gåfva (saga) 213.
 Elfvor 197.
 Engla-öl 94.
 Erik den Helige 130.
 Eriks källa 130.
 Eriksmessan 130.
 Erkebiskop 164.
 Erling Skialgsson 4.
 Esgärdet 186.
 Faddergåfvor 56.
 Faddrar 56, 59.
 Fattigas försörjande 196.
 Flipp (rusdryck) 17.
 Flottan, krigs-, 174.
 Folkdanser 97.
 Folkundervisningen 156.
 Folkvisor 96.
 Freyas sten 18.
 Freys galt 89.
 Friaregille 29.
 Frierilek i Lima socken 115.
 Fåglalät 87.
 Färling, Israel (skendöd) 76.
 För danner 15.
 Förlofning för 300 år sedan 42.
 Förlofning i Bohus län 9.
 Förlofningsskänker 29.
 Förning till barndop 55.
 — till bröllop 10, 38.
 Förordningar mot bränvinssupande
 195.

- Förordning mot svärjande 196.
 — om barn Dop 58.
 — om begrafningar 70.
 — om bröllop 46.
 Första Maj 124.
 Gastkramad (bot deremot) 85.
 Gengångare 73.
 Giftermålsförbud 59.
 Glafven vid bröllop 43.
 Glossuggan 105.
 Gotlands-lagen 184.
 Govänsfolk 23.
 Grafvar, forntida, 62.
 Grafäldern 62.
 Gudsivi-lag 59.
 Gudstjensten 168.
 Gymnasier 160.
 Göken gal 87.
 Hafretiggare 29.
 Hafsfrun 237.
 Hafva nacke 27.
 Halvardsmessan 130.
 Halshuggnas blod 87.
 Handsaxaleken 180.
 Harald Hårfager 2.
 Harmyndt barn 52.
 Hedna-huden 62.
 Heliga Korsets dag 128.
 Heligt folk 46.
 Hemkomstöl 45.
 Hemman 173.
 Hepsa 246.
 Here (gosse, yngling) 246.
 Herre i eget hus 42.
 Herve Ulf 101.
 Hille Bror Staffans stupa 109.
 Hofvera 25.
 Holdehatt 106.
 Huldror 197, 202, 207.
 Humleplockning 149.
 Husbergsfrun 140.
 Husförhör 163.
 Hvita Svanen 233.
 Håkan Gamle, bonde, 2.
 Härmannalag 181.
 Hästkött, bröllopsmat, 43.
 Hästmarknad i Lund 176.
 Högåldern 62.
 Hökenatten 88.
 Ingeborg, spåqvinna, 14.
 Ingemos källa 139.
 Isländarnes vighet 178.
 Ja-gåfva 37.
 Ja-öl 37.
 Jerusalems skomakare 146.
 Judarnes friare rättigheter 171.
 Julablot 88.
 Julbock 93, 99.
 Juldagen 107.
 Juldockan 98.
 Julen 88.
 Julfriden 90.
 Julgran 111.
 Julklappar 93.
 Julklubb (lek) 99.
 Julkuse 94.
 Julkaringen 99.
 Jullekar 98, 116.
 Julljusen 93.
 Julnatten 103—106.
 Julottan 107.
 Julsägner 101.
 Jus canonicum 59.
 Jus patronatus 166.
 Jättedag 119.
 Jättens fyra skatter (saga) 227.
 Jätten, öfverlistad (saga), 222.
 Jättinnan, öfverlistad (saga), 225.
 Karmen, ö i Norge, 3, 5.
 Kinkeljes 100.
 Klockringning vid begrafningar 70.
 Kläde drägt, allmogens, 189.
 — i Delsbo 26.
 — i Wingåker 189.
 Knutsfesten 116.
 Korsfunt 139.
 Korsällor 139.
 Korsmessan 121, 128.
 Krigsöfningar 180.
 Kristi Himmelfärdsdagen 134.
 Kung Orre 117.

- Kyrkan 164.
 Kyrkomöte 168.
 Kyrkstraff 169.
 Kyrktågning 61.
 Källor 139.
 Källrå 233.
 Köpings altarskåp 147.
 Köra middag 131.

Lagen 153.
 Legender. Se Sagor.
 Lekvallar 179.
 Lenæus, K., pastor i Delsbo, 21.
 Liggje (osed) 22.
 Lik ej förruttnade 75.
 Lithanian uppläses 169.
 Ljungby horn 103.
 Loths träd 128.
 Lufva (hufvudbonad) 26, 27.
 Lunds hästmarknad 176.
 Lunds universitet 161.
 Lussi (Lucia) 151.
 Långfredagen 120.
 Läkemedel mot sjukdomar 80.
 Läsare 170.
 Löfmarknaden i Stockholm 137.

Maglesten 102.
 Maj, första, 124.
 Majgille 127.
 Majgrefve 126.
 Majstångs uppresande 138.
 Majvisor 125.
 Mara 50, 60.
 Mariæ Bebedelsedag 119.
 Mariæ Kyrkogång 117.
 Matmoder i huset 16.
 Matstillgummor 23.
 Michaelsmessen 150.
 Midsommar 136, 141.
 Midsommarsqvast 104.
 Midsommarsvakan 136.
 Mimers brunn 89.
 Mjölkuddsberget 138.
 Moffel (muff) 28.
 Morgongåfva 43.
 Munkseder, dåliga, 186.
 Munkänkar 38.

 Mystisk natt 141.
 Mögröten 42.
 Möqvällen 42.

Narstrand 72.
 Nattvarden 170.
 Nibble-gubben 77.
 Norrala kyrka 109.
 Ny-läsare 171.
 Nyårsafton 111.

 Offer åt presten 46, 165.
 Offra barn 124.
 Ogvalsnæs, kungsgård, 3, 5.
 Olof den Digre 3, 146.
 Olofsmessen 146.
 Olofsson, Peter, smed, 72.
 Olof Tryggvassons vighet 178—180.
 Onda tungor 54.
 Onda ögon 49, 54, 55.
 Ostmöte 144.

Pastors tillsättande 166.
 Pehr, S:t, 145.
 Pell, brude-, 33.
 Personalier 63.
 Pingsten 135.
 Pintorpafrun 255.
 Pjata Job (Jul-lek) 98.
 Plagge, page, 232.
 Prestdrägt 167.
 Presterskapets aflöning 165.
 Prestexamen 165.
 Prestkappa på brudgum 24, 39, 40.
 Profpredikanter 166.
 Psalmboken 169.
 Påsken 120.
 Påskskräcka 120.

Qvinnors skyddande 184.

Rackeby-polskan 33.
 Religionsstraff 171.
 Religionsundervisningen 163.
 Resan till skogs (lek) 44.
 Ridande på oxen 44.
 Riksförsamlingen 1.
 Ringdanser 97.

- Romani 176.
 Rotesoldaten på bröllop 44.
 Rupert Knekt (lek) 100.
 Räfrumpa 233.
 Rönträdet's mystik 105.
- Sabbatsbrott 171.**
 Sagor och Legender:
 — om Asbjörn 7.
 — om Den öfverlistade jätten 222.
 — om Den öfverlistade jättinnan 225.
 — om De sexhundra-mila stöflarne 238.
 — om De två drottningarne 232.
 — om Disa 118.
 — om Elfkungens gåfva 213.
 — om en rik bonde 83.
 — om Första Maj 126.
 — om Grofsmeden och hans tre svärd 245.
 — om Huldran, eller den belönade medlidsamheten 207.
 — om Jättens fyra skatter 227.
 — om Korsmessan 128.
 — om Ljungby horn 103.
 — om Pintorpafrun 255.
 — om Salomos tempel 129.
 — om Sanct Per 145.
 — om Sanct Staffan 109.
 — om Silfverkorgen 197.
 — om Tomtar 94.
 — om Torparensen 202.
 — om Troll 102.
 — om Trondhjems kyrka 148.
 — om träd och fåglar 120.
 — om Åhus kyrka 102.
- Schartauaner 170.
 Sehrimner (Freys galt) 89.
 Seidmannen 50.
 Sibylla 129.
 Sigurd, biskop, 7.
 Sigurd Thorsson, rik bonde, 3.
 Silfverkula mot troll 124.
 Simning 179.
 Sjukdomar, vidskepelse vid, 80.
 Skaldemjödets 89.
 Skalle, troll, 148.
- Skamtag 184.
 Skarpskyttarne 173.
 Skendöda 75.
 Skialg 6.
 Skoglar Toste 2.
 Skolorna 156.
 Skomakare, kringvandrande, 194.
 Skor och strumpor i Delsbo 26.
 Skrock. Se Vidskepelse.
 Skraddare, kringvandrande, 194.
 Skyddsandar 197.
 Skänka till vaggan 33.
 Skärgårdsflottan 174.
 Skärthorsdagen 123.
 Slagrutan 142.
 Slagsmål 177.
 Slagt 194.
 Slotteröl 151.
 Slunga stenar 179.
 Småbarnsskolor 157.
 Snabblöpare 179.
 Soldaterna 173.
 Soldyrkan 138.
 Solhikka 28.
 Spinna och väfva 194.
 Spjut vid bröllop 43.
 Spottande är godt mot ondt 85.
 Spåman 106.
 Spåqvinna 14.
 Spöksken 106.
 Spöslitning 155.
 Sqvaller 175.
 Staffan, apostel, 108.
 Staffans Skede 110.
 Staffans-visan 110.
 Stampdans 41.
 Statskyrkan 164.
 Stegling 156.
 Stekta harar, gödda svin 41.
 Stieklarstad 147.
 Stint-nacke 28.
 Stjernan i Österlandet 113.
 Stjerngossarne 113.
 Stockstraff 196.
 Storken 121.
 Ståbbgubben 40.
 Svalan 120.
 Svedberg, biskop, 187.

- Svenqväll 42.
 Svenska kyrkan 164.
 Svordomar 196.
 Svärdsleken 180.
 Syskonsång 16, 37.
 Sägner om Julen 101.
 Sändpenningar 40.
 Sängledning 38, 40.
 Särkasöl (brudspänne) 38.
 Sätern 132.
 Söndagsbarn 60.
- Talltrasten 121.
 Tan-åren 22.
 Testamentsringning 68.
 Thorer Hund 147.
 Thorer Sel, fogde, 3, 4.
 Tionde 164.
 Toppelstenen 102.
 Tjensteflyttningen 119.
 Tjufpallen 165.
 Tjugondedagen 116.
 Tjörn, bröllop på, 10.
 Tobakens bruk 194.
 Tomtar 14, 94.
 Tonatiggerska 29.
 Torpare 1, 191.
 Torparensen (saga) 202.
 Trefaldighetsdagen 135.
 Trefaldighetskällan 135.
 Tre Konungars dag 113.
 Trettondedagen 113.
 Troll 14, 83, 101, 123, 140, 148.
 Trollenamnet 102.
 Trollharar 127.
 Trollhorn 102, 103.
 Trollkäringar 123.
 Trollpåse 188.
 Trollskott 85.
 Trondhjems kyrka 148.
 Turturdufvan 121.
 Tvälpenningar 55.
 Töle (skänker) 33.
- Ulfstand, Cissela, 102.
 Ungdomen, fordna, 181.
- Universiteterna 161.
 Upsala universitet 161.
- Vaggvisa 186.
 Vapenhus 12.
 Vapenöfningar 179.
 Vidskepelse af munkar 187.
 — i Bohus län 10.
 — i Kullings härad 35.
 — i Näfverstads socken 119.
 — om barn 52.
 — om St Olof 147.
 — vid barndop 59.
 — vid begrafningar 72.
 — vid bröllop 48.
 — vid Första Maj 127.
 — vid Julen 94, 100, 104.
 — vid kyrktagning 61.
 — vid Michaelsmessan 150.
 — vid Midsommaren 142.
 — vid Nyåret 112.
 — vid Påsken 123.
 — vid sjukdomar 80.
 — vid Vårfrudagen 120.
- Vigslingen 46.
 Vingåkers-dräkten 190.
 — socken 189.
- Vipar 121.
 Voltigering 178.
- Vän (bröllopgäst) 23.
 Vårfrudagen 119.
 Väderleksspådomar 150.
 Väl bekomme! 55.
- Walborgmessen 124.
 Walborgmesseldar 125.
 Wallhall 89.
 Weckholms-spöket 140.
 Woxtorps-trollen 101.
 Wärendsqvinnorna 19.
- Åhus kyrka (legend) 102.
 Åke Bonde i Wermland 2.
 Årsgång vid Julen 103.
- Ötappare 14.

